

Miikka Salonen

Uhkana teknologia?

- tutkimus suomalaisen turvallisuuspolitiikan teknologiauhkista ja -diskursseista

Miikka Salonen

Politiikan tutkimuksen laitos

Kansainvälinen politiikka

Pro gradu-tutkielma

Toukokuu 2009

Tampereen yliopisto
Politiikan tutkimuksen laitos
SALONEN, MIIKKA: Uhkana teknologia? Tutkimus suomalaisen turvallisuuspolitiikan
teknologiauhkista ja -diskursseista
Pro gradu -tutkielma, 126 s.
Kansainvälinen politiikka
Toukokuu 2009

Pro gradu-tutkielmassani tutkin teknologiauhkia 2000-luvun Suomessa. Erilaiset teknologiaan liittyvät uhat ovat lukumääräisesti lisääntyneet turvallisuuspoliittisissa selvityksissä kylmän sodan päättymisen jälkeen. Tutkielman lähtökohtana on tutkia teknologiauhkia David Campbellin esittämän *uhkan kirjoittamisen teorian* avulla. Tutkimuskysymyksenä on selvittää, mitä teknologiaan liittyviä uhkia ja uhkadiskursseja turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot, sekä muut suomalaiset turvallisuusselvitykset ja -selonteot sisältävät.

Campbellin mukaan virallisilla uhkilla ja uhkadiskursseilla on tärkeä merkitys valtion identiteetin muodostamisessa ja ylläpitämisessä. Teknologiauhkien nähdään paikkaavan kylmän sodan päättymisen aiheuttamaa vihollisen puutetta. Samalla ne toimivat sisäpolitiikan välineinä. Niiden avulla voidaan legitimoida tiettyjä uhkakuvia, sekä samalla jättää muita uhkia taka-alalle. Tutkielman pyrkimyksenä on myös testata käytettäviä teorioita ja niiden toimivuutta teknologiauhkien ja -diskurssien selittäjänä. Teknologiauhkia tarkastellaan Ulrich Beckin *riskiyhteiskuntateorian* valossa ja suhteutetaan sitä Campbellin ajatuksiin uhkien kirjoittamisesta. Lisäksi suuntaviivoja tutkielman teknologiakäsitteille on haettu José Ortega y Gassetin, Lewis Mumfordin ja Andrew Feenbergin teknologian filosofioista. Tutkielman tutkimusmetodina toimii diskurssianalyysi. Diskurssianalyysiin on haettu suuntaviivoja perinteisestä diskurssianalyttisestä tutkimuksesta, sekä Norman Fairclough'n edustamasta kriittisestä diskurssianalyysistä. Lisäksi tekstin, vallan ja yleisön suhdetta tarkastellaan J.L. Austinin ja Kenneth Burken ajatusten avulla. Tutkielman aineistona toimivat vuosien 2004 ja 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot, vuosien 2003 ja 2006 yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiat sekä vuosien 2004 ja 2008 sisäisen turvallisuuden ohjelmat. Lisäksi käytetään Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan ja Huoltovarmuuskeskuksen julkaisemaa julkista materiaalia.

Teknologiauhkien taustalta paljastui joukko diskursseja, joissa korostui erityisesti markkinatalouden ja kilpailukyvyn ylläpitäminen globaalissa taloudessa. Samalla korostui pyrkimys uusintaa suomalaista kokonaisuun puolustuksen doktriinia teknologiauhkien avulla, sekä ylläpitää käsitystä Suomesta teknologiaintensiivisenä ja läntisenä valtiona. Tutkielma osoittaa teknologiauhkien saavan paljon huomiota suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa. Erityisesti viestintä-, tieto- ja sähköverkkojen merkitys korostuu selvästi. Sen sijaan ydinvoimaan ei sisäpoliittisista syistä oteta käytännössä kantaa. Teknologiauhkien taustalta paljastui myös turvallisuuspolitiikan kannalta ongelmallinen uhkajoukko. Laajan turvallisuuskäsityksen mukaan rakennettu turvallisuuspolitiikalla on vaikea rakentaa teknologiauhkista merkittäviä, poliittista johtajuutta ylläpitäviä uhkia.

1. JOHDANTO.....	- 1 -
1.1. ALUKSI.....	- 1 -
1.2. KYLMÄN SODAN JÄLKEEN... ..	- 3 -
1.3. TEOREETTINEN ASEMOINTI JA TUTKIMUSMETODI	- 8 -
2. TEKNOLOGIA.....	- 11 -
2.1. KOLME NÄKÖKULMAA TEKNOLOGIAAN	- 12 -
2.1.1. Tekniikka elämänprojektina	- 13 -
2.1.2. Mumfordin megakone.....	- 15 -
2.1.3. Teknologian kontekstuaalisuus.....	- 16 -
2.2. TEKNOLOGIA VAARANA	- 17 -
2.2.1. Riskiyhteiskunta ja refleksiivinen moderni.....	- 18 -
2.2.2. Teollisuusyhteiskunnan kriisi	- 20 -
2.2.3. Poliitiikan muutos ja globalisoituvat riskit	- 21 -
3. TURVALLISUUDEN POLITIIKKA	- 23 -
3.1. TEKNOLOGIARISKI KULTTUURISENA NEUVOTTELUNA.....	- 23 -
3.2. RISKIN NEUVOTTELUSTA UHKAN KIRJOITTAMISEEN.....	- 25 -
3.3. UHKAN POLITIIKKA	- 27 -
3.4. KOLLEKTIIVINEN IDENTITEETTI.....	- 31 -
3.4.1. Identiteetti ja toiseus	- 32 -
3.4.2. Valtio identiteetin kotina	- 33 -
3.4.3. Patologinen homogenisaatio.....	- 34 -
3.5. TURVALLISUUDEN DISKURSSIT JA KONTINGENSSIN GLOBALISAATIO	- 37 -
4. TUTKIELMAN METODINEN VIITEKEHYS	- 39 -
4.1. DISKURSSIANALYYSI JA DISKURSSI KÄSITTEENÄ.....	- 39 -
4.2. KIELI, TEKSTI JA DISKURSSIT	- 41 -
4.2.1. Diskurssit ja ideologia	- 43 -
4.2.2. Hegemonia ja valta	- 45 -
4.3. KRIITTINEN LÄHESTYMISTAPA DISKURSSIIN	- 47 -
4.3.1. Poliitiikan kieli.....	- 48 -
4.3.2. Burke ja identifikaatioretoriikka	- 51 -
5. SUOMALAINEN TURVALLISUUSPOLITIikka	- 53 -
5.1. KESKEISTEN KÄSITTEIDEN SELVENNYSTÄ	- 53 -
5.2. TURVALLISUUSPOLITIikka	- 56 -
5.2.1. Turvallisuuspolitiikan haasteiden muutos.....	- 56 -
5.2.2. Teknologian korostuminen turvallisuuspolitiikassa	- 58 -
5.3. KESKEINEN AINEISTO	- 60 -
6. TUTKIMUSVAIHE	- 64 -
6.1. ANALYYSIN TAUSTALLE.....	- 64 -
6.2. TEKNOLOGIA, YHTEISKUNTA JA HALLINNAN KOKEMUKSET	- 65 -
6.2.1. Subjektina Suomi – tarina eräästä yhteiskunnasta.....	- 66 -
6.2.2. Tuhatkasvoinen vihollinen ja endogeeninen toinen.....	- 71 -
6.3. RIIPPUVUUS, INTEGROINTI JA TALouden LAINALAISUudet	- 79 -
6.3.1. Globaalien talouden epäpuhtaat tilat	- 80 -
6.3.2. Talouden lainalaisuudet ja elinkeinoelämän merkitys	- 86 -
6.4. TURVALLISUUS, UHKAT JA PUOLUSTUKSEN MUUTOS	- 91 -
6.4.1. Teknologia ja turvallisuus.....	- 91 -
6.4.2. Kokonaisuunpuolustus, YETT-diskurssi ja johtajuuden esitykset.....	- 95 -
6.4.3. Ylikansallinen yhteistyö.....	- 101 -
7. JOHTOPÄÄTÖKSET.....	- 105 -
7.1. UHKAN KIRJOITTAMINEN KONTINGENSSIN PAINEESSA	- 105 -
7.2. TEOREETTINEN REFLEKTOINTI	- 111 -
7.3. JATKOTUTKIMUKSEN TARVE	- 114 -
LÄHDELUETTELO	- 116 -

1. JOHDANTO

1.1. ALUKSI

”Turvallisuuden kenttä on luonnollisesti jatkuvassa muutoksessa. Sisäinen ja ulkoinen sekä sotilaallinen ja ei-sotilaallinen turvallisuus ovat lähentyneet etsiessä keinoja uhkien ennakointiin, torjumiseen ja hallintaan. Erilaiset keskinäisriippuvuudet ja globalisaatio ovat lisänneet valtioiden ja yhteiskuntien haavoittuvuutta uudenkaltaisille riskeille ja uhkille, jotka eivät kunnioita valtioiden välisiä rajoja eikä yksittäinen valtio kykene niitä pelkästään omin voimin torjumaan. Uudet uhkat ovat huomattavasti vaikeammin ennustettavissa ja hallittavissa sekä varoitusajaltaan selvästi lyhyempiä kuin perinteiset sotilaalliset uhat. Verkottuneessa yhteiskunnassa uhkat leviävät helpommin, mutta samalla verkottuminen voi edesauttaa niiden torjuntaa.”¹

”Laajamittainen hyökkäys jotakin jäsenvaltiota vastaan on nykyisin epätodennäköinen. Sen sijaan Euroopan edessä on uusia uhkia: monimuotoisempia, näkymättömämpiä ja arvaamattomampia.”²

Carl Schmittin kuuluisan toteamuksen mukaan valtiota ei ole olemassa ilman vihollista. Suomelle tämä vihollinen on ollut historiassa itäinen naapurimme, Neuvostoliitto ja Venäjä. Erottamalla itseään idästä on piskuinen pohjoinen Suomi rakentanut paikkaansa lännessä, identiteettinsä ”oikeassa” viitekehyksessä. Kylmän sodan ja Neuvostoliiton hajotessa katosi tuo erottautumisen fyysinen ja henkinen toinen, joka muodosti vuosisatojen ajan suomalaisen uhkapolitiikan ja identiteettiprojektin kannalta erilaisen, jopa perivihollisen. Samalla heräsi kysymyksiä tulevaisuudesta. Mitä tilalle? Oliko bi-lateraalisen maailmanpolitiikan jälkeinen aikakausi vihdoin lupaus tulevaisuudesta ilman uhkia, tulevaisuudesta jossa turvallisuus saisi kohteekseen jotakin valtion ulkopuolista, laajempaa ja humanimpaa?

Suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa siirryttiin 1990-luvulla vihollisen selväsanaisesta määrittelystä uusiin, vaikeammin määritettäviin ja hallittavissa oleviin uhkakuviin.³ Vielä 1990-luvun alussa suomalaisessa turvallisuuskeskustelussa jännitteitä aiheuttanut odotus tulevasta suurvaltapolitiikan suunnasta vaihtui vuosikymmenen puolessavälissä puheeksi kokonaisvaltaisesta turvallisuuskäsityksestä.⁴ Perinteisen valtiokeskeisen, poliittisen realismin opeille nojaavan turvallisuuskäsityksen rinnalle nousi enenevässä määrin laaja, yksilölähtöinen turvallisuus, joka

¹ Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 2009, 8.

² Euroopan unioni 2003, 3.

³ Turvallisuuden sisältö vapautena uhkista ei tässä keskustelussa muuttunut, mutta se sai osakseen uusia, toisinaan valtiokeskeistä turvallisuutta tukevia, toisinaan myös sen kanssa ristiriidassa olleita kohteita. Vaikka näiden uusien uhkien olemassaoloon oli Suomessa varauduttu jo ennen 1990-luvun alun murrosta, tekivät ne itsensä tietäväksi erityisen voimakkaasti 1990- ja 2000-lukujen taitteessa. Puhuminen ”uusista uhkista” viekin helposti huomion pois siitä tosiasiaista, etteivät nämä uudet uhkat ja ongelmat olleet uusia sellaisinaan, vaan pikemmin kylmän sodan aikana vakiintuneiden rakenteiden väistymisen antamien mahdollisuuksien vuoksi huomioiduiksi tulleita konflikteja, kriisejä ja uhkia. Puolustusministeriö 2008, 29.

⁴ Näitä erilaisia turvallisuuden käsittämisen tapoja voidaan nimittää myös *perinteiseksi hallintaideologiaksi* ja vanhalle asekeskeiselle turvallisuuskäsitykselle vaihtoehtoja etsiväksi *uudeksi turvallisuudeksi*. Laitinen 1999, 14.

Suomessa otti lähtökohdakseen yhteiskunnallisen turvallisuuden ylläpidon.⁵ Perinteisten sotilaallisten uhkakuvien väistymisen seurauksena lukuisat aiemmin tunnistamattomat tai ongelmiksi nimetyt asiakokonaisuudet saivat uhkan määritelmän ja saapuivat suomalaista turvallisuusympäristöä hahmottavien selontekojen ja selvitysten sivuille:⁶

”Suomen sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden riippuvuus laajasta kansainvälisestä tilanteesta on globalisaation myötä voimistunut. Keskeisiä turvallisuuteen vaikuttavia uhkia ovat terrorismi, joukkotuhoukset, leviämisen ja käytön uhka, alueelliset konfliktit ja sotilaallinen voimankäyttö, järjestäytynyt rikollisuus, huumeet ja ihmiskauppa, taloudelliset ja teknologiset riskit, ympäristöongelmat, väestönkasvu, väestöliikkeet ja epidemiat.”⁷

Suomalainen turvallisuusympäristö ja siinä tapahtuneet muutokset on ankkuroitu 1990-luvulta eteenpäin kylmän sodan päättymisestä ja Neuvostoliiton romahtamisesta alkunsa saaneisiin muutostapahtumiin, jotka ovat paljastaneet ja antaneet mahdollisuuden huomioida aikaisemmin piiloon jääneitä laajan turvallisuuskäsityksen mukaisia kohteita ja uhkia. Nämä *uudet uhkat* ovat määritelty globalisaation aikakaudella havaituiksi uhkiksi, joiden olemassaolon tiedostaminen on lisääntynyt verkottumisen ja keskinäisriippuvuuden lisääntyessä. Ne ovat kääntäneet huomion luonnon (luonnononnettomuudet, epidemiat) ja ihmisen aiheuttamiin uusiin uhkiin (terrorismi, järjestäytynyt rikollisuus, sosiaaliset kriisit) sekä teknologiariskeihin. Samalla uudet uhkat ovat tulleet integroiduiksi suomalaisen turvallisuuspolitiikan ytimeen ja turvallisuuden doktriineihin.⁸

⁵ Eskola 2008, 1-2.

⁶ Ks. Linnéll 2008.

⁷ Valtioneuvosto 2004. Valtioneuvosto 2004, 5.

⁸ Käytännön tasolla turvallisuusympäristön laajeneminen on merkinnyt uhkamallien siirtymistä yhä uusille alueille. Sotilaallisten uhkien ja voimankäytön lisäksi suomalaisessa uhkakeskustelussa nousevat esiin esimerkiksi terrorismin, joukkotuhoukset, lääketieteellisten uhkien, ympäristöuhkien, taloudellisten uhkien, ihmisoikeusrikkomusten, laittoman maahanmuuton, järjestäytyneen rikollisuuden, teknologisen haavoittuvuuden, suuronnettomuuksien ja sortuvien valtioiden kaltaiset uhkamääritelmät. Kerttunen 2007, 13–14. *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojaamisen strategiassa 2003* tunnistettiin 10 yhteiskuntaamme mahdollisesti vaikuttavaa uhkamallia, joista kolme liittyi sotaan tai konfliktiin ja vain yksi suoraan Suomeen kohdistuvaan aseelliseen toimintaan. Toiminnan kohteina katsotaan voivan olla *”paitsi valtiot ja sitä symboloivat henkilöt, organisaatiot ja rakenteet, myös muun muassa valtioiden väliset järjestöt ja yhteenliittymät, yritykset, erilaiset ihmisyhteisöt, kansalaisjärjestöt sekä yksittäiset ihmiset.”* Valtioneuvosto 2003.

1.2. KYLMÄN SODAN JÄLKEEN...

”Tieteellis-teknologinen kehitys luo myös uusia turvallisuushaasteita, jotka liittyvät erityisesti teknologian, tietotaidon ja osaamisen mahdolliseen väärinkäyttöön kemiallisten, biologisten, säteilevien tai ydinaseiden valmistamiseksi.”⁹

”Teknistyvä ja kansainvälistyvä yhteiskunta on yhä riippuvaisempi teknisten järjestelmien toimivuudesta. Teknologiarippuvuuden myötä tekninen infrastruktuuri muodostaa houkuttelevan kohteen myös rikollisuudelle ja jopa terrorismille.”¹⁰

”Slammerin aiheuttamalla verkkoruuhekalla oli dramaattisia seurauksia: koko internetin runkoverkkoliikenne hidastui. Eräs maailman suurimmista pankkiautomaattiverkoista, Bank of American laaja ATM-verkko kaatui ja pysyi alhaalla viikonlopun ajan. Useat kansainväliset lentokentät raportoivat hidastumisista lennonjohtojärjestelmissä. Häätäpuhelinjärjestelmissä raportoitiin ongelmia eri puolilla Yhdysvaltoja. Virus pääsi jopa Ohiossa sijaitsevaan Davis-Bessen ydinvoimalan sisäverkkoon, tiputtaen verkosta reaktorin tilaa tarkkailevan tietokoneen.”¹¹

”Internetiä käytetään välineenä myös radikalisoitumisen edistämässä ja terrori-iskujen tekijöiden rekrytoinnissa.”¹²

Turvallisuuspolitiikan tutkimukset aloitetaan usein juuri toteamuksella ”kylmän sodan jälkeisestä ajasta” uusintaen tieteenalamme tapaa suhteuttaa muutoksia ja ilmiöitä yleisesti suuriin muutostapahtumiin ja kertomuksiin.¹³ Kun käytämme Kylmän sodan ja uusien uhkien kaltaisia käsitteitä emme useinkaan huomioi niiden moniselitteisyyttä ja poliittisuutta. Kuten Mika Kerttunen toteaa, on yksittäisille tapahtumille annetuilla yleisnimillä ja niiden avulla ja niiden tarjoaman suojan avulla kerrottu omaa tarinaa asioiden kulusta, samalla perustellen ja legitimoiden tiettyjä toimenpiteitä ja politiikkaa. Kun jotakin nimetään joksikin poliittisissa asiakirjoissa ja puheissa samalla legitimoidaan tässä ja nyt tehtäviä toimenpiteitä ja politiikkoja.¹⁴

Uhat eivät saavu tietoisuutemme automaationa, vaan meille välitettyinä. Uhkaympäristömme laajeneminen tulee nähdä ensisijaisesti *laajennettuna*. Jyri Raitasalo ja Joonas Sipilä toteavatkin turvallisuuden laajemman käsittämisen olevan ennen kaikkea poliittisiin päätöksiin pohjautuvaa. Uhat, turvallisuus, vaarat ja pelot astuvat merkityskamppailuun, turvallisuuspolitiikan areenalla käytävään taisteluun turvallisuuden kohteista ja turvallisuuden sisällöstä. Näin

⁹ Valtioneuvosto 2009, 7.

¹⁰ Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 2009, 19.

¹¹ Hyppönen 2004, 156–157.

¹² Valtioneuvosto 2009, 13.

¹³ Kansainvälinen politiikan on milloin nähty saaneen alkunsa Westfalenin rauhassa, milloin globaalin aikakauden kansainvälisen politiikan on nähty johtuvan kylmän sodan päättymisestä. Kansainvälisen politiikan teorioiden kyvyttömyys ennustaa tapahtunutta muutosta johti teorioiden kannalta ongelmalliseen tilanteeseen. Miten käyttää olemassa olevia käsitteitä näennäisesti teorian ulkopuolisen muutoksen selittämiseksi, johtaen näkemyksiin jopa ”historian lopusta”. Ks. Laitinen 1999, 35, myös esim. Fukuyama 1992.

¹⁴ Kerttunen 2007, 1.

turvallisuuspolitiikasta muodostuu *turvallistettua*¹⁵. Uhkatekijöiden poliittisen priorisoinnin välityksellä rakennettu politiikka pakenee objektiivisen turvallisuuskäsityksen hyväksymistä ja asettaa turvallisuuspolitiikan kamppailuksi ”oikeista” todellisuuden versioista. Samalla siirrytään allokoimaan resursseja laajan turvallisuuspolitiikan uhkia vastaan toimimiselle sekä perustelemaan poliittisia toimenpiteitä ja johtajuutta.¹⁶

Schmittin alussa esitelty toteamus voi tuntua nyky-Suomessa aikansa eläneeltä. Olemmehan yhä Suomena ja suomalaisina olemassa – vaikka Neuvostoliitto hajosikin. Uusien uhkien voidaankin nähdä kertovan muutoksesta. Valtio globaalien taloudellisten kilpailukykyyn ja Sami Moisiota lainatakseni ”transformoituvana”¹⁷ ei tarvitse vihollista, uhkia ja toista. Turvallisuuspoliittiset uhkat ovat *passé*, vaikka Robert Coxin mukaan kylmän sodan käytännöt ja rakenteet saattavat yhä heijastua sotilaallisen kamppailun jälkeisessä maailmassa tarpeena rakentaa uhkakuvia.¹⁸ Suomen läntinen identiteetti Nokia-ilmioineen on noussut kylmän sodan aikaisen dialektisen Neuvostoliitto-suhteen ohi¹⁹ korostaen turvallisuuspolitiikan Kekkonen ajan jälkeistä avointa parlamentarismia. Suomi on löytänyt paikkansa lännessä.

Kylmän sodan päätös liittyy laajemmin Kari Laitisen herättämään kysymykseen siitä, *milloin kansainvälisessä politiikassa vallitsee normaalitila?*²⁰ Jos kylmä sota oli poikkeus, mitä on tullut tilalle? Tutkielman käsityksen mukaan paljon ja ei mitään. Kylmän sodan päätös muutti paljon. Valtiovihollisuuden kartat muuttuivat ja tilalle astuivat rakenteellinen, taloudellinen ja kulttuurinen yhteistyö myös vanhojen vihollisten välille. Samalla, kuten edellä todettu, astui turvallisuuspolitiikan näyttämölle joukko uusia turvallisuuden kohteita ja uhkien aikaansaajia, jotka uuden ajan hengessä sijaitsivat valtioiden välisen aseellisen kamppailun ulkopuolisessa maailmassa. Vaikka aseellisen konfliktin mahdollisuutta ei suljettu pois, oli ”suursodan uhka purkautunut”.²¹

Mutta, toisin kuin Cox edellä toteaa, ei kylmän sodan jälkeinen aika jäänyt vain historialliseksi aikakaudeksi, jonka jälkeen kylmän sodan käytännöt poistuvat muutoksen tullessa päätepisteeseensä. Uhkan muodostamisen keinot ja uhkan turvallisuuspoliittinen tarve säilyivät.

¹⁵ Buzan, Waever & de Wilde 1998, 21.

¹⁶ Bi-lateraalisesta maailmanpolitiikan jälkeisen aikakauden ongelmien turvallistaminen on johtanut Raitasalon ja Sipilän mukaan *laajennetun turvallisuuden valtioiden* muodostumiseen, jossa varsinaisten sotilaallisten uhkien lisäksi turvallisuuspolitiikan uhkahorisontissa siintää joukko muita uhkia, vaaroja ja ongelmia. Ks. Raitasalo & Sipilä 2007.

¹⁷ Moisio 2008.

¹⁸ Cox 1996.

¹⁹ Moisio 2008, 79; 85.

²⁰ Laitinen 1999, 35.

²¹ Valtioneuvosto 1995, 5.

Kuten Marja Keränen huomauttaa, lisääntyi kansallisvaltion tuottaminen samalla kun kansallisvaltion merkityksen katsottiin heikkenevän.²² Samalla kun integraation mukanaan tuoma uudelleen kontekstualisoituminen ja valtioiden tehtävien ja identiteettien muuttuminen ovat tapahtuneet, erilaiset turvallisuuspoliittiset selvitykset pursuavat uhkien kavalkadia, jotka niistä meille kertovien mukaan uhkaavat niin arkirutiineitamme, terveyttämme, ideologioitamme, elämäntapaamme kuin koko olemassaoloamme.²³ David Campbellin mukaan kylmän sodan aikainen viholliskuva ja oman aikamme selvitysten ja selontekojen uhkakuvat toteuttavatkin samaa asiaa, *kansallisen kollektiivisen identiteetin rakentamista, uusintamista ja ylläpitoa tietyllä maantieteellisellä alueella.*²⁴ Uudet uhkat saapuivat suomalaiselle uhka-agendalle tilauksesta tilanteessa jossa, Vilho Harlea ja Sami Moisiota siteeratakseni, ”*tuttuja maantieteellisiä ja fyysisiä vakioelementtejä ei enää ollut [...] suomalaiset ajautuivat identiteettikriisiin*”²⁵. Schmittin näkemys vihollisen tarpeesta ei ollutkaan vanhentunut.

Uusille uhkille ja niiden esiintymiselle Suomessa voidaan Mika Kerttuseen ja edellä esitettyyn nojautuen esittää kolme toisiaan tukevaa näkemystä:

1. *Kylmän sodan päättyminen ja selkeän sotilaallisen uhkakuvan muuttuminen moninaisemmiksi uhkiksi samalla vaatien monipuolisempaa varautumista uhkiin*
2. *Tarve luoda uusia uhkia kylmän sodan jälkeisen turvallisuuspoliittisen identiteetin ja turvallisuuskoneiston vastavoimaksi*
3. *Poliittisen ilmapiirin muutos ja vapautuminen sekä avoimen parlamentarismien noudattaminen myös uhkien rakentamisessa*²⁶

Tutkielma keskittyy yhteen turvallisuuskeskustelun, uusien uhkien ja modernin yhteiskunnan ominaisuuteen, *teknologisiin uhkiin*. Tutkielmassa tutkitaan teknologisia uhkia osana suomalaisen turvallisuuspolitiikan uhka-agendaa ja suomalaisen yhteiskunnan uhkadiskursseja. Teknologia tulee irrotetuksi ”uusien” tai ”laajojen” turvallisuusuhkien joukosta omaksi ontologiakseen ja esitettyksi teknologiaa koskevan yhteiskuntateoreettisen, toiminnallisen ja filosofisen keskustelun puitteissa,

²² Keränen 1998, 9.

²³ Emt, 152.

²⁴ Campbell 1992.

²⁵ Harle & Moisio 2000, 14.

²⁶ Kerttunen 2007, 4. Tämänkin tutkielman keskiöön nostettu turvallisuus ja turvallisuuspolitiikka ovat kansainvälisen politiikan teoriassa nähty perinteisesti *realistisen* teorian kautta. Realistisen näkemyksen mukaan *valtiot* muodostavat kansainvälisen järjestelmän ensisijaiset toimija- ja tarkastelutasot. Kansainvälisen politiikan toimintaa on tästä johtuen nähty värittävän ikuinen, valtioiden intressien määrittämä taistelu vallasta, voimasta ja viime kädessä selviytymisestä. Pitkälti empiristiseen epistemologiaan nojautuvavana instrumentalistisena näkemyksenä realistinen teoria on ottanut lähtökohdakseen kansallisen edun värittämän *raison d'état*-ajattelun jossa macchiavellistinen valtopoliittinen intressipolitiikka on nähty turvallisuuspolitiikan suorittamisen välineenä.

sitoen tutkimuksen osaksi suomalaisen uhkan ja turvallisuuspolitiikan tutkimusta. *Teknologiariskeillä ja -uhkilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa niitä häiriöitä, vikoja, uhkia ja ongelmia, joita sähköiset viestintä- ja tietojärjestelmät, energiajärjestelmät, (ydin)energiantuotantolaitokset ja muut yhteiskunnassa sijaitsevat tekniset laitteet ja järjestelmät voivat turvallisuuspoliittisten selontekojen ja teknologiaan liittyvien turvallisuus selvitysten mukaan saada osakseen.*²⁷

Suomalaisessa turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa tapahtunutta kehitystä teknologisten uhkien lisääntymisen kannalta voidaan ymmärtää:

1. Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena muuttuneen uhkaympäristön uudelleenarviointi. Välittömän aseellisen uhkan poistuminen mahdollisti huomion kiinnittämisen niihin rakenteisiin ja toimijoihin jotka bi-lateraalisen maailmanpolitiikan vallitessa olivat jääneet taustalle. Lisäksi Neuvostoliiton katoaminen johti tarpeeseen valita kansallisen identiteetin rakentamisen kannalta uusia uhkia.

2. Yhteiskunnan teknis-rakenteellinen muutos. Verkottunut, teknistynyt ja tietoistunut yhteiskunta muuttui konkreettisesti suojattavaksi kohteeksi kokonaisvaltaisen ja nopean (informaatio)teknologisen kehityksen johdosta.²⁸ Lisäksi yleinen riippuvuus teknologiasta ja teknologisten ongelmien ja onnettomuuksien laajuus toivat yleiseen tietoon ja poliittiseen päätöksentekoon tarpeen suojautua ydinonnettomuuksien ja tietokonevirusten kaltaisia tapahtumia ja ongelmia vastaan.

3. Bi-lateraalisen maailmanpolitiikan purkautumisen seurauksena vauhtiin päässeet globalisaation ja uusliberalistisen talousajattelun kaltaiset prosessijoukot, jotka ovat muuttaneet uhkia vastaan toimimista ylikansalliseksi, asiantuntijalähtöiseksi ja enenevässä määrin yksilön omille toimenpiteille nojaavaksi toiminnaksi. Samalla uhkien alkulähteet ja niitä vastaan toimiminen ovat siirtyneet kansallisvaltioiden ulottumattomiin, valtion poliittis-spatiaalista hallintaa haastaviin tiloihin asettaen kansallisvaltiolle tarpeen toimia vastavoimana ko. prosesseille.

Näitä taustoja vasten asettautuen tutkielmassa kysytään:

1. Mitä teknologiaan ja teknologiauhkiin liittyviä diskursseja Suomessa on turvallisuuspoliittisten tahojen tekemistä virallisista selvityksistä ja selonteoista löydettävissä?

²⁷ Maanpuolustuskorkeakoulu 2005, 8–14.

²⁸ Castells & Himanen 2001. Tätä näkemystä tukee esimerkiksi puolustuspolitiikan keskittyminen informaatioyhteiskunnan uhkiin yleisen sodankäynnin tapaan liittyvän muutoksen johdosta (nk. RMA-ajattelu, revolution in military affairs). Ks. Raitasalo 2008. Muutos heijastuu informaatioteknologian lisäksi useissa tämän hetkisissä turvallisuuspoliittisissa selvityksissä, joissa todetaan valtion yleisen toimintakyvyn ja johtamisen niin kriisi- kuin normaalioloissakin tapahtuvan pääasiassa teknisten järjestelmien mahdollistamina kokonaistoimintoina. Kriisitilanteessa ei luonnollisestikaan voitaisi keskittyä kaikkiin toimintoihin, mutta joihinkin toimintoihin, järjestelmiin ja teknologioihin kiinnitettäisiin nykyistä enemmän huomiota, kuten esimerkiksi televiestintäjärjestelmiin.

Teknologisilla uhkilla katsotaan tutkielmassa olevan sekä tosiasiallinen, realistinen, että konstruoitu, välitetty, neuvoteltu ja politisoitu perusta. Ne sekoittavat uhkien hallittavuuden kokemukset turvallisuuden ja turvattomuuden kommunikoituun maailmaan. Tutkielmassa oletetaan, David Campbelliin nojautuen, uhkien rakentamisen ja olemassaolon olevan kaksivaiheinen prosessi. Uhkia ja uhkadiskursseja tarvitaan, sillä niillä on valtion ja sen kollektiivisen identiteetin olemassaolon kannalta välttämätön, patologinen tarve tilanteessa, jossa globalisaation kaltainen prosessijoukko ja integraatio heikentävät kansallisvaltion mahdollisuuksia rakentaa ja ylläpitää kansallista identiteettiä. Näitä uhkia rakennetaan kulttuurisiin, historiallisiin ja materiaalsiin ominaisuuksiin ja diskursseihin nojautuen, mutta poliittisesti valikoiden. Ne uhkadiskurssit, jotka lopulta turvallisuuspoliittisella agendalla esitetään, käyvät läpi politisoidun prosessin, joka määrittää millä tavoin, kenen ja mitkä uhkadiskurssit poliittisen toiminnan alaisiksi uhka-agendalle päätyvät.

Tutkielman kannalta merkitykselliseksi nousevat näin ollen ne tavat, joilla uhkia rakennetaan sekä tämän prosessin asettaminen suomalaiseen uhkaympäristöön. Teknologisilla uhkakuvilla katsotaan olevan perusta, jossa yhdistyvät yhteiskuntamme rakenteellinen uhkan tarve schmittilaisena valtion olemassaolon takaajana, sekä uhkan poliittinen esille nostaminen ja piilottelu uhkia kehystämällä ja turvallistamalla uhkia paitsi tulkiten, myös tietoisesti kulttuurisiin, sosiaalisiin ja yhteisöllisiin ominaisuuksiin nojautuen.²⁹ Pyrkimyksenä on löytää ne keskeiset diskurssit ja argumentaatiot, jotka intertekstuaalisesti ilmenevät ja toisaalta katoavat muodostaessa kokonaiskuvaa suomalaisen yhteiskunnan teknologiauhkaympäristöstä. Lisäksi pyrkimyksenä on valitussa uhkan kirjoittamista tutkivassa näkökulmassa tarkkailla, onko teknologisiin uhkakuviin rakennettu poliittista latausta tai valintoja, joiden taustalla voidaan nähdä olevan jonkinlainen poliittinen tarkoitusperä. Näin tekemällä sidotaan tutkielman aineisto-osuudessa tehtyjä löydöksiä myös suomalaiseen uhkan kirjoituksen historiaan ja pohditaan uhkadiskurssien suhdetta menneeseen, nykyhetkeen ja tulevaan. Tehtyjä löydöksiä projisoidaan myös asetettuun riskiyhteiskuntakehykseen ja pohditaan uhkadiskursseja laajemmassa yhteiskunnallisessa kontekstissa ja suhteessa aineistoon ja sen tarkoitusperiin. Teknologian poliittisessa ympäristössä tutkiminen on siten myös testi, joka mahdollistaa lisäkysymysten esittämisen:

*2. Miten teknologiaa turvallisuuspoliittisessa ympäristössä käsitellään? Kuinka hyvin löydökset asettuvat suhteessa tutkielmaan valittuihin teorioihin ja niiden sisältämiin olettamuksiin löydöksistä?*³⁰

²⁹ Douglas & Wildavsky 1983; Campbell 1992.

³⁰ On syytä huomauttaa tutkielman olevan kiinnostunut ensisijaisesti turvallisuus-, ei puolustuspolitiikan kohteena olevista teknologioista. Siten sotilasteknologia on jätetty tarkastelun ulkopuolelle.

1.3. TOOREETTINEN ASEMOINTI JA TUTKIMUSMETODI

”Kansainvälinen politiikka tai kansainväliset suhteet tieteenalana voivat tarkoittaa yleisessä mielessä tieteellisesti perusteltujen todellisuuden versioiden joukkoa, tiedon corpusta, joka kohdistuu yhteiseen ongelma-alueeseen ja jonka olemassaolosta vallitsee jonkinlainen käytännön yhteisymmärrys tutkijoiden kesken mutta jonka rajoista ja menettelytapojen perusteista käydään jatkuvaa keskustelua.”³¹

Kansainvälinen politiikka ja sen teoriat ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa. Eri teoriat näkevät ympäröivän todellisuuden eri tavoin ja refleктоivat sitä omaan aikaansa ja oman aikansa tapahtumiin, ideoihin ja ideologioihin muodostaen perspektiivin, tavan ymmärtää sitä todellisuutta jonka selittämiseksi ne on otettu käyttöön. Yksinkertaisimmillaan voitaisiin ajatella tutkijan itsensä kykenevän vaikuttamaan tutkimuskohteen ominaisuuksista käsin siihen, millä tavoin hän vastaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen kannalta relevanttiin kysymykseen siitä *mitä tulisi tutkia*. Yhteiskuntatieteenä kansainvälinen politiikka operoi kuitenkin maailmassa, jossa tutkimuskohteiden valtava lukumäärä yhdistettynä metodologiseen monimuotoisuuteen johtaa tieteen sisäiseen relevanttien tutkimuskysymyksiin ohjaamiseen. Nämä mekanismit, usein näkymättömät, ohjautuvat kansainvälisessä politiikassa huolesta käsin kohti praktista suhtautumista tutkimuskysymystä kohti.³²

Tutkielma pyrkii nojaamaan juuri praktisuuteen, mutta ei nojaa sellaisenaan yhteenkään kansainvälisen politiikan ”suureen” teoriaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoita poliittis-teoreettisen pohjan hylkäämistä. Teoreettista ja metodologista keskustelua pyritään käymään tutkielman alaviitteissä ja näin sitomaan tutkielmaa osaksi kansainvälisen politiikan teoriakenttää. Tutkielma nojaa teoreettiseen pluralismiin ja on ennen kaikkea aineistolähtöinen.³³ Tutkielmassa asetetaan teknologia yhteiskunnallis-filosofiseen ja kansainvälis-poliittiseen tarkasteluun ja tutkitaan teknologiaa poliittisesti ja kulttuurisesti rakentuvana ja rakennettuna uhkana.³⁴

³¹ Apunen 1991, 16. Kansainvälisen politiikan teoriat nojaavat yleisesti ottaen yhteiskuntateorioihin, jotka käsittelevät toimijoiden välisiä suhteita, prosesseja ja sosiaalisia rakenteita. Ks. Laitinen 1999, 15.

³² Apunen 1991, 2–4.

³³ Tutkielman teoreettinen ote heijastuu kansainvälisen politiikan teoriakentässä erityisesti *englantilaisen koulukunnan traditiossa*. Englantilainen koulukunta edustaa teorianmuodostukseltaan ja metodologiselta asemoitumiseltaan pluralismia, sallien koulukunnan sisällä paljon eroavaisuuksia niin tutkimuskohteen kuin menetelmienkin osalta. Englantilainen koulukunta sijoittuu perustuksiltaan kahden maailman, idealismin ja realismin väliin, ollen molemmille suuntauksille ajatuksellisesti velkaa ja asettuen osin näiden kanssa päällekkäin.. Ks. erityisesti Bull 1977, Wight 1991, myös esim. Walker 1984, 182–216.

³⁴ Historian aikana turvallisuutta koskeva tutkimus on yleisemmin yhdistetty osaksi sodan tutkimusta, *polemologiaa*. Polemologia katsoo sodan, rauhan ja turvallisuuden olevan osa ilmiökenttää, jota voidaan tieteellisesti järjestää omaamiensa *analyyttisten piirteiden* perusteella kategorisoimalla tutkittavaa kohdetta *käsiteanalyttisesti*. Ks. Apunen 1991.

Kansainvälisen politiikan kannalta tämä tarkoittaa osallistumista ns. kolmannen debatin³⁵ esiin nostamaan kysymykseen käyttämiemme teorioiden epistemologis-ontologisista perusteista. Osallistuminen todellisuuden ymmärtämiseen tapahtuu tutkielmassa tuon debatin esiin nostaman *sosiaalisen konstruktivismin* välityksellä. Sosiaalinen konstruktivismi ei sellaisenaan ole kansainvälisen politiikan teoria, eikä sitä tässä yhteydessä sellaisena myöskään esitetä. Se on erotettavissa realistis-rationalistisesta todellisuuden ymmärtämisen tavasta sen *sosiaalisen ontologian* kautta. Se on kiinnostunut siitä miten tietoa, toimintaa ja identiteettejä tuotetaan eli konstruoidaan ympäristön sisältämissä diskursiivisissa vuorovaikutusprosesseissa sekä siitä, millaisia valtarakenteita ja -pyrkimyksiä näiden prosessien taakse kätkeytyy.

Merkityksellistä on sosiaalisen konstruktivismin keskittyminen yhteisten merkitysten ja tulkintojen sosiaalisen rakentumisen ymmärtämiseen ja selittämiseen tavalla, jossa tieto on luonteeltaan episteemistä relativismia, joka viittaa absoluuttisen tiedon ja sen ymmärtämisen kulttuuriseen, ajalliseen ja yksilölliseen riippuvuussuhteeseen. Toisin sanoen yksilön kyky tiedon muodostamiseen on aina riippuvuussuhteessa hänen ympäristöönsä, siinä tapahtuvaan vuorovaikutukseen, valtaan, kielelliseen ja kulttuuriseen kontekstiin sekä yksilön omiin kokemuksiin. Todellisuus näyttäytyy kilpailevien todellisuusesitysten maailmana, jossa toimijat voivat omaksumisen, oppimisen ja vallankäytön avulla muuntaa omia ja muiden vallitsevia käsityksiä todellisuudesta.³⁶ Samalla valikoidutaan Robert Coxia mukaillen *kriittisen teoriaperinteen*³⁷ piiriin ja hakeudutaan tietoisesti pois empiristisen ja faktuaalisen epistemologian

³⁵ 1970- ja 1980-luvuilla sai alkunsa kolmanneksi debatiksi kutsuttu keskustelu, jota Yhdysvalloissa kutsuttiin realismin ja globalismin väliseksi debatiksi, Iso-Britanniassa keskustelun tullessa nimetyksi interparadigmaattiseksi debatiksi. Keskustelun taustalla oli 1970-luvulta lähtien syntyneessä ollut realismin kritiikki, jossa pyrittiin kehittämään vaihtoehtoisia tapoja ja vaihtoehtoista kieltä kansainvälisen politiikan syvemmälle ymmärtämiseksi. Keskustelulla oli kuitenkin myös laajempi merkityksensä. Sen sijaan että kolmas debatti nähtäisiin ainoastaan ”kontekstuaalisten asioiden huomioimisena”, oli sillä tärkeä merkitys tutkimuksen sisällön ja sen välisten olosuhteiden yhteyden ymmärtämiseksi. Kysymys oli näin viime kädessä ontologisista kysymyksistä, kysymyksistä tiedosta, sen olemassaolosta ja laadusta. Näin myös kansainvälisen politiikan tutkijoiden parissa heräsi keskustelua siitä, mikä on viime kädessä tieteenalan tutkimuksen kohde. Ks. Apunen 1991.

³⁶ Kansainvälisen politiikan teoriana sosiaalinen konstruktivismi on keskittynyt neorealististen ja neoliberalististen lähestymistapojen sijaan valtioiden ja muiden kansainvälisen politiikan toimijoiden vaikutukseen identiteeteille ja intresseille. Erityisesti Alexander Wendtin ajatuksille nojaavana teoriana se on asettanut itsensä reflektivistisen ja rationalistisen teoriaperinteen väliin, toimien symbolisen ja interaktionistisen sosiologian ajatusten tuojana kansainvälisen politiikan tasolla. Wendt 1992. Sosiaalinen konstruktivismi voidaan ymmärtää laajemmin joukoksi ihmistieteellisiä lähestymistapoja, joiden mukaan yhteiskunnallisen todellisuuden olemassaolo on riippuvainen inhimillisissä käytännöissä syntyvistä kulttuurisista konstruktioista. Heiskala 2002 Pällin 2003, 25 mukaan.

³⁷ Cox 1981. Teoriaa ei voida erottaa ajallisesta ja paikallisesta ympäristöstään, vaan se on johdettavissa yhteiskunnallisesta ja poliittisesta ympäristöstään. Teorian todellinen kyvykkyys riippuu siitä, kuinka hyvin se kykenee kriittisesti arvioimaan teorian taustalla vaikuttavia suhteita. Teorian tulee olla täten reflektiivinen, omia lähtökohtiaan kriittisesti tarkkaileva. Ks. myös Laitinen 1999, 21.

maailmasta. Näin pyritään analysoimaan ja ymmärtämään tosiasioina näyttäytyvien faktojen taustalla vaikuttavia valtasuhteita.³⁸

Teknologisten uhkien syntyä ja olemassaolon perusteita tulkitaan *riskisosiologisessa kehyksessä*. Käytetty *riskiyhteiskuntateoria* yhdistää teknologian uhkana näkemisen syyt dynaamiseksi prosessiksi, jossa kansallisvaltiolle avautuu mahdollisuus uusien uhkakategorioiden löytämiseen valtiovihallisuuden jälkeisessä poliittisen, rakenteellisen ja taloudellisen integraation maailmassa. Samalla moderni yhteiskunta alistuu tuon prosessin mukanaan tuomille ongelmille. Riskiyhteiskuntateorian ydin voidaan tiivistää huomioksi *tuotettujen teknologisten riskien yleistymisestä ja näiden riskien aiheuttamasta yleisestä epävarmuuden lisääntymisestä sekä alistumisesta ylikansallisille ilmiöille, jotka vaikuttavat perinteisen politiikan välinein suoritettavaan turvallisuuden rakentamiseen ja ylläpitoon*. Yhteiskunnalliset riskit muodostuvat moniselitteisiksi ja rajaamattomiksi ja asettuvat vastaan niitä varmuuden ja tietämättömyyden kokemuksia, jotka vallitsivat vielä esimoderneissa yhteiskunnissa.³⁹

Riskiyhteiskuntateoria edustaa integroitua näkemystä ja metateoriaa edellä esitettyjen teknologisten uhkien muotoutumisen taustalla. Ulrich Beckin ajatuksille nojaavana yhteiskuntateorianana se muodostaa terminologisen, historiallisen ja käsitteellisen taustan, jota vasten teknologia, sen yhteiskunnallinen merkitys ja politisointi asetetaan. Samalla pyritään ymmärtämään niitä syitä, miksi teknologia voidaan katsoa riskiksi ja miten kulttuurissa hyväksytyistä teknologiariskeistä edelleen valikoidaan poliittisten tarkoitusperien kannalta tarkoituksenmukaisimmat turvallisuuspolitiikassa esitettävät teknologiset uhkat. Tutkielman kannalta tärkeä ero koskeekin *riskin* ja *uhkan* käsitteiden eroa. Tutkielmassa *riskillä* tarkoitetaan niitä nyky-yhteiskunnan dynamiikasta esiin nousevia ongelmia ja vaaroja, jotka realisoituvat sähkökatkojen, vesikriisien ja ydinonnettomuuksien kaltaisessa laajassa negatiivisessa tapahtumajoukossa ja niiden tapahtumisen mahdollisuuden tiedostamisessa. *Uhka* tarkoittaa tutkielmassa politisoitua riskiä ja ”toisin olemisen mahdollisuutta”, joka tuodaan esille turvallisuuspoliittisessa ympäristössä. Uhkalla on täten *poliittinen tarkoitusperä*, joka palvelee jotakin tarkoitusta. Riskiyhteiskunta muodostaa teknis-poliittisen tilan, josta politiikalla voidaan nostaa esiin uhkiksi nimettäviä teknologisia riskejä.

³⁸ Raitasalo 2008, 12. Empiristinen tieteen tekeminen liittyy positivistiseen tieteenperintöön. Positivismi nojaa olettamuksiin metodologisten välineiden universaaliudesta, arvojen ja faktojen erotettavuudesta, sosiaalisen todellisuuden säännönmukaisuudesta ja totuuden määrittämiseen neutraalien faktojen avulla. Peter J. Katzensteinin mukaan kansainvälisen politiikan tutkimuksen ongelmana ei ole positivismiin edellyttämän kvantitatiivisen datan saaminen, vaan se etteivät kansainvälisen politiikan tutkijat tiedä, mitä sillä tekisivät. Katzenstein 1996.

³⁹ Eräsaari 2002, 21.

Metodisesti tutkielman aineiston tutkiminen tapahtuu diskurssianalyysin keinoin. Tutkimalla diskursseja ”verrattain eheinä säännönmukaisten merkityssuhteiden systeemeinä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat todellisuutta”⁴⁰ tutkitaan maailmaa, jossa merkitykset rakentuvat kielen, valta-asemien ja yhteisesti tunnustettujen arvojen ja normien välityksellä. Yhteisten ymmärrysten joukossa esiintyy myös yksityisiä ymmärryksiä, jotka voivat haastaa vakiintuneita käsityksiä ja lopulta diffusoitua yleisiksi käsityksiksi.⁴¹ Kielellä on tässä tutkielmassa merkityksensä juuri todellisuuden luonteen välittäjänä. Se pyrkii kertomaan tai ainakin vihjaamaan jotakin todellisuudesta, joko sellaisena kuin se on tai sellaisena kuin sen haluttaisiin olevan.⁴² Näitä valtasuhteita ja -pyrkimyksiä voidaan tutkia diskurssianalyttisin keinoin ja paljastaa auktoriteetillisia ja hegemonisia representaatioesityksiä ympäristöstämme. Historian, ideologioiden ja kulttuurin yhteisvaikutuksesta syntyneiksi nähtyjen uhkien rakentuminen ei ole yksisuuntainen, ennalta määrätty prosessi, joka manifestoituu valtiollisena turvallisuusajatteluna. Sen sijaan uhkat ovat moniulotteisia, vallan läpäiseviä rakennelmia, joita tutkittaessa pyritään ”miksi” -kysymyksiin vastaamisen lisäksi antamaan vastaus ”miten” -kysymyksiin.⁴³

2. TEKNOLOGIA

”Tietoyhteiskunnassa tieto ja osaaminen ovat sivistyksen perusta ja keskeinen tuotannontekijä. Tieto- ja viestintätekniikka tukee laajasti yksilöiden, yritysten ja muiden yhteisöjen vuorovaikutusta, tiedon välittämistä ja hyödyntämistä sekä palveluiden tarjoamista ja niiden saavuttamista.”⁴⁴

”Uutena kasvavaa teknologiariippuvuutta kuvaavana kehittämisen painopistealueena on mukaan otettu energian toimitusvarmuus, joka on perusedellytys tietoyhteiskunnan järjestelmien toiminnalle.”⁴⁵

”Huoltovarmuuden kannalta on keskeistä, miten yhteiskunnan kannalta kriittisiin järjestelmiin liittyvän liiketoiminnan hallinta säilyy Suomessa. Nykyinen trendi on hoitaa liiketoiminta voimakkaasti verkostoituneena. Osa toiminnoista sekä tuotannossa että tuotekehityksessä siirtyy Suomen ulkopuolelle ja kyseinen osaaminen saatetaan menettää jopa lopullisesti.”⁴⁶

⁴⁰ Jokinen, Juhila & Suoninen 2004, 27.

⁴¹ Vrt. Raitasalo 2008, 10–11.

⁴² Emt, 23. Tutkimusta tehtäessä tulee huomioida tutkijan, eli minun, sitoutuminen suomalaiseen yhteiskuntaan, kulttuuriin ja sen diskursseihin. Tällä on tutkimusta tehtäessä kahtalainen vaikutus. Ensinnäkin se johtaa positivismiin hengessä tehtävän objektiivisen tieteenteon hylkäämiseen, mutta toisaalta mahdollistaa suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyvien diskursseja ulkopuolista syvemmän ymmärtämisen.

⁴³ Krause & Williams 1997.

⁴⁴ Sitra 1998.

⁴⁵ Valtioneuvosto 2006b. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Kehittämisen painopistealueet.

⁴⁶ Huoltovarmuuskeskus 2008a, 44.

2.1. KOLME NÄKÖKULMAA TEKNOLOGIAAN⁴⁷

Politiikan tutkimuksen tarjonta teknologian tutkimukselle ja ymmärtämiselle on ollut vähäistä. Teknologiaa on toki tarkasteltu kansainvälispoliittisessa kontekstissa, mutta kuten Osmo Apunen toteaa, on teknologiaa koskevaa yksilöityä poliittista tutkimusta vähän.⁴⁸ Teknologia on voinut kansainvälisen politiikan kiinnostuksen kohteena pitää sisällään esimerkiksi tietotekniikan vaikutusta sodankäynnin muutokseen⁴⁹, ydinaseiden proliferaation vaikutusta geopolitiittiseen tasapainoon⁵⁰, tai esimerkiksi aseteknologian yhdenmukaistamisen tarpeesta kansainvälisessä yhteistyössä⁵¹, mutta varsinainen teknologian ja politiikan välinen tutkimus on ollut vähäistä. Myöskään mikään edellä esitetyistä teknologian ja kansainvälisen politiikan tutkimuksen esimerkeistä ei lähesty teknologiaa siitä itsestään käsin, vaan näkee sen instrumentalistisena ja ulkopuolelta määräytyvänä todellisuutena. Tällaiset lähestymistavat jättävät huomioimatta sen dynamiikan, joka teknologialla ja sen kehityksellä on yhteiskuntiin ja edelleen kansainväliseen politiikkaan.⁵² Pyrkimyksenä on lähestyä teknologiaa sen ontologiasta käsin ja esittää näkökulma teknologian merkityksestä politiikan ja yhteiskuntatieteiden tutkimukselle. Kyse on samalla eräänlaisesta testistä: miten teknologian tutkimusta ja kansainvälisen politiikan tutkimusta voidaan konkreettisella tasolla yhdistää.

Teknologiaa koskevan keskustelun haasteena on ollut teknologian filosofinen ja ihmislähtöinen määrittäminen. Teknologian valtavirtavirtatutkimus laitteita tutkivana *internalistisena* teknologiatutkimuksena on jättänyt sen inhimillisen kulttuurin ymmärtämisen ulkopuolelle. Internalismia on vahvistanut myös teknologian ja luonnontieteiden saama vahva liitto, joka on erityisen vahvasti näkynyt länsimaisessa ajattelussa, yhä vahvistuen maailmansotien jälkeisessä maailmassa.⁵³ Tässä tavassa tarkastella teknologiaa esiintyy kaikuja *teknologisesta determinismistä*, teknologian yhteiskunnan ulkopuoliseksi nähdystä yksisuuntaisesta prosessista, jossa teknologian muutos voidaan havaita yhteiskunnallisena muutoksena. Determinismin mukaan teknologia

⁴⁷ Antiikin Kreikassa erotettiin toisistaan *tekhne* ja *logos*. Tekhne edusti kreikkalaisten ajattelussa taitoa. Se oli yhtä lailla kyky tehdä taideteoksia, puhua kauniisti kuin rakentaa talo. Tekhne edusti siis taitoa hyvin laajasti, aina retoriikasta keksintöjen ja mekaanisten laitteiden rakentamiseen. Logos, oppi, muodosti puolestaan ”opin tekniikasta”, teknologian. Lopulta termi *teknologia* saapui englannin kielen kautta suomen kieleen tarkoittamaan *tekniikkaan liittyvien laitteiden, järjestelmien sekä taitojen ja tietojen yleisnimeä*. Teknologia näin ymmärrettynä edustaa siis kattokäsitettä, joka pitää sisällään hyvin laajan joukon erilaisia teknisiä laitteita, koneita ja keksintöjä.

⁴⁸ Apunen 1999, 33.

⁴⁹ Esim. White, Khalilzad & Marshall 1999.

⁵⁰ Bensahel & Byman 2003.

⁵¹ Kerttunen, Koivula & Jeppson 2005.

⁵² Mielenkiintoinen teos teknologian vaikutuksesta ks. Teivainen 1991.

⁵³ Ks. Mattelart 2003.

kehittyä ja leviää jonkinlaisen sisäisen logiikan ohjaamana.⁵⁴ Kuten Karl-Erik Michelsen huomauttaa, teknologian käyttö historiallisen muutoksen selittäjänä on tehnyt muutoksesta ylipäättään ymmärrettävämpää ja hyväksyttävämpää. Näin monet historiantutkijat ovat, osin huomaamattaan, olleet luomassa deterministisen teknologiakäsityksen juurtumista länsimaiseen ajatteluun.⁵⁵ Tästä ajattelusta on erityisen paljon kaikuja muun muassa siinä tavassa, jossa yhteiskunnan hyvinvointi nähdään funktiona sen teknisestä kehityksestä. Toisaalta sama determinismi tulee esiin myös niissä ajoittain jopa apokalyptisiksi kasvaviksi visioissa, joissa teknologia johdattaa vain ja ainoastaan tuhoon.⁵⁶

Useimmat teknologiaan keskittyvät näkemykset keskittyvät kuitenkin sen välineelliseen puoleen, jättäen auki varsinaisen vastauksen kysymykseen ”mitä on teknologia?” Mikä todella on teknologian inhimillinen ja yhteiskunnallinen merkitys?⁵⁷ Näin teknologiasta muodostuu filosofinen ongelma,⁵⁸ jolloin mahdollisuus teknologian hahmottamiseen avautuu *tekniikan filosofian*⁵⁹ kautta. Tämän keskustelun pohjalta voidaan synnyttää erilaisia käsityksiä teknologiasta, joiden avulla puolestaan voidaan rakentaa näkemys siitä mitä teknologia todella on. Kyse on näin filosofian perustehtävien täyttämistä; teknologian *käsitteellisestä ja filosofisesta selventämisestä*.⁶⁰ Esitän seuraavassa tähän lyhyesti kolme erilaista lähestymistapaa.

2.1.1. Tekniikka elämänprojektina

Jose Ortega y Gassetin, vuosina 1883–1955 eläneen espanjalaisen filosofin mukaan ihmisenä oleminen on aina sidottu *tekniikkaan*. Hän rakentaa teoksessaan *Ajatuksia tekniikasta*⁶¹ kuvan ”ei-ihmisestä”, olennosta joka eläimen tavoin elää ympäristön sille luomien olosuhteiden armoilla. Kuten eläimellä, on tällä ei-ihmisellä ainoana tarpeenaan *tarve elää*. Se toimii vaistoimensa varassa

⁵⁴ Michelsen 2000, 69. Tätä ajattelumallia edustaa esimerkiksi kausaalilause: ”Teollistuminen sai alkunsa höyrykoneen keksimisestä...” Tällainen yksinkertaistus ei ota huomioon niitä kehityskulkuja ja yhteiskunnallisia prosesseja, jotka esimerkiksi höyrykoneen keksimisen ja käyttöönoton taustalla vaikuttivat.

⁵⁵ Emt, 65–73.

⁵⁶ Vrt. Teivainen 1991. Tekniikan korostaminen lisääntyi erityisesti 1900-luvun uusklassisen taloustieteen läpimurron myötä. Erityisen merkittävää oli John Maynard Keynesin kansantalouden tuotantofunktiota käsittelevä ajatus, jossa teknologian kehitys nähdään talouden kasvua ylläpitävänä voimana. Teknologian saama huomio lisääntyi taloustieteen parissa Joseph Schumpeterin ajatuksista 1950-luvulta eteenpäin syntyneen nk. evolutionaarisen taloustieteen teoriassa, joka keskittyi tekniikan merkitykseen yhteiskuntien kehityksessä. Keynes 1970, Schumpeter 1994.

⁵⁷ Michelsen 2000, 63.

⁵⁸ Ilkka Niiniluodon mukaan ”filosofian tarkoituksena on olla kiinnostunut käsitteellisistä ja katsomuksellista ongelmista”. Filosofialla voidaan selventää peruskäsitteitä tai sitä mitä käsitteiden tulisi tarkoittaa. Ks. Niiniluoto 2000.

⁵⁹ Tällöin osallistutaan Ilkka Niiniluotoa mukailleen keskusteluun, joka 1960-luvulta alkaen erotti tieteen ja tekniikan toisistaan muodostaen uuden analyyttisen filosofian alan, tekniikan filosofian.

⁶⁰ Niiniluoto 2000.

⁶¹ Ortega y Gasset 2006.

vain tämän tarpeen tyydyttämiseksi. Ilman ravintoa jäädessään se yksinkertaisesti kuolee. Ihminen sen sijaan murtautuu pois tuosta välttämättömien ja objektiivisten tarpeiden maailmasta ja tuottaa tekniikan avulla sen, mitä tarvitsee jäädäkseen eloon. Ihminen kamppailee näin luonnon asettamia olosuhteita vastaan ja omaamallaan teknisellä kyvyllä hän kykenee rakentamaan ympäristön, joka mahdollistaa tehokkaan tarpeen täyttämisen, mahdollistaen edelleen ajan käytön johonkin muuhun. Hän rakentaa talon, sytyttää tulen tai viljelee peltoa.⁶²

Tekniikka muodostaa Gassetille osan ihmisyyden ”elämänprojektista” täydellistään ei-ihmisen ihmiseksi. Tekniikan avulla ihminen nousee luonnon yläpuolelle ja mahdollistaa ihmiselle sijoittaa luontoon ”seikkoja joita ei ollut aikaisemmin olemassa”⁶³. Tekniikka ei ole olemassa vain luonnollisten tarpeiden tyydyttämistä varten, vaan uudistaakseen noita tarpeita asettavaa luontoa, nostaten ihmisen ”kentauriksi jolla on toinen puoli luonnossa, toinen sen ulkopuolella”. Tekniikka hävittää välttämättömät tarpeet, koska sen avulla tarpeet voidaan tyydyttää missä tahansa ja koska tahansa, muodostaen inhimilliselle tarpeelle eläimestä poiketen sekä objektiivisesti tarpeellisen että subjektiivisesti tarpeettoman puolen. Ja juuri tämä erottaa ihmisen eläimestä. Ihminen ei ole työkaluja käyttävä eläin, sillä ihminen ei ole eläin lainkaan. Ihmiselle ei riitä objektiivisten tarpeiden tyydyttäminen, vaan hän tuottaa tekniikalla tarpeettomuuksia; ihminen, tekniikka ja hyvinvointi tarkoittavat samaa asiaa.

Ortega y Gassetin ajattelun taustalla on hienovarainen kausaalinen ja dialoginen selitys tekniikan ja ihmisyyden välisestä suhteesta. Tämä suhde ei ole ontologisesti merkityksetön. Ortega y Gassetille ihminen edustaa *massaihmistä*, jota kohtaa 1800-luvulta eteenpäin vienyt kehitys tekniikan ja ihmisen eriytymisestä. Tekniikka siirtyy sille asetettujen rajojen yli, asettaen ihmisen tilanteeseen, jossa hän ei enää ymmärrä omia rajojaan.⁶⁴ Tekniikka ei edusta massayhteiskunnassa enää sen vanhoja arvoja, vakautta ja turvallisuutta, vaan saattaa hetkenä minä hyvänsä ”vetäistä maton jalkojemme alta.”⁶⁵ Tekniikan ajattelematon käyttäminen ja hyödyntäminen hämärtävät ymmärtämystämme siitä, etteivät tekniset keksinnöt ja laitteet ole itsestäänselvyksiä. Ne kaikki ovat seurausta moraalisisista ja kulttuurisista valinnoista, joiden taustalla piilee enemmän kuin kykenemme näkemään. Teknologian riskit ovat seurausta kyvyttömyydestä nähdä ja olla kiinnostuneita niistä kehityskuluista ja opetuksista joita tekniikan ja sen kehityksen taustalla piilee.

⁶² Emt, 7–15.

⁶³ Emt, 14.

⁶⁴ Emt, 62–84.

⁶⁵ Emt, 74.

2.1.2. Mumfordin megakone

Lewis Mumford (1895–1990) jatkaa osittain Ortega y Gassetin viitoittamalla tiellä. Hän julkaisi pääteoksensa *Technics and Civilization* vuonna 1934, esittäen oman näkemyksensä teknologiasta ja sen suhteesta yhteiskuntaan.⁶⁶ Mumford rakentaa Ortega y Gassetia huomattavasti monimuotoisemman ja -mutkaisemman kuvan tästä suhteesta. Hänen ajattelustaan käsittelen seuraavassa vain hänen teknologianfilosofiansa ymmärtämisen vuoksi merkityksellisiä asioita ja käsitteitä. Toisin kuin Ortega y Gasset, ei teknologia edusta Mumfordille välinettä, vaan eräänlaista yhteisöllistä ja kulttuurista ominaisuutta, joka ajanjaksosta riippuen voi toimia yhteisöllisyyden tai vallankäytön palveluksessa.⁶⁷ Jokaiselle ajalle ja yhteiskunnalle on olemassa sille tyypillinen teknologia, joka määrittää tuon yhteiskunnan kulttuuriset, taloudelliset ja poliittiset piirteet. Näin ollen Mumfordille yhteiskunta edustaa teknologian kautta syntynyttä kokonaisuutta. Hänelle onkin tärkeää ajattelullaan rakentaa kuvaa sellaisesta teknologiasta, joka selittää olemassaolollaan kulloisenkin yhteiskunnan ja siinä tapahtuvat ilmiöt.

Mumfordille tekniikka on tarkoitusperristään riippuen jaettavissa *mono- ja polytekniikkaan*. Siinä missä polytekniikka eräänlaisena alkutekniikkana on koko ihmiskunnan ja sen perinnön palveluksessa, on monotekniikka puolestaan polytekniikasta alkunsa saanutta vallankäyttöön ja epädemokraattisuuteen suuntautuvaa teknologiaa. Tekniikoilla on näin myös poliittinen luonne, joka tulee ilmi tekniikan demokratiassa, siinä kuinka laajasti se palvelee koko ihmiskuntaa ja sen tarpeita. Teknologia ja sen eri ulottuvuudet tulevat ilmi *koneen* käsitteessä. Tämä metaforallinen termi toistuu jatkuvasti Mumfordin tuotannossa ja muodostaa olennaisen osan hänen tekniikan filosofian ymmärtämisessä.⁶⁸ Kone toimi pitkään ihmiskunnan pyyteettömänä ja huomaamattomana palvelijana, kunnes modernin tekniikan kehittymisen myötä se kehittyi koko yhteiskuntaa hallitsevaksi tuotantotekniikaksi. Koneen kehittymisen myötä modernin aikakauden monotekniikka erosi traditionaalisesta polytekniikasta ja muodosti kaikki yhteiskunnan tasot läpäisevän *megakoneen*, jossa kone teknologisenä laitteena muuttui vallankäytön välineeksi ja yhteiskunnalliseksi ominaisuudeksi. Se synnyttää uuden yhteiskunnallisen eliitin, teknokraatit.

Mumford näkee viitteitä tällaisesta megakoneesta jo muinaisen Egyptin pyramideissa. Ne edustivat silloiselle yhteiskunnalle symbolisesti sitä autoritaarista yhteiskuntaa, joka pakotti kansalaisensa uurastamaan näiden monumenttien rakentamiseksi. Tämä alkeellinen megakone perusti

⁶⁶ Mumford 1934. Mumford puhuu teknologian sijaa tekniikasta. Mumfordilla ero on kuitenkin lähinnä terminologinen.

⁶⁷ Rask 2000.

⁶⁸ Ks. Mumford 1934.

yhteiskunnan hallinnan jumalallisena valtana tieteellisesti tarkkoihin laskelmiin vaikuttaen koko yhteiskuntaan ja mahdollistaen autoritaarisen, mekaanisen ja yksilölle ulkoisesti määrätyn sosiaalisen järjestyksen.⁶⁹ Megakoneen edustama monotekniikka⁷⁰, joka totalitaarisena ja ihmistä alistavana kehittyi 1700-luvulla kukoistaneesta polyteknisestä, ihmistä palvelleesta tekniikasta⁷¹, tuli huippuunsa 1900-luvulle saavuttaessa. Erityisesti tähän vaikutti valistuksen moderni tiede, joka konetta mekanisoivana ja rationalisoivana irrotti koneen sitä ympäröivästä kulttuurista.⁷² Tekniikasta muotoutui voima, joka siirtyi harvojen hallittavaksi. Ihminen työkaluja käyttävänä eläimenä muuttui itse koneen käytettäväksi olennoksi.

Sekä Mumford että Ortega y Gasset esittävät kumpainenkin omalla tavallaan hienostuneen tarinan teknologiasta ja sen suhteesta ihmiseen ja yhteiskuntaan. Molempien ajatuksissa heijastuu myös vahvasti se aikakausi, jolloin he tekivät teoksensa. 1930-luku ja toinen maailmansota totalitaarisine ajatuksineen ja uusine sotateknisine keksintöineen vaikutti maailmaa havainnoiviin aikalaisiin ja heidän ajatuksiinsa. Tämä nostaakin esiin kysymyksen siitä, onko käsityksemme teknologiasta kuinka muuttumaton ja totuudenmukainen? Onko teknologia aina todella uhka, ihmistä kahlitseva tuotantorakenne tai omalakinen hirviö? Vai voisiko negatiivinen teknologiakäsitys johtua joistakin omassa aikakaudessamme vaikuttavista ajatuksista ja ilmiöistä, jotka asettavat juuri oman aikamme teknologian meille vieraaksi olennoksi?

2.1.3. Teknologian kontekstuaalisuus

Tämä avaa mahdollisuuden käsitellä teknologiaa *konstruktivistisesti*. Eräs tällaista konstruktivismia harrastava teknologiafilosofi on Andrew Feenberg, joka teoksessaan *Questioning Technology*⁷³ esittelee kontekstuaaliseksi nimittämänsä teknologianäkemyksen. Feenberg kritisoi erityisesti niin pessimististen kuin positiivistenkin teknologianäkemyksen kritiikkittömyyttä determinismiiä kohtaan sekä teknologiatutkimuksen eriytymistä teknologian tekniseksi tutkimukseksi.

Länsimainen teknologiakäsitys on Feenbergin mukaan etnosentristä ja täten jo lähtökohtaisesti vääristynyttä. Erityisen kriittisesti Feenberg suhtautuu siihen mumfordilaiseen ajatteluun, jossa eri

⁶⁹ Rask 2000, 92.

⁷⁰ Mumford puhuu sekä monotekniikasta että megatekniikasta tarkoittaen samaa asiaa.

⁷¹ Mumfordilla nämä tekniikat voivat esiintyä samanaikaisesti, monotekniikan kuitenkin alistaessa polyteknistä osaamista. Mumford 1934, 235.

⁷² Rask 2000, 97.

⁷³ Feenberg 2000, 294.

voimien nähdään käyttävän teknologiaa vallankäytön välineenä.⁷⁴ Feenberg hyökkää teknologista autonomiaa vastaan esittämällä, ettei tällainen taloudelliseen järjestelmään perustuva teknologian universaaliajattelu riitä hahmottamaan koko teknologiaa.⁷⁵ Moderniteetin instrumentalisoiivan teknologia-ajattelun sijaan teknologia tulee nähdä jatkuvassa vaikutussuhteessa ympäristöönsä. Essentialismin sijaan tulee tekniikalla aina nähdä historiallisesti ja yhteiskunnallisesti määritetty sisältö.⁷⁶ Teknologialla ei ole mitään ennalta määrättyä ominaisuutta tai suuntaa.

Feenbergille teknologia edustaa teknis-filosofista toimintaa, jossa teknologia tulee integroiduksi ympäristöönsä. Se ei synny eikä tule otetuksi käyttöön itsestään, vaan on ympäristön ja tehtyjen valintojen summa. Täten teknologia on sosiaalista. Se ei ole jotakin itsessään, vaan saa muotonsa ja merkityksensä sitä käyttävien ja siitä puhuvien ihmisten kautta. Toisin kuin esimerkiksi Ortega y Gasset, edustaa teknologia Feenbergille ontologiattomuutta. Teknologian merkitys ja olemus voidaan kuitenkin redusoida ymmärtämällä kunkin teknologian ajallista ja paikallista olemusta sekä sen vuorovaikutusta ympäristönsä kanssa. Tämä ei suinkaan tarkoita, ettei teknologialla olisi negatiivisia vaikutuksia. Ne johtuvat kuitenkin siitä että teknologian negatiivisen potentiaalin on annettu realisoitua, ei siksi, että teknologia olisi ontologisesti itseohjautuvaa kohti tuhoa.⁷⁷

2.2. TEKNOLOGIA VAARANA

”Suomalaista perusasennetta turvallisuuteen voidaan ehkä kuvata ilmaisulla ’kohtuullisen turvallinen’. Onkohan kuitenkin niin että maailmanlaajuiset tapahtumat, niiden seurausvaikutukset, BSE-kriisi, ympäristökysymykset ja ties mitkä asiat joihin emme ole osanneet kiinnittää huomiota ovat horjuttaneet kohtuullisen turvallisuuden doktriinia ja tuottaneet muutosvalmiutta lisääviä yllätyksiä. Samalla on aiheellista kysyä, ovatko sosiaaliset rakenteet muuttuneet ja onko ehkä uudenlainen yhteiskunta iduillaan hyvinvointiyhteiskunnan sisällä?”⁷⁸

Teknologia on kautta ihmisen historian aiheuttanut pelkoa sekä vaaran ja hallitsemattomuuden tunnetta. Milloin teknologia on saanut osakseen yhteiskunnallista vastustusta poliittisena liikkeenä, kuten Iso-Britanniassa ludditien toimesta, milloin sen on nähty Dolly-lampaan tavoin herättävän sci-fi-tarinoiden uhkakuvat henkiin tosielämässä. Onkin vaikea sanoa, kuinka paljon peloistamme liittyy teknologian pelkoon, kuinka paljon realismiin ja oikeutettuihin käsityksiimme teknologiasta. Seuraavassa tarjotaan näkökulma oman aikamme teknologiapelon taustalle ja otetaan teknologia

⁷⁴ Emt, 309.

⁷⁵ Emt, 296.

⁷⁶ Emt, 301.

⁷⁷ Feenberg 307–319.

⁷⁸ Eräsaari 2002, 10.

Feenbergia mukaillen kontekstuaaliseen tarkasteluun. Jos teknologia on juuri meille juuri tällä hetkellä vaaraksi, miksi?

2.2.1. Riskiyhteiskunta ja refleksiivinen moderni

Euroopassa 1980-luvun lopulla puheet työyhteiskunnan kriisistä ja ympäristöongelmista avasivat yhteiskuntateoreettista keskustelua suuntaan, joka ei perustunut useiden aikaisempien teorioiden yhteiskuntia koskevalle lineaarisen kehityksen käsityksille.⁷⁹ Yksi syntyneen riskisosiologisen yhteiskuntakirjallisuuden apostoleista oli Ulrich Beck, joka vuonna 1986 julkaistussa teoksessaan *Risikogesellschaft* vaikutti voimakkaasti tulevien vuosien ja tämänkin hetken yhteiskuntakeskusteluun. Beck esitti teoksessaan ajatuksen *riskiyhteiskunnasta*, yhteiskunnasta, joka modernin aikakauden premissien mukaisesti rakentuu hyödykkeiden ja hyvinvoinnin tuotannolle. Beckin mukaan moderni yhteiskunta on siirtynyt oman sisäisen inertiansa voimasta kohti samaisten prosessien aiheuttamia riskejä, ongelmia ja haitakkeita (bads⁸⁰). Edistysusko, kehitys ja hyvinvoinnin odotukset ovat purkautuneet riskiyhteiskunnassa kysymyksiksi luotettavuudesta ja uskottavuudesta menettäen näin niille aiemmin annetun myyttisen ja ideologisen luonteen.

Beckin mukaan muutoksen taustalla on 1900-luvun lopulla *toisen modernin* aikakauden syntyminen, jossa ensimmäisen, traditionaalisen modernin ajatukset, keksinnöt ja ideologiat jatkavat kulkuaan kohti traditionaalisen modernin positiivisten aikaansaannosten reflektiota. Toinen moderni nostaa teknologian, talouden ja sosiaalisten suhteiden muutoksen haastamaan yhteiskunnan toimintaa ja siinä harjoitettavaa politiikkaa. Jos teollisuusyhteiskunta vaurauden, hyvinvoinnin ja ohjauksen yhteiskuntana edustaa edistyksen ja valistuksen aatteiden lihaksi tulemistä, *riskiyhteiskunta* asettuu tuon yhteiskunnan tuottaman hyvinvoinnin kyseenalaistajaksi. Pitkän ajan rakenteelliset muutokset ovat muokanneet ympäristöstämme ”ameebamaisen kauhupanoraaman”⁸¹, jossa *riski*⁸² käsitteenä kuvaa kaikkia niitä arkipäiväisen käsityskyvyn yläpuolella olevia pelkoja,

⁷⁹ Aivan tyhjästä syntyneeksi ajatusrakennelmaksi ei Beckin riskiyhteiskuntateoriaa voida kuitenkaan pitää. Ilmo Massan mukaan Beck on asetettavissa siihen riskisosiologiseen suuntaukseen, jonka aloittajana voidaan pitää Patrick Lagadecin teoksia *La civilisation du risque* (1980) ja *Le risque technologique majeur* (1981). Lisäksi tunnettua on Rachel Carsonin *Silent Spring*-teoksen (1962), nk. Rooman klubin Kasvun rajat -teoksen (1972) ja tässäkin tutkielmassa käytettävän, Mary Douglasin ja Aaron Wildavskyn *Risk and Culture*-teoksen (1982) aikaansaamat keskustelut ympäristöongelmista ja riskeistä. Ks. Massa 1998.

⁸⁰ Beck 1999, 34.

⁸¹ Emt, 31.

⁸² Riski sanana lienee peräisin kreikkalaisperäisestä karia (rhi zikon) tarkoittavasta sanasta. Kuusela & Ollikainen 1998, 16. Riski voidaan yleisesti määritellä lausekkeena, joka kertoo tietyn tapahtuman todennäköisyyden ja siihen kuuluvan

vaaroja, uhkia ja epätietoisuuden tiloja, jotka tekno-ekonomisen kehityksen sinänsä rauhanomaisesta alkuperästä kumpuavat sekä muutoksia, joille ihminen ei enää tiedä mitä tekisi.⁸³ Samanaikaisesti yksilöihin kohdistuvat uudet normit, vaatimukset, institutionaalistettu individualisaatio, kilpailu ja suhdanteisiin liittyvä moraalikäsitys tekevät yksilöistä traditionaalisen perhe- ja sukupuoliroolien purkautuessa yhteiskunnan pääasiallisia toimijoita.⁸⁴ Myös yhteisöt korostuvat, sillä purkautuvassa yhteiskunnassa yksilöllinen identiteetti on saavutettavissa ainoastaan tukeutumalla toisiin samankaltaisiin identiteetteihin. Samalla riskien havaitseminen muodostuu riippuvaiseksi yhteisön itselleen merkitykselliseksi näkemistä riskivaihtoehdoista ja -konstruktioista.⁸⁵

Beckin itsensä yhteiskuntateoriaksi nimeämänsä riskiyhteiskunta on saanut yhteiskuntatieteellisessä keskustelussa osakseen hyvin erilaisia merkityksiä. Paljon keskustelua on aiheuttanut itse riskiyhteiskunnan väitetty teoreettisuus. Monet kriitikot ovat nähneet riskiyhteiskunnan olevan ainoastaan teorian vaatteisiin puettua aikalaisdiagnostiikkaa tai ympäristöliikkeen hyväksi rakennettua politisoitua julistusta. Beckin ajattelu on joka tapauksessa usealta mielekkäältä kannalta nyky-yhteiskunnan dynamiikkaa tarkastelevaa. Sitä käytetään niin ympäristöongelmien, sosiaalisten suhteiden ja sukupuoliroolien purkautumisen, individualismin, kuin globalisaation taustaselittäjänä. Tutkielmassani toteutetaan Scott Lashin tapaa tarkastella modernin refleksiivisyyttä sen systeemisteknologisella tasolla yhdistettynä Beckin ja Anthony Giddensin tapoihin tarkastella refleksiivistä modernisaatiota sen taustalla piilevien prosessien kautta. Siten refleksiivinen moderni ymmärretään riskiyhteiskuntaa laajempänä yhteiskuntafilosofisena ja enenevässä määrin myös globaalina *rakenteena*. Giddensin mukaan kyse on uudenlaisen todellisuuden ilmenemisestä – johon toki

mahdollisen haitan. Malaskan mukaan ”Riski on ihmisen tavoitteelliseen toimintaan liittyvä ja siihen kuuluvalla määrättyllä päätöksenteolla luotu mahdollisuus epäedullisten seurausten syntymiselle päätöksentekijälle ja muille, jotka voivat joutua niiden kohteeksi tavoitteeksi asetettujen hyötyjen sijaan”. Ks. Malaska 1989, 94. Riskiin liittyy yleisesti aina epävarmuus sekä tappion ja menettämisen uhka, jota voidaan arvioida esimerkiksi todennäköisyyslaskelmien avulla. Yleisesti arkikielessä riskiä terminä on käytetty kuvaamaan vaaraa, joka liittyy onnettomuuden mahdollisuuteen tavoitteellisen toiminnan seurauksena. Lisäksi riskejä voidaan luokitella paitsi kokijansa myös riskin ominaisuuden ja kohteen mukaan. Esimerkiksi Kamppinen määrittää kuusi erilaista riskityyppiä: terveysriskin, ekologisen, taloudellisen, poliittisen, sosiaalisen ja psykologisen riskin. Ks. Kamppinen 1995, 17. Kuusela ja Ollikainen puolestaan erottavat toisistaan *dynaamisen* ja *staattisen* riskin. Ensin mainittu on luonteeltaan tilanteen ja olosuhteen mukaan vaihtuvaa: tekemällä toiminnon johon liittyy dynaaminen riski, voi toiminnan lopputulos olla yhtä hyvin positiivinen kuin negatiivinen. Tällaisia riskityyppejä on perinteisesti liittynyt teknisiin järjestelmiin sekä taloudelliseen ja poliittiseen toimintaan. Jälkimmäinen sisältyy puolestaan toimintaan, josta voi seurata ainoastaan menetyksiä: vahinkoja sattuu, vaikka riskien olemassaolon tiedostaminen ja laskeminen olisivatkin mahdollisia. Poiketen dynaamisista riskeistä, ovat staattiset riskit helpommin arvioitavissa ja esimerkiksi vakuutettavissa. Edellä mainittua Kamppisen tekemää jaottelua voidaan edelleen yksinkertaistaa jakamalla riskit lopullisen kohteensa mukaan *fundamentaalisin*, ei yhden ihmisen aiheuttamiin tai yhteen henkilöön kohdistuviin ja *partikulaarisiin*, tiettyyn rajattuun yksilöön, alueeseen tai muuhun tarkasteltavaan yksikköön lankeaviin riskeihin.

⁸³ Beck, 1999, 50; Eräsaari 2002, 81–82.

⁸⁴ Ks. Beck 1999, 9.

⁸⁵ Beck 1992, 88–89.

kuuluvat riskit – jossa sosiaalisen rakentumisen lainalaisuudet muuttuvat.⁸⁶ Riskiyhteiskuntateoria muuttuu näin poliittiseksi teoriaksi. Se siirtyy tarkastelemaan yhteiskunnassa jaettavan vallan jakautumisen syitä ja tapoja keskittyen sosiaalisen todellisuuden määrittelyvaltaan.⁸⁷

2.2.2. Teollisuusyhteiskunnan kriisi

Beckin ajattelun taustalla oli huomio modernilla aikakaudella⁸⁸ aina 1700-luvulta eteenpäin syntyneestä teollisen tuotannon logiikasta ja tuon logiikan diffusoitumisesta koko länsimaista yhteiskuntaa ja sen järjestäytymistä koskevaksi dynamiikaksi, joka muuntui massiivisten ongelmien aikaansaajaksi ja jopa koko inhimillisen olemassaolon uhkaajaksi. Yhdessä kasvaneiden ongelmien kanssa yleistä riskitietoisuutta lisäsi tietoisuus sosiaalisten ja yhteisöllisten arvosidosten kykenemättömyydestä tehdä ympäröivästä todellisuudesta ennustettavaa. Teollisuusyhteiskuntaa koski sisäinen kriisiytyminen, joka johti pahimpien mahdollisten pelkojen toteutumiseen Tshernobylin kaltaisissa onnettomuuksissa. Samalla traditioiden puuttuminen ja yksilön, yhteisöllisyyden ja kansallisvaltion turvallisuutta heikentäviltä prosesseilta saamat haasteet siirtävät turvallisuuden fokusta ”varmuuden sijaan epävarmuuden sietoon”. Tämä tapahtuu tilanteessa, jossa ”keston, lujuuden, saavuttamisen ja suojatun pesäpaikan nimeen vannovaa perinteistä turvallisuuden käsitettä on vaikea tehdä ymmärrettäväksi tällaisten suurten muutosprosessien yhteydessä, jolloin muutos pakenee kaikkea kiinteää, olemassa olevaa ja jatkuvaa ja yhdistyykin tulevaan, murtuvaan, haihtuvaan ja uuteen”⁸⁹. Turvallisuus nyky-yhteiskunnassa on alistettava uudelle pohdinnalle ja istutettava uudelleen ympäristöön, joka ei modernin paineessa tarjoa enää ennalta annettua kuvaa yhteiskunnasta.⁹⁰

⁸⁶ Giddens 1991. Moderniuden dynamiikalla tarkoitetaan mm. niitä todellisuuden sosiaalisen rakentumisen muutoksia, joissa yhteisölliset sosiaaliset suhteet irrotettiin traditionaalisista rakenteista sekä järjestettiin uudelleen maailmanlaajuisen aika-paikkaulottuvuuksien välityksellä. Nämä muutokset tapahtuivat länsimaisten kansallisvaltioiden siirtyessä maailmanlaajuisen kapitalistisen talousjärjestyksen piiriin. Vallitsevat taloudelliset käytännöt ovat lujasti juurtuneet moderniuteen, jossa sangen itsenäisesti toimiva taloudellinen rationaalisuus on kiinteässä suhteessa tieteellis-teknologisiin ja valtiollisiin instituutioihin. Louhimaa 2002, 125–127.

⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Modernin käsitteen sisällöstä on runsaasti erilaisia mielipiteitä. Se on yleisesti ymmärretty siirtymänä ja muutoksena menneestä traditionaalisesta yhteiskunnasta nyky-yhteiskuntaan, jossa toisaalla yhteisösidosten murtuminen individualismin tieltä, toisaalla valistuksen aatteiden uskottu lopullinen toteutuminen ovat muokanneet yhteiskunnastamme sellaisen kuin sen meille esittäytyy. Tapahtunutta muutosta on selitetty esimerkiksi byrokraatisoitumisen, kaupungistumisen ja sekularisoinnin termein. Ks. Lahti 1998, 99. Myös Campbell 1992; Latour 2006.

⁸⁹ Eräsaari, 13.

⁹⁰ Beck 1995, 12. Tutkielman kohdetta, teknologiaa, on perinteisesti lähestytty riskiteoreettisessa kirjallisuudessa kahden erilaisen tradition kautta. Toisaalla keskusteluun on vaikuttanut yhdysvaltalainen teknologian vaaroja empiirisesti luodannut tutkimushaara, toisaalla eurooppalainen, modernisaatiokeskusteluun nojaava yhteiskuntateoreettinen keskusteluperinne. Tässä tutkielmassa nojataan jälkimmäiseen, mm. Ulrich Beckin, Anthony Giddensin, Scott Lashin ja Niklas Luhmannin muodostamaan – tosin hajanaiseen – vanhan mantereen perinteeseen,

Riskiyhteiskunnan vaarat ja riskit muotoutuvat paikallisesti, ajallisesti ja sosiaalisesti rajaamattomina. Kukaan ei kykene enää toiminnallaan välttymään vaaroilta, jotka radioaktiivisen säteilyn ja kemiallisten haitta-aineiden tavoin piilevät enenevässä määrin aistien ja yksilön vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Riskejä ja niiden vaikutuksia voidaan toki yrittää minimoida, mutta niitä ei voida hävittää.⁹¹ Ihmisen elämä muuttuu ”valmistetun epävarmuuden ajaksi”⁹² johtaen yhteiskunnallisen tilanteen yleiskatsauksellisuuden puutteeseen ja riski -käsitteen viittauskohteiden – vaarojen, uhkien ja pelkojen – muuttumiseksi kulttuurisesti yksiselitteemmiksi ja turvattomuuden satamiksi.⁹³ Toinen moderni pyristelee riskien muotoutumista vastaan, mutta tulee samalla rakentaneeksi lisää ongelmia ja loukkoja.

Yhteiskunnasta rakentuu kasvavassa määrin *refleksiivinen*. Kasvavat ja lisääntyneet riskit asettavat sen vastakkain perinteisen modernisaatiokäsityksen kehitysuskon kanssa luoden *refleksiivisen modernisaation*, teollisuusyhteiskunnan kaikkivoipaisuutta epäilevän filosofis-elämäntavallisen ajatusrakennelman. Refleksiivinen modernisaatio määrittyy niiden tapojen kautta, joilla modernissa yhteiskunnassa on pyritty systemaattisesti käsittelemään modernin luomia vaaroja. Se asettaa itsensä kehityksen kautta kriittiseksi ajatusrakennelmaksi teollisen yhteiskunnan ja sen taustalla vaanivan modernisaatiokäsityksen vastineeksi. Koska riskien hallinnan pyrkimys on muodostunut joka tapauksessa yhteiskunnassa refleksiiviseksi, riskien ymmärtämiseksi ja vähentämiseksi tulee asettautua vastamodernin edellyttämille ajatustavoille. Ne tarjoavat yhtä aikaa menettämisen ja jopa tuhon mahdollisuuden, mutta toisaalta myös mahdollisuuksia uuteen. Toisaalta tästä dialektisesta dynamiikasta nousee myös riskien poiston vaikeus. Halu saavuttaa jotakin voittaa pelon. Kyky rakentaa uutta voittaa kyvyn rakentaa parempaa hallintaa.⁹⁴

2.2.3. Poliitiikan muutos ja globalisoituvat riskit

Riskit ja ongelmat saapuvat lopulta yhteiskunnallisesti neuvoteltaviksi ja *murtautuvat poliittisen päätöksenteon piiriin*. Viranomaiset tietoisina omasta kyvyttömyydestään hallita vaaroja ja uhkia pyrkivät ylläpitämään kansalaisten luottamusta poliittiseen johtoon ja yhteiskunnallisiin instituutioihin vakuuttamalla kaiken olevan hallinnassa saaden aikaan *organisoidun*

joka rakentuu teknologian ja modernisaation väliseen sosiologiseen tarkasteluun. Näiden kahden tutkimusperinteen yhdistäminen olisi myös tämän tutkielman kannalta hedelmällistä koska, kuten Vesa-Matti Lahti huomauttaa, on näiden perinteiden välillä yllättävän vähän keskustelua. Ks. Lahti 1998, 71–91.

⁹¹ Beck 1992.

⁹² Giddens 1991, 3.

⁹³ Eräsaari 2002, 32–33.

⁹⁴ Emt, 34–37.

vastuuttomuuden periaatteen. Tiede ja tutkimus, politiikka ja valta, kansallinen ja ylikansallinen muodostavat moniulotteisen uhkien ja vaarojen määrittelyjen maailman. Kukaan ei lopulta tiedä missä ratkaisevat valinnat ja päätökset tehdään. Maailmasta katoaa suuntautumista helpottavan tiedon saanti saaden aikaan kulttuurista sokeutta. Vaarojen määrittelykampanjat ja niiden tosiasiallinen olemassaolo eroavat toisistaan.⁹⁵ Samalla yhteiskunnallinen epävarmuus lisääntyy, kun ihmiset havaitsevat modernin yhteiskunnan hallitsemattomuuden. Uhkista saatava informaatio joutuu epäilyksen alaiseksi vähentäen ihmisten luottamusta yhteiskuntaan.⁹⁶ Traditionaalisten turvallisuusinstituutioiden kyvyttömyys toimia monimutkaisten ympäristökriisien ja sosiaalisten, poliittisten, teknologisten ja taloudellisten ongelmien kanssa vähenee ja jopa katoaa.⁹⁷

Tiedosta muuttuu yhteiskunnallisen vallankäytön väline, joka teknis-taloudellisen rationaliteetin ja insinööritieteiden avulla alistaa maallikoiden kyvyn päättää itseään koskevasta riskimäärittelystä. Maallikot eivät voi paeta määrittelyä heidän puolestaan, sillä riskiyhteiskunnan rationaliteetti on jo saapunut pisteeseen, jossa tekninen tietämys on välttämätöntä ja yhteiskunnallisen toiminnan ja vallankäytön edellytys.⁹⁸ Sosiaalisen todellisuuden määrittelyn valtasuhteissa tapahtuu muutos, kun poliittinen päätöksenteko muuttuu alisteiseksi teknokratialle. Modernin yhteiskunnan aikaansaamat teknologiset riskit vievät todellisuuden ja siinä esiintyvien uhkien määrittelyvallan pois politiikan maailmasta. Teknistyvä ja systeemistyvä yhteiskunta vaatii selittäjiksi asiantuntijoita, jotka määrittävät riskin ja riskittömän välisen rajan. Beckia mukailen riskistä ja sen määrittämisestä muodostuu ”tapa hallita tulevaa”, Giddensin mukaan siirtymässä teknokratiaan on puolestaan kyse vaiheesta matkalla kohti totaalista traditionaalisen modernin rakenteista irrottautumista.⁹⁹

Yhdessä yhteiskunnallisen kehityksen kanssa haastavat teknologinen kehitys ja verkottuminen toiminnan perusteita osana monimutkaista, globalisaationa tunnettua prosessijoukkoa, joka haastaa kansallisvaltion kykyä toimia muotoutuvien haasteiden edessä. Muodostuvan *maailmanriskiyhteiskunnan* vaarat ”haurastuttavat aikaisempien turvallisuuslaskelmien peruspilareita ja vahingot kadottavat ajallis-paikallisen rajoittuneisuutensa”¹⁰⁰. Globaali aikakausi yhdistää keskenään näennäisesti erilaiset tapahtumat ja rakenteet osaksi samaa maailmanlaajuista

⁹⁵ Eräsaari 2002, 33.

⁹⁶ Beck 1991; Giddens 1991.

⁹⁷ Beck 1991. Myös Beck 1999, 2–3.

⁹⁸ Beck 1995, 236.

⁹⁹ Giddens 1991, 119–120. Toisin kuin Beck ja riskin kulttuurista rakentumista tutkineet Mary Douglas ja Aaron Wildavsky, ei Giddens näe kuitenkaan tässä prosessissa muuta kuin välttämättömyyden. Tiedon tulee olla teknokraattisesti tuotettua, koska poliitikot ja maallikot eivät sitä enää kykene teknistyneessä yhteiskunnassa tuottamaan.

¹⁰⁰ Beck 1999, 91.

riskiäytymisen prosessia. Kansainvälinen talous, kulttuurien konfliktit, BSE-tauti, verkkomadot ja sähkökatkot ovat kukin vain oma ulottuvuutensa teollisen modernisaation kriisissä. Kasvava riippuvuutemme teknologisista järjestelmistä, järjestelmien kansallisen hallittavuuden väheneminen sekä järjestelmien ja laitteiden muotoutuminen vaaraksi ilmentävät kukin osaltaan modernin aikakauden kriisiä. Poiketen aikaisempien inhimillisten yhteisöjen kokemista vaaroista, jotka asetettiin jumalten ja demonien syiksi, muodostuvat teknologiaan liittyvät riskit vain ja ainoastaan teknologian käyttöönottamisesta. Toimijoiden paljous ja monimutkaisuus tekevät tapahtumista vaikeat ennustaa. Samalla leviävät riskien vaikutukset toteutuessaan koko yhteiskuntaan ilman eristämisen mahdollisuutta. Informaatioteknologia ja muodostuvat verkostot tekevät kansallisvaltion rajat diffuuseiksi. Kansallisvaltio ei kykene integroimaan turvallisuutta osaksi itseään, koska uhkat kulkevat rajojen yli ja uhkien hallinta siirtyy rajojen ulkopuolelle. Toisaalta traditionaalisen modernin haastajan, toisen modernin, huomaaminen on vaikeaa, sillä Eila Louhimaan ajattelua mukailien riskiyhteiskunnan ylispatiaalisuus ei ole vailla vastusta. Ympäristössä sijaitsevien kulttuuristen tapojen ja merkitysten jouduttua kriisiin vastavoimaksi siirtyy kollektiivisen identiteetin vahvistaminen. Säiliöyhteiskunta pyrkii säilyttämään toimintamahdollisuutensa ja kykynsä määrittää oman toimintansa ja turvallisuutensa rajat.

3. TURVALLISUUDEN POLITIIKKA

3.1. TEKNOLOGIARISKI KULTTUURISENA NEUVOTTELUNA

Yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset riskistä voidaan tuoda esille, muuttaa ja vangita totuuksiksi riskejä ja niiden arviointia koskevia toimien avulla.¹⁰¹ Riskeistä, niitä koskevasta tiedosta ja niihin liitetystä toiminnasta muodostuu siten sosiaalisia prosesseja.¹⁰² Riskeistä muodostuu lopulta yhteiskunnallisen neuvottelun tuloksia. Ne antavat vihjeitä hyväksytyistä kulttuurisista normeista ja valtasuhteista. Niiden avulla rakennetaan ”karttoja epävarmasta tulevaisuudesta” ja yritetään kesyttää modernin aikaansaamaa ongelmavyöhytiä. Samalla oikeudesta määrittää riski muodostuu *valtapeli* (power game). Kuka saa oikeuden määrittää riskin ja millä perusteella?¹⁰³

Tutkiessamme riskejä ja uhkia, asetumme väistämättä keskelle meitä ympäröivää kulttuurista kehystä, jossa meidät ympäröi tuottamisen ja kommunikoinnin maailma, jossa riskikäsitteet

¹⁰¹ Douglas & Wildavsky 1982, 186.

¹⁰² Douglas & Wildavsky 1982, 1–6.

¹⁰³ Beck 1999, 2–5; 31.

muovautuvat. Tämä prosessi on osa samaa historiallista prosessia, jossa olemme valinneet instituutiomme, arvomme ja normimme.¹⁰⁴ Riskit asettuvat *kulttuurisen riskiteorian* mukaan ympäröivän kulttuurisen todellisuuden kanssa vuorovaikutussuhteessa muodostuviksi. Ympäröivää maailmaa ymmärretään ja järjestetään kulttuurisidonnaisten merkitysrakenteiden kautta tarjoten samalla mahdollisuuden diskursiivisten käytäntöjen käytölle todellisuuden rakentamisessa sekä merkitysten tuottamisessa ja uusintamisessa.¹⁰⁵ Yhteiset arvot johtavat yhteisiin pelkoihin välittäen kulttuurissa normaalin ja luonnollisen kategorioita ja niiden merkityksiä. Ympäristömme muodostuu näin yleisesti merkitysvälittyneeksi, rakenteellisten suhteiden kautta konstruktiivisesti muodostuneeksi. Riskejä ei voida konstruoida miten tahansa, sillä ne ovat aina sidoksissa ympäröivään kulttuuriin ja sen diskursiivisiin käytäntöihin, käyden läpi taistelun esitetyksi tulemisesta. Riskit ja niistä muodostetut käsitykset tulee argumentoida esille ja tulla keskinäisissä käytännöissämme valituiksi¹⁰⁶. Riskit ovat aina avoimina sosiaaliselle määrittelylle ja rakentamiselle ja täten jatkuvasti alttiina vallankäytölle ja uudelleenmuotoilulle.¹⁰⁷ Näin yksittäiset käsitykset ja ajatukset saattavat ajan myötä oikeassa ympäristössä muovautua yleisesti hyväksytyiksi totuuksiksi.¹⁰⁸

Riskien olemassaolo konstruktiivisena merkityssuhteiden tuotoksensa ei kiistä riskin materiaalista perustaa, mutta kiinnittää huomionsa siihen, miten näkökulma vaikuttaa riskien vaikutusten arviointiin. Yhteiskunnan kohtaamalla verkkohyökkäyksellä on suurempi merkitys itä-ammattilaiselle, kuin tietokonetta käyttämättömälle eläkeläiselle. Vaikka toteutuvan riskin yhteiskunnallinen ja materiaallinen merkitys on suuri, riski voi olla olematta edes olemassa yksittäiselle henkilölle.¹⁰⁹ Merkittävää on, kuinka yhteiskunnallisen neuvottelun – median, yksilöiden käsitysten, poliittisen vallan avulla, vain muutaman mainitakseni – vaarallisina, epäilyttävinä ja epämukavina pidettävät asiat ja toimijat muuttuvat yhteiskunnassa hyväksytyiksi riskeiksi.¹¹⁰

¹⁰⁴ Douglas & Wildavsky 1982.

¹⁰⁵ Weldes 1999, 1.

¹⁰⁶ Adam & van Loon 2000, 2–3.

¹⁰⁷ Beck 1992, 23.

¹⁰⁸ Raitasalo 2008, 10–11. Esimerkkinä Raitasalo antaa terrorismin vastaisen sodan diskurssin synnyn, käytön ja leviämisen syyskuun 11. terrori-iskujen jälkeen.

¹⁰⁹ Douglas & Wildavsky 1983, 194. Adams on jakanut riskin kokemisen neljään tapaan. *Individualistinen* riskitietoisuus korostaa yksilön omaa pyrkimystä ympäristönsä hallitsemiseen. *Egalitarismi* korostaa luontoarvoja ja yleisiä luottamusta altruismiin. *Fatalismi* korostaa yksilön ja ihmisen ulkopuolisten ja hallitsemattomien, jopa kaoottisten voimien, olemassaoloa *hierarkistisen* tavan korostaessa riskien institutionaalista ja poliittista hallintaa. Adams 1995.

¹¹⁰ Lintuinfluenssa ja sitä vastaan toimiminen nousivat kaiken kansan tietoon yhdessä SARS-epidemian kanssa vuonna 2003. Samanaikaisesti auto-onnettomuuksissa menehtyi Suomessa n. 400 henkilöä ilman, että onnettomuuksia olisi

3.2. RISKIN NEUVOTTELUSTA UHKAN KIRJOITTAMISEEN

”Turvallisuuspolitiikalla on perinteisesti vastattu valtion turvallisuuteen kohdistuvaan sotilaalliseen tai poliittiseen uhkaan. Turvallisuudella on viitattu yleisesti olemassaolon edellytyksiin, olipa kyse valtion itsenäisyydestä ja päätäntävallasta, yksilön elämästä tai väestöryhmän kulttuurisista erityispiirteistä.”¹¹¹

Riskit neuvottelun tuloksina antavat suuntaa yhteiskunnan luonteesta; mitä se arvostaa ja pitää tärkeänä, mitä se pelkää ja mihin se uskoo. Tutkielman erityisen mielenkiinnon kohteena ovat ne riskit, jotka saavat turvallisuuspoliittisen leiman. Ne riskit, joiden katsotaan olevan kaikkien riskien yläpuolella, poliittisen mielenkiinnon kohteena.

”Muita keskeisiä yhteiskunnan taloudellista toimintakykyä vaarantavia uhkia ovat sähköisen infrastruktuurin häiriintyminen, energiansaannin keskeytyminen, väestön terveyden ja toimintakyvyn vakava häiriintyminen sekä erilaiset laajavaikutteiset vakavat suuronnettomuudet, luonnononnettomuuden ja suurkatastrofit. Vaarallisten tartuntatautien leviämisen riskiä pidetään tänä päivänä erittäin suurena.”¹¹²

Yksinkertaistettuna turvallisuus ymmärretään *uhkien poissaolona*. Walter Lippmann toteaa valtion olevan turvassa silloin, kun se ei ole vaarassa joutua uhraamaan keskeisiä arvojaan ja on kykenevä säilyttämään arvonsa voitokkaalla sodalla. Turvallisuus riippuu valtion kyvystä vastata hyökkäykseen. Tämä näkemys on myös hyvin tavallinen, kun puhutaan uhkan ja turvallisuuden suhteesta. Kun toimijaa ei uhkaa mikään, hän voi todeta olevansa *turvassa*. Uhkat itsessään eivät kuitenkaan ole uhkia ilman toimijan *haavoittuvuutta* niille. Uhkien luonne, voimakkuus ja esiintymisen todennäköisyys voidaan edelleen yhdistää uhkien seurausten laatuun ja muodostaa näin toimijoille keskeiset haavoittuvuuden ja uhkien väliset turvallisuutta muodostavat ja uhkaavat tarkastelukulmat.¹¹³ Uhkien poissaolon maininta antaa mahdollisuuden ymmärtää turvallisuus sekä *turvassa olemisena* että *turvassa olemisen tunteena*, muodostaen uhkien ymmärtämisen kannalta kaksi ulottuvuutta. Turvallisuuden *objektiivisella* puolella ymmärretään uhilta ja vaaroilta konkreettisesti suojassa olemista. *Subjekttiivinen* turvallisuus rakentuu yksilöiden kokemuksista ja odotuksista omaa turvallisuuttaan ja olemassa olevia uhkia koskien.¹¹⁴ Uhkien kokeminen muodostaa *turvattomuutta*, joka täytyy puolestaan erottaa käsitteellisesti objektiivisen uhkan, riskin ja vaaran käsitteistä. Uhkien *vaarallisuus* määrittyy uhkien suhteesta haavoittuvuuteen, kykyyn vastata uhkiin ja toteutuvien uhkien vaikutuksesta toimijoille.¹¹⁵

nostettu riskiksi jota välttää ja jota vastaan toimia esimerkiksi yksityisautoilu kieltämällä. Kulttuuri, politiikka ja viime kädessä yksilöt määrittävät huomionamme kohteena olevat tekijät.

¹¹¹ Valtioneuvosto 2009, 4.

¹¹² Valtioneuvosto 2008.

¹¹³ Visuri 1997, 223.

¹¹⁴ Booth 2005, 21.

¹¹⁵ Visuri 1997, 223.

Kokemukset turvallisuudesta, vaaroista ja uhkista ovat ensisijaisesti yksilöllisiä ja psykodynaamisia, mutta myös inhimillisiä. Anja Riitta Lahikaisen mukaan turvallisuus ja turvattomuus kokemuksina ja suhteena käsittämäämme maailmaan kuuluvat ja ”koskettavat elämänalueitamme monisyisesti”. Turvaan liittyvät kokemukset ovat tärkeitä elämän tilan, suunnan ja näkyvillä olevien perspektiivien arvioinnissa muotoutuen yksilön ensimmäisinä kokemuksina ympäristöstään.¹¹⁶ Ihminen pyrkii myös jakamaan kokemuksiaan turvattomuudesta ja varautumaan uhkiin osana ryhmää. Zygmunt Baumanin mukaan ryhmään kuulumisen ja siinä toimimisen, ryhmään sisään kirjautumisen tarkoittaa pääsemistä nauttimaan ryhmän eduista, mutta samalla ryhmää kohtaavien uhkien hyväksymistä.¹¹⁷ Ryhmässä uhkilla on merkityksensä rajan, joko fyysisen tai henkisen, vetämisessä ryhmän ja heidät erottavien välillä.

Scott Lashin mukaan kollektiiviset uhkat ja turvattomuudet toteuttavat tärkeää tehtävää riippumatta niiden sisällöstä, sillä niillä ja niiden valinnalla on prosessina tärkeä tehtävä kulttuurin määrittämisessä ja selviytymisessä. Ne ovat mekanismeja, joilla kulttuurimme ja arvomme siirretään eteenpäin seuraaville sukupolville.¹¹⁸ David Campbell näkee uhkien olemassaolon valtioiden olemassaolon ehtona. Hän kiinnittää huomiota siihen, miten uhkilla, itsessään nonessentialistisina ja ontologiattomina subjekteina, tuotetaan valtion identiteetin eettisiä ja territoriaalisia rajoja. Valtio Benedict Andersonin määrittelemänä kuviteltuna yhteisöinä¹¹⁹ vaatii poliittisten vaaraesitysten jatkuvaa diskursiivista käyttöä ja uusintamista, muodostaen uhkaprojektioista performatiivista, jatkuvaa politisoitua toimintaa. Valta, kulttuuri ja kieli kietoutuvat turvallisuuspoliittisissa teksteissä - *uhkan kirjoituksissa* - sosiaalisiksi ja kulttuurisiksi konstruktioiksi¹²⁰ ja uhkat subjektiivisina määritelmänä siten riippumattomiksi niiden objektiivisesta vakavuudesta.¹²¹

Erilaisilla kansallista ja yhteiskunnallista turvallisuutta koskevilla selvityksillä ja selonteoilla on uhkan kirjoituksina ennen kaikkea poliittinen ja yhteiskunnallinen merkitys niiden välittämien uhkakuvien ja -diskurssien välityksellä. Muodostamalla uhkaesityksiä rakennetaan ja uusinnetaan valtion ja kansakunnan territoriaalista ja eettistä eroa suhteessa muihin.¹²² Uhkan kirjoittamisella ja kohdistamisella ylläpidetään käsitystä kollektiivisen identiteetin, valtiollisen alueen ja poliittisten

¹¹⁶ Lahikainen 2000, 61.

¹¹⁷ Bauman 1996.

¹¹⁸ Lash 2000, 47–62. Riski on Lashin ajatuksia mukailien liitoksissa käsityksiimme hyvästä ja oikeasta elämästä ja niiden kulttuurisesta arvottamisesta.

¹¹⁹ Anderson 1992.

¹²⁰ Campbell 1992; Weldes 1999, 10.

¹²¹ Tsoukala 2008, 137.

¹²² Campbell 1992, x.

instituutioiden ulkopuolisesta epäjärjestyksestä ja tuon kokonaisuuden kyvystä suojella kansalaisiaan.¹²³ Samalla kun uhkia esitetään, mahdollistetaan omien poliittisesti motivoituneiden ja värittyneiden preferenssien nousu halutun uhkan uhka-agendalle ottamisen johdosta poliittisen päätöksenteon, resurssien allokoinnin ja poliittisen johtajuuden piiriin.

Keskeiseksi todellisuuden rakennusaineeksi nousevat ne intersubjektiiviset merkitykset, joilla paitsi rakennetaan ja uusinnetaan valtiota poliittisena, identiteetillisenä ja alueellisenä toimijana, myös kyetään puolustamaan ja nostamaan esille poliittisia ambitioita. Poliitiikkaan, yhteiskuntiin ja yhteisöjen toimintaan ja dynamiikkaan pyritään aktiivisesti vaikuttamaan artikuloimalla ulkoista uhkaa. Campbellin mukaan merkittävää on tutkia ja ymmärtää paitsi ulkoisten uhkien välttämättömyyttä, myös sitä, miten uhkien esitykset rakentuvat juuri tiettyjen, valikoitujen riskien esittämisen tapojen ympärille. Merkityksellistä on, miten kulttuurissa hyväksytyt riskit rakentuvat uhkakirjoituksissa poliittisen toiminnan kohteiksi ja syyksi. Niin kylmän sodan kuin sen jälkeisen aikakauden uhkakuvat tulee nähdä kulttuurisista vaarakategorioista valittuina, poliittisesti rakennettuina kansallisia identiteettejä turvaavina toimenpiteinä, joita tuodaan esille kirjoittamalla uhkia.¹²⁴

3.3. UHKAN POLITIIKKA

Vilho Harle ja Sami Moisio kysyvät, mistä tiedämme Venäjän sotilaallisen voiman olevan uhka, mutta Ruotsin sotilaallisen voiman emme?¹²⁵ Samoin voimme kysyä, mistä tiedämme Sosnovyi Borin ydinvoimalan olevan meille uhka, mutta Forsmarkin voimalan Ruotsissa emme? Kuka uhkan päättää ja miksi?

Poliittinen uhka-agenda nähdään tutkielmassa sinä poliittisena päätöksentekoagendana, johon valikoituvat kulloinkin poliittisten päätöksentekijöiden huomion kohteena olevat uhkat useista eri vaihtoehdoista. Uhkapolitiikan agendan muovautumisessa voidaan nähdä käytännössä kaksi selitystapaa: *poliittisen eliitin toiminnan* kautta muovautuva ja *pluralistisesti* muovautuva. Ensimmäinen keskittyy lähinnä muodolliseen valtopoliittiseen toimintaan, jossa poliittinen eliitti ja strategit määrittelevät valtiota kohtaavia uhkakuvia, jälkimmäisen huomioidessa myös muiden tekijöiden kuten median, kulttuurin ja identiteetin vaikutuksen uhka-agendan muovautumisessa.¹²⁶

¹²³ Emt, 31–32.

¹²⁴ Campbell 1992.

¹²⁵ Harle & Moisio 1999, 12.

¹²⁶ Eriksson & Noreen 2002.

Tutkielma nojaa uhkan kirjoittamisen teoriaa mukaillen näkemykseen poliittisen eliitin ensisijaisesta merkityksestä uhkia huomioitaessa. Poliittisen eliitin merkityksen voidaan nähdä korostuvan johtuen tutkielman analysoinnin kohteena olevien turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen valmistumisesta poliittisessa ohjauksessa.¹²⁷ Lisäksi turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja tukevat asiakirjat valmistuvat selontekojen pohjalta, jolloin poliittiset näkemykset diffusoituvat myös niihin. Toisaalta selontekojen laaja parlamentaarinen käsittely samanaikaisesti rajoittaa poliittisena eliitin mahdollisuuksia uhka-agendan rakentamiseen ja uhkan kirjoittamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita analyysin estymistä, sillä uhkat määritellään aina osana poliittista diskurssia, joka puolestaan suhteuttaa itseään yhteiskunnassa esiintyviin diskursseihin, käsityksiin ja ajatuksiin.¹²⁸ Merkityksellistä on, miten uhkapolitiikka kykenee määrittämään itsensä suhteessa yhteiskuntaan ja suodattamaan siellä esiintyviä käsityksiä ja edelleen vaikuttamaan yhteiskunnan käsityksiin turvallisuusympäristöstään. Tämä suodattaminen ei välttämättä ole tarkoituksellista, sillä poliitikot ovat osa yhteiskunnan diskursiivisen kanssakäymisen vuorovaikutteista kenttää. Olennaista on se, miten poliitikot toimivat uhka-agendan rakentajina ja miten he tietoisesti tai tiedostamatta uusintavat, rakentavat ja muuttavat uhkadiskursseja suhteessa yhteiskunnan uhkakäsityksiin ja aikaisempiin uhkakuviin.

Uhkapolitiikan ymmärtämiseksi on tärkeää huomioida, että uhkan poliittiselle agendalle ottamisen lisäksi uhkan poliittinen käsittely voi olla uhkan agendalta sieltä ottamista, siellä esittämisen estämistä ja sen poliittisessa päätöksenteossa priorisoimista.¹²⁹ Uhkasta keskusteleminen ja sen esittäminen ei tarkoita, että sitä vastaan on edes tarkoitus toimia. Toimimattomuus voi olla päätös itsessään. Lisäksi uhka-agenda saattaa olla piilotettu; julkisuudessa puhutaan toista kuin vallan kabinetien suljettujen ovien takana. Johan Erikssonin ja Erik Noreenin mukaan useinkaan ei riitä uhkaavan asian poliittinen identifiointi, sillä uhkaava tekijä voi olla *kognitiivisesti* tavoittamaton tai yleisesti vaikeasti ymmärrettävissä. Ilmastonmuutos ”joskus tukevaisuudessa tapahtuvana” tai asteroidin törmäys vaikeasti käsitettävänä tuhona ovat esimerkkejä tilanteista, joissa uhkan olemassaolo voidaan todeta realistiseksi, mutta silti niitä vastaan ei toimita niiden vierauden tai tavoittamattomuuden vuoksi. Uhkia suodatetaan näin ollen kokemustemme ja etukäteen muodostuneiden ymmärrystemme ja perustavien käsitystemme avulla. Uhkia politisoidessa ja esitettäessä vedotaan usein näihin käsityksiin ja yleisön kognitiiviseen historiaan. Suomessa tämä on tapahtunut esimerkiksi viittamaalla ydinvoimaonnettomuuksien mahdollisuuteen idästä tulevana

¹²⁷ Ks. Linnell 2008.

¹²⁸ Raitasalo & Sipilä 2007, 4.

¹²⁹ Eriksson & Noreen 2002, 4.

uhkina tavoilla, joiden voidaan nähdä uusintavan Suomen historiallista erottautumista Neuvostoliitosta ja Venäjästä.¹³⁰ Huomioitava seikka on myös *byrokraattisen politiikan* vaikutus uhka-agendan muotoutumisessa.¹³¹ Erityisesti valtioiden puolustusta koskevat selonteot niiden resursseja ja määrärahoja jakavasta luonteesta saavat yleensä osakseen suurta mielenkiintoa juuri puolustushallinnon kohdalla.¹³²

Kantolan mukaan kaikissa yhteisöissä muodostuu tarinoita, sagoja, joiden tarkoituksena on kontrolloida yhteisössä olevia jäseniä sekä heidän toimintaansa. Tarinat välittävät eteenpäin yhteisön arvoja ja ennakko-oletuksia samalla muodostaen yhteisön jäsenille ikkunan ympäristönsä havainnointiin ja ymmärtämiseen. Siten ne parantavat yhteisön muistia, tekevät arvot ja normit yhteisön jäsenten ja sukupolvien välillä muistetuiksi, luovat uskoa yhteisöön ja sitouttavat jäseniä yhteisön legitimeiksi katsottuihin arvoihin.¹³³ Uhkan kirjoittaminen ja uhka tekstinä voidaan nähdä kamppailuna symbolisesta voimasta, jossa taistellaan sosiaalisen maailman määritelmistä ja samalla osallistutaan yhteisön tarinan kerrontaan. Turvallisuuspoliittinen teksti on symbolinen teko, joka saa merkityksensä sosiaalisessa kontekstissa edelleen luoden vuorovaikutuksessa ympäristöönsä.¹³⁴ Kieli tarjoaa välineen rakentaa kollektiivisia identiteettejä kulttuuristen kategorioiden avulla ja samalla osallistua kamppailuun todellisuuden versioista.

Uhkaavat asiat tuotetaan diskursiivisissa käytännöissä, joissa sosiaalinen todellisuus näyttäytyy kilpailevien todellisuusesitysten maailmana. Erilaisten todellisuuden versioiden avulla toimijat voivat omaksumisen, oppimisen ja vallankäytön avulla muuntaa omia ja muiden vallitsevia käsityksiä.¹³⁵ Tekstillä, sen kirjoittamisella ja esittämisellä pyritään todellisuusvaikutuksen aikaansaantiin luomalla merkityssuhteita.¹³⁶ Näin kielellä oletetaan olevan paitsi todellisuutta heijastava myös sitä konstituiva luonteensa. Kielen käyttö on käytäntö, joka merkityksellistää ja samalla järjestää ja rakentaa, uusintaa ja muuntaa sitä sosiaalista todellisuutta, jossa elämme.¹³⁷

¹³⁰ Moisio 2008, 84–85.

¹³¹ Lisäksi ulkoministeriö ja myös muut ministeriöt omalla toimialallaan ovat resurssien jaon kohteena. Erityisesti liikenne- ja viestintäministeriön merkityksen voidaan nähdä kasvaneen teknologiaan koskevan uhka-agendan määrittämisessä. Ks. Allison & Halperin 1972.

¹³² Ks. Linnell 2008.

¹³³ Kantola 1998, 51.

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Tässäkin tutkielmassa esiin nousevista teemoista mielenkiintoinen ja myös erikseen tutkittava alue olisi kriittisen infrastruktuurin ja sen suojaamisen (CIP, Critical Infrastructure Protection) käsitteiden ja toiminnan leviäminen 1990-luvun alun Yhdysvalloista yleiseksi käsitteeksi ja toimintatavaksi länsimaissa. Ks. Hagelstam 2005.

¹³⁶ Summa 1996, 80.

¹³⁷ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 18.

Kieltä käytettäessä käyttäjä siis *konstruoi* eli merkityksellistää kohteet joista puhuu tai kirjoittaa ja luo näin kielen sosiaalisen ja kulttuurisen aspektin.

Kansainvälisen politiikan turvallisuustutkimuksen nk. Kööpenhaminan koulukunta nojaa käsityksessään turvallistamisesta John Austinin myöhemmin tutkielmassa esittävään puheaktiteoriaan. Koulukunnan käsityksen mukaan turvallisuuden ja uhkakäsityksen muotoutuminen riippuu siitä, kuka ja miten turvallisuutta koskevaa kieltä käyttää ja mitkä kokonaisuudet kielen käyttäjä katsoo poliittisen priorisoinnin arvoisiksi. Turvallisuus muodostuu käytännöksi, joka ei ole riippuvainen uhkan tosiasiallisesta olemassa olemisesta, vaan siitä että se esitetään eksistentiaalisena uhkana.¹³⁸ Ole Waeverin mukaan tämän prosessin äärimmäinen versio on turvallistaminen, teko, jossa toimija tai kohde esitetään uhkana ja näin oikeutetaan hätätoimet ja kohteen normaalipolitiikan keinovalikoiman ulkopuolelle vieminen. Kohteen turvallistaminen tapahtuu turvallistamisedotuksen tullessa argumentatiivisesti hyväksytyksi, jolloin käytettävä kieli ja sen merkitys korostuvat.¹³⁹ Samalla turvallisuudelta katoaa lopullisesti ennalta annettu merkitys ja turvallistajan, so. turvallisuudesta ja uhkista puhujan tai kirjoittajan kyky tuoda näkemyksiään esiin, korostuu.¹⁴⁰ Turvallistaminen on ”valtaapitävien kyky, joka perustuu myyttiselle uusinnalle muistuttaa väkivaltaisen kuoleman pelosta hobbesiaanisisessa anarkiassa. Se rakentaa poikkeaman arkipäiväisessä elämässä muodostamalla eksistentiaalisen uhkan, joka vetoaa käsityksemme väkivaltaisen kuoleman mahdollisuudesta.”¹⁴¹

Tutkielmassa katsotaan Waeveria mukailien turvallistamisen olevan tärkeä osa poliittisen uhka-
agendan muovautumisessa, mutta toisin kuin hän ja edustamansa koulukunta, katsotaan
tutkielmassa turvallistamisen olevan ”poikkeuksen politiikan” sijaan arkipäiväistä ja poliittiseen
toimintaan luontaisesti kuuluvaa. Edellä esitetty Claudia Aradaun määritelmä pitää siten sisällään
tutkielman kannalta olennaiset uhkan rakentumisen ominaisuudet, mutta ansaitsee tulla
uudelleenmuotoilluksi. Tutkielmassa katsotaan turvallistamisen edustavan uhkien kielen avulla
tapahtuvaa poliittista rakentamista, joka ei Kööpenhaminan koulukunnan katsantokannasta eroten
kuitenkaan vaadi ”normaalin politiikan yläpuolelle viemistä”. *Turvallistaminen on tutkielman
näkemyksen mukaan poliittista priorisointia, jossa tietty tai tietyt tekijät nostetaan esiin poliittiselle
agendalle, poliittisten käytäntöjen alaisiksi ja tietyllä tavoilla esitettäviksi.*¹⁴² Esittämällä jokin

¹³⁸ Laitinen 1999, 153.

¹³⁹ Ks. Buzan & Waever 2003.

¹⁴⁰ Taureck 2006, 55.

¹⁴¹ Aradau 2001, Taureckin 2006, 56 mukaan.

¹⁴² Raitasalo & Sipilä 2007, 3.

uhkana samalla osoitetaan sitä vastaan toimimisen resurssit ja toimijat ja alistetaan uhkien muodostaminen viime kädessä sisäpoliittiselle toiminnalle ja johtajuuden esityksille.¹⁴³ Uhkadiskurssit muodostuvat osana sekä poliittista diskurssia, että viime kädessä olemassaoloa uhkaavan ja toisin olemisen mahdollisuuden diskursseja. Turvallistaminen ja uhkaksi osoittaminen ovat siten poliittisen prosessin lopputulos, jossa kulttuurinen vaarakäsitys on hyväksytty turvallisuuspoliittiseksi uhkaksi.¹⁴⁴

3.4. KOLLEKTIIVINEN IDENTITEETTI

Lahikaisen mukaan turvallisuuteen ja turvattomuuteen liittyvät kokemukset ovat tärkeitä elämän tilan, suunnan ja näkyvillä olevien perspektiivien arvioinnissa muotoutuen yksilön ensimmäisinä kokemuksina ympäristöstään. Samalla turvattomuus tai turvallisuus koettuna suhteena maailmaan koskettaa identiteettiämme. Ne ”nousevat samasta maaperästä ollen ontologisesti samaa juurta”¹⁴⁵. Turvattomuus muodostuu identiteetin ja minuuden kanssa dialektisesti. Siitä tulee ”kokemus, josta halutaan päästä välittömästi eroon, mutta jota ei aina kaikissa oloissa pystytä torjumaan, vaikka sekä kollektiivisesti että yksityisesti tehtäisiinkin kaikki voitava sen välttämiseksi”¹⁴⁶. Siten turvallisuus ja turvattomuus jäsentävät yksilön suhdetta maailmaan pyrkien arvioimaan mahdollisuuksia erilaisten vaarojen hallitsemiseksi. Ollen subjektiivinen kokemus ympäristöstä, peilaa uhkien olemassaolon tunnustaminen yksilön kykyjä ja keinoja hallita omaa elämäänsä. Koska tunne turvattomuudesta voi kohdata koska tahansa, turvattomuuden tunteen hallinta on jatkuvasti ajankohtaista ja keskeistä identiteetin ylläpidolle.¹⁴⁷ Samalla identiteetistä muotoutuu yksilön maailmasuhteen vääjäämätön tila, jota yksilö ei voi paeta.

Turvallisuus on tila, jossa yksilöä kohtaavat fyysistä hyvinvointia uhkaavat tekijät puuttuvat. Ruumiista muotoutuu kulttuurisesti määritelty identiteetin kantaja, minän kuvaaja, joka vakiintuu sitä mukaa kun tulemme sen kanssa sinuiksi. Toisaalta itseä reflektoidaan ympäristöön sen sisältämän informaation kautta. Yksilöt muodostavat itsestään suhteita ympäristöön ja rakentavat tarinoita ja narratiiveja, joilla asettavat itsensä osaksi yhteisöä. Reflektoinnin prosessissa yksilöt tuottavat ja arvioivat vaaroja ja uhkia, vaikka fyysinen hyvinvointi olisikin taattu. Epävarmuuden

¹⁴³ Allison 1972.

¹⁴⁴ Laitinen 1999, 153.

¹⁴⁵ Lahikainen 2000, 61.

¹⁴⁶ Emt, 70.

¹⁴⁷ Ibid.

kokeminen valmistaa yksilöitä ”oikeiden” uhkien varalle. Turvattomuuden tunne on resurssi, joka valmistaa yksilöä ja yhteisöä suojelemaan elämää.

3.4.1. Identiteetti ja toiseus

Jotta identiteetti voidaan luoda, tulee luoda diskursseja erilaisuudesta ja yhtäläisyydestä ja hylätä ja toisaalta hyväksyä tiettyjä identiteettejä. Muodostuva kokonaisidentiteetti on siis riippuvainen muista: paitsi samankaltaisista, myös toisista ja *toiseudesta*.¹⁴⁸ Yksilön ryhmään kuuluvuuden prosessointi tarkoittaa samanaikaisesti itsemme muista erottamista. Liittämällä itsemme tiettyyn yhteyteen erotamme itsemme toisaalta. Tämä prosessointi ja jäsentely johtavat vertailun kautta kategoriseen erotteluun ja yhä edelleen toiseuden luomiseen prosessissa, joka ei koskaan ”valmistu”, vaan on aina jatkuvassa kehityksen ja liikkeen tilassa.¹⁴⁹ Forgas ja Tajfel määrittelevät prosessissa syntyvän toiseuden siksi ”mitä olemme koska emme ole mitä he ovat”.¹⁵⁰ Tsoukalan mukaan toinen on peilikuva yhteisömme ideaalikuvesta.¹⁵¹ Kysymys on siis sosiaalisesta kategorisoinnista *ekskluusion* (ulkopuolelle sulkemisen) ja *inklusion* (sisäpuolelle päästämisen) avulla.¹⁵²

Anna Duszakin mukaan identiteetti voidaan ymmärtää sellaisten kategorisaatioprosessien tuloksina, joiden tehtävänä on täyttää ihmisen tarve jäsenellä kokemuksiaan erottelun ja jäsentelyn avulla. Duszakin mukaan ihmiset konstruoivat sosiaalisen identiteettinsä useiden sosiaalisesti ja kulttuurisesti relevanttien parametrien mukaan, kuten esimerkiksi etnisyyden, kansallisuuden, ammatin ja erikoisosaamisen, sukupuolen, iän, ideologian ja elämäntavan perusteella. Tunne kuulumisesta johonkin ryhmään täyttää ihmisen tarvetta solidaarisuudelle ja turvallisuudelle, sekä sille psykologiselle mukavuudentunteelle, jonka yksilö kokee saadessaan jakaa asioita muiden yksilöiden kanssa. Tämä sosiaalisen kategorisaation¹⁵³ prosessi on ennen kaikkea ihmismielen keskeinen mentaalinen prosessi loputtomiin ärsykejoukkoihin reagoimiseksi, sekä havaintojen järjestämiseksi ja yksinkertaistamiseksi.¹⁵⁴

¹⁴⁸ Rigginsin mukaan toiseus on ”joukko erilaisia sijainteja kokonaisen erottautumisjärjestelmän sisällä”. Riggins 1997, 4.

¹⁴⁹ Hall 1994, Rigginsin 1997 mukaan, 4.

¹⁵⁰ Forgas ja Tajfel, Duszakin 2002, 2 mukaan.

¹⁵¹ Tsoukala 2008, 141.

¹⁵² Duszak 2002.

¹⁵³ Ashmore 2001, 20.

¹⁵⁴ Pälli 2003, 39.

Toimiessamme muiden kanssa yhteisössä pyrimme tulemaan hyväksytyiksi samalla kun vahvistamme käsitystämme itsestämme. Identiteetti dynaamisena ja koko ihmisen eliniän kestäväenä projektina heijastaa turvattomuuden kokemuksissa yksilön käsitystä siitä, onko hän yhteisössä hyväksytty vai ulkopuolinen.¹⁵⁵ Turvattomuuden tunne, uhka, vaara, riski ja tietoisuus siitä, että ne voidaan kohdata missä ja koska tahansa muodostavat yhteisössä yksilöiden välille kommunikatiivisen siteen. Kaikkialla vaaniva turvattomuus yhdistää ihmisiä ja mahdollistaa turvattomuuden estämisestä yhteisen ja kollektiivisen projektin. Käsittämättömän ja ylivoimaisen kohtaamisessa tunnettua neuvottomuutta, voimattomuutta ja avuttomuutta vastaan voidaan varustautua paitsi yksin, myös kollektiivisesti yhteen liittyen.¹⁵⁶ Abraham Maslowin kuuluisan tarvehierarkiateorian mukaan yksilöt pyrkivät fysiologisten tarpeiden tyydyttämisen jälkeen tyydyttämään tarpeensa turvallisuuteen. Kuten Berndtson toteaa, on yksilöiden tarpeilla merkittävä vaikutus sosialisatioon; yhteiskunnallisten arvojen, asenteiden ja toimintavalmiuksien omaksumiseen. Sosialisatio yksilön ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa muodostuvana auttaa yksilöä luomaan identiteettiään osana kollektiivista ryhmää. Samalla yksilö pyrkii asettamaan itsensä mieleiseensä viiteryhmään.¹⁵⁷

3.4.2. Valtio identiteetin kotina

Vincentin mukaan modernilla aikakaudella tuo viiteryhmä on ollut valtio, rajattu alue, joka pitää sisällään paitsi kansalaiset, myös erilaiset organisaatiot ja ryhmät, joihin valtiolla on alueellaan lainsäädännöllinen valta. Tämä valta perustuu valtiolle tietyllä alueella myönnetylle yleiselle vallan hyväksynnälle ja sille annetulle suvereniteetille paitsi kansalaistensa, myös muiden valtioiden antamana.¹⁵⁸ Valtiota määrittävä ensisijainen ryhmä, kansakunta, antaa valtiolle metafyyssisen muodon. Yhtenäiseen, fyysiseen ja kulttuuriseen ympäristöön adaptoitunut kansakunta edustaa käsitystä valtion alueellisesta, poliittisesta ja kulttuurisesta identiteetistä, joihin valtion toiminta-ajatus implisiittisesti sisältyy.¹⁵⁹ Kai-Veikko Vuoristo näkee identiteetin, alueen ja instituutioiden muodostavan osan valtion poliittista systeemiä ylläpitävästä järjestelmästä. Poliittinen systeemi yhteiskunnan vuorovaikutusjärjestelmän osasysteeminä on valtion voiman ja auktoriteetin lähde, joka toimii rinnakkain yhteiskunnan muiden osasysteemien, kuten talouden ja uskonnon kanssa. Pysyäkseen toimintakykyisenä tulee poliittisen järjestelmän tukeutua sosiaalisen ja fyysisen

¹⁵⁵ Lahikainen 2000, 66.

¹⁵⁶ Emt, 69.

¹⁵⁷ Berndtson 1992, 100–102.

¹⁵⁸ Vincent 1987, 19–21.

¹⁵⁹ Vuoristo 1997, 214.

ympäristönsä antamaan tukeen ja samalla pyrkiä minimoimaan poliittisen auktoriteetin ja sen kohteiden välinen etäisyys. Järjestelmä pyrkii lujittamaan itseään käyttämällä hyväksi kansallisia symboleja, kuten lippuja ja kansallislaulua sekä yhteistä kieltä.¹⁶⁰

Valtio pyrkii poliittisena systeeminä säilyttämään ja vahvistamaan valtaansa ja kykyään toimia. Poliittisen sosialisoinnin avulla se yhdistää kansalaisten tunnetta yhteenkuuluvuudesta ja ystävyydestä.¹⁶¹ Valtio, *status*, on täten tietyllä rajatulla alueella asuvan ihmisyyhteisön elämää säätelevä valtasuhteiden kokonaisuus, jossa vallan käyttö tapahtuu olemassa olevien valtainstituutioiden kautta.¹⁶² Walkerin mukaan valtion suvereniteetti rakentuu erottamalla sisä- ja ulkopuoli ja näin vahvistaa sisäpuolelle jäävien *kollektiivista identiteettiä*. Koska valtion ulkopuolella sijaitsevat anarkia ja konfliktit, kansalaiset antavat valtiolle oikeuden ylläpitää ulkoista turvallisuutta sisäisen turvallisuuden tullessa varmistetuksi.¹⁶³ Valtiosta muodostuu Zygmunt Baumanin käsitystä mukaillen yksi suuri valistususkon projekti, joka edustaa pyrkimystä suojautua kollektiivisesti anarkiaa, kaaosta ja hallitsemattomuutta vastaan. Yhteiskunnan, valtion, politiikan, yksilön ja territorion käsitteet sulautuvat yhteen muodostaen ”meidät”. Samalla muodostuu karttaan piirretty ja rajattu alue, Westfalenin rauhassa siunattu näkemys valtiosta ylimpänä auktoriteettina omalla alueellaan. Samalla territoriaalisuus määrittelee muodostuneen valtiojärjestelmän ja suvereenit valtiot alueellisesti rajatuiksi yhteisöiksi.¹⁶⁴

3.4.3. Patologinen homogenisaatio

Heather Rae kiinnittää huomiota siihen, miten perinteiset realistiset ja materialistiset selitystavat valtioiden ja kansakuntien synnystä eivät ota huomioon kansallisvaltioiden synnyttämisen *kulttuurista aspektia*. Raen mukaan valtioilla on tarve kokonaisuutena konstruoida kollektiivisia intressejä ja identiteettejä. Hän näkee tämän prosessin ennen kaikkea tapahtumasarjana, jossa vakiinnutukseen ja legitimoimiseen oman hallintonsa ja hallintamuotonsa, tulee hallitsijoiden rakentaa *yhtenäinen poliittinen alue*. Tämä tapahtuu tavalla, jossa alueen tulee olla rajattu hallitsijoiden alueellisen hallintavallan mukaisesti identiteetillisesti yhtenäiseksi alueeksi, jossa

¹⁶⁰ Vuoristo 1997, 34–37.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Berndston 1992, 39. Näkemys on lähellä Max Weberin näkemystä valtiosta ihmisyyhteisönä, joka onnistuneesti vaatii itselleen fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopolia tietyllä alueella.

¹⁶³ Walker 1993, Harlen & Moision 2000, 46 mukaan.

¹⁶⁴ Howland & White 2009.

poliittinen eliitti identifioituu muodostuneen yhteisön poliittiseksi johtajaksi.¹⁶⁵ Tämä rakennusprosessi tapahtuu diskursiivisessa kanssakäymisessä, jossa erilaisuus ja eri tavalla olemisen mahdollisuus muutetaan identiteetille yleiseksi toiseudeksi ja eksklusion ja inklusion rajat konstruoidaan fyysisesti ja psyykkisesti olemassa oleviksi.¹⁶⁶ Rae näkee tämän prosessin syntytuloksena valtion fyysisten rajojen mukaisesti rajatun normatiivisen, mutta ennen kaikkea moraalisen ja kulttuurisen yhteisön.¹⁶⁷

Uhkien olemassaolo ei Raen mukaan osoittaudu realistisen teorian olettamusten tapaan lähtökohtaisesti luonnollisesti olemassa olevien valtioiden¹⁶⁸ väliseksi, vaan *valtioita itseään rakentavaksi toiminnaksi, joka samanaikaisesti rakentaa valtiota, sen rajoja ja sitä kansainvälistä järjestelmää johon se kuuluu.*¹⁶⁹ Uhkat ovat performatiivisia; tulkittavia, rakennettuja ja vaihtuvia. Mielenkiintoista ei näin ole lopulta se, millaisia uhkia yhteisön katsotaan kohtaavan, vaan se, millaisten esitysten ympärille poliittinen uhka-agenda muotoutuu ja miten ne *rakenteistavat poliittis-alueellisen yksikön sisäpuolen ja muodon.*¹⁷⁰ Alue suvereenin valtion ruumiillistumana ei siten ole olemassa ilman valtion, sen identiteetin ja politiikan määrittäviä rajoja.

Benedict Andersonin mukaan yhteisö ylläpitää ja varmistaa koheesiota. Tätä varten yhteisöllä tulee olla rajat, jotka pitävät sisällään ”meidät” ja erottavat näin ollen meidät toisista. Tärkeää on huomioida, että vaikka me tulemmekin usein määritellyiksi ”noiden” kautta, ylipäätään valtion alueella elävien yksilöiden määrittäminen poliittisen toiminnan kohteiksi on riittävää homogenisaation suorittamiseksi.¹⁷¹ Uhkat sekä niiden tuottaminen on patologinen prosessi, joka tapahtuu valtioiden toiminnassa automaationa valtiota, sen olemassaoloa ja kansallista identiteettiä säännönmukaisena sarjana vaaroja ja uhkia luoden.¹⁷² Tällä pyritään Anastassia Tsoukalan mukaan *valtavirtayhteiskunnan* sosiaalisen koheesion ylläpitoon.¹⁷³ Valtiolla ei ole olemassa ennalta annettua ontologiaa, joka olisi olemassa ilman niitä tekoja, jotka luovat sen olemassaolon

¹⁶⁵ Rae 2002. Rae ei määrittele teoksessaan tarkemmin hallinnan muotoa. Näin ollen hallintamuotona voi olla niin monarkia, demokratia kuin diktatuuri. Raen teos käsittelee kansanmurhia, mutta tarjoaa samalla mielenkiintoisen taustan identiteettipolitiikan, toiseuden ja vihollisuuden tarkastelulle. Vihollisuudesta ja toiseudesta ks. myös Harle 2000.

¹⁶⁶ Emt, 21.

¹⁶⁷ Yhteiskunnassa tapahtuvaa inklusiota ja eksklusiota voidaan tarkastella kolmella eri tasolla. *Normatiivinen taso* tarkastelee niitä filosofisia oikeutuksia joilla tietyt henkilöt ja ryhmät suljetaan tiettyjen sosiaalisten järjestelmien ulkopuolelle, *sosiologinen taso* keskittyy siihen miten inklusion ja eksklusion rakenteita ylläpidetään, sekä *prakseologinen taso*, joka keskittyy eksklusiivisen ja inklusiivisen toiminnan vaikutuksiin ihmisen toiminnalle.

¹⁶⁸ Emt, 40.

¹⁶⁹ Emt, 61.

¹⁷⁰ Harle & Moisio 1999, 49.

¹⁷¹ Anderson 1992, 7.

¹⁷² Campbell 1992.

¹⁷³ Tsoukala 2008, 138.

todellisuuden. Jef Huysmansin mukaan uhkamääritelmä luo rajan meidän ja toisen välille muodostaen samalla meidät riippuvaiseksi toisesta, mutta ennen kaikkea sen tehtävä on rakentaa ja ylläpitää ”meitä”.¹⁷⁴ Uhkakuvat myyttisinä kertomuksina ja kertomusten performansseina pyrkivät vahvistamaan identiteettiä tietyssä kulttuurisessa ympäristössä ja kertomaan sen kohteille erottautumisen välineistä ja subjekteista.¹⁷⁵ Itse uhkaava tekijä on toissijainen, sillä sen tehtävänä on olemassa olemisellaan tukea rakennettavaa identiteettiä. Uhkat sijoitetaan maailmaan, joka edustaa ”toisin olemisen mahdollisuutta”, maailmaa jossa yhteiskunnan arvot ja ominaisuudet tulevat määrittelyiksi vastakohtansa kautta.¹⁷⁶ Tämä prosessi on käynnissä jatkuvasti, sillä valtio ei ole koskaan valmis. Sitä tulee jatkuvasti tuottaa uudelleen.¹⁷⁷

Kollektiivisen identiteetin muotoutumisen kannalta merkityksellisiä ovat ne tarinat, narratiivit, joihin yksilö peilaa itseään ja muiden käsityksiä itsestään. Suuresta symbolien virrasta ja tarinoiden joukosta poimitaan ne tarinat, jotka koetaan merkityksellisiksi ja identiteetille tärkeiksi. Näin identiteetistä muodostuu paitsi muokattava ”ei koskaan valmis”, myös käytännössä diskursiivinen ja argumentatiivinen. Riippuen kertojan positiosta altistuu identiteetin rakentaminen tarinan kertojan vahvuuksille ja mahdollisuuksille kertoa omaa versiotaan todellisuudesta. Vaaran koettu olemassaolo ei vaadi aktuaalista tapahtumaan kokemuksensa taustalle. Riittää, että on olemassa toisenlainen olemisen tapa, joka haastaa kokemamme identiteetin oikeuden olla ainoa hyväksytty identiteetti.¹⁷⁸ Valtion uhkan konstruktiossa yhteiskunnan sisällä vallitsevat erot heijastetaan eroiksi yhteiskunnan ja sille vieraiden asioiden kesken.¹⁷⁹ Eroista muodostuu näin tarina, joka yrittää peittää yhteiskunnan ja valtion rajojen häilyvyyttä sekä samankaltaisuutta ”meidän” ja ”heidän” välillä. Vaaran uhatessa yhteisö ja sen edustamat arvot vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta.¹⁸⁰ Kansallisvaltio ja sen identiteetti on ”tapa, jolla valtio ja sen asukkaat muodostetaan kansakunnaksi, tiettyjä kulttuurisia, sosiaalisia ja poliittisia ulottuvuuksia sisältäväksi yhteisöksi”¹⁸¹.

¹⁷⁴ Huysmans 1999, 3.

¹⁷⁵ Anttonen 1996, 5.

¹⁷⁶ Tsoukala 2008, 141.

¹⁷⁷ Campbell 1992, 12.

¹⁷⁸ Emt, 3.

¹⁷⁹ Campbell 1992, 271.

¹⁸⁰ Tsoukala 2008, 141.

¹⁸¹ Alexander Wendtin mukaan ”toimijat toimivat objekteja kohtaan sen perusteella, mitä merkityksiä objekteilla toimijoille on”. (Wendt 1992) Konstruktivistisen vaarakäsityksen mukaan todellisuus on osittain sosiaalisten toimijoiden tarkoituksenmukaisen toiminnan tulosta, jossa toimijat perustavat tekonsa merkityksiin, jotka edelleen pohjautuvat kulttuuriin. Ympäröivä todellisuus tulee tiedettäväksi ja koettavaksi diskurssien ja kulttuuristen koodien välityksellä tarjoten kategorioita maailman ymmärtämiseksi. Merkitykset ovat ennen kaikkea sosiaalisia; jokaisella yksilöllä on omat käsityksensä maailmasta ja sen perusteena olevista ilmiöistä ja ideoista, mutta sosiaalisessa kanssakäymisessä niistä muodostuu yhteisiä ymmärryksiä kertoen meille millainen maailma on ja miten se on ymmärrettävissä. Weldes et. al. 1999.

Asioita nimetään uhkaaviksi ja ei-toivottaviksi edelleen kulttuuristen traditioiden puitteissa. Kielen ja kulttuurin traditiot sulattavat yksilön ahdistuksen muuria ja tekevät sen hallittavammaksi kulttuurisen ymmärryksen ja tulkinnan kautta.¹⁸² Yhteiskunnassa vallitsevat merkitykset eivät kuitenkaan ole staattisia tai valmiita. Uhkien rakentaminen vaatii sosiaalista toimintaa, tuottamista ja uudelleentuottamista.¹⁸³ Sosiaalinen järjestelmä, siinä tehtävät valinnat ja valintoja tekevät yksilöt ovat aina alttiina sosiaaliselle määrittelylle ja rakentamiselle ja täten jatkuvasti alttiina vallanpitäjien käytössä olevan valtarepertuaarille.¹⁸⁴ Toisaalta uhkaa tai riskiä ei ole olemassa aktuaalisessa todellisuudessa, vaan ne tulee *tulkita* olemassa oleviksi.¹⁸⁵ Koska diskurssit itsessään eivät ole ”täydellisiä”, mahdollistuu muiden ja haastavien diskurssien esiin nousu. Nämä diskurssit mahdollistavat uhkan määrittelyn alistumisen toisen kaltaisille poliittisille, byrokraattisille ja taloudellisille pyrkimyksille.¹⁸⁶ Jutta Weldesin mukaan myös hallitsevien uhkadiskurssien ja tarinoiden tuleekin jatkuvasti tuottaa itsensä vastaamaan muiden diskurssien ja ideoiden antamaan haasteeseen ja niiden huomioimiin uhkakuviin.¹⁸⁷

3.5. TURVALLISUUDEN DISKURSSIT JA KONTINGENSSIN GLOBALISAATIO

Kuten Pertti Anttonen huomauttaa, on ajatus identiteetin vahvistumisesta ulkoisen vaaran uhatessa itsessään mytologisoitu teoria yhteisöjen dynamiikasta. Identiteetti ei ole subjekti sellaisenaan, vaan yhteiskunnallisen sopimisen muodostaman kollektiivisuuden heijastuma. Identiteetti kollektiivisena viittaa näin siihen, mitä yhteisen vihollisen katsotaan todellisuudessa uhkaavan. Ajatus yhteisöstä nojaa symboliseen konstruointiin, jonka todistusvoima piilee uhkaesimerkeissä ja vaaran olemassaolon jatkuvana uhkana tavoillemme olla olemassa.¹⁸⁸ Merkityksellistä ei ole se, ovatko uhkat sotilaallisia ja näin ollen ”perinteisiksi” valtioita koskeviksi katsottuja uhkia, vaan se että uhkat sijoitetaan anarkian, kaaoksen ja hallitsemattomuuden, meistä erillään olevaan ulkopuoliseen maailmaan.¹⁸⁹

Riskiyhteiskunnalla voidaan nähdä rakenteellinen osuutensa tietokonevirusten, sähköverkkojen kaatumisen, vesikriisien, ydinonnettomuuksien ja teknosodan kaltaisten käsitteiden ja tapahtumien

¹⁸² Lahikainen 2000.

¹⁸³ Adam & van Loon 2000, 2–3.

¹⁸⁴ Beck 1992, 23. Myös Douglas & Wildavsky 1983.

¹⁸⁵ Campbell, 1992 1–3.

¹⁸⁶ Tsoukala 2008, 141.

¹⁸⁷ Weldes et. al 1999, 10.

¹⁸⁸ Anttonen 1996, 2.

¹⁸⁹ Campbell 1990, 268.

muotoutumisessa ja suhteessa kokemuksiimme turvallisuudesta. Uhkan performatiivinen ja diskursseihin nojaava kirjoittaminen tarvitsee käyttövoimakseen kulttuurisesti hyväksyttyä ”dataa” ja raaka-ainetta, jolla rakentaa, uusintaa ja ylläpitää yhteisön ulkoisen uhkan avulla rakentuvaa identiteettiä sekä yhteiskunnassa sijaitsevia valtasuhteita ja -käsityksiä. Teknologia tarjoaa tähän mahdollisuuden paitsi rakenteellisen riippuvuutemme, myös käsitettävyytensä ja arkipäiväisyytensä johdosta.

Riskiyhteiskunnan dynamiikan voi nähdä myös diffusoituvan uhkan kirjoittamiseen. Riskiyhteiskunta-ajattelun heijastuu siinä tutkielman kannalta ehdottoman tärkeässä huomiossa, jota David Campbell nimittää *kontingenssin globalisaatioksi*. Kylmän sodan jälkeisen aikakauden riskien ja niiden mahdollistamien politisoitujen uhkakuvien kumpuaminen erilaisesta valtiorajojen ulkopuolisesta anarkian maailmasta, sekä niitä vastaan tapahtuvan poliittisen toiminnan vaikeus ja politiikan valtasiirtymä aiheuttavat nykyisten uhkadiskurssien ideaalittomuuden. Valtiouhkan ulkopuoliset uhkakuvat joudutaan rakentamaan poliittisen hallinnan kannalta epätäydellisesti, samalla vähentäen mahdollisuutta hallita politiikan rakentamia uhkakuvia normaalipolitiikan keinovalikoimin.¹⁹⁰ Poliittikka uhkien rakentamisen estradina alistuu riskiyhteiskunnan dynamiikalle tavalla, joka mahdollistaa riskien nostamisen uhka-agendan käyttövoimaksi, mutta samalla vähentää poliittisen eliitin mahdollisuuksia padota ja vähentää agendalle nostamiaan uhkia.

Campbellin mukaan kylmän sodan jälkeinen aikakausi myös poikkeaa näin merkittävästi bilateraalisen aikakauden uhkakäytännöistä ja -mahdollisuuksista. Uhkan rakentaminen olemassa olevilla valtarakenteilla ja valtiolliseen alueeseen perustuvalla spatiaalisella erottelulla ei uusien uhkien kohdalla ole enää yhtä helppoa kuin kylmän sodan aikana. Uudet uhkat, myös teknologiset uhkat, eivät sijaitse territorioita ja valtioita rakentaneiden anarkiaolettamusten maailmassa. Baumanin näkemys valtiosta modernin projektina suojautumisenä asettaa sen vastakkain riskiyhteiskunnan prosessien kanssa. Samalla asettuu valtion mahdollisuus identiteettien rakentamiseen uuteen valoon. Alistuminen ylikansallisuudelle poliittisesti, rakenteellisesti ja identiteetillisesti, myös teknologisten järjestelmien hallinnassa, muodostuu välttämättömyydeksi. Samalla informaatioteknologia ja muutoksen nopeutuminen johtavat tapahtumien kasvavaan ennakoimattomuuteen ja tietoisuuteen uusista epävarmuuksista.¹⁹¹ Turvallisuuden ja turvattomuuden kokemukset, jotka kytkeytyivät modernissa yhteiskunnassa identiteetin muotoon ja ylläpitämiseen spatiaalisessa tilassa menettävät tehoaan.

¹⁹⁰ Campbell 1992.

¹⁹¹ Lahikainen 2000.

Mielenkiintoiseksi uhkan rakentamisen prosessin tekee sen asettaminen vastakkain niiden käsitysten kanssa, jotka katsovat valtion yksinoikeuden politiikkaan vähentyneen, jopa kadonneen. Poliitiikan siirtymä yhteiskunnan sisällä kohti kansalaisyhteiskuntaa, toisaalta politiikan siirtyminen valtion ulkopuolelle ovat kyseenalaistaneet valtiopolitiikan oikeutusta toimia monopolina. Mikä on valtion vastine? Kykeneekö tai *yrittääkö* valtio esittää voivansa ratkaista uudet ongelmat sille modernin valtioprojektissa luovutetuilla valtuuksilla?¹⁹² Ovatko teknologiset uhkat osa riskiyhteiskunnan globaalia prosessijoukkoa, yksi osa valtion itse itselleen luomista valtiotransformaation vastapainoista vai taloudellisen selviämisen ehto?

4. TUTKIELMAN METODINEN VIITEKEHYS

Seuraavassa esitellään tutkielman aineisto-osuudessa käytettävä analyysiväline. Tutkielman analyysi suoritetaan diskurssianalyysinä pyrkimyksenä samalla sitoa edellä esitettyä teoreettista pohdintaa osaksi metodista valintaa ja analyysia. Ensin esitellään diskurssin ja diskurssianalyysin yleiset piirteet, jonka jälkeen määritellään tarkemmin tutkielmaan valikoitunut metodologinen lähestymistapa.

4.1. DISKURSSIANALYYSI JA DISKURSSI KÄSITTEENÄ

”Huomaamme, että se mitä sanomme ”lauseeksi” ja ”kieleksi” ei ole kuvittelemani muodollinen ykseys, vaan enemmän tai vähemmän toisilleen sukua oleva rakenteitten perhe.”¹⁹³

Diskurssi terminä pitää sisällään suuren joukon erilaisia määritelmiä. Se voidaan ymmärtää esimerkiksi ”lausetta pidemmäksi toteamukseksi tai ilmaisuksi”¹⁹⁴ tai esimerkiksi ”toisiinsa liittyvien ideoiden virraksi”¹⁹⁵. Diskurssin määritelmän sisältö vaihtelee merkittävästi määritelmän antajasta ja sen oletetun käyttötarkoituksen ja -ympäristön mukaan. Diskurssi-käsitettä käytetään kahdessa vallitsevassa merkityksessä. Kielitieteissä diskurssi merkitsee sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta, yhteiskuntateoriassa puolestaan todellisuuden konstruktioita, tiedon olemisen muotoa. Lisäksi diskurssin käsitettä käytetään varsinkin tekstien intertekstuaalisessa analyysissä analyysin sisäisenä kategorijoukkona, jolloin diskursseja voi olla useita eri lajityyppejä.¹⁹⁶

Kuten Minna-Riitta Luukka toteaa, on diskurssi-käsitteen ja siihen liittyvien analyysivälineiden käytön lisääntyminen edelleen laajentanut diskurssin käsitettä. Samalla se on muuttunut myös

¹⁹² Vrt. Harle 1993, 8–13.

¹⁹³ Wittgenstein 1999, 86.

¹⁹⁴ Riggins 1997, 2.

¹⁹⁵ O’Barr 1994, Rigginsin 1997, 2 mukaan.

¹⁹⁶ Fairclough 1997, 31.

epämääräisemmäksi. Epämääräisyyttä lisää myös se, että diskurssianalyysiä pidetään toisaalta kattokäsitteenä diskursseja tutkivalle tutkimusotteelle, toisaalta spesifisinä metodina. Yhtä tyhjentävää määritelmää diskurssien tutkimiselle ei näin ollen ole.¹⁹⁷ Diskurssilla voidaan laajasti tarkoittaa sekä konkreettista kielenkäyttöä että puhetta ja kirjoitusta sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Johtuen diskurssi-termin ja -analyysin monimuotoisuudesta voidaan diskurssianalyysillä päätyä hyvinkin erilaisiin tuloksiin. Tutkielmassa katsotaan, Jokisen et al. määritelmän mukaisesti, diskurssin olevan ”verrattain eheä merkityssuhteiden kokonaisuus, joka rakentaa todellisuutta tietyllä tavalla”¹⁹⁸, sekä James Geeta mukaillen ”kieltä, jota käytetään aikaansaamaan aktiviteettejä, perspektiivejä ja identiteettejä tietyssä sosiaalisessa ja kulttuurisessa kokonaisuudessa”¹⁹⁹. Näin saadaan käsitys tutkielman tavasta ymmärtää diskurssi, sekä sen ominaisuuksista yleisellä tasolla viittauksena valtaan, sen käyttöön ja sen antamiin mahdollisuuksiin.²⁰⁰

Jos ei diskurssin itsensä, ei myöskään diskurssianalyysin täsmällinen määrittäminen tutkimusmetodin ole helppoa useiden sisältämiensä päällekkäisten käsitejärjestelmien ja tutkimusorientaatioiden vuoksi. Näkökulmasta riippumatta yhteistä kaikelle diskurssianalyysille on puhutun tai kirjoitetun kielenkäytön piirteiden tarkastelu²⁰¹ ja diskurssin tunnistaminen tavalla, joka ei ole ”algoritminen”, askel kerrallaan ohjeen mukaan suoritettava käytäntö.²⁰² Yhteistä eri lähestymistavoille on kielen merkityksien rakentuminen vain ja ainoastaan käytännön kautta. Rakentumisprosessia havainnoidaan eri lähtökohdista ja havainnoimispositioista käsin²⁰³, sekä suoritetaan analyysi ulkopuolisen näkökulmasta²⁰⁴, kuitenkin irralliset merkitykset analysoimatta jättäen.²⁰⁵ Diskurssianalyysi on siten teoreettinen ja menetelmällinen viitekehys, joka mahdollistaa tutkijan ja aineiston välillä erilaisia lähestymistapoja ja tulkintoja. Tämä viitekehys rakentuu olettamuksista kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavasta luonteesta, rinnakkaisten ja kilpailevien merkityssystemien olemassaolosta, merkityksellisen toiminnan kontekstisidonnaisuudesta, toimijoiden kiinnittymisestä merkitysjärjestelmiin, sekä olettamuksesta kielen käytön seurauksia tuottavasta luonteesta.²⁰⁶

¹⁹⁷ Luukka 2000, 133–134.

¹⁹⁸ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997.

¹⁹⁹ Gee 1999.

²⁰⁰ Ks. esim. Fairclough 1995.

²⁰¹ Leiwo & Pietikäinen 1996, 102.

²⁰² Gee 1999, 18.

²⁰³ Gee 1999, 8.

²⁰⁴ Palonen & Summa 1996, 103.

²⁰⁵ Jokila, Juhila & Suoninen 1997, 54. Tämä kielen rakentumisen prosessi vaikuttaa luonteesti myös siihen, että diskurssitutkijan itsensä käyttämä kieli on luonteeltaan konstruktivistista. Tutkittavana olevasta sosiaalisesta todellisuudesta muodostuu paitsi analyysin kohde, myös sen tuote.

²⁰⁶ Emt, 17.

Kielen merkitystä tutkielman analyysissä tuodaan esille John Austinin ja Kenneth Burken esittämien ajatusten avulla. Erityisesti Burken edustamat ajatukset nähdään yleisesti perinteiseen diskurssianalyysiin kuuluvaksi, mutta sen valtaa tutkivasta luonteesta johtuen ja esitetyn tutkimuskysymyksen luonteen vuoksi sen voi nähdä lähemmässä tarkastelussa nivoutuvan yhteen kriittisenä diskurssianalyysinä tunnetun diskurssianalyttisen metodin kanssa. Kriittisen diskurssianalyysin asettamista koko tutkimustyön kattavaksi metodiksi ei tutkielmassa kuitenkaan koeta välttämättömäksi. Kriittinen analyysitapa toimii kuitenkin jäljempänä selitetysti aineisto-osuuden epistemologisena viitekehystenä ja ”meta-metodina”, sillä lähestymistapansa vuoksi se sopii erittäin hyvin yhteen tutkimusaiheen kanssa.

Tutkielmassa nojataan diskurssianalyysin perinteiseen, diskursseja tunnistavaan käytötapaan, mutta otetaan suuntaviivoja myös Norman Fairclough’n edustaman, erityisesti piilossa olevien valtarakenteiden identifioitiin keskittyneen kriittisen diskurssianalyysin suunnalta. Kriittisen diskurssianalyysiperinteen mukaisesti huomioidaan kielen ja retorisen ulottuvuuden merkitys analyysia tehtäessä, mutta toisin kuin täysin kriittisen diskurssianalyysin mukaisesti tehtävissä analyysissa, ei varsinaista lingvististä analyysia suoriteta, vaan kielen käyttöä tutkitaan suhteessa diskursseihin. Diskurssianalyysi on tutkielmassa kokonaisuus, jossa pyritään jäljittämään tekstien, diskurssikäytäntöjen ja sosiokulttuuristen käytäntöjen systemaattisia yhteyksiä.²⁰⁷

4.2. KIELI, TEKSTI JA DISKURSSIT

Diskurssi jättää itsestään jälkiä ajassa ja paikassa tullen paikallistettavaksi kahdella eri tasolla. Se paljastaa itsestään tietoa yhteiskunnallisissa käytännöissä ja yksilöiden *yhteiskunnallisessa toiminnassa*, sekä ilmaantuu esille luettavaksi *teksteissä ja puheessa*. Kun tutkitaan yhteiskunnallisia ongelmia, ideologioita sekä vallan käytäntöjä ja rakenteita diskursiivisessa perspektiivissä, korostuu kielen käytön merkitys yhteiskunnallisessa toiminnassa. Kuten Sari Pietikäinen toteaa, ei tämä kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkia yhteiskunnan ongelmia pidettäisiin diskursiivisinä, vaan se kuvastaa mahdollisuuksia vallan ja kielen toisiinsa kietomiselle. Kieli tarjoaa mahdollisuuden kietoa itsensä usein tiedostamattomiin syihin ja seurauksiin, jotka voivat tulla mahdollisesti hyväksytyiksi naturalisoituina totuuksina. Kieli ja yhteiskunnalliset diskurssit ovat saman kolikon kääntöpuolilla, tarjoten tehokkaan mahdollisuuden vallan käyttämiseksi.²⁰⁸

²⁰⁷ Fairclough 1997, 29. Diskurssikäytännöllä tarkoitetaan niitä tapoja, joilla tekstejä tuotetaan ja joilla yleisö ottaa tekstit vastaan.

²⁰⁸ Pietikäinen 2000, 201.

Erityisesti ranskalainen kielitieteen perintö on rakentunut Ferdinand de Saussuren erottelulle *kielen* ja *puhunnan* välillä. Saussuren mukaan kieli tarjoaa mahdollisuuksia, joista puhujat, so. kielen käyttäjät, voivat valita eri vaihtoehtojen välillä. Kielen ja puhunnan toisistaan erottaminen merkitsee puhunnan toimimista kielen ehdoilla. Kieltä käytettäessä yksilöt astuvat sisään järjestelmään, joka jo valmiiksi pitää sisällään puhunnan objektit ja mahdollisuudet. Kielellä annetaan ääni niille diskursiivisille käytännöille, jotka pitävät sisällään valikoiman etukäteen valikoituja ja sallittuja kielen käyttämisen tapoja. Diskursiiviset käytännöt määrittävät ne asiat, joita kulttuurissa voidaan pitää hyväksyttävänä ja faktana. Se määrittää ne toimijat, joiden katsotaan olevan oikeaa tietoa esittävissä positioissa. Lausumat todellisuutta tuottavina funktioina asettavat toimijoita erilaisiin subjektipositioihin määrittäen lausujien oikeutuksen lausumaansa.²⁰⁹ Subjektipositiot määrittävät puhumisen pätevyyden ja lausujan puheen totuusarvon määrittämällä subjektin aseman suhteessa hänen puheeseensa ja toimijoiden mahdollisuuksiin asemoida itseään suhteessa muihin. Kielen tutkiminen kertoo siten enemmän kuin pelkästään siitä, miten tietty kielellinen yhteisö puhuu ja käyttää kieltään. Se tarjoaa mahdollisuuden kartoittaa yhteisössä esiintyvää poliittista kulttuuria, joka aktualisoituu puheessa ja teksteissä.²¹⁰ Diskursiiviset käytännöt ovat poliittisia käytäntöjä. Ne mahdollistavat poliittisen kulttuurin ja vallan tutkimisen myös poliittisen retoriikan ulkopuolisessa maailmassa.²¹¹

Puhunta nostaa esiin kielen aktualisaatiossa objekteja rakentavan systeemin merkityssysteeminä. Merkityssysteemit rakentavat ja hahmottavat sosiaalista todellisuutta. Todellisuus näyttäytyy kokonaisuutena, jossa toimijat antavat sille merkityksiä toisistaan poikkeavilla tavoilla. Toisaalta merkityssysteemit määrittävät ne tavat, joilla merkitysten antaminen tapahtuu.²¹² Tämä näkyy erityisesti käyttämässämme tavoissa rakentaa merkityseroihin perustuvia luokitteluja, jotka näkyvät jatkuvasti arkipuheessa käytetyissä vahvoissa dikotomisissa luokituksissa (mies/nainen, ruma/kaunis, värien luokittelu jne.).²¹³ Merkityssysteemit muodostuvat osana ihmisten välisiä sosiaalisia käytäntöjä. Esimerkiksi alaisen ja esimiehen välinen kanssakäyminen rakentaa niitä alaisen ja esimiehen suhteiden merkityksellistämisen tapoja, joissa he toimivat kanssakäymisen hetkellä ja tilanteissa kanssakäymistilanteen jälkeen. Havainnoimme sekä aineelliset, että käsitteelliset asiat merkityssysteemien avulla, jolloin emme voi redusoida todellisuutta pelkkien

²⁰⁹ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 42.

²¹⁰ Shapiro 1981, 127–129.

²¹¹ Shapiro 1981, 127.

²¹² Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 24.

²¹³ Esimerkiksi Niklas Luhmannin on riittävää, että yksilöt tunnustavat dikotomisten kategorioiden olemassaolon. Niiden sisältö on käytännössä samantekevää. Luhmann 1982.

merkitysten tasolle. Emme myöskään havainnoi asioita ja esineitä konkreettina, ilman merkityksiä. Täten merkityssysteemit pitävät sisällään ajatuksen kielen ja kielenkäytön *heijastamattomuudesta*²¹⁴. Kielen käyttöä ei siten ymmärretä todellisuuden realistiseksi kuvaajaksi (esim. käsite rumuus on objektiivinen ja täten ei-heijastava käsite).

Myös Foucault'n mukaan puhunta ja kielen käyttäminen on tapahtuma, jossa kieli aktualisoituu diskurssina. Diskurssien tuottamista kontrolloi kielijärjestelmä, jota noudattamalla osallistutaan diskurssiin ja sen esittämiseen. Kielijärjestelmä sisältää säännöt, jotka ovat vastuussa diskursiivisten käytäntöjen toimimisesta objektien ja tapahtumien muokkaajana. Kielelle merkityksen antavat säännöt löytyvät diskursiivisten käytäntöjen pinnalta. Ne eivät lymyile diskurssien syvyyksissä, vaan ovat esitettävissä ja löydettävissä diskursseista piilevinä. Foucault'n mukaan näitä sääntöjä voidaan löytää arkeologisesti ymmärtämällä löydösten kontekstuaalisuutta ja suhdetta toisiin diskursseihin. Foucault'n mukaan tulee pyrkiä löytämään *monumentteja*, suuria ja laajoja diskursseja, jotka yksittäisten tekstien sijaan tulevat ilmi niissä säännöissä, jotka asettavat toimijoita tiettyihin positiioihin diskursseissa.²¹⁵ Koska kieli sisältää ja paljastaa vihjeitä kieltä käyttävän yhteisön käytännöistä, voidaan diskursiivisia käytäntöjä tutkimalla saada niistä tietoa.²¹⁶ Ihmisen toimintaa määrittävät aina kulttuuriset säännöt, jotka heijastuvat kaikessa yksilön toiminnassa. Toiminnan ymmärtämiseksi tulee päästä yksittäisten toimien taakse ja tutkia toiminnan taustalla vaikuttavia sääntöjä. Koska säännöt esiintyvät diskursiivisissa käytännöissä, on merkityksellistä ymmärtää niitä yhteisössä valikoituja diskursseja, joiden tarkoituksena on jakaa ja legitimoida erilaisia hallinnan tapoja.²¹⁷

4.2.1. Diskurssit ja ideologia

Kielen konstruktiiivinen luonne tekee omassa kulttuurissaan toimiville ihmisille vaikeaksi havaita niitä monimutkaisia merkityssysteemien keskinäisiä prosesseja, jotka todellisuudessa yksittäisten sanojen taakse kätkeytyvät. Kielen käyttö ja siihen liittyvä valinta on aina sidoksissa yksilön ideologioihin. Ideologiat uskomusjärjestelminä auttavat rakentamaan maailman ymmärtämisen ja selittämisen tapoja.²¹⁸ Ne rakentuvat kielen muiden tarkoitusten tavoin tekstin ja kielen tulkinnassa,

²¹⁴ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 20.

²¹⁵ Foucault 1986.

²¹⁶ Shapiro 1981, 130–131. Diskursiivisen tradition lähtökohtana voidaan katsoa olevan yleisesti konstitutiivinen suhde todellisuuteen. Todellisuus rakentuu ymmärtämisen prosesseissa merkiten todellisuuden olemassaolon riippuvuutta näkökulmasta ja perspektiivistä. Apunen 1991, 28.

²¹⁷ Shapiro 1981, 131.

²¹⁸ Heywood 1992, 2.

sosiaalis-kognitiivisessa prosessoinnissa.²¹⁹ Ne myös ilmoittavat toimijoille ne positiot, joissa toimijoiden katsotaan olevan. Tämä subjektiposition rakentuminen liittyy yhä laajemmin identifioitumiseen ja identiteetin rakentamiseen, sekä valtaan, sen käyttöön ja ilmenemiseen. Kielen voidaan nähdä toimivan ideologian konstruktivisena ja toimintaa aikaansaavana tekijänä. Se rakentaa identiteettejä, valtaa ja tekee ideologioista luonnollisia.²²⁰ Näin vallitseva, hegemoninen ja naturalisoitu diskurssi näyttäytyy tehtävässä analyysissä ennen kaikkea vallankäytön välineenä. Valta ei ole nähdä kielen autonomisena ominaisuutena, mutta kielen käytöllä voidaan haastaa ja muuttaa valtaa, sekä vaikuttaa vallan jakoon ja esiintymiseen.²²¹

Norman Fairclough'n mukaan diskurssi on se kieli, jolla tietty sosiaalinen käytäntö representoidaan jostakin näkökulmasta. Merkittävää on se, miten maailmaa esitetään kielen avulla, so. millaisia representaatioita sillä pyritään ja kyetään maailmasta antamaan. Merkityksellistä on myös, millaisia identiteettejä toimijoille noissa representaatioissa annetaan ja millaisia suhteita ne toimijoiden välille asettavat. Ideologia toimii siten vallan palveluksessa ollen väittämä todellisuudesta ja käyden usein ilmi tekstin alkuolettamuksista. Alkuolettamukset tekstiin ja puheeseen esirakentuneina ominaisuuksina on usein konstruoitu valmiiksi toisaalla. Ideologiaa rakentavina ja ylläpitävinä ne liikkuvat aikaisemmin tehdyistä teksteistä myöhemmin tehtäviin ja ylläpitävät niitä luonnollistettuja vuorovaikutuksen muotoja, jotka vallan käytöllä on aikaisemmin rakennettu.²²² Ideologia on siten tapa, jota käyttämällä osallistutaan valtasuhteiden uusintamiseen ja muodostamiseen.²²³

Fairclough mieltää kussakin yhteisössä olevat diskursiiviset käytännöt, so. sen tavanomaiset kielenkäytön tavat, diskurssijärjestyksiksi. Yhteiskunnalliset instituutiot ja sosiaaliset osa-alueet rakentuvat niistä diskursseista, joita siinä käytetään. Diskurssijärjestyksen osa-alueet eivät kuitenkaan ole helposti erotettavissa toisistaan. Esimerkiksi valtion ja valtio johdon välinen symbolinen raja on liikkuva valtio johdon edustaessa maataan. Fairclough'n mukaan mielenkiintoista on se, miten sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset ilmenevät diskursiivisesti, jolloin diskurssijärjestyksen sisällä sijaitsevien diskurssien väliset rajat tulevat uudelleen määritellyiksi. Samalla se tarkoittaa diskurssien ja diskurssijärjestyksen alistumista pyrkimyksille muuttaa diskursseja, sekä pyrkimyksille saavuttaa kulttuurinen hegemonia tietyllä osa-alueella.²²⁴ Kirjoitettu teksti ja puhuttu puhe nähdään 'sosiaalisina tiloina', kahden perustavaa laatuaan olevan sosiaalisen

²¹⁹ Fairclough 1992, 71.

²²⁰ Wodak 2002, 10.

²²¹ Emt, 11.

²²² Fairclough 1997, 27

²²³ Pietikäinen 2000, 202.

²²⁴ Fairclough 1997, 77.

proessin yhtäaikaisena tapahtumana, jossa kognitio ja todellisuuden representaatiot ovat yhteisvaikutuksessa sosiaalisen kanssakäymisen kanssa.²²⁵ Näin muodostuu sosiaalisia valintaprosesseja, joissa kaikista representaatioista muodostuu epävakaita ja moniselitteisiä. Fairclough'n edustamalla kriittisellä diskurssianalyysillä onkin pyrkimys ideologisten totuuksien denaturalisaatioon. Denaturalisaatio prosessina pyrkii näyttämään toteen sosiaalisten rakenteiden vaikutuksen diskurssiin ja toisaalta diskurssin vaikutuksen rakenteeseen. Näin se liittyy kielen käytöllä luodun vallan ja etuoikeuksien tunnistamiseen.

4.2.2. Hegemonia ja valta

Tutkielmassa tehtävän diskurssianalyysin erityisen mielenkiinnon kohteena toimivat diskurssien sisältämät käsitykset ja aspektit vallasta ja sen ominaisuuksista. Poliittisen tekstin tutkimuksessa huomio kohdistuu siihen, millä tavoin totuuksia esitetään ja millaisiin subjektipositioihin ne asettavat eri toimijat. Analyysi kohdistuu siihen, miten toimijat käyttävät kieltään ja miten ne tekevät kielellä asioita ymmärrettäväksi. Analyysiä tehtäessä tulee huomioida myös yksityiskohdat, sillä tärkeät asiat analysoitavassa tekstissä esitetään usein varautuneesti.²²⁶ Sen sijaan, että tutkija yrittäisi rakentaa sanoista, teksteistä ja diskursseista yksinkertaistavan ja yksiselitteisen tutkimuskokonaisuuden, tulee hänen analyysiä rakentaessaan pyrkiä tuomaan esille kuvauksia siitä, miten sosiaalinen todellisuus on rakentunut ja miten sitä jatkuvasti tuotetaan. Näin tulee myös erottautua siitä kaksijakoisesta ajattelutavasta, jossa kielen käyttö erotetaan ”oikeasta” todellisuudesta.

Valta käsitteellistetään paitsi diskursiiviseen toimintaan osallistuvien keskinäisessä asymmetriassa, myös epätasa-arvoisessa kyvyssä kontrolloida tekstien tuottamista, jakoa ja käyttöä²²⁷. Dominoivan diskurssin haltijan ja kontrolloijan voidaan nähdä pyrkivän diskurssin sisältämien sosiaalisten representaatioiden sisältämien käytäntöjen naturalisaatioon, diskurssin sisältämien valtaolettamuksien luonnollisiksi tekemiseen. Tällöin diskurssi voidaan nähdä tekstin, sekä yhteiskunnan ja kulttuurin välisenä välittäjänä²²⁸, joka mahdollistaa identiteettien luonnin, sekä niiden toiminnallistamisen.²²⁹ Kielellä nähdään olevan funktionaalinen luonne, mutta poliittisesti

²²⁵ Fairclough 1995, 6.

²²⁶ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 239.

²²⁷ Emt, 1.

²²⁸ Emt, 10.

²²⁹ Toimintaa aiheuttavat ideologiat, jotka eivät Fairclough'n mukaan ole itsessään millään tavalla deterministisiä tai mekanistisia. Emt, 18.

luotuna ja esille tuotuna se menettää dialektisen konstitutiivisuutensa ja muuttuu yksisuuntaiseksi, kognitiivisille prosesseille perustuvaksi kätkeytyksi indoktrinaatioksi. Vallasta muodostuu ideologista, vallankäytön tekniikkaa korostavaa resursseihin nojaavaa hegemoniaa tai siihen pyrkimistä.²³⁰

Turvallisuuspoliittisia tekstejä analysoidessa mielenkiinto kohdistuu niihin asemiin, joista käsiin turvallisuutta ja uhkia lausutaan. Suhteuttamalla subjektien saamia positioita taustalle annettuihin teoreettisiin oletuksiin, on mahdollista purkaa niitä legitiimeiksi positioiksi katsottuja sijainteja, joita poliittisille toimijoille katsotaan annetun. Näin kyetään suhteuttamaan tehtyjä löydöksiä aineistoon ja sen tarkoitukseen ja projisoimaan subjektin pyrkimystä rakentua tietyillä tavoilla tietyssä ympäristössä. Huomio kiinnittyy valtasuhteiden epäsymmetrisyyteen pyrkimyksenä löytää tarkasteltavasta aineistosta paitsi vallan ilmenemistä diskurssissa, myös diskurssin sisältämää valtaa. Valtasuhteiden jatkuva liikkeessä ja muutoksessa oleminen saa diskurssijärjestyksen näyttämään rajattomasti uudelleenmuokattavalta Todellisuudessa kuitenkin yhteiskunnassa vallitsevat sosiokulttuuriset käytännöt, erityisesti valtasuhteet, kahlitsevat diskurssien muokkaamisen mahdollisuuksia. Merkittäväksi nousee luokan tai ryhmän mahdollisuudet saavuttaa diskurssijärjestyksen sisäinen hegemonia, jolla hallita diskurssien artikulaatiota, sekä diskurssityyppien välisiä suhteita ja rajoja diskurssijärjestyksen sisällä.²³¹ Hegemonia viittaa siten suostumuksella syntyvään valtaan, jossa hallinnan kulttuuriset aspektit tulevat riippuvaisiksi käytäntöjen tietyn tyyppisestä artikulaatiosta. Vallan hegemoninen artikulaatio muodostaa eräänlaisen mosaiikin, jossa sijaitsevat valtasuhteet kokonaisuutena ylläpitävät valtasuhteita.²³²

Sisällöltään ja tarkoitukseltaan poliittisessa tekstissä mielenkiinto kohdistuu hegemonisten diskurssien löytämiseen aineistosta. Tutkielmassa ollaan kiinnostuneita siitä, minkälaiset sosiaalisen todellisuuden jäsenystävät näyttävät dominoivan analysoitavassa aineistossa. Tällöin ei ensisijaisesti keskitytä diskurssien moninaisuuteen, vaan diskursiivisten löydösten merkityksiin.²³³ Huomio kohdistuu itsestänselvyyksiin, luonnollisiksi ja kyseenalaistamattomiksi totuuksiksi muotoutuneisiin diskursseihin. Hegemoninen diskurssi muodostaa samalla itsestään valtarakenteen ja kulttuurisen ominaisuuden.²³⁴ Tämän prosessin voi nähdä olevan erityisen voimakas niissä vallan asymmetriaa ylläpitävissä patologiseen homogenisaatioon tähtäävissä käytännöissä, joissa vahvoilla

²³⁰ Hegemonisen valta ymmärretään tässä Gramscin mukaisesti. Ks. Berndtson 1992, 34–35.

²³¹ Fairclough 1997, 104.

²³² Fairclough 1997, 92.

²³³ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 76.

²³⁴ Jokinen, Juhila & Suoninen 1997, 77.

hegemonisilla diskursseilla voidaan lävistää yhteiskuntaa. Näin kyetään tai ainakin pyritään integroimaan yhteiskunnan eri osa-alueita sekä johtajuutta ja dominanssia pyrkien subjektipositivoiden vahvistamiseen ja diskurssien sisältämän vallan uudelleentuottamiseen.

Analysoitaessa ja etsittäessä aineistosta hegemonisia diskursseja, tulee huomioida aineistosta yhtäläisyyksiä ja samankaltaisia merkityksiä. Tärkeäksi kysymykseksi tutkielmassa nousee, miten turvallisuuspoliittisilla teksteillä pyritään toimimaan ideologisesti. Turvallisuuspoliittisen kielen käyttöön liittyy maailman rakentamisen ja esittämisen tapoja ja sosiaalisten suhteiden rakentumista representaatioiden, identiteettien ja suhteiden avulla. Näin löytyvät yhtäläisyydet voidaan tunnistaa aineiston kontekstisidonnaisessa tulkintaprosessissa.

4.3. KRIITTINEN LÄHESTYMISTAPA DISKURSSIIN

Kriittinen diskurssianalyysi on kiinnostunut siitä jännitteestä, joka muodostuu kielenkäyttöä rajoittavista rakenteista ja kielenkäytön sosiaalisista vaikutuksista. Kuten yhteiskuntatieteellisesti suuntautunut diskurssianalyysi ylipäättään, on myös kriittinen diskurssianalyysi lähtökohdiltaan ennen kaikkea aineistopohjainen, ts. teksteihin ja puheisiin tukeutuvaa.²³⁵ Siinä missä perinteinen diskurssianalyysi ottaa aineistoon sitoutumattoman ja avoimen lähestymistavan, lähestyy kriittinen versio kohdettaan varautuneemmin. Sen analyysitaso on jo valmiiksi perspektiiviltään ahtaampi, sillä se näkee sanojen ja totuuden välisen suhteen problemaattisena. Rakenteita, vaikutuksia ja niiden välisiä suhteita tarkastellaan valtasuhteiden, erilaisten ideologioiden ja hegemonisen kamppailun perspektiivistä. Kriittinen diskurssianalyysi pohtii ehtoja ja rakenteita, jotka ovat neutralisoituneita ja usein jonkun hallinnassa. Kriittisen teoriaperinteen tavoin pyrkimyksenä on paljastaa näitä rakenteita ja emansipoida, so. vapauttaa rakenteiden alistavan toiminnan kohteena olevia toimijoita.²³⁶ Kriittinen diskurssianalyysi on keskittynyt diskurssien tutkimisessa sekä

²³⁵ Riggins 1997, 1.

²³⁶ Pietikäinen 2000, 200. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa, myös kansainvälisen politiikan tutkimuksessa, tutkitaan nykyisin yleisesti ja jopa lisääntyvässä määrin kieltä ja kielen merkitystä yhteiskunnassa ja politiikassa. Tämä lingvistinen käänne on pitkälti velkaa juuri Wittgensteinin, Searlen ja Austinin kaltaisille kieliteoreetikkoille, jotka ovat omalla panoksellaan vaikuttaneet kielen ja kielenkäytön tutkimukseen poliittisessa ympäristössä. Erityisen mielenkiinnon kohteeksi kielen käyttö saapui nk. *lingvistisen käänteen* nostettua tutkittavaksi yhteiskunnallisen muutoksen ja kielen välisen suhteen. Siinä missä kirjoituksen, puheen ja ylipäättään kielen tutkiminen merkitsee kielitieteissä diskurssien tutkimista, merkitsee diskurssi täten yhteiskuntatieteilijöille laajempaa ja teoreettisempaa suhtautumista. Kielitieteissä diskurssin ymmärtämisen tapoja voidaan jakaa *formalistisiin* ja *funktionaalisiin* tapoihin. Formalistinen tapa on kiinnostunut kielen muotojärjestelmästä ja sen osien välisistä suhteista. Keskittyen kielen rakenteeseen, se pyrkii tutkimaan kielen teorian ja kieliopin avulla tekstin osien järjestelmällistä suhdetta päätekstiin. Funktionaalinen näkökulma pyrkii tutkimaan kieltä sosiaalisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Ollen lähtökohdiltaan sosiologinen, ottaa funktionaalinen diskurssikäsitelmä lähtökohdakseen kielellisten merkitysten riippuvuuden kulttuurista,

kielitieteelliseen, diskurssin sosiaalista toimintaa ja vuorovaikutusta korostavaan tapaan että poststrukturalistiseen yhteiskuntateoreettiseen tapaan, joka käsittää diskurssin todellisuuden sosiaalisena konstruktiona, yhtenä tiedon muotona. Kielen käyttäminen ja sen ilmaantuminen teksteinä rakentaa yhtäaikaaisesti toimijoiden identiteettejä, sosiaalisia suhteita sekä tieto- ja uskomusjärjestelmiä.²³⁷ Toiminnan mahdollisuudet sijaitsevat kulttuurissa käytettävässä kielessä, tarjoten tehdyille toimenpiteille ja teoille perustelun ja kielessä ja kulttuurissa annetun legitimitetin.

4.3.1. Poliitiikan kieli

Perinteisesti kieltä on yhteiskuntatieteellisessä ympäristössä käsitelty empiristisessä, konkreettiseen todellisuuteen viittaavassa semantiikkaa tutkivassa ja loogisessa, kielen syntaksia tutkivassa perspektiivissä. Yleisesti positivistisena lähestymistapana se on heijastunut esimerkiksi Ludwig Wittgensteinin varhaistuotantoon kuuluvassa referentiaaliteoreettisessa kuvateoriassa. Kuvateorian mukaan kieli tarjoaa kuvauksia todellisuudesta sellaisenaan, eikä eroa objektin ja subjektin välillä ole.²³⁸ Nimeäminen tarjoaa kuvan todellisuudesta, koska ympäröivästä todellisuudesta löytyy vastine, referenssi, nimeämisen kohteena.

Searlen mukaan kieleen ja sen käyttöön kuuluvat erottamattomana ne säännöt ja normit, jotka määrittävät kielen käytön institutionaalisenä tosiasiana.²³⁹ Koska normit ja säännöt vaihtelevat paikasta, ajasta ja käyttäjistä riippuen, liittyy toteamukseen aina tulkinnallinen ominaisuus. Esimerkiksi käsite ”Neuvostoliiton uhka” on riippuvainen paitsi Neuvostoliiton omaamista panssarivaunujen ja pommikoneiden määrästä, myös niistä merkityksistä ja tulkinnoista, joita annetaan lukumääräisten faktojen lisäksi Neuvostoliiton halulle ja kyvyille hyökätä Suomeen. Uhka, turvallisuus ja politiikka eivät ole käsitteitä, joita voitaisiin tulkita sääntöjen hallitseman maailman ulkopuolella. Kielen ja ilmiöiden suhdetta välittävät havainnoitavien ja mitattavien suhteiden sijaan säännöt ja normit, jotka edelleen astuvat problematisoiduiksi ja kiistellyiksi muodostaen määritelmille ja ilmiöille yhteiskunnallisia rooleja.²⁴⁰ Kieli diskursiivisena käytäntönä muokkaa

tilanteesta, kielen käyttäjästä, nonverbaaleista viesteistä ja puheenaiheesta. Kielen merkitys on ennen kaikkea sen kyvyssä luoda merkityksiä, nostaen esiin kielellisten valintojen merkityksen ja kielen luonteen ilmiönä. Kielen merkitystä ei voida mielekkäästi tutkia erottamalla rakenne, merkitys ja kielen käyttö, sillä kielellä katsotaan olevan eri tilanteissa oma merkityksensä ja tehtävänsä samalla heijastaen ja rakentaen yhteisössä vallitsevia toimintatapoja.

²³⁷ Fairclough 1997, 75–76.

²³⁸ Wittgenstein 1984.

²³⁹ Searle 1979.

²⁴⁰ Ks.. Shapiro 1981.

käsityksiämme todellisuudesta symbolisena ja valtasuhteita rakentavana ja ylläpitävänä voimana. Toisaalta kieli poliittisena toimintana paljastaa nähtäväksi kielen argumentatiivisen luonteen ja pyrkimyksen valtaan ja vaikuttamiseen. Kielestä muotoutuu toimintaa, jolla pyritään oman todellisuuden versioinnin retoriseen vaikuttavuuteen ja vakavasti otettavuuteen.²⁴¹ Retoriikka kertoo näin enemmän kielen suhteesta elämään, kuin sen sisältämästä virheettömästä logiikasta. Kyse ei ole kielen oikeellisuudesta tai väärässä olemisesta sellaisenaan, vaan sen sopivuudesta tai sopimattomuudesta tietyssä tilanteessa, tietyn toimijan käyttämänä.²⁴²

30 vuotta kuvateorian sisältäneen Tractatus-teoksen jälkeen julkaistu Wittgensteinin Filosofisia tutkielmia rakentui Wittgensteinin pyrkimykseen hylätä aikaisemman tuotantonsa kielinäkemys. Kuten Searle, katsoi myös Wittgenstein myöhemmässä tuotannossaan toteamusten olevan muuta kuin todellisuudelle annettuja nimiä. Kieli on Wittgensteinin mukaan tekemistä, joka toteuttaa lukuisia kielen ulkopuolisia funktioita. Yksinkertaisimpiakaan sanoja ei voida ymmärtää ilman niiden suhteuttamista siihen ympäristöön, jossa sanat sanotaan tai kirjoitetaan. Sen sijaan niitä tulee tutkia niiden roolien mukaan joita niillä on jokapäiväisessä kielen käytössä. Lauseilla ja toteamuksilla on muotonsa ja merkityksensä itsensä ulkopuolella. Ne muodostavat suhteita puhujan ja kuulijan välille ja antavat kielelle merkityksen niissä tapahtumissa, joissa opimme kielen merkityksen. Wittgensteinin mukaan näissä *kielipeleissä* (language games) opitaan sanojen ja kohteiden välisen vastaavuuden lisäksi myös kielen ja tekemisen välisen kommunikoinnin konteksti. Kielipeleissä opitaan kielen ymmärtämisen yhteydessä kielen käyttöä koskeva sääntöjärjestelmä. Tämä ”syväkielioppi” kertoo, millä tavalla kieltä voidaan käyttää missäkin tilanteessa ja mikä erottaa ”väärät” käytön tavat metaforista ja kielikuvista. Kielen ja todellisuuden suhde rakentuu Michael Shapiroa lainatakseni ”hiljaisissa oletamuksissa” objektiivisen korrespondenssin sijaan.²⁴³

Wittgensteinin tavoin myös John Austin näkee kielen käytön toimintana ja tekemisenä. Verbaalinen kanssakäyminen pitää sisällään lingvistisen, mutta myös toiminnallisen funktion, jotka yhdessä paljastavat kielen käytön takana piileviä konstitutiivisia sääntöjä. Austinin puheaktiteoria perustuu kielen sosiaalisen voimaan. Kieltä käytettäessä tuotetaan ja suoritetaan tekoja, joilla pyritään johonkin päämäärään tai väittämään jotakin asiantilasta.²⁴⁴ Toisin kuin Wittgenstein, joka keskittyi myöhäistuotannossaan kielen käytön yleisiin säännönmukaisuuksiin, keskittyy Austin tietyn

²⁴¹ Summa 1996, 80.

²⁴² Shapiro 1981, 27.

²⁴³ Shapiro 1981, 50.

²⁴⁴ Austin 1980.

kaltaisiin toteamuksiin. Nämä toteamukset eivät näennäisesti sisällä muuta tietoa kuin lauseen varsinaisen merkitysisällön. Esimerkiksi lupaus ”me suojelemme teitä” sisältää todellisuutta koskevan väittämän, jota ei kuitenkaan tarkemmassa tarkastelussa voida osoittaa oikeaksi tai vääräksi. Koska toteamuksessa tehdään lupaus toiminnasta, kutsuu Austin tällaisia lauseita performatiiviksi.²⁴⁵ Austinin mukaan tärkeää onkin huomata, ettei asian toteaminen vielä tee asiasta todellista vaikka performatiivin tavoitteena olisikin saada aikaan toimintaa, sillä puheakti onnistuminen riippuu niistä säännöistä, jotka sitovat sen tiettyyn tilanteeseen ja ympäristöön.²⁴⁶ Huomio tulee kiinnittää *totaaliseen puheaktiin*, so. siihen kokonaistilanteeseen, jossa väittäjä esitetään.²⁴⁷

Puheaktin toimivuus riippuu väittämän tarkoituksen tasoista (levels of meaning). *Lokutionaarinen* merkitys perustuu sanan tai lauseen sisällölle, siihen mistä sen katsotaan kertovan. Ilmoitus ”varoitamme keskeisiä viestintäjärjestelmiä vastaan todennäköisesti tapahtuvasta verkkohyökkäyksestä” pitää sisällään internetissä tapahtuvan teon, teknisen informaatiovälitysjärjestelmän sekä ilmoituksen hyökkäyksen tapahtumisen mahdollisuudesta. Performatiivisen voiman ja merkityksen Austin katsoo paljastuvan siinä, mitä väittämän esittävän toimijan katsotaan väittämällään tekevän. Yllä olevassa esimerkissä tämä *illokutiivinen* merkitys sisältyy varoitukseen, jossa varoitukseen jossa varoitettava taho varoittaa muita uhkasta vielä tietämättömiä tahoja. Lausuman lopullinen tarkoitus, sen *perlokutiivinen* voima, paljastuu siinä merkityksessä ja tarkoituksessa, jonka lausuman tekijä on tarkoittanut lausuman sisältävän. Esimerkissämme se voi tarkoittaa pyrkimystä vilpittömään varoitamiseen tai vaikkapa varoituksen antajan statuksesta riippuen itsensä ja oman tarpeellisuutensa esiin tuomiseen verkkohyökkäystä vastaan toimiessa.²⁴⁸ Toisin kuin Wittgenstein, joka keskittyy kielipeleissään kielen yleisten sääntöjen ja lainalaisuuksien esiin tuomiseen, on Austinin puheaktiteorian tarkoituksena osoittaa kielellä tehtävät teot.²⁴⁹ Hiljaisille sopimuksille sanan ja objektin suhteesta perustuvana kieli tarjoaa oikeissa tilanteissa ja oikeassa ympäristössä mahdollisuuden tietynlaisella kielellä puhetehtävien tekemiseen.²⁵⁰

²⁴⁵ Emt. Austinin mukaan on tärkeää tutkia, voiko performatiivi mennä pieleen; so. voidaanko osoittaa tilanteita, joissa performatiivin voima ei päde. Näissä huonosti valituissa sanoissa (infelicities) kutsumissaan tilanteissa jokin toteamuksen osista on ristiriidassa toteamuksen kanssa tai tarkoituksena ei alun perinkään pitää performatiivissa annettua lupaus. ”Me suojelemme teitä” on lupauksena ymmärrettävä sotilaan siviilille sanomana, mutta siviilin sotilaille sanomana muuttuu toteamus ristiriitaiseksi ja vääräksi

²⁴⁶ Emt.

²⁴⁷ Austin 1980, 52.

²⁴⁸ Austin 1980, 54.

²⁴⁹ Laitinen 1999, 152.

²⁵⁰ Kuten edellä on tuotu esille, liittyy yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen läheisesti merkityssystemien olemassaolo tapoina rakentaa tietoa ja sosiaalisia käytäntöjä. Diskursseille annetaan samalla poliittiset ja valtaa sisältävät

4.3.2. Burke ja identifikaatioretoriikka

Tutkimuksessani minua kiinnostavat ensisijaisesti ne merkitykset, joita teknologialle uhkana annetaan sekä, miten turvallisuuspoliittiset tekstit tuottavat subjektipositioita ja valtakäsityksiä uhkia ja uhkadiskursseja artikuloimalla. Tässä prosessissa metodologisen perustan luo Kenneth Burken tutkimustyö ja erityisesti hänen luomansa käsite *identifikaatiosta*. Kenneth Burke oli yhdessä Chaim Perelmanin sekä Stephen Toulminin kanssa vaikuttamassa nk. uuden retoriikan syntyyn 1950 – luvulla. Nämä kaikki kolme kielen tutkijaa aloittivat työnsä aikakaudella, jolloin retoriikan tutkimus nähtiin lähinnä menneisyyteen kuuluvana, lähes antiikkisena tieteenalana. Siinä missä Perelman ja Toulmin olivat kiinnostuneet lähinnä argumentaatiosta ja sen tekniikoista tietoisena vakuuttamiseen tähtäävänä kielenä, kiinnitti Burke huomionsa retoristen ilmiöiden merkitykseen osana inhimillistä toimintaa. Lisäksi hän oli kiinnostunut niiden piilevistä ja välillisistä vaikutuksista symbolisen järjestyksen muodostumisessa.²⁵¹

Burke pyrki osoittamaan retorisen analyysin ja symbolien merkityksen myös laajemmin inhimillisen toiminnan tutkimisessa, jolloin kielenkäyttö tulee ymmärtää sosiaalisen toiminnan muotona. Burken mukaan kaiken inhimillisen toiminnan olennainen piirre on kokemusten, toiminnan ja aikomusten pukeminen kielellisiksi ilmaisuiksi. Niiden symbolinen representaatio muuttaa koko inhimillisen toiminnan performatiiviseksi toiminnaksi, jossa vuorovaikutus ja instituutiot nähdään luonteeltaan ritualistisina ja symbolisina. Näin muodostuva konkreettinen maailma ja siinä tapahtuva inhimillinen toiminta ovat luonteeltaan retorista, esittäjän ja yleisön väliseen suhteeseen palautuvaa pluralistista ja dialektista toimintaa.²⁵²

merkitykset. Toisaalta yhteiskuntatieteellisen ja kielitieteellisen diskurssin määritelmän ja diskurssianalyysin välille ei voida tehdä selvää rajanvetoa johtuen niiden keskenään läheisestä suhteesta mm. retoriikan tutkimuksessa. Ks. Pietikäinen 2000, 191. Diskurssit esitetään yleensä sosiaalisen konstruktivismin viitekehyksessä korostaen niiden kognitiivista ja sosiaalista rakentuneisuutta. Diskurssit kieltä jäsentävänä merkityssysteeminä muovaavat todellisuutta ja esittävät sekä asettavat toimijoita tiettyihin rooleihin. Diskurssien merkitys ja sisältö vaihtelevat myös tutkimusmenetelmän ja tutkijan mukaan. Diskurssimenetelmät ovat Luukan mukaan, diskurssin käsitettä jakaen, jaettavissa käytännössä neljään ryhmään. *Tekstuaalinen suuntaus* tarkastelee diskurssia lauseiden ja virkkeiden muodostamana itsenäisenä kokonaisuutena. Diskurssi on tällöin ymmärrettävissä kielen katkelmana jota tutkiessa tarkastellaan kielioppia, tekstin välisiä suhteita ja rakennetta pyrkien löytämään diskurssin sisäisiä suhteita tarkasteltavasta aineistosta. Tekstuaalinen suuntaus on vahvasti formaalinen, mutta retoriikan tutkimuksen kautta helposti linkitettävissä funktionaaliseen tutkimusperinteeseen. *Kognitiivinen suuntaus* puolestaan pyrkii selvittämään miten tekstejä tuotetaan, rakennetaan ja ymmärretään kognitiivisten prosessien avulla. Huomio kohdistetaan mentaalisten prosessien ymmärtämiselle ja tekstuaalisen suuntauksen tavoin kielen formaalille luonteelle. *Interaktionistinen ja konstruktivistinen* diskurssimenetelmä nojaavat diskurssien vuorovaikutukseen ja sosiaalisuuteen. Siinä missä interaktionistit pitävät vuorovaikutustilanteita ainutkertaisina, näkevät konstruktivistit diskurssit sosiaalisen omaisuutena, jossa diskurssit kielen käyttönä auttavat yhteisön jäseniä rakentamaan ja hahmottamaan ympäristöään. Konstruktivistinen näkemys onkin yleensä yhteiskuntatieteellisen diskurssitutkimuksen pohjalla, tosin usein johonkin muuhun kolmeen tapaan viitaten. Luukka 2000, 143–153.

²⁵¹ Summa 1996, 52.

²⁵² Emt, 55.

Kaiken taustalla vaikuttava retorinen suhde perustuu Burken mukaan *identifikaatioon*, samastamiseen. Identifikaatio prosessina on paitsi ilmiön tunnistamista, myös henkilön, hänen tavoitteidensa tai toimintansa samastumista toiseen, johonkin ryhmään tai laajempaan kokonaisuuteen; siis identiteetin synnyttämisen prosessointia. Identifikaatiolla on täten dialektinen luonne. Se on paitsi yleisön kognitiivinen prosessi, myös keskeinen prosessi, jonka avulla reetori pyrkii vakuuttamaan yleisönsä. Yhteiskunnallisesti merkittävän identifikaatiosta tekee sen kyky synnyttää ja ylläpitää sosiaalista järjestystä, sekä sen väistämättömyys.²⁵³ Retoriikkaa tarvitaan juuri siksi, koska ihmiset eivät ole yhtä. Jos näin olisi, ei kommunikointiin ja täten myöskään retoriikkaan olisi tarvetta.²⁵⁴

Retorinen toiminta tapahtuu Burken mukaan identifikaation, suostuttelun ja kommunikaation avulla. Näitä käsitteitä ei kuitenkaan voida erottaa toisistaan, vaan ne toimivat yhdessä samana retoriikkafunktiona. Identifikaatiolla pyritään puhujan ja yleisön intressien samastamiseen niin, että suostuttelevuus kävisi mahdolliseksi ja luodaan täten perusta yhteistyöhalukkuudelle.²⁵⁵ Poliittisen puheen ja tarkoituksen analyysissä Burke tarjoaa erityisen mahdollisuuden kiinnittää huomion propagandan sisältämään ”meidän ja muiden” vastakkainasetteluun identifioitumisen ja erottelun avulla, sekä puheen sisältämän argumentaation ulkopuolisiin tekijöihin, kuten redundanttisuuteen, viestin vahventamiseen, sekä viestintävälineiden tekniseen tehokkuuteen. Identifikaatio tapahtuu olennaisesti puhujan ja yleisön välisessä suhteessa. Burke erottelee *communalityn*, yleisön yhteisöllisyyden ja arvojen korostamisen ja toisaalta *common sense*n, loogiseen, ”terveeseen järkeen” vetoamisen identifikaation välineinä. Tutkimustyössäni uhkien rakentaminen käsitetään *vahvasti yhteisöllisenä, mutta asymmetrisenä suostutteluprosessina*, puhuja-yleisö -suhteen ilmentymänä, jossa yleisön paikalla nähdään suomen kansalaiset. Puhujan paikan puolestaan ottaa turvallisuuspoliittisia asiakirjoja kirjoittava virkamieskunta ja viime kädessä ennen kaikkea poliittinen eliitti.²⁵⁶

²⁵³ Emt, 56.

²⁵⁴ Retoriikalla tarkoitetaan tässä kielen ottamista käyttöön jossakin tarkoituksessa mahdollistaen merkitysten antamisen kieltä käyttäen. Apunen 1991, 29.

²⁵⁵ Summa 1998, 58.

²⁵⁶ Identiteettipoliittisen tekstin ja retoriikan keinot tarjoavat mahdollisuuden tarkastella tekstissä rakennettavia positioita Burken esittämien neljän *troopin* valossa. Troopit eivät ole Burkella ainoastaan kielellisiä ilmauksia ja kielikuvia, vaan ajattelun ja ymmärtämisen perusoluttuuksia ja täten identifikaatioprosessin perusta. *Metaforalla* tarkoitetaan jonkun asian ymmärtämistä jonkun toisen asian kautta. *Metonymia* ilmaisee immateriaalin, abstraktin asian jonkin materiaalisien kautta. *Synekdokee* ilmaisee kahden toisiinsa liittyvän ilmiön piirteen koko ilmiötä edustavana: ”Moskovan toimia odotetaan”, jolloin Moskovalla ymmärrämme koko Venäjän. *Ironia* puolestaan mahdollistaa vastakkaisen näkökulman mukaan tuonnin; tällöin vastakkainen näkökulma tulee kuitenkin ymmärtää identifikaatiota mahdollistavana tekijänä Siinä missä troopit toimivat tekstin sisäisinä keinoina, voidaan myös tekstin ulkoisilla keinoilla vahvistaa haluttua sanomaa. Burke katsoo *jatkamisen* (extension), sanoman useaan kertaan sanomisen,

5. SUOMALAINEN TURVALLISUUSPOLITIikka

5.1. KESKEISTEN KÄSITTEIDEN SELVENNYSTÄ

Valtioiden tehtävänä on perinteisesti nähty kansainvälisessä ympäristössä itsenäisyydestään, alueellisesta koskemattomuudestaan ja kansalaistensa turvallisuudesta huolehtiminen. Riippumatta valtion poliittisesta päätöksentekojärjestelmästä valtiojohdon on nähty määrittävän turvallisuuspoliittisin päätöksin ne päämäärät, joihin turvallisuuspolitiikalla pyritään, sekä ne toimintalinjat eli doktriinit, joiden avulla asetettuihin päämääriin päästään. Turvallisuuspolitiikan ensisijaisena pyrkimyksenä on yleisesti pidetty sotatoimien kohteeksi joutumisen estämistä ja menestykselliselle puolustukselle edellytysten luomista.²⁵⁷

Turvallisuuspolitiikan ja turvallisuuden käsitteen suhdetta voidaan tarkastella eri tasoilla. Perustavana määreenä *kansalaisen turvallisuus* on lähtökohtaisesti yksilön itsensä huolehtimaa turvallisuutta, mutta viime kädessä myös valtion yksi perustehtävistä. *Valtioturvallisuus* koskettaa luonnollisesti myös yksittäisiä ihmisiä, mutta siitä huolehtiminen on ennen kaikkea valtiollisten elinten tehtävä. Turvallisuuspolitiikasta muotoutuu *ulkopolitiikan* ja *maanpuolustuksen* muodostama kokonaisuus, joka lisäksi *kansainvälisen tason* ulottuvuudessa harjoittaa turvallisuuspolitiikkaa vallitsevien kansainvälisten rakenteiden puitteissa.²⁵⁸ Itse turvallisuuspolitiikka määritellään tilanteesta riippuen hieman eri tavoilla. Tällöin voidaan käyttää esimerkiksi ulko- ja turvallisuuspolitiikan tai turvallisuus- ja puolustuspolitiikan määritelmiä.

Käytännössä turvallisuuspolitiikka voidaan jakaa *ulkoiseen ja sisäiseen pääulottuvuuteen*. Ulkoiseen ulottuvuuteen katsotaan kuuluvan ulkopoliittikan sekä sen osan maanpuolustuksesta, joka edistää valtion turvallisuutta suhteessa muihin valtioihin. Sisäinen ulottuvuus tarkoittaa puolestaan sisäisen turvallisuuden ylläpitoa ja suotuisten olosuhteiden luomista maanpuolustukselle ja muille sellaisille toiminnoille, joilla huolehditaan valtion itsenäisyydestä ja kansalaisten elinmahdollisuuksista myös poikkeusoloissa. *Maanpuolustuksen* puolestaan on katsottu turvallisuuspolitiikan osana tähtäävän valtion itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaamiseen sotilaallisilla ja siviilialojen toimenpiteillä. Näin maanpuolustuksen käsitteeseen ovat kuuluneet niin sotilaallinen maanpuolustus, taloudellinen

tehostamisen (intensification) ja *kunnioituksen* (dignification), sanoman kulttuurisesti ja merkittävällä tavalla sanomisen kaikkien olevan keinoja vahvistaa haluttua sanomaa.

²⁵⁷ Visuri 2003, 14–15.

²⁵⁸ Visuri 1997, 225.

maanpuolustus, väestönsuojelu, sosiaali- ja terveydenhuolto, yhteiskunnan teknisten järjestelmien toimivuus, yleinen järjestys ja turvallisuus sekä maanpuolustustiedotus.²⁵⁹

Ulkopolitiikan perinteisenä tehtävänä on nähty kansakunnan ja valtion eduista huolehtiminen. Suomessa ulkopolitiikan turvallisuuspoliittinen tehtävä on nähty sellaisten tilanteiden syntymisen estäminen, joissa valtio voisi joutua sotilaallisen hyökkäyksen kohteeksi. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa tehokas puolustautuminen hankkimalla ulkomailta tarvittavaa varustusta ja apua maanpuolustuksen tueksi.²⁶⁰ *Puolustuspolitiikka* puolestaan on määritetty tarkoittamaan maanpuolustusta koskevaa päätöksentekoa ja poliittisia toimia maanpuolustuksen tehtävien hoitamiseksi. Puolustuspolitiikan katsotaan sisältävän hallinnollisesta näkökulmasta päätökset maan puolustamisen yleisperiaatteista, puolustusvoimien ja muiden maanpuolustuksen alojen roolista turvallisuuspolitiikan osana sekä puolustusvoimien hallinnosta.²⁶¹

Suomalainen turvallisuuspolitiikka rakentuu *laajan turvallisuuskäsityksen* ympärille poiketen siten puolustuskeskeisestä turvallisuuspolitiikasta. Vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko katsoo laajan turvallisuuskäsityksen pitävän sisällään sellaiset turvallisuuskysymykset, jotka voivat muodostuessaan aiheuttaa merkittävää vaaraa tai haittaa Suomelle, väestölle tai yhteiskunnan elintärkeille toiminnoille.²⁶² On syytä huomioida, että laaja turvallisuuskäsitys pitää tässä yhteydessä sisällään myös traditionaalisen turvallisuuden kentän, valtion sotilaallisen puolustamisen. Poiketen aikaisemmista selonteoista, erityisesti vuoden 2004 selonteosta, on laaja turvallisuus uusimmassa, vuoden 2009 selonteossa kokonaiskäsite, ei sektori. Täten erottelun uusien ja vanhojen uhkien välillä voi sinänsä nähdä tarpeettomaksi. Turvallisuuspoliittisia uhkia määrittävät uudessa selonteossa pikemminkin niiden koetut mahdollisuudet tulla hallittaviksi turvallisuuspolitiikan keinoin.²⁶³ Ulko-, turvallisuus-, ja puolustuspolitiikan tärkeimmiksi tehtäviksi muodostuvat Suomen itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja perusarvojen turvaaminen, väestön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpitäminen.²⁶⁴ Turvallisuuspoliittisen toimintaympäristön kannalta tärkeimmäksi yksittäiseksi

²⁵⁹ Emt, 264.

²⁶⁰ Fosberg & Vaahtoranta 1993, 12.

²⁶¹ Visuri 1997, 250; 263.

²⁶² ”Tällaiset laaja-alaiset turvallisuusuhkat ovat joko ihmisten aktiivista toimintaa, kuten esimerkiksi sotilaallisen voiman käyttö, terrorismi ja tietoverkkojen häirintä, tahattomia tapahtumia, kuten sähköverkon laajat toimintahäiriöt, tai luonnon ääri-ilmiöitä. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen uhkamallisto on laadittu laajan turvallisuuskäsityksen pohjalta, ja kuvatut uhkamallit muodostavat varautumisemme suunnittelun perustan.” Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko VNS x/2009, 4.

²⁶³ Linnell & Raitasalo 2009, 2–3.

²⁶⁴ Emt, 5.

tekijäksi nähdään yhä Venäjä ja sen poliittinen ja taloudellinen vakaus.²⁶⁵ Siinä missä vielä vuoden 2004 selonteko katsoi Euroopan unionin jäsenyyden tarjoavan Suomelle mahdollisuuksia käytännössä laajasti turvallisuuspolitiikan eri sektoreilla, katsotaan vuoden 2009 selonteossa Euroopan unionin jäsenyyden nyt muodostavan olennaisen osan Suomen turvallisuuspolitiikkaa.²⁶⁶

Laajan turvallisuuskäsityksen mukaisesti rakennetun kokonaismaanpuolustuksen valmistelu ja toiminta perustuvat viranomaisten ja yhteiskunnan eri alojen toimia säätelevään lainsäädäntöön. Kunkin viranomaisen tehtävänä on huolehtia oman hallinnonalansa toiminnasta kaikissa turvallisuustilanteissa. Ylimmän johdon muodostavat *eduskunta, tasavallan presidentti, valtioneuvosto* ja sotilaallisen toimeenpanon osalta *puolustusvoimain komentaja*. Valtioneuvoston *ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministeriövaliokunta* (UTVA) käsittelee valmistelevasti tärkeät ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa sekä tärkeät kokonaismaanpuolustusta koskevat asiat. *Valtioneuvoston kanslia* puolestaan koordinoi yhdessä muiden ministeriöiden kanssa häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista. *Puolustusministeriön* tehtävänä on sovittaa yhteen kokonaismaanpuolustukseen kuuluvat asiat.²⁶⁷ *Turvallisuus- ja puolustusasiain komitea* vastaa valmiusasioiden ja suorituskykyyn liittyvien kokonaisuuksien seurannasta ja raportoi alalla tapahtuvasta toiminnasta valtioneuvostolle. Turvallisuus- ja puolustusasioiden komitealla toimii puolustusministeriön yhteydessä sille valmistelevana elimenä *turvallisuus- ja puolustusasiain komitean sihteeristö*.²⁶⁸

Ministeriöiden kansliapäälliköt huolehtivat oman hallinnonalansa kyvystä toimia turvallisuustilanteiden edellyttämällä tavalla. Lisäksi ministeriöiden yhteistoimintaa käsittelee ministeriöiden välinen *valmiuspäällikkökokous*. Viranomaisten ja elinkeinoelämän yhteistyötä koordinoi *Huoltovarmuusneuvosto* (ennen vuotta 2009 Puolustustaloudellinen suunnittelukunta), joka yhdessä *Huoltovarmuuskeskuksen* kanssa seuraa eri alojen huoltovarmuutta, tuottaa ohjausinformaatiota, sekä tekee esityksiä huoltovarmuuden kehittämiseksi.

²⁶⁵ Emt, 55.

²⁶⁶ Emt, 5.

²⁶⁷ VNOS 2003.

²⁶⁸ Hyvä yleisesitys suomalaisen yhteiskunnan yleisistä turvallisuusjärjestelyistä ja johtosuhteista sisältyy myös YETT-strategiaan. Valtioneuvosto 2006a.

5.2. TURVALLISUUSPOLITIikka

5.2.1. Turvallisuuspolitiikan haasteiden muutos

Kylmän sodan aikana suomalainen turvallisuuspolitiikka keskittyi käytännössä supervaltojen välissä ja mahdollisen suursodan puhkeamisen uhkassa toimimiseen. Suomen turvallisuuspoliittinen ratkaisu, puolueettomuuspolitiikka, pyrki pitämään Suomea toisaalta Varsovan liiton, toisaalta Naton muodostaman uhkan ulkopuolella. Siinä missä Nato pyrittiin vakuuttamaan Suomen kuulumattomuudesta Neuvostoliiton satelliittijärjestelmään, pyrittiin Neuvostoliitto vakuuttamaan Suomen kyvystä puolustaa itseään ja Neuvostoliittoa alueensa kautta tehtävän länsijohtoisen aggression varalta. Erityisen merkittävänä tekijänä turvallisuuspolitiikassa vaikutti kysymys ydinaseiden käytöstä sillä pienten, ydinaseettomien valtioiden mahdollisuudet puolustautua ydinasehyökkäystä vastaan olivat hyvin rajalliset. Kylmän sodan päättyminen merkitsi Suomelle suurta muutosta turvallisuus- ja puolustuspoliittisesti. Muutos nousi esiin 1990-luvun puolestavälistä alkaen, jolloin julkaistut selonteot ja selvitykset hahmottivat ympäröivää maailmaa ja maailmanpolitiikkaa uusilla ja erilaisilla tavoilla. Turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 1995 toteaa:

”Turvallisuuspolitiikan tulee palvella Suomea kansalaisyhteiskuntana, itsenäisenä valtiona ja kansainvälisen yhteisön jäsenenä. Sen tulee tarjota mahdollisuuksia vaikuttaa Suomea koskeviin kansainvälisiin ratkaisuihin ja suojautua Suomen turvallisuuteen kohdistuvia riskejä ja uhkia vastaan. Sen tulee kattaa laajan turvallisuuskäsityksen mukaisesti ulkoiset tekijät, jotka vaikuttavat suomalaisen yhteiskunnan arvojen ja tavoitteiden saavuttamiseen.[...] Kylmän sodan päättyminen on avannut mahdollisuuden yhteistyöhön nojaavan ja kestävän turvallisuusjärjestyksen luomiseen Euroopassa.”²⁶⁹

Samalla turvallisuuspolitiikan ympäristöön astui tiiviimpi yhteistyö kansainvälisissä rakenteissa. Naton PfP-toiminta sekä aktiivinen osallistuminen Naton siviilirakenteisiin kiinnitti Suomea lähemmäksi läntistä viitekehystä. Samanaikaisesti tapahtunut jäsenyys Euroopan unionissa rakensi Suomelle yhä tiiviimmän kansainvälisen turvallisuuspolitiikan toimintaympäristön. Lisääntynyt kriisinhallintayhteistyö ja laajojen turvallisuusuhkien huomioiminen nousi myös Suomen turvallisuuspoliittisen agendan ytimeen. Kadonnut bilateraalisuuden aikakausi antoi Suomelle mahdollisuuden irtiottoon, joka ei olisi ollut mahdollinen kylmän sodan rakenteiden vallitsemassa maailmassa.²⁷⁰

Sotilaallisen voimankäytön rinnalle nousivat enenevässä määrin Naton, EU:n, WEU:n, YK:n ja ETYJ:n globaalilla tasolla suoritettavat poliittiset ja strategiset tehtävät. Samanaikaisesti vallinneen

²⁶⁹ Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuspolitiikan suuntalinjat. 1995, 5.

²⁷⁰ Raitasalo 2008, 87–91.

alueellisen puolustuksen doktriinin merkitys väheni yhteiskunnan *elintärkeiden toimintojen turvaamisen* noustessa tärkeämpään rooliin. Vuonna 1999 julkaistu Puolustusneuvoston julkaisu *Varautuminen yhteiskunnan häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin* korosti paitsi kansainvälisen turvallisuuspoliittisen ympäristön muutosta, myös yhteiskunnan rakenteellista muutosta varautumisen ja kriisien syynä.²⁷¹ Tekninen kehitys ja verkottuminen nostivat esiin sodan ja rauhan, sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden sekä turvallisuuden ja puolustuksen välisen rajan hämärtyksen. Nk. harmaan vaiheen korostaminen nousi merkittävään asemaan sotakeskeisyyden sijaan.²⁷² Tämä ei silti tarkoittanut sotilaallisten uhkien katoamista. Sen sijaan sotilaallinen toiminta ja aseellinen maanpuolustus otettiin osaksi yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen kokonaisuutta.²⁷³

Sotien jälkeen kehittynyt viranomaisten yhteistyöjärjestelmä on perustunut kaikkien tarvittavien osapuolten ja koko yhteiskunnan nopeaan mobilisointiin kriisitilanteessa. Turvallisuuspoliittisesta ratkaisusta käytetään Suomessa *kokonaismaanpuolustuksen* käsitettä. Se tarjoaa mahdollisuuden viranomaisten, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan voimavarojen käytölle turvallisuuden ylläpitämiseksi. Kokonaismaanpuolustus pitää sisällään kaikki ne sotilaalliset ja siviilialojen toimet, joilla turvataan Suomen valtiollinen itsenäisyys sekä kansalaisten elinmahdollisuudet ja turvallisuus ulkoista, valtioiden aiheuttamaa tai muuta uhkaa vastaan.²⁷⁴ Kokonaismaanpuolustuksella pyritään turvaamaan yhteiskunnan elintärkeät toiminnot, joita ovat valtion johtaminen, kansainvälinen toiminta, valtakunnan sotilaallinen puolustaminen, sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen, talouden ja infrastruktuurin toimivuus, väestön toimeentuloturva ja toimintakyky sekä henkinen kriisinkestävyys.²⁷⁵ Elintärkeiden toimintojen turvaamisella pyritään varmistamaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikan päämäärien mukaisesti valtion itsenäisyys, yhteiskunnan turvallisuus ja väestön elinmahdollisuudet. Pyrkimyksenä on toimia laaja-alaista ja tunnistettua uhkajoukkoa vastaan yhteistyössä hallinnonalojen, elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen kanssa.²⁷⁶ Lisäksi kokonaismaanpuolustuksen järjestämisessä *huoltovarmuudella* tarkoitetaan väestön toimeentulon,

²⁷¹ Puolustusneuvosto 1999.

²⁷² Raitasalo 2008, 100.

²⁷³ Emt, 107. Erityisesti tietoyhteiskunnan ongelmat ja uhkat nousivat kehityksessä esiin. Yhdysvalloissa alkunsa saanut sodankäynnin vallankumous (RMA, revolution in military affairs) näkee (informaatio)teknologian tulevaisuuden sotien pääasiallisen välineenä. Toisaalta yhteiskunnan haavoittuvuus katsottiin Suomessa kokonaisvaltaiseksi kohteeksi, jossa aseellinen sodankäynti oli yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen kannalta vain yksi ulottuvuus. Ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden muuttuessa ja niiden välisen rajan häilyessä on esimerkiksi puolustusvoimille annettu uusia tehtäviä mm. virka-avun antajana muille viranomaisille. Samalla uudet uhkakuvat ovat yhä enenevässä määrin muualla kuin puolustushallinnon alalla sijaitsevia.

²⁷⁴ Puolustusministeriö 2009.

²⁷⁵ Valtioneuvosto 2006a, 13.

²⁷⁶ Emt, 3–12.

maanpuolustuksen kannalta keskeisten taloudellisten toimintojen sekä yhteiskunnan toimivuudelle elintärkeiden teknis-taloudellisten järjestelmien turvaamiseen tähtääviä toimenpiteitä.²⁷⁷

Turvallisuuspolitiikan osina tai tukevinä toimintokokonaisuuksina voidaan lisäksi nähdä talouspolitiikan ja yhteiskuntapolitiikan eri alat aina ympäristönsuojelusta kansallisiin tietoyhteiskuntastrategioihin. Lisäksi Suomen osalta turvallisuusrakenteiden syvämuutos 1980-luvulta eteenpäin on muodostanut EU:n, YK:n, Naton rauhankumppanuusohjelman ja ETYJ:n muodossa turvallisuuspolitiikan kansainvälisen jatkeen. Suomalaisesta turvallisuuspolitiikasta on muotoutunut kokonaisuus, jossa tavoitteena on valtion itsenäisyyden ja toimintavapauden sekä kansalaisten hyvinvoinnin ja elinmahdollisuuksien turvaaminen turvallisuusuhkien vaikutuksilta monipuolisella liittoutumattomuutta, kansallista toimintakykyä ja kansainvälistä yhteistyötä korostavalla toiminnalla.²⁷⁸

5.2.2. Teknologian korostuminen turvallisuuspolitiikassa

Koska perusteet kriisiolosuhteiden toiminnalle luodaan normaalioloissa, voidaan huomata erityisesti huoltovarmuuden merkityksen korostuvan teknologisia uhkia käsittelevässä aineistossa. Yhteiskunnan toimivuuden turvaaminen on noussut huoltovarmuuden keskeiseksi painopisteeksi. Tämä merkitsee panostamista kriittisten teknisten, erityisesti tietoteknisten järjestelmien varmistamiseen sekä näiden ylläpitämiseksi välttämättömän elektroniikka- ja sähköteknisen teollisuuden toimintaedellytysten turvaamiseen. Erilaisina turvattavina teknisinä perusrakenteina ovat energiaverkot, tietoliikenneverkot, keskeiset tietojärjestelmät, sähköinen ja painettu joukkoviestintä, rahoitustoiminta, maksuliike, rahahuolto, tietoteknologian huolto- ja ylläpitopalvelut, vesihuolto ja muut keskeiset kunnallistekniset peruspalvelut. Myös kuljetukset ja

²⁷⁷ Raitasalo 2008, 231.

²⁷⁸ Ks. Visuri 2003, 9–56; Maanpuolustuskorkeakoulu 2002, 3–81. Suomalaista turvallisuuspolitiikkaa on määrittänyt suurstrategisella tasolla clausewitzilainen käsitys sotilaallisen voiman käytöstä poliittisten tarkoitusten saavuttajana. Visuri 2003, 17. Riipisen mukaan kokonaismaanpuolustus käsitteenä voidaan jäljittää niihin toimenpiteisiin, joilla jo ennen toista maailmansotaa integroitiin siviilialaa yhteistyöhön puolustusulottuvuuden kanssa. Varsinaisesti kokonaismaanpuolustus hahmottui toimintokokonaisuutena ensimmäisen puolustusneuvoston aloitettua toimintansa vuonna 1958. Säättämällä maanpuolustuksen lait ja antamalla suosituksia häiriötilanteiden varalle pyrittiin varmistamaan toimintaedellytykset ministeriöiden hallinnonalojen menestyksekkäälle toiminnalle kriisi- ja häiriötilanteissa. Puolustusministeriö 2008. Kokonaismaanpuolustuksen käsite tulee esiin myös vuonna 1991 voimaan astuneen valmiuslainsäädännön perustelumuihistiossa antaen käsitteen käytölle oikeudellisen pohjan. Ks. valmiuslaki 1991; puolustustilalaki 1991. Kokonaismaanpuolustuksen käsitteellä tarkoitetaan valtioneuvoston ohjesäännön mukaan ”kaikkia niitä sotilaallisia ja siviilialojen toimia, joilla turvataan Suomen valtiollinen itsenäisyys sekä kansallisten elinmahdollisuudet ja turvallisuus ulkoista, valtioiden aiheuttamaa tai muuta uhkaa vastaan.”

niihin liittyvät logistiset järjestelmät muodostavat yhteiskunnan toimivuuden kannalta merkittävän kokonaisuuden.

Teknologisiin järjestelmiin keskittyvä varautuminen ja niiden toiminnan varmistaminen niin normaali-, häiriö- kuin poikkeusoloissa on korostanut huoltovarmuus-käsitteen laajenemista maailmansotien aikaisen sotataloudellisen ajattelun ja varmuusvarastoinnin ulkopuolelle kohti yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen teknistä suojaamista.²⁷⁹ Teknologian merkitystä huoltovarmuuden kannalta korostaa erityisesti vuonna 2008 voimaan astunut Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista, jossa todetaan varautumistoimenpiteillä pyrittävän turvaamaan yhteiskunnan toimivuuden kannalta välttämättömän infrastruktuurin toimivuus ja kriittisen tuotannon jatkuminen kaikissa turvallisuustilanteissa. Päätöksessä yhteiskunnan keskeisiä, toimintakykyä vaarantavia uhkia katsotaan olevan sähköisten tieto- ja viestintäjärjestelmien häiriintyminen, energiansaannin keskeytyminen, väestön terveyden ja toimintakyvyn vakava häiriintyminen sekä luonnononnettomuudet ja ympäristökatastrofit.²⁸⁰

Osana huoltovarmuutta on alettu puhumaan *kriittisestä infrastruktuurista* (CI, Critical Infrastructure), sen mahdollistamista ja ylläpitämistä yhteiskunnallisista toiminnoista, sekä toimista kriittisen infrastruktuurin toiminnan jatkumisen varmistamiseksi, *kriittisen infrastruktuurin suojaamisesta* (CIP, Critical Infrastructure Protection). Käsitteet ovat alun perin lähtöisin Natolta, joka otti ne käyttöönsä 1990-luvulla. Käsitteiden käyttöönoton taustalla oli lisääntynyt tarve yhteiskunnallisten, rakenteellisten ja teknisten riippuvuussuhteiden hallitsemiseksi. Poliittisen päätöksenteon piiriin käsitteet tulivat laajemmin ensin Yhdysvalloissa, jossa presidentti Clinton Oklahoman pommi-iskujen jälkeen vuonna 1996 antoi määräyksen perustaa komissio kriittisen infrastruktuurin suojaamiseksi. Määräyksessä katsottiin kriittiseen infrastruktuuriin kuuluvaksi tietoliikenne, sähkövoimajärjestelmät, kaasun ja öljyn varastointi ja jakelu, pankki- ja rahoitustoiminta, kuljetustoiminta, vesihuoltojärjestelmät, pelastuspalvelut ja valtionhallinto.²⁸¹

²⁷⁹ Huoltovarmuuskeskus 2007b. Esimerkiksi turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko vuodelta 2009 toteaa: ”Tässä selonteossa käsitellään yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista niiltä osin kuin toiminta liittyy Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaan[...]kriittinen infrastruktuuri sekä tuotanto ja palvelut turvataan, jotta yhteiskunnan toimivuus, kansalaisten toimeentulo ja puolustuskyky eivät vaarannu normaaliolojen vakavissa häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa [...] tietoturvallisuus on yhteiskunnan toimintojen perusedellytys.”

Valtioneuvosto 2009, 70;71;73.

²⁸⁰ Valtioneuvosto 2008.

²⁸¹ Hagelstam 2005. Suomessa kriittiseen infrastruktuuriin katsotaan kuuluvan energiaverkot, tietoliikenneverkot, keskeiset tietojärjestelmät, sähköinen ja painettu joukkoviestintä, rahoitustoiminta, maksuliike ja rahahuolto, tietoteknologian huolto- ja ylläpitopalvelut, vesihuolto ja muut kunnallistekniset palvelut. HS 2004.

Kriittinen infrastruktuuri käsitteenä on käytössä eri toimijoilla toisistaan poikkeavilla tavoilla. Käytännössä infrastruktuuriin voidaan lukea kuuluvaksi yhteiskunnan rakennukset ja rakennelmat, tieverkosto, tietoliikenneverkot, satamat ja sähköverkot, eli ylipäätään yhteiskunnassa oleva fyysinen rakennettu ympäristö ja laitteet. Lisäksi infrastruktuuri pitää sisällään myös esimerkiksi sähköiset ohjelmistot ja palvelut, sekä näiden yhdessä muodostamat verkostot. Yhteiskunnassa olemassa oleva infrastruktuuri puolestaan mahdollistaa lukuisten toimintojen suorittamisen ja ylläpidon yhteiskunnassa.²⁸²

Yksinkertaistaen voidaan todeta kriittisen infrastruktuurin pitävän sisällään ne infrastruktuurit, jotka ovat välttämättömiä yhteiskunnan jatkuvalle toiminnalle. Tällöin voidaan lähtökohdaksi ottaa tietty yhteiskunnallisten toimintojen taso, joka tulee saavuttaa ja turvata kaikissa tilanteissa. Näin voidaan valita yhteiskunnan kannalta kriittiset toiminnot, jolloin kriittiseksi infrastruktuuriksi valikoituvat ne järjestelmät, jotka ylläpitävät näitä yhteiskunnan kriittisiä toimintoja. Kriittiseksi infrastruktuuriksi voidaan näin ollen lukea yhteiskunnan kannalta tärkeitä toimintoja ylläpitävien infrastruktuurien lisäksi myös sellaiset infrastruktuurit, joita koskeva häiriö, vioittuminen tai tuhoutuminen voi aiheuttaa ihmishenkien menetystä, suuria taloudellisia tappioita, ympäristöongelmia tai negatiivisia vaikutuksia yleiseen mielipiteeseen, järjestykseen ja luottamukseen valtionhallintoa kohtaan.²⁸³

5.3. KESKEINEN AINEISTO

Turvallisuuspolitiikan ja sitä selventävän doktriinin perustana on uhka-analyysin perusteella saatu kuva suomalaista yhteiskuntaa ja Suomen valtiota kohtaavista turvallisuusuhkista. Uhkatyyppit on Suomessa perinteisesti jaettu poliittisiin, sotilaallisiin ja taloudellisiin uhkiin, edelleen jakaen uhkia vastaan toimimista vallitsevan organisaatorakenteen ja puolustusdoktriinin mukaisesti. Tapahtunut turvallisuusympäristön muutos on näkynyt Suomen turvallisuusratkaisuja konkretisoivissa asiakirjoissa ja käsitteissä. Suomen kansallisen turvallisuuden keskeinen käsite

²⁸² Täten esimerkiksi postipalvelu on toiminto, jonka lajittelukeskukset ja -järjestelmät, tieliikenneverkosto ym. infrastruktuurit ja niiden muodostamat verkostot tekevät mahdolliseksi.

²⁸³ Yhteiskunnan kannalta kriittiset toiminnot voivat olla luonteeltaan myös abstrakteja ja laadullisia. Kriittiseksi toiminnoiksi voidaan katsoa täten esimerkiksi luottamus poliittiseen päätöksentekoon ja yleiseen yhteiskunnan toimivuuteen. Poiketen esimerkiksi sähköverkkoa kohtaavan vian aiheuttamasta yhteiskunnallisen toiminnon estymisestä tai häiriöitymisestä, voivat laadulliset toiminnot joutua kriisin kohteeksi käytännössä minkä tahansa infrastruktuurin vika- tai häiriötilanteen vuoksi. Tällöin erityisen tärkeäksi nousee yhteiskunnallinen valmius- ja kriisisuunnittelu sekä suunnitelmien pohjalta tehtävien toimien toteutus ja tilanteen jälkihoito. Huoltovarmuuskeskus 2008b. Teksti kirjoittajan hallussa.

kokonaisuuspuolustus ja sitä tukevat lait²⁸⁴ ovat aikojen saatossa muovautuneet osaksi kullakin hetkellä vallinneen turvallisuusympäristön kokonaishallintaa.

Suomalaisen yhteiskunnan pääasiallisena turvallisuusasiakirjana toimii valtioneuvoston *turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko*. Keskimäärin neljän vuoden välein eduskunnan käsiteltäväksi annettavana se muodostaa kylmän sodan jälkeisen ajan uhkaympäristön ja turvallisuusratkaisun pääasiallisen ohjausasiakirjan. Poiketen ennen 1990-lukua rakennetusta presidenttijohtoisesta turvallisuus- ja puolustuspolitiikasta, turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko on vienyt turvallisuusasioista päättämistä ja niistä keskustelua kohti parlamentaristista ja julkista käsittelyä. Selonteosta onkin muodostunut aiempia selvityksiä poliittisemmin käsiteltyjä. Ne viestittävät avoimesti Suomen valitsemasta turvallisuusratkaisusta, sekä niistä ongelmista ja uhkista, jotka suomalaista yhteiskuntaa katsotaan koskevan.²⁸⁵ Näin niillä voidaan katsoa olevan politiikan harjoittamista ohjaava rakenteellinen, yleistä poliittista kannatusta legitimoiva, sekä kansalaisia ja muita kiinnostuneita toimijoita informoiva funktio. Samalla ne tulevat määritellyiksi Suomessa osana parlamentaarista poliittista diskurssia.²⁸⁶

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmistelu tapahtuu valtioneuvoston ohjauksessa erikseen määritellyn virkamiestyöryhmän toimesta. Varsinainen selonteon sisällön kirjoittaminen tapahtuu ulkoasiainministeriössä ja puolustushallinnossa. Lisäksi selonteon valmisteluvaihetta ohjaa poliittisesti ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministeriövaliokunta. Selonteko pitää sisällään käytännössä kaksi selontekoa. Turvallisuus- ja uhkaympäristön lähtökohtia kirjoitetaan ulkoasiainministeriön toimesta, puolustuspolitiikan ollessa puolustushallinnon linjattavana.²⁸⁷ Selontekoja on tehty vuosina 1995, 1997, 2001, 2004 ja 2009.²⁸⁸ Tutkielmaan on varsinaiseksi tutkimusaineistoksi valittu selonteista kaksi uusinta, vuosien 2004 ja 2009 selonteot. Aikaisempia selontekoja käytetään kuitenkin hyväksi vertailumielessä.

Sisäisen turvallisuuden ohjelma valmistellaan sisäasiainministeriön toimesta.²⁸⁹ Ohjelmassa valtioneuvosto linjaa sisäisen turvallisuuden tavoitteet. Ohjelmassa määritetään poikkihallinnolliset

²⁸⁴ Tällaisiksi laeiksi voidaan katsoa esimerkiksi valmiuslaki, puolustustilalaki ja laki huoltovarmuuden turvaamisesta.

²⁸⁵ Linnell 2008.

²⁸⁶ Kerttunen 2007, 3.

²⁸⁷ Erinomainen yleisesittely turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon valmistelusta ja merkityksestä ks. Linnell 2008.

²⁸⁸ Vuoden 1995 selonteko on turvallisuuspoliittinen, ei turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko.

²⁸⁹ ”*Sisäisen turvallisuuden ohjelma toteuttaa hallituksen linjasta kehittää ja ylläpitää julkisia palveluja lisäämällä poikkihallinnollista yhteistyötä laajojen ja monimutkaisten kokonaisuuksien tehokkaammaksi hallinnoimiseksi.*” Sisäasiainministeriö 2004, 1.

sisäisen turvallisuuden painopistealueet, tavoitteet ja toimenpiteet laatien ohjelma aina hallituskaudeksi. Sisäisen turvallisuuden ohjelmaa ei käsitellä parlamentaarisesti eikä se toimi määrärahojen allokoijana. Ohjelma on tehty vuosina 2004 ja 2008.²⁹⁰ Merkittävää on myös, ettei ohjelmassa käsitellä suoranaisesti turvallisuuspoliittisia uhkia, mutta kokonaismaanpuolustuksen mukaisesti ovat monet sisäisen turvallisuuden uhkat vaikuttamassa myös turvallisuuspoliittisiksi katsottuihin uhkiin. Tutkielman luonteesta ja teknologiauhkien koko yhteiskuntaa koskevasta yleisluontoisuudesta johtuen käytetään molempien julkaistujen ohjelmien teknologiaa koskevia osioita.

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon määrittelemien uhkakuvien valossa pyritään vastaamaan yhteiskuntaa ja yksilöitä koskeviin uhkiin. Tätä pyrkimystä konkretisoi *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia (YETTS)*, joka seitsemän yhteiskunnalle elintärkeän toiminnon, yhdeksän niitä mahdollisesti koskevan uhkamallin ja 61 kuvaillun erityistilanteen avulla jakaa ministeriöiden hallinnonalojen vastualueet.²⁹¹ YETTS on luonteeltaan kehittämissuunnitelma ja konkreettinen ohjausasiakirja. Se jakaa kokonaismaanpuolustuksen opin mukaisesti turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon esittämän turvallisuus- ja uhkamaailman jalkautetuksi, eri hallinnonalojen yhteistyöllä tehtäväksi, yhteiskunnallisen turvallisuuden ylläpitämisen ohjeistoksi. Se ei ole luonteeltaan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon tavoin poliittinen asiakirja. YETTS:n epäpoliittisuutta korostaa myös se, ettei sitä käsitellä eduskunnassa eikä sen avulla alokoida määrärahoja. Toisaalta YETTS valmistellaan voimassa olevan turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon pohjalta. Ongelmana on nähty YETTS:n suunnittelutoiminnan puolustushallintovetoisuus.²⁹² YETTS on julkaistu kahdesti vuosina 2003 ja 2006. Molemmat selvitykset kuuluvat sisäisen turvallisuuden ohjelmien tavoin tutkielmaan valittuun aineistoon.

Suomalaisen yhteiskunnan turvallisuuden voi nähdä muodostuvan useasta toisiaan tukevasta toiminnosta. Puolustusministeriöllä on Valtioneuvoston ohjesäännön VNOS 262/2003 16 §:n mukaan vastuu vastuullaan kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittaminen. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon määrittelemien uhkakuvien valossa pyritään vastaamaan yhteiskuntaa ja yksilöitä koskeviin uhkiin. Kokonaismaanpuolustuksen ja YETTS:n välinen yhteys kuvataan Valtioneuvoston ohjesäännön perustelumuihistossa:

²⁹⁰ Sisäasiainministeriö 2008. Ks. myös Linnell 2008, 7–8.

²⁹¹ Valtioneuvosto 2006a. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategian laadinta kuuluu Turvallisuus- ja puolustusasiain komitealle (TPAK).

²⁹² Linnell 2008, 7–8.

”Kokonaismaanpuolustuksen yhteensovittamiseen kuuluvat julkisen sektorin eli valtioneuvoston, valtion viranomaisten ja kuntien sekä yksityisen sektorin toimenpiteiden ja kansalaisten vapaaehtoisen toiminnan yhteensovittaminen yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen ylläpitämiseksi kaikissa tilanteissa. Lisäksi yhteensovittamiseen sisältyy turvallisuus- ja puolustusasiain komitealle kuuluvien tehtävien hoitaminen.”²⁹³

Merkittävää suomalaisen turvallisuustoiminnan toteuttamisessa on edellä mainitusti laaja-alainen yhteistyö, jossa korostuu julkisen, yksityisen ja kuntasektorin yhteistyö. Kansainvälisesti poikkeuksellinen järjestely on varautumistoimenpiteitä varten luotu yritysten ja valtionhallinnon yhteinen poolijärjestelmä, joka viiden sektorin ja 24 tiettyyn toimintokokonaisuuteen keskittyvän poolin avulla koordinoi yksityisen sektorin varautumistoimenpiteitä tärkeissä yrityksissä. Pyrkimyksenä on laajan yhteistyöverkoston avulla huolehtia häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumisesta koko valtakunnan tasolla. Toimintaa koordinoi Huoltovarmuuskeskus.²⁹⁴ Tutkielmassa turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen, YETTS:n sekä sisäisen turvallisuuden ohjelman lisäksi käytetään hyväksi Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan²⁹⁵ ja Huoltovarmuuskeskuksen julkaisemia selvityksiä. Tämä lisämateriaali luotaa selonteoissa esitettäviä linjauksia syvemältä ja yksityiskohtaisemmin ja antaa uhkista tarkempaa kuvaa selonteoissa esitettävien uhkakuvien tueksi. Tutkielmaan muodostuu aineistojen kautta diskursiivis-intertekstuaalinen jatkumo.

Huomioitavaa Huoltovarmuuskeskuksen ja Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan julkaisemassa materiaalissa on niiden julkaiseminen vailla poliittista ohjausta. Lisäksi julkaistava materiaali kuten myös huoltovarmuustoimenpiteet rahoitetaan valtion ulkopuolisesta huoltovarmuusrahastosta. Valitulla materiaalilla ja sen sisältämällä toimenpide-ehdotuksilla ei näin ollen ole samaa poliittista painolaista kuin selontekojen, YETTS:n ja sisäisen turvallisuuden ohjelman muodostamalla kokonaisuudella. Turvallisuus- ja puolustuspoliittiset selonteot, YETTS, sisäisen turvallisuuden ohjelma sekä Huoltovarmuuskeskuksen ja Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan materiaalit muodostavat tutkielman diskursiivisen pääaineiston, josta uhkadiskursseja identifioidaan. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen, sisäisen turvallisuuden ohjelmien sekä YETTS:n

²⁹³ Puolustusministeriö 2009. Ero kokonaismaanpuolustuksen ja maanpuolustuksen välillä on lähinnä terminologinen. Maanpuolustuksella ymmärretään turvallisuuspolitiikan päämäärien mukaisesti valtion itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja kansalaisten elinmahdollisuuksien turvaaminen sotilaallisilla ja siviilialojen toimenpiteillä. Maanpuolustuksen kokonaisuuteen kuuluvat sotilaallinen maanpuolustus, taloudellinen maanpuolustus/taloudellinen turvallisuus, väestönsuojelu, sosiaali- ja terveydenhuolto, yhteiskunnan teknisten järjestelmien toimivuus, yleinen järjestys ja turvallisuus sekä maanpuolustustiedotus. Valtioneuvoston kanslia 1999, 9-10.

²⁹⁴ Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista (21.8.2008/539) linjaa tavoitteeksi yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin turvaamisen ja kriittisen tuotannon jatkuvuuden turvaamisen kaikissa tilanteissa. Yleistavoitteena on kansainvälisiin markkinoihin sekä kansallisiin toimenpiteisiin ja voimavaroihin perustuva kokonaisuoltovarmuus. Valtioneuvosto 2008.

²⁹⁵ Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan korvasi kesällä 2008 Huoltovarmuusneuvosto.

muodostamaan aineistoon viitataan analyysissä *turvallisuuspoliittisena aineistona*. Muutoin, mikäli viitataan myös koko aineistoon, puhutaan aineistosta tai aineistokokonaisuudesta. Lisäksi tukeudutaan myös muihin valtionhallinnon julkaisuihin. Kaikki käytettävä aineisto on julkista.

6. TUTKIMUSVAIHE

6.1. ANALYYSIN TAUSTALLE

Analyysivaiheessa ja sen alaluvuissa tutkitaan suomalaisen turvallisuuspolitiikan teknologiauhkia keskittymällä niiden taustalla vallitseviin diskursiivisiin käsityksiin ja rakenteisiin. Koska tutkielman mielenkiinnon kohteena ovat juuri diskurssit, on analyysivaiheessa keskitytty vallitsevien diskurssien tunnistamiseen ja niiden esittämiseen. Tutkielman kohteena on täten myös itse teknologia uhkien taustalla. Tämä tarkoittaa, ettei analyysivaiheessa esitetä yksityiskohtaista uhkalistausta. Aineiston laajuudesta ja aineistossa esiin nousevien uhkien lukumäärästä johtuen on uhkia tämän tutkielman puitteissa mahdotonta tuoda yksityiskohtaisesti esille. Erilaisia teknologiauhkia tuodaan esille analyysin osina ja selvennetään analyysiosion alaviitteissä sekä erityisesti luvussa 6.2.2.²⁹⁶

Analyysissa identifioitiin aineistossa esiintyviä vahvoja ja hegemonisia diskursseja, sekä niiden sisältä löytyviä heikompia, mutta tunnistettavia apudiskursseja. Diskurssit muodostavat kukin toisiaan tukevan ja myös useimmiten rinnakkain kulkevan teknologiaa ja teknologiauhkia koskevan kokonaisuuden. Diskurssin esittäessä teknologiauhkaa ja teknologiakäsitystä omasta näkökulmastaan, on todennäköistä tuon diskurssin nouseminen esiin myös toisaalla, vain kadotakseen ja jälleen esiintyäkseen toisen diskurssin ja teknologiakäsityksen yhteydessä. Mielenkiintoista on ollut havaita, miten herkäلتä ja laajalta, mutta myös vaikealta teknologiauhkien kategorisointi ja niihin liitettävät merkitykset ovat paitsi tutkimuksessa, myös turvallisuuspoliittisissa teksteissä. *Tutkielman yhtenä tutkimustuloksena voidaan jo sinällään pitää teknologiauhkien tavoittamattomuutta ja ymmärtämisen vaikeutta*. Tutkittavan arvoiseksi kokonaisuus muodostuikin erityisesti niiden positioiden havainnoinnista, joihin turvallisuuspoliittinen toimijakenttä itseään ja muita toimijoita asettaa suhteessa tilattomaan, kontingenttiin ja keskinäisriippuvaiseen teknologiauhkajoukkoon.

²⁹⁶ Uhkia ja turvallisuutta eri uhkakategorioista käsin ovat kansainvälisen politiikan näkökulmasta mielenkiintoisesti ja kattavasti tarkastelleet erityisesti Dan Caldwell ja Robert E. Williams jr. teoksessaan *Seeking Security in an Insecure World*. Ks. Caldwell & Williams jr. 2006.

Analyysivaihe nojaa esitettyyn metodiseen valintaan ja tarkastelee diskurssilöydöksiä tutkielmaan valitussa aineistossa. Aineisto-osuuteen päätyneet löydetyt diskurssit perustuvat poikkeuksesta analyysimateriaaliin kokonaisuutena. Näin yksittäisten aineistojen, selvitysten ja selontekojen teknologiaa koskevat diskurssit on katsottu tutkielman kannalta pätemättömiksi. Tavoitteena on ollut löytää yleiset diskurssit, jotka aineistosta riippumatta nousevat esiin. Kriittisen diskurssianalyysin viitoittamana on tarkasteltu uhkan poliittista kirjoittamista suhteessa yleisiin diskurssilöydöksiin ja samalla tarkkailtu käsitelläänkö teknologiaa, uhkia ja niihin liitettäviä käsityksiä eri tavoin uhkadiskurssien sisällä materiaalista riippuen. Koska kysymyksessä on uhkan kirjoittaminen ja uhka-agendan poliittinen käsittely, on tärkeä ymmärtää miten ”politiikka” ja ”valta” diskursseissa ja diskurssien välillä jäsentyy. Diskurssien hegemonisuus ei tässä yhteydessä tarkoitaakaan välttämättä vallan käyttöä sinänsä, vaan vallan käytölle ehtojen, muodon ja mahdollisuuksien asettumista. Hegemoniset diskurssit osoittautuivatkin analyysissä uhkan politiikan suhteen valtarakenteiksi, jotka paitsi mahdollistavat, myös rajoittavat vallan käyttöä, subjektien asettamista ja politiikan toimintaa.

6.2. TEKNOLOGIA, YHTEISKUNTA JA HALLINNAN KOKEMUKSET

Suomalaista turvallisuuspolitiikkaa tutkiva tutkija voi löytää valitsemastaan aineistosta esimerkiksi diskursseja vihollisuudesta, puolustusyhteistyöstä tai teknologiasta. Kysymys on näkökulman ja tutkimuskysymyksen valinnasta, mutta myös siitä, tulkitaanko tehdyt löydökset suhteessa itseensä vai johonkin taustalla ja rakenteessa vallitsevaan, so. diskursiiviseen. Tutkielmassa vallitsevan käsityksen mukaan teknologian lisääntyvä turvallisuuspoliittinen käsitteleminen ja teknologian tutkiminen on merkityksellistä siksi, että teknologiauhkat eivät ole ainoastaan yksittäisiä uhkia. Niiden tutkimisessa on mielekäästä tutkia sitä, missä yhteydessä, miten ja miksi niitä tuodaan esiin.

Aineisto-osuuden kantavana ajatuksena on teknologian turvallisuuspoliittisen käsittelyn itsessään olevan diskurssi riippumatta siitä, käsitelläänkö teknologiaa yksittäisiä uhkina tai kuten seuraavassa kappaleessa esitellysti laajana, koko yhteiskuntaa koskevana rakenteena. Yksittäiset uhkat ovat siten diskursseja paljastavia, valtaa, valtarakenteita ja tarkoituksia hienovaraisesti esittäviä diskurssin heijastumia. Tämä havainto on aineisto-osuuden kannalta tärkeä, sillä teknologian uhkadiskurssit ovat käytännössä keskenään konstitutiivisia eivätkä toisistaan erotettavissa. Diskurssien monimutkaiset ja muuttuvat suhteet sekä erilaiset ja lukumäärältään suuret teknologiauhkat muodostavat moniulotteisen verkon, jossa vallan, politiikan ja subjektien muodot ja merkitykset

luodaan. Teknologiaa koskevat turvallisuuspolitiikan kirjoitukset eivät ole viattomia toteamuksia tai uhka-analyysillä saavutettuja empiristisiä todellisuuskuvauksia, vaan ulkopuolisen, turvallisuuspoliittisen maailman järjestämistä ja järjestymistä tavoilla, joiden syillä ja seurauksilla on merkityksensä. Samalla ne paljastavat itsestään poliittisen.

6.2.1. Subjektina Suomi – tarina eräästä yhteiskunnasta

Yhteisö, valtio ja yhteiskunta ovat aina alttiina diskursiiviselle rakentamiselle, jossa yhteisöön vaikutetaan diskursiivisten ja legitimeiksi katsottujen toimien avulla. Samalla rakentuvat subjektit, diskurssien käyttäjät ja kohteet, kirjoittajat ja lukijat. Kertomuksilla, symboleilla ja vallalla rakennetaan ja uusinnetaan kansalaisuutta ja kansalaisuuden suhdetta alueeseen, yhteisöön ja kulttuuriin. Turvallisuuspolitiikan teksteissä tuodaan esille yleisesti Suomea, suomalaista yhteiskuntaa ja siellä asuvia yksilöitä:

”Suomen ulko-, turvallisuus- ja puolustuspolitiikan tärkeimmät tehtävät ovat Suomen itsenäisyyden, alueellisen koskemattomuuden ja perusarvojen turvaaminen, väestön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen sekä yhteiskunnan toimivuuden ylläpitäminen.”²⁹⁷

Aineistokokonaisuudessa nousee esiin teknologian liittäminen vahvasti ja selkeästi suomalaiseen yhteiskuntaan. Teksteissä – uhkan kirjoituksissa – teknologia integroidaan myös suomalaisuuteen. Erityisesti informaatioteknologia saa osakseen paljon huomiota. *”Nykyinen teknistynyt ja verkottunut yhteiskunta [...] Tietoyhteiskunnan toimivuus ja sen palvelut perustuvat pitkälti sähköisten viestintä- ja tietojärjestelmien käyttöön”²⁹⁸.*

Tämä noudattaa Manuel Castellsin ja Pekka Himasen näkemystä Suomesta uuden globaalin, informaation ja verkottuneen talouden mallimaana, jossa integroitiin hyvinvointiyhteiskunta yleisesti hyväksytyinä normina 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa tietoyhteiskunnan piirteisiin. Castellsin ja Himasen mukaan juuri teknologia on saanut poikkeuksellisen merkityksen suomalaisen yhteiskunnan sosiaalisen hyvinvoinnin tuottajana. Talous ja teknologia on asetettu osaksi sosiaalisten tavoitteiden saavuttamista pyrkien – ja heidän mukaansa myös onnistuen – saamaan aikaan tietoyhteiskunnan ja sen mahdollistamien teknologioiden käyttö esimerkiksi terveyspalveluissa, koulutuksessa ja julkishallinnollisessa toiminnassa.²⁹⁹ Castellsin ja Himasen mukaan tietoyhteiskunta muodostui Suomessa 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen jälkeiseksi

²⁹⁷ Valtioneuvosto 2009, 5.

²⁹⁸ Valtioneuvosto 2004, 28.

²⁹⁹ Castells & Himanen 2001.

uudeksi selviytymisprojektiksi, joka takasi suomalaisen yhteiskunnan kulttuurisen yhtenäisyyden ja identiteetin Nokioineen, laajakaistaliittymineen ja teknologiaintensiivisyyksineen. Tietoyhteiskunta on Suomessa ollut kansallinen projekti, jolla on haettu hyväksyntää, voitonhalua ja sankaruutta kansainvälisessä yhteisössä. Erityisesti informaatioteknologian intensiivisellä käyttöönotolla Suomi on kirjoittanut itseään osaksi länttä ja Euroopan unionia, pois menneisyyden ja Neuvostoliiton vaikutuspiiristä. Suomi nuorena kansakuntana on löytänyt mieleisensä identiteetin tiedosta ja teknologiasta.³⁰⁰

Tähän rakentumiseen on vaikuttanut paljon suomalaisten yleinen *teknologiamyönteisyys*, joka näkyi jo 1800-luvun lopun Suomessa. Suomalaiset ovat ottaneet ensimmäisten joukossa maailmassa käyttöön uudet teknologiat aina sähkövaloista puhelimiin. Teknologian positiiviset vaikutukset on yhteiskunnassamme otettu avosylin vastaan.³⁰¹ Tuota suhdetta tuodaan esille myös turvallisuuspoliittisessa aineistossa. Teknologian ja yhteiskunnan suhdetta puetaan yleisesti yhteiskunnalle ja teknologialle keskenään annettuihin merkityksiin, tuoden niitä esille aineistokokonaisuudessa usein vihjaten ja varovaisesti, mutta laajalti turvallisuuden eri osa-alueilla esiin nousten:

”Suomi ja suomalaiset ovat hyötynneet [...] korkean koulutustason ja uuden teknologian tehokkaan hyödyntämisen myötä.”³⁰²

”Teknologian kehitys luo uusia turvallisuusratkaisuja. Teknologia mahdollistaa muun muassa tehokkaiden ennakkovaroitus- ja tiedonvaihtojärjestelmien käytön maailmanlaajuisesti. Käytännössä lähes kaikki yhteiskunnan kriittiset toiminnot ja palvelut perustuvat teknisten, erityisesti sähköenergian ja tietoliikenteen varassa toimivien järjestelmien käyttöön.”³⁰³

”Yhteiskunta on kiihtyvällä nopeudella muuttuvassa ympäristöksi, jossa lähes kaikki perinteiset palvelut ovat tietoteknisesti ohjattuja tai kokonaan muutettu sähköisiksi palveluiksi.”³⁰⁴

”Välttämätön edellytys tietoyhteiskunnalle on riittävä tietojenkäsittely- ja tietoliikennepalvelujen saatavuus [...]”³⁰⁵

Teknologisten uhkakuvien voidaan nähdä olevan Suomessa helposti politisoitavissa, sillä juuri teknologia ja sen suhde suomalaiseen länsimaiseen ja teknisesti kehittyneeseen yhteiskuntaan muodostaa kulttuurissamme materiaalis-sosiaalisen ja diskursiivisen todellisuuden, joka on jatkuvasti läsnä arkielämässämme. Iisa Räsänen ja Joe Bleicherin mukaan luonnollisen yhteisön

³⁰⁰ Emt, 133–160.

³⁰¹ Emt, 141–142.

³⁰² Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2009. Valtioneuvoston selonteko VNS x/2009 2009, 50.

³⁰³ Emt, 7.

³⁰⁴ Valtioneuvosto 2006a, 49. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös.

³⁰⁵ Kaukoranta 2004, 175.

tuottaminen tapahtuukin vetoamalla yhteisiin *symboleihin*.³⁰⁶ On luonnollisesti debatoitavissa, kuinka paljon teknologia *per se* on kansallinen elementti ja symboli, mutta on perusteltavaa katsoa teknologian muodostavan näkyvän ulottuvuuden ja rakenteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Tätä ulottuvuutta aineistossa myös tuodaan esille *kulttuurisena ominaisuutena*. Esimerkiksi YETTS 2006 katsoo kansakunnan kulttuuri-identiteetin vahvistamisen ja kulttuuriomaisuuden suojelun oleva yksi osa elintärkeiden toimintojen turvaamisesta. Tämän katsotaan pitävän sisällään myös pyrkimyksen turvata edellytykset viedä suomalaisia innovaatioita kansainvälisille markkinoille. Lisäksi todetaan ”*kansallisen identiteetin vahvistamisen kannalta olevan olennaista, että suomalaiset toimivat yhä enenevässä määrin kansainvälisissä tieteen ja kulttuurin verkostoissa ja että suomalaiset luovan talouden tuotteet menestyvät maailmalla.*”³⁰⁷ Tämä tukee myös Anttonen näkemystä kansallisen kulttuurimme rakentamisessa merkillepantavasta sankaruuden osuudesta. Yhteisön myyttiä rakennettaessa on teknologialla siirrytty juhlimaan yhteisöä itseään toisia kulttuureita vastaan käydyissä kilpailuissa ja taisteluissa.³⁰⁸ Esimerkiksi Sami Moisio näkee juuri informaatioteknologian ottaneen paikan suomalaisen yhteisön sankarina, nousten esille Castellsia ja Himasta mukaillen juuri Nokian ja teknologian juhlistamisen kautta.³⁰⁹

Teknologian ja yhteiskunnan suhteesta kertoo Suomen esittäminen ja nimeäminen teknologiaintensiivisenä yhteiskuntana. Suomea korostetaan *tietoyhteiskunnaksi*, erityisesti informaatioteknologian läpäisemäksi kulttuuriseksi ja sosiaaliseksi yhteisöksi, joka saa teknologiasta puhuttaessa osakseen myös hienovaraisia arvoyhteisön määritelmiä, jossa erilaiset teknologiat identifioidaan suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluviksi ominaisuuksiksi. Tuomalla esiin Suomea ja teknologiaa yhdessä, kyetään luomaan kuvaa Suomesta ja siitä, mikä ja miksi sitä uhkaa. Samalla teknologian ja teknologiauhkien avulla kerrotaan tarinaa Suomesta ja siitä mitä ja mikä se on. Onkin tärkeää huomioida, että teknologiaa tarkastellessa nimeäminen paitsi tuo esille uhkia, myös toimii tapana *kertoa tarinaa suomalaisesta yhteiskunnasta*.³¹⁰ Toisaalta Suomen katsotaan olevan laajemmin teknologiayhteiskunta. Merkittävää on havaita tämän toistuvan koko

³⁰⁶ Räsänen & Bleicher 1998, 109.

³⁰⁷ Valtioneuvosto 2006a, 45.

³⁰⁸ Anttonen 1996, 7–9.

³⁰⁹ Moisio 2008, 85.

³¹⁰ Suuren tarinan ja kulttuurituotteiden puute on Anttonen mukaan sitonut suomalaisuuden myynteille puolustamisesta ja kertomuksista siitä, mitä Suomi ei ole. Johtuen Suomen ja suomalaisuuden lyhyestä osuudesta länsimaaisessa sivistyshistoriassa kumpuavana historiattomuutena, on Suomi rakentanut puolustuseetoksesta nousevan rajaidentiteetin, joka on määrittänyt suomalaisuudelle Suomen symbolisena ja spatiaalisena taustana. Länsi on muodostanut Suomelle tämän ajattelun mukaan turvasataman, jonka rakenteisiin on aktiivisesti pyritty liittymään itäisen turvallisuushkan vuoksi. Anttonen mukaan länsi on myös muodostanut Suomelle *kulttuurisen uhkan* mm. EU-Suomea haastavana integraation ja ylikansallisuuden pelkona. Länsimaista rantautuvat pelot ja kulttuuriset uhkakuvat ovat suomalaisessa ”kulttuurimeteorologiassa” erityisesti modernisaatioon ja tekniseen kehitykseen liittyviä uhkia haastaen Suomen valtiojärjestelmää kulttuurisena ja symbolisena järjestelmänä. Anttonen 1995, 6-7. Vrt. Harle & Moisio 2000, 89–90.

aineistokokonaisuudessa. Suomea esitetään teknologian läpäisemänä tietoyhteiskuntana siksi, että sitä sellaisena pidetään.

”Tieto- ja tietoliikenneteollisuus on nykyään olennainen osa Suomen taloudellista vakautta³¹¹.”

”Suomi on edelleen yksi edelläkävijöistä informaatioteknologian hyödyntämisessä³¹².”

”Tietotekniikkateollisuus on nykyään olennainen osa Suomen taloudellista vaurautta. Nopean kehityksen toimialojen ja lyhyen elinkaaren tuotteiden alalla toimivien markkinaosuudet ovat alttiita verrattain äkillisille muutoksille. Näillä toimialoilla syntyvät ongelmat voivat vaikuttaa merkittävästi työllisyyteen ja julkiseen talouteen.”³¹³

Kansallisen ja kansainvälisen keskinäisriippuvuuden ja yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena Suomen valtion ja yhteiskunnan turvallisuutta tarkastellaan kokonaisvaltaisesti ja turvallisuuspolitiikan päämäärien mukaisesti laajan turvallisuuskäsitykseen nojaten. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikan päämäärien mukaisesti yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisella pidetään yllä valtiollista itsenäisyyttä, yhteiskunnan turvallisuutta ja väestön elinmahdollisuuksia.³¹⁴ Suomalainen yhteiskunta ja sen suojeleminen liitetään käsityksiin ja ominaisuuksiin, jotka katsotaan yleisesti hyväksytyiksi ja arvostetuiksi. Suomi rakentuu sellaisten arvojen varaan, joihin voidaan identifioitua ja joihin voidaan uskoa: *”Kansanvaltaan sisältyvä yksilön osallistuminen yhteiskunnan toimintoja koskevaan päätöksentekoon on turvattava.”³¹⁵* Turvallisuuspolitiikan suorittaminen tapahtuu tavoilla, joiden voidaan katsoa olevan yleisesti hyväksytyjä demokraattis-eettisiä imperatiiveja:

”Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisessa noudatetaan yhteiskunnassamme yleisesti hyväksytyjä periaatteita. Näitä ovat kansanvaltaisuus ja oikeusvaltioperiaate, vastuun jakaminen koko yhteiskunnalle, vastuun säilyttäminen, valmiuden joustava säätely, kustannustehokkuus, voimavarojen turvaaminen, Suomen EU-jäsenyyden ja kansainvälisen ulottuvuuden huomioiminen, valmiuden kehittämisen seuranta sekä toimien yhteensovittaminen.”³¹⁶

”Sisäisellä turvallisuudella tarkoitetaan sellaista yhteiskunnan tilaa, jossa jokainen voi nauttia oikeusjärjestelmän takaamista oikeuksista ja vapauksista sekä turvallisesta yhteiskunnasta ilman rikollisuudesta, häiriöistä, onnettomuuksista tai suomalaisen yhteiskunnan taikka kansainvälistyvän maailman ilmiöistä tai muutoksista johtuvaa pelkoa tai turvattomuutta.”³¹⁷

³¹¹ Valtioneuvosto 2003, liite2, 6.

³¹² Sisäasiainministeriö 2004, 99.

³¹³ Valtioneuvosto 2006a, 53.

³¹⁴ Emt, 6.

³¹⁵ Valtioneuvosto 2003, 22.

³¹⁶ Valtioneuvosto 2006b. Räsänen ja Bleicherin mukaan valtio ja kansa muodostavat yksiköllisen kokonaisuuden, jota tuotetaan perinteisesti konstruoiden sitä kansallisten ja hyväksytyjen elementtien avulla. Räsänen & Bleicher 1998, 110. Vuoden 2003 YETTS toteaa *”Ihmisarvon loukkaamattomuutta, edustuksellisen kansanvallan periaatetta, valtiollisten tehtävien jakoa, julkisen vallankäytön lainalaisuutta ja muita oikeusvaltioperiaatteita pidetään yllä kaikissa tilanteissa.”* Valtioneuvosto 2003,14.

³¹⁷ Sisäasiainministeriö 2008, 5.

Uhkan kirjoituksen kannalta huomiolla on kaksi merkitystä. Ensiksi on huomioitava, miten turvallisuuspolitiikan yleisten linjojen ja niiden retorisen esiintuonnin voi nähdä pyrkivän tekemään sisältämistään uhkista ja turvallisuuskäsityksistä yleisesti hyväksytympiä. Toisaalta uhkien, yhteiskunnan ja valtion intertekstuaalinen käyttö tekevät uhkista, yhteiskunnasta ja valtiosta identifioitavia ja hyväksytyjä toimijoita, joita retorisesti vahvistetaan tuomalla niitä esiin yleisesti hyväksytyjen piirteiden yhteydessä. Samalla johtajat, hallinto ja valtio tulevat identifioituiksi osaksi ”Suomea” muodostaen yhteisön, jota kohtaavat samankaltaiset ongelmat ja uhkat.

”Julkisen hallinnon ja elinkeinoelämän tarjoamat yhteiskunnan palvelut ovat yhä useammin sidoksissa tietoliikenteen kautta tietojärjestelmiin. Yhteiskunta on kiihtyvällä nopeudella muuttumassa ympäristöksi, jossa lähes kaikki perinteiset palvelut ovat tietoteknisesti ohjattuja tai kokonaan muutettu sähköisiksi palveluiksi.”³¹⁸

Julkinen sektori tuodaan esille osana ”normaalia” yhteiskuntaa. Samalla tuodaan esille myös yleisestä turvallisuuskehityksestä aiheutuvaa johtajuuden, toimenpiteiden ja aktiivisuuden tarvetta, sekä niiden esityksiä:

”Viranomaisten lisäksi strategia antaa tietoa ja yhtenäistää varautumisen perusteita myös elinkeinoelämälle ja kansalaisjärjestöille [...] lisäksi sen avulla tiedotetaan niistä konkreettisista toimista, joita valtioneuvoston johdolla tehdään yhteiskunnan ja väestön turvallisuuden vahvistamiseksi.”³¹⁹

Poliittisen johdon oman yhteiskunnallisen asemansa ja toimintaoikeuksiensa aktiivinen artikulointi johtuu toki myös siitä, että siltä sitä odotetaan. Poliittinen eliitti ja yhteiskunnallinen johto käsittelevätkin teknologiauhkia käytännössä ristiriidattomasti ja selkeästi. Hegemoniset teknologiadiskurssit ovat hegemonisia, vaikka niiden sisällä esitetään myös eriäviä mielipiteitä. Kuten jäljempänä tutkielmassa esitetään, esiintyy poliittisen eliitin ja muiden toimijoiden välillä myös epäselvyyttä johtajuudesta, sille annetuista merkityksistä ja toimenpiteistä. Mielenkiintoinen havainto onkin se, miten teknologiauhkien ja niitä sisältävien ja käsittelevien diskurssien sisällä määritetään ja asetetaan subjektipositioita toisinaan toisistaan poikkeavilla tavoilla. Aineistossa ei teknologiaa identifioida välttämättä suoraan suomalaista yhteiskuntaa uhkaavaksi, vaan teknologia otetaan yleisesti osaksi turvallisuuspolitiikan kenttää. Teknologian käsittely asettuu laajemmin

³¹⁸ Valtioneuvosto 2006a, 49.

³¹⁹ Emt, 5. Eräs mielenkiintoinen piirre turvallisuuspolitiikan teksteissä on poliittisen johdon korostaminen teknologiaa tarvitsevana toimijana. ”Tietotekniikka on nykyään ehdottoman tärkeää yritysten, virastojen, laitosten ja koko yhteiskunnan toimivuudelle. Niin yritysten kuin julkisyhteisöjenkin palvelut, toiminta ja tuotanto ovat tietotekniikkaan sidottuja ja sen toiminnasta riippuvia. Tietotekninen kehitys on johtanut koko yhteiskunnan verkottumiseen ja verkkoriippuvuuteen. Tämä lisää tiedon ja tietotekniikan turvallisuudelle asetettavia vaatimuksia.” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002a, 1.

peilatuksi osaksi yleisempää turvallisuuden käsittelemisen tapaa, joka Suomessa muotoutuu kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen kautta.

Teknologialla ei voida aina olettaa kerrottavan tarkoituksella tarinaa Suomesta, mutta on merkillepantavaa, miten erottamattomia teknologian käsittely ja puhe Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta turvallisuuspolitiikan teksteissä ovat.³²⁰ Erilaisia teknologiauhkia paljastuu erityisesti yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja uhkaavien tekijöiden taustalta suuret määrät. Teknologiauhkien esiintuonti on toisinaan selvää, toisinaan teknologia vaikuttaa uhka-ajendan taustatekijänä Usein sama uhka vaikuttaa puolestaan useisiin toimijoihin ja toimintoihin yhtäaikaaisesti.

6.2.2. Tuhatkasvoinen vihollinen ja endogeeninen toinen

Kuten David Campbell kirjoittaa, on uhkien artikuloinnilla tärkeä merkityksensä ”meidän” ja toiseuden konstruoinnissa. Yhteisöön vetoaminen ja sen esittäminen ovat keinoja saavuttaa identifikaatiota ja samastumista yhteisöön. Vetoamalla yhteenkuuluvuuden tunteeseen, vaikkakin vain symboliseen, pyrkii reetori identifioimaan itseään osaksi yhteisöä, mutta vielä tärkeämmin identifioimaan yhteisön jäseniä osaksi yhteisöä. Tässä mielessä teknologiaan liittyvät uhkat ja teknologiakäsitykset ylipäättään eivät muodosta turvallisuuspolitiikan teksteissä poikkeusta muihin uhkiin verrattuna. Teknologiauhkat vaativat niin kansalaisia kuin viranomaisia aiheuttaen toteutuessaan ongelmia elintärkeiden toimintojen ylläpitämiselle.

Johan Erikssonin mukaan teknologian intensiivinen käyttöönotto ja teknologiariippuvuus ovat nähty yhteiskunnissa yleisesti positiivisena seikkana, samalla aiheuttaen teknologiaan liittyvien uhkien

³²⁰ Valtioneuvosto 2006a Liite 2, 2; 10. YETT-strategia vuodelta 2006 toteaa Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikan päämäärien mukaisesti elintärkeiden toimintojen turvaamisen osaltaan ylläpitävän valtiollista itsenäisyyttä, yhteiskunnan turvallisuutta ja väestön elinmahdollisuuksia. Strategia toteaa, että yhteiskunnan tulee kyetä turvaamaan elintärkeät toiminnot kaikissa tilanteissa riippumatta siitä onko kyse normaalioloista, häiriötilanteista vai poikkeusoloista. Elintärkeät toimintojen katsotaan olevan poikkihallinnollisia yhteiskunnalle välttämättömiä toimintokokonaisuuksia, joiden jatkuvuus on oltava turvattu joka hetki jotta voidaan yllä esitetysti ylläpitää valtiollista itsenäisyyttä, yhteiskunnan turvallisuutta sekä väestön elinmahdollisuuksia. Tällaisiksi toiminnoiksi katsotaan *valtion johtaminen, kansainvälinen toiminta, valtakunnan sotilaallinen puolustaminen, sisäisen turvallisuuden ylläpitäminen, talouden ja infrastruktuurin toimivuus, väestön toimeentuloturva ja toimintakyky sekä henkinen kriisinkestävyys*. Infrastruktuurin toiminnan varmistamiseen kohdistuvista toimenpiteistä YETTS 2006 toteaa: ”*Infrastruktuurin ylläpitämisellä tarkoitetaan niitä teknisiä rakenteita ja organisaatioita, jotka ovat välttämättömiä väestön elinmahdollisuuksille ja yhteiskunnan toimivuudelle. Tähän kokonaisuuteen kuuluvat julkisen talouden toimintaedellytysten, rahoitusmarkkinoiden ja vakuutusalan toiminnan turvaaminen, sähköisten tieto- ja viestintäjärjestelmien ja kuljetusten turvaaminen, yhteiskunnan taloudellisten perustoimintojen ylläpitäminen, osaava työvoima, korkeatasoisen koulutus- ja tutkimusjärjestelmän ylläpitäminen sekä ympäristömuutosten havaitseminen ja niihin sopeutuminen.*” Valtioneuvosto 2006a, 49.

huomioimatta jäämisen.³²¹ Suomalaisen yhteiskunnan teknologiauhkia tarkastellessa tulee kuitenkin hyvin nopeasti pantua merkille niiden lukumäärä. Uhka- ja turvallisuusympäristöä hahmottavista selonteoista muotoutuu kuva teknologian turvallisuuspoliittisen käsittelemisen selvästä lisääntymisestä 2000-luvulla. Verrattaessa erityisesti viimeisimpiä, vuosien 2004 ja 2009 selontekoja, on mielenkiintoista havaita selvä kokonaisuhkamäärän pieneneminen ja ”rationalisoituminen”, mutta teknologiauhkien lukumääräinen lisääntyminen. Pelkästään 2000-luvulla tapahtunut kehitys onkin ollut omiaan osoittamaan teknologiauhkien lisääntymisen lisäksi niiden verkottumisen, laaja-alaisuuden ja jatkuvan muutoksen.³²² Teknologian kehittyessä ja lisääntyessä kehittyvät ja lisääntyvät myös koetut uhkat.

Erilaisten teknologiauhkien luonne vaihtelee nykyisin ydinuhkasta tietoverkkojen hallintaan ja sähköjärjestelmien varaosien saatavuudesta laajaan yhteiskunnan tärkeän toiminnon lamauttavaan magneettipulssihyökkäykseen. Teknologiauhkia käsitellään myös yleisesti toisiinsa linkittyvinä. ”Ongelmat kohdistuvat usein laajoihin infrastruktuurirakenteisiin, jolloin muodostuu dominoefekti. Dominoefektin todennäköisyys on pieni, mutta sen seuraukset olisivat toteutuessaan suuret”³²³. Verkottuvat järjestelmät voivat vaikuttaa häiriötilanteissa muihin järjestelmiin, jotka edelleen vaikuttavat muihin järjestelmiin:

”Maailmanlaajuinen verkottuminen mahdollistaa aivan uudenlaiset tietojärjestelmiin kohdistuvat hyökkäykset. Niiden tarkoituksena saattaa olla tahallinen häirintä, teollisuusvakoilu, toiminnan estäminen, tietojen tuhoaminen tai virus- ja haittaohjelmien levittäminen. Tekijöinä eivät ole yksinomaan harrastelijat vaan yhä useammin omat työntekijät, kilpailevat yritykset, järjestäytyneet rikolliset, ääriliikkeet, terroristiryhmät sekä valtiolliset tiedusteluorganisaatiot. Hyökkäykset voivat kuulua tietosodankäyntiin, jota käydään jatkuvasti mm. tietojärjestelmiin tunkeutumalla. Uhanalaisia näille tietoriskeille ovat tärkeillä aloilla toimivat valtionhallinnon organisaatiot, korkean teknologian yritykset, tietoliikenne- ja viestintäorganisaatiot, rahoituslaitokset sekä muut tärkeät yritykset ja yhteisöt.”³²⁴

”Energiaverkkojen, erityisesti sähkönjakelun toimivuudelta edellytetään energiaintensiivisessä yhteiskunnassa jatkuvasti parempaa laatua. Lisääntyvän energiariippuvuuden vuoksi muun muassa laaja häiriö taajama-alueiden sähkösaannissa lamauttaisi käytännössä yhteiskunnan normaalin toiminnan.”³²⁵

”Maksujen välitys Suomessa on riippuvainen tietoliikenteen ja tietojärjestelmien toiminnasta sekä sähköenergian saannista. Merkittäviä uhkia ovat sähkösaannin häiriöt, tietoliikenteen ja tietojärjestelmien häiriöt sekä terroriteot ja sodanluonteiset kriisit. Uhat saattavat lomittua ja

³²¹ Eriksson & Giacomello 2007.

³²² Valtioneuvosto 2009, 7; PLM 2006, 6.

³²³ Sisäasiainministeriö 2008, 11.

³²⁴ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002a, 2–3.

³²⁵ Valtioneuvosto 2006a, 50.

niihin voi liittyä henkilöstöstä ja fyysisestä toimipaikasta johtuvia ongelmia. Myös rahoituslalla haasteeksi saattavat muodostua järjestelmien ulkoistamiset ja niihin liittyvät sopimukset.”³²⁶

”Yhteiskunnan kriittiset perusrakenteet ovat yhä enemmän riippuvaisia toinen toisistaan. Tietojärjestelmien ja vaikkapa sähkönjakelun keskinäinen riippuvuus on tästä hyvä esimerkki: ”tietojärjestelmiin vaikuttamalla on mahdollista haitata mm. sähkön jakelua ja toisaalta katkaisemalla sähkön jakelu pystyy vaikuttamaan tietojärjestelmien toimintaan. Yhden kriittisen tekijän puuttuminen tai häiriö sen saatavuudessa saattaa heijastua ennalta arvaamattomalla tavalla muihin toimintoihin ja palveluihin. Järjestelmien riippuvuuksista johtuvia vaikutus- ja häiriömekanismeja ei välttämättä tunneta vielä riittävän hyvin tietoyhteiskunnan huoltovarmuuden kehittämisen kannalta.”³²⁷

”Sähköverkkojen ohjaus- ja valvontajärjestelmät ovat suurelta osin tietoliikenteen varassa, joten ongelmat yhdessä näistä synnyttävät ongelmia myös muissa. Teletoiminnan sähkönsaannin turvaamisessa ovat keskeisiä tekijöitä myös käytettävissä olevat henkilöresurssit sekä yhteistoiminnan valmistelut muun muassa sähköyhtiöiden kanssa.”³²⁸

Suomalaisen turvallisuuspolitiikan teknologiauhkakuvat ovat käytännössä jaettavissa ja ymmärrettävissä sen mukaan, koetaanko teknologian olevan *uhkan aiheuttajana*, koetaanko uhkan johtuvat *teknologian kohteena olemisesta* vai *nähdäänkö teknologia välineenä* uhkaavaksi koetun asian suorittamisessa.³²⁹ Teknologian uhkan kohteena, välineenä ja uhkan aiheuttajana olemista on kuitenkin usein vaikea täysin erottaa toisistaan. Uhkien syitä ja seurauksia määrittääkin usein monimutkaisuus ja epävarmuus tapahtuman luonteesta. Usein uhkiin viitataan yleisesti ”tapahtuvina”, jolloin varsinaiset syyt katsotaan johtuvan ylipäättään teknologian olemassaolosta ja sen ominaisuuksista. Toisaalta uhkat saavat osakseen myös hyvin yksityiskohtaista ja laajaa käsittelyä, joka johtaa teknologiauhkien kaikenkattavuuteen ja tarpeeseen fokusoida varautumisen ja valmiuden toimenpiteitä hyvin laaja-alaista uhka- ja toimijajoukkoa vastaan.

Lukumääräisesti näkyvintä on teknologian asettuminen negatiivisten toimien kohteeksi, jolloin yhteiskunnalle tärkeät järjestelmät, laitteet ja verkostot lakkaavat toimimasta tarkoituksenmukaisesti tai kokonaan aiheuttaen yhteiskunnassa ja yksilöille ongelmia, haittoja ja vaaraa. Erityisenä ongelmana nähdään yhteiskunnan haavoittuvuus:

”Sähköiset tietojärjestelmät ja niitä yhdistävät tiedonsiirtoverkot muodostavat järjestelmäkokonaisuuksia, joiden häiriöiden mahdolliset vaikutukset laajenevat yksittäisistä palveluista aina koko järjestelmiä koskeviksi. Verkkojen lisäksi kokonaisuuteen kuuluvat

³²⁶ Ibid.

³²⁷ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005c, 5.

³²⁸ Valtioneuvosto 2006a, 50.

³²⁹ Aiheuttajana teknologia nähdään esimerkiksi erilaisissa järjestelmävioissa, kohteena voivat puolestaan olla esimerkiksi voimalaitokset terrori-iskuissa, välineenä puolestaan tietoverkot vieraan valtion tiedustelutoiminnassa. Ks. esim. Ranstorp 2007, Bendrath, Eriksson & Giacomello 2007; Dando 2007.

*tietokoneet, matkapuhelimet, verkkojen palvelimet ja muu infrastruktuuri. Kyseiset järjestelmät toimivat sähköenergian varassa, mikä tekee niistä haavoittuvia kaikissa turvallisuustilanteissa.*³³⁰

Mahdollinen teknologian kohteena oleminen ei edellytä aina tarkoituksellisuutta tai suunnitelmallisuutta. Vaikka esimerkiksi terrorismin merkitys huomioidaan, on mahdollista uhkan realisoituminen myös vahingossa tai esimerkiksi sääilmiön vaikutuksesta.

*”Sää on tyypillisin syy sähkökatkoksiin maassamme. Yhteiskunnan toimivuudelle vakavampi sähköhuollon suurhäiriö, kantaverkon kaatuminen, on mahdollista ilman myrskyjen tai tuhotöiden vaikutusta pelkästään usean ketjuuntuvan häiriön seurauksena. Sähköverkot ovat tärkeä kohde mahdolliselle terrorismin kaltaiselle rikollisuudelle tai viime kädessä sotilaalliselle vaikuttamiselle.*³³¹

*”Tietojärjestelmiä, tiedonsiirtoa sekä sähköistä joukkoviestintää voivat uhata luonnonilmiöiden, inhimillisen toiminnan tai tekniikan pettämisen aiheuttamat onnettomuudet sekä järjestelmiin kohdistuvat tahalliset sähköiset ja fyysiset hyökkäykset, tietojärjestelmän luvaton käyttö tai häirintä. Eräs tunnetuimmista keinoista Internet-palveluiden häiritsemiseen on palvelunestohyökkäys, jonka tarkoituksena on ylikuormittaa verkkopalvelimet tai Internet-palveluntarjoajan toimintakapasiteetti automaattisesti muodostettavilla viesteillä. Tietojärjestelmien uhkana ovat tietoja ilkkovaltaisesti muuttavat tai tuhoavat ohjelmat, kuten madot ja virukset sekä tietoverkkorikollisuuden aiheuttamat uhkat kuten salakuuntelu tai väärään sähköiseen identiteettiin perustuvat petokset.*³³²

*”Häiriö voi johtua luonnonilmiöstä, onnettomuudesta, sähkökatkosta, tietojärjestelmävirheestä, laaturvirheestä, tietoliikennekatkoksesta, laiteviasta, toiminta- tai käyttövirheestä, tietokatkosta tai väärinymmärryksestä.*³³³

Tunnistetuista teknologiauhkista merkittävin rooli annetaan *sähköjärjestelmiin ja tietoverkkoihin* kohdistuville uhkille.³³⁴ Turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 2009 toteaa *”käytännössä lähes kaikkien yhteiskunnan kriittisten toimintojen ja palvelujen perustuvan teknisten, erityisesti sähköenergian ja tietoliikenteen varassa toimivien järjestelmien käyttöön*”.³³⁵ Erityisesti sähköenergian katsotaan olevan yhteiskunnan toiminnalle kokonaisvaltaisesti välttämätöntä.³³⁶

³³⁰ Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Valtioneuvoston periaatepäätös 2006/49. Uhkana on vihollisen suorittama strateginen isku, joka kohdistetaan esimerkiksi juuri yhteiskunnalle tärkeisiin johtamis-, viestintä- ym. järjestelmiin *”Strategisen iskun tyypillisimpiä toimintatapoja ovat asevaikutus ilmasta tavanomaisin ja täsmäasein, ohjusiskut risteily- ja tykistöohjuksin, elektroninen vaikuttaminen esimerkiksi käyttämällä häirintää, tunkeutumalla tietojärjestelmiin ja käyttämällä elektronisia asejärjestelmiä sekä erikoisjoukkojen operaatiot.*” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001a, 20.

³³¹ Valtioneuvosto 2006a, 50.

³³² Emt, 52.

³³³ Valtiovarainministeriö 2009, 18.

³³⁴ Uhkat voivat olla myös yleisiä, erikseen nimeämättömiä häiriöitä. *”Sähköjakelun häiriöt saattavat aiheuttaa aiempia suurempia vaurioita yhteiskunnan perustoiminnoille. Lisäksi uhkia vastaan voi olla vaikea suojautua: [...]Sähköjakeluverkon tahallinen ainakin osittainen vaurioittaminen on helppoa. Tätä vastaan on myös vaikea suojautua.*” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 2.

³³⁵ Valtioneuvosto 2009, 7.

³³⁶ Suomessa sähköä kantaverkkoa operoiva Fingrid Oyj:n toimii tehtävässään valtuutettuna viranomaisena. Ks. PLM 2008. Ks. myös Ristikankare 2009; sähkömarkkinalaki 1995 ja maakaasumarkkinalaki 2000. Sähköä merkityksestä läntisten yhteiskuntien kehityksessä ks. Hughes 1983.

Energiaverkkoihin kohdistuvat onnettomuudet, häiriöt, vahingonteot yms. voivat toteutuessaan aiheuttaa erittäin suuria taloudellisia tappioita ja kylmän talven aikana jopa mahdollisia ihmishenkien menetyksiä. Lisäksi energiaa, sen saatavuutta ja monipuolisuutta käsitellään ylipäätään erittäin laajasti. Huomioitavia uhkakohteita ovat sähköverkkojen lisäksi myös maakaasuverkko, suuret energia- ja polttoainevarastot ja käsittelylaitokset, kaukolämpöverkko ja energian tuotantolaitokset. Varsinaisissa turvallisuuspoliittisissa teksteissä suuri huomio kiinnittyy ylipäätään *energiaan ja sen saatavuuteen*, yksityiskohtaisemman käsittelyn tapahtuessa muualla aineistokokonaisuudessa.

”Energiaverkkojen, erityisesti sähkönjakelun toimivuudelta edellytetään energiaintensiivisessä yhteiskunnassa jatkuvasti parempaa laatua.”³³⁷

”Energia ja sen yksi muoto sähkö on koko yhteiskunnallemme aivan keskeisessä asemassa”³³⁸

”Nyky-yhteiskunta on täysin riippuvainen sähkösaannista.”³³⁹”

”Poikkeusoloissa energian tuotannossa ja jakelussa on olosuhteista riippuvia häiriöitä, jotka rajoittavat energian saantia ja tekevät jakelun epäsäännölliseksi. Tämän vuoksi poikkeusolojen energiansaanti vaatii erillistä suunnittelua ja valmistelua. Kriittisten järjestelmien jatkuva sähkösaanti on varmistettava omin varavoimakonein. Tämä edellyttää niitä varten varattuja tiloja, laitteita ja polttoaineen saannin varmistamista.”³⁴⁰

Lukumääräisesti merkittävänä yleisesti myös *tietoteknisiä järjestelmiä* pidetään turvallisuuspolitiikan huomion arvoisina. Merkittävää tieto- ja viestintäjärjestelmiä koskevissa uhkissa on erityisesti niiden voimakkaana koettu keskinäisriippuvuus, joka sitoo myös energiaverkot ja tietoverkot kiinteästi toisiinsa. Energiaverkkojen ja -järjestelmien ohjaus tapahtuu tietotekniikan välityksellä, eivätkä tietotekniset järjestelmät puolestaan toimi ilman niitä ylläpitävää energiaa. *”Tietotekniset järjestelmät ovat riippuvaisia sähkösaannista.”³⁴¹* Vaikka merkittävimmät tietotekniset järjestelmät on varmistettu varaenergiajärjestelmillä, olisi laaja-alaisella ja pitkäkestoisella (sähkö)energian saantihäiriöllä merkittävä negatiivinen vaikutus yhteiskunnassa. Toisaalta laaja-alainen tietoverkko-ongelma esimerkiksi palvelunestohyökkäyksen tai vakavan

³³⁷ Valtioneuvosto 2006a, 50.

³³⁸ Puolustusvoimat 2006.

³³⁹ Valtiontalouden tarkastusvirasto 2008, 7.

³⁴⁰ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005b, 11.

³⁴¹ Valtioneuvosto 2003. Liite 2, 2. Huomioitavaa on teknologisten järjestelmien linkittyvyys infrastruktuuriin ja talouden lisäksi myös muihin elintärkeisiin toimintoihin. Esimerkiksi valtion johtaminen on riippuvainen toimivista viestintäjärjestelmistä, sisäinen turvallisuus vaatii esimerkiksi internetin turvallisuuden varmistamista pankkipalveluissa, väestön toimeentuloturva energian saannin turvaamisesta jne. Poliittinen, sotilaallinen tai taloudellinen painostus voi ilmetä sähköisen kaupankäynnin ja rahaliikenteen lamauttamisena, valtionhallinnon tieto- ja viestintäjärjestelmiä voi kohdata laaja tuho ja taloudellinen toimintakyky saattaa häiriintyä vakavasti sähkön ja tuontipolttoaineiden saantihäiriöstä. Häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa sähköisiä tieto-, viestintä- ja energiajärjestelmiä käytetään viranomaisten, organisaatioiden ja elinkeinoelämän yritysten johtamistoimintaan. Valtioneuvosto 2006a, 64–65.

onnettomuuden johdosta saattaisi aiheuttaa vakavia ongelmia energijärjestelmien ohjauksessa.³⁴² Lisäksi vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa voitaisiin tietokantoihin ja järjestelmiin syöttää väärää ja harhauttavaa tietoa.³⁴³

Tieto- ja energiaverkkoja koskevien uhkien käsittely on liitoksissa Suomen käsitykseen itsestään teknologia- ja energiaintensiivisenä tietoyhteiskuntana. Erityisesti informaatioteknologian aktiivinen käsittely turvallisuuspolitiikan uhkakirjoituksissa tulee nähdä konstitutiivisena yhteiskunnan tarinan kanssa. Ne muodostavat osan samasta prosessista, jossa uhkan artikulaatio asettaa suojeltavaksi paitsi ”meidät”, elämäntapamme ja kulttuurimme, myös rakentavat kuvaa uhkaajasta, kansallisvaltion identiteetin ja kohtalon haastajasta. Teksteissä paljastuukin yleisesti käsitys *teknologiauhkien endogeenisyydestä*. Teknologiset uhkat eivät johdu niinkään ”toisista”, kuin teknologian antamien mahdollisuuksien kautta. Yhteiskunnassa vallitseva teknologiaintensiivisyys kytkeytyy dialektiseen suhteeseen teknologian käytön ja leviämisen lisääntymisen kanssa nousten esiin erityisesti verkottuvissa uhkissa.

Anttosen mukaan uhkakuvat mahdollisina vaaran ja hädän hetkinä tarjoavat kulttuuriin nojaavan käsityksen olemassaolostamme. Suomessa tämä käsitys on yleisesti keskittynyt *itäisen uhkakuvan* ympärille. Suomea on rakennettu länteen, pyrkimyksenä ”psykologisen kartan” muodostaminen Suomesta länteen ja läntiseen kulttuuripiiriin kuuluvana valtiona. Harlen ja Moision mukaan eksklusiivinen toinen on Suomessa ollut juuri Venäjä ja venäläiset. Sen sijaan ruotsalaisia on katsottu ylöspäin, länttä ihannoiden.³⁴⁴ Idästä tulevalta uhkalla onkin ollut Suomen ja suomalaisuuden kannalta historiallinen perusta niissä erottautumisen prosesseissa, joilla Suomea kansakuntana on rakennettu. Identiteetti ”ulkoisen vaaran uhatessa voimansa kokoavana” on

³⁴² Tietoverkkoja pidetään laajalti mahdollisina kohteina niin rikollisessa toiminnassa kuin kriisiolosuhteissakin. Suuren ongelman muodostavat erityisesti haittaohjelmat, jotka päästessään merkittäviin tietojärjestelmiin voivat aiheuttaa vakavaa vaaraa jopa valtion turvallisuudelle. Huomioitavaa on myös internetin mahdollinen käyttö radikalisoitumisen välineenä. ”Järjestäytynyt rikollisuus ja terrorismi ovat nopeasti omaksumassa sähköisen hyökkäyksen hyväksikäyttöön perustuvia toimintatapoja. Sähköinen viestintä on yhteiskunnallisen merkityksensä takia noussut merkittävään rooliin myös poliittisten ja sotilaallisten kriisien yhteydessä. Tietojärjestelmien häirinnän, hyväksikäytön ja tuhoamisen suunnitteleminen sekä toimenpiteisiin valmistautuminen ovat osa sotilaallisia operaatioita ja tietosodankäynti (informaatiotosodankäynti) on kiinteä osa nykyaikaista sotilaallista varautumista. Järeimpinä sotilaallisen vaikuttamisen sähköisinä keinoina ovat edelleen sähkömagneettisen pulssin (EMP) tuottamisen ja mikroaaltoaset (HPM).” Valtioneuvosto 2006a, 52. ”Häiriöt ja onnettomuudet sekä tietojärjestelmien tarkoituksellinen vahingoittaminen erilaisten haittaohjelmien (virukset, madot) ja palvelunestohyökkäysten avulla voivat aiheuttaa laajoja toimintahäiriöitä, jotka vaarantavat väestön turvallisuutta ja lamauttavat yhteiskunnan toimintoja.” Sisäasiainministeriö 2004, 9.

³⁴³ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 6 Huoltovarmuutta ja poikkeustilanteita ajatellen uhkatekijänä nähdään myös Suomen riippuvuus ulkomaisesta ohjelmistotuotannosta. Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005d,

³⁴⁴ Harle & Moision 1999, 64–95.

projisoitu subjektiksi ja symbolisesti konstituoidun yhteisön edustajaksi.³⁴⁵ Suomi ja sen fyysinen selviäminen on nähty suhteessa itäiseen naapurimme, josta on muodostettu ja tuotettu ylihistoriallinen ja mytologisoitu suomalaista identiteettiä uhkaava toimija. Juuri Venäjän ja Neuvostoliiton avulla onkin Joenniemen mukaan rakennettu uhkakuvia potentiaalisina ulkoisina vaaroina ja hädän hetkinä, samalla muodostaen suomalaisen identiteettikäsitteeseen poikkeuksellisen vahvan puolustuseetoksen.³⁴⁶ Vaikka teknologiauhkia pyritään aktiivisesti määrittämään Suomeen yhteiskuntana ja kulttuurin liittyviksi, mutta niiltä puuttuu suurimmaksi osaksi identifiointia helpottava ja uhkan kirjoitukselle tyypillinen toiseuden spatiaalinen sijoittaminen. On mielenkiintoista, miten *ydinvoimaonnettomuus* tuodaan esille tällaisena valtioiden rajat ylittävänä turvallisuushkana, mutta piilotettuna ja lähes ohimennen:

*”Muiden muassa ympäristöön, ydinturvallisuuteen, järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mukaan lukien huume- ja ihmiskauppaan, ja tarttuviin tauteihin liittyvät uhkat ovat valtioiden rajat ylittäviä.”*³⁴⁷

*”Monet Itämeren rantavaltioita koskevat riskit kuuluvat laajan turvallisuuden piiriin kuten merikuljetuksiin ja ydinturvallisuuteen liittyviin suuronnettomuuksiin ja ympäristöuhkiin.”*³⁴⁸

*”Suuria haasteita Suomen kannalta ovat myös Venäjän puutteellinen infrastruktuuri, vanhenevat ydinvoimalat ja ympäristöä kuormittava teollisuus.”*³⁴⁹

Vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko – siis suomalaisen uhkaympäristön pääasiallinen turvallisuusasiakirja – toteaa edellä esitetyn laajan turvallisuuskäsityksen pitävän sisällään ”sellaiset turvallisuuskysymykset, jotka kehittyessään saattavat muodostua uhkiksi ja aiheuttaa merkittävää vaaraa tai haittaa Suomelle, väestölle tai suomalaisen yhteiskunnan elintärkeille toiminnoille.”³⁵⁰ Mielenkiintoista kyllä, on uusin selonteko käytännössä ottamatta kantaa ydinvoimaonnettomuuden mahdollisuuteen, sillä ydinonnettomuus on häivytetty lähes kokonaan poliittisista asiakirjoista. Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategiat vuosilta 2003 ja 2006 tunnistavat ydinvoimaonnettomuuden mahdollisuuden yhtenä yhteiskuntaa uhkaavana erityistilanteena, mutta vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko

³⁴⁵ Emt, 1–5.

³⁴⁶ Anttonen 1996, 5.

³⁴⁷ Valtioneuvosto 2009, 54.

³⁴⁸ Emt, 65.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Emt, 4.

huomioi varautumisen kohteena ainoastaan *tahalliset säteilyuhkat*.³⁵¹ Myös sisäisen turvallisuuden ohjelma 2008 toteaa:

*”Suuronnettomuuksiin liittyvät riskit ovat aikaisempaa suurempia. Erityisen merkittäviä suuronnettomuusriskejä ovat yhteiskunnallisesti laajat mittasuhteet saavat merellinen suuronnettomuus, sään ääri-ilmiöiden aiheuttamat laajat myrskytuhot, nopeasti kehittyvä, laaja vaarallisten aineiden onnettomuus asutuskeskuksessa sekä laaja energiahuollon katkos [...] Merellä ja rannikolla öljy- ja kemikaalikuljetukset ja muun meriliikenteen kasvu lisäävät merellisen monialaonnettomuuden uhkaa säiliöalusten reiteillä Suomenlahdella, Pohjois-Itämerellä ja Ahvenanmerellä. Muita suuronnettomuuksia, joiden todennäköisyys on lisääntynyt, ovat sään ääri-ilmiöistä johtuvat laajat myrskytuhot, laaja vaarallisten aineiden onnettomuus asutuskeskuksessa ja katkokset energiahuollossa.”*³⁵²

Näin ollen ydinvoimaonnettomuuden mahdollisuutta Suomessa tai lähialueilla ei poliittisissa asiakirjoissa pidetä todennäköisenä. Tulee huomioida, ettei ydinvoimaonnettomuutta juuri Suomessa tapahtuvana ole pidetty aikaisemminkaan poliittisissa selonteissa todennäköisenä. Sen sijaan ydinonnettomuuden projisointi on, mikäli uhkana esitetty, tapahtunut ”lähialueille”, viitaten lähinnä Venäjään.³⁵³ Onkin mielenkiintoinen valinta olla ottamatta painokkaasti kantaa ydinonnettomuuteen, mutta hiljaa viitaten sijoittaa sen mahdollisuus, vaikka pienikin, Suomen rajojen ulkopuolella tapahtuvaksi tai tahalliseksi toiminnaksi. Tämä havainto on tärkeä, sillä se kuvastaa tarvetta maantieteelliseen ja spatiaaliseen uhkien sijoittamiseen ja toiseuden olemassaolon vihjaamiseen, mutta samalla onnettomuuden mahdollisuutta käytännössä missään, mutta ainakaan Suomessa tapahtuvana, ei haluta tuoda voimakkaasti esille. Tämä tapa on nähtävissä myös vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa, joka ottaa esimerkiksi kantaa tarpeeseen ylläpitää Suomessa luotettavaa säteilyvalvontajärjestelmää, mutta ei ota kantaa mahdolliseen onnettomuuteen juuri Suomessa tapahtuvana.³⁵⁴

Ydinvoimaonnettomuuden puuttuminen voidaan tulkita yleisemmin osaksi energiantuotantolaitosten vähäistä huomiointia. Näin sen voi nähdä asettuvan osaksi käsitystä, jonka mukaan energiantuotantolaitosten hajautuksesta johtuen ei tuotantolaitosten ongelmia pidetä vakavana uhkana. Sähköenergiaa on lähes poikkeuksetta saatavilla. On kuitenkin syytä kysyä, miksi sähköverkot ja sähköinfrastruktuuri saavat suurta huomiota, ydinvoimalaitosten jäädessä tarkastelun

³⁵¹ Ydinvoimalaitoksia, jotka ovat riittävän lähellä jotta niissä tapahtuva onnettomuus voisi aiheuttaa vakavan säteilytilanteen Suomessa, sijaitsee Olkiluodossa, Loviisassa, Forsmarkissa, Sosnovyi Borissa ja Kuolassa. Säteilyturvakeskus 2004, 8.

³⁵² Sisäasiainministeriö 2008, 10; 38.

³⁵³ ”Suomi toimii aktiivisesti ympäristöuhkien ennaltaehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Keskeisiä aloja ovat ilmastonmuutoksen vaikutusten ennakointi, Itämeren suojeleminen, lähialueiden onnettomuusriskeihin varautuminen [...]” Valtioneuvosto 2004, 8.

³⁵⁴ Emt.

ulkopuolelle? Vaikka vastausta ei tässä yhteydessä voidakaan antaa, ovat syyt ydinenergian huomioimatta jäämiseen todennäköisesti sisä- ja energiapoliittisia. Ydinvoimaonnettomuuden mahdollisuuden esiintuonti lähialueilla tapahtuvana ja aktiivisen varautumisen kohteena olevana herättäisi kysymyksiä myös tulevaisuuden laitossuunnitelmista ja ydinenergian merkityksestä Suomen energiapoliittisena ratkaisuna.

6.3. RIIPPUUUS, INTEGRAATIO JA TALOUDEN LAINALAISUUDET

”Teknologian kehityksen vaikutukset ovat pääsääntöisesti positiivisia, mutta samalla turvallisuusriskit kasvavat. Yhteiskuntien ja puolustusjärjestelmien haavoittuvuus lisääntyy. Informaatioteknologian sovellutukset mahdollistavat poliittisten aatteiden ja käytäntöjen tarkoitushakuisen ja nopean levittämisen. Teknologian kehitykseen ja uusien sovellusten käyttöön liittyy kasvavassa määrin myös eettisiä, humanitäärisiä ja moraalisia kysymyksiä.”³⁵⁵

Kylmän sodan päättyminen avasi sedimentoituneet turvallisuuden käsittämisen tavat ja nosti esille turvallisuuden uudenlaisen logiikan. Muutos ja sen mahdollisuus liittyi laajemmin yleisesti hyväksytyjen ja vakiintuneiden tulkintojen muutokseen, jossa kylmän sodan jälkeinen aika kasvoi tai pikemmin kasvatettiin vakiintuneiden käsitysten, käsitteiden ja mallien pohjalta. Akateeminen keskustelu globalisaatiosta, talouden vapautumisesta ja teknologian kehityksestä voimistui yhtäaikaaisesti kylmän sodan päättymisen kanssa muodostaen käsityksen bi-lateraalisena aikakauden jälkeisestä keskinäisriippuvuudesta ja integraatiosta.³⁵⁶ Samalla avautui mahdollisuus teknologiauhkien laajemmalle turvallisuuspoliittiselle käytölle. Globalisaatio ja yleinen (keskinäis)riippuvuus ovat muotoutuneet osaksi suomalaisen turvallisuuspolitiikan diskursiivista kenttää, heijastamalla yleisesti turvallisuuspolitiikan teksteissä.

Tutkielmassa jo esitetyn Arnold Wolfersin käsityksen mukaan valtio ei ole vaarassa, kun se ei joudu uhraamaan keskeisiä arvojaan. Vihollinen ja uhkaaja määrittävät lopulta uhkan merkityksen. On todennäköistä uhkan olevan koettavissa vahvemmin, mikäli uhkaaja on antagonistinen ja suunnitelmallinen toimija, jonka tarkoituksena ja päämääränä on vahingoittaa uhattavaa.³⁵⁷ Vaikka myös teknologian nähdään olevan mahdollisesti antagonistisen toimijan välineenä tai kohteena, kuten sähköisten verkkojen ja järjestelmien käytössä rikollisiin tarkoituksiin³⁵⁸, on huomioitavaa teknologian uhkakäsitysten taustalla teknologian tarjoama yleisen *negatiivisen identifikaation mahdollisuus*. Teknologiaan vahvasti liittyvät positiiviset aikaansaannokset muodostavat poissa

³⁵⁵ Puolustusministeriö 2006b, 4.

³⁵⁶ Raitasalo 2008, 56–57.

³⁵⁷ Bendrath, Eriksson, Giacomello 2007, 60. Tämä selittää osaltaan syitä siihen, miksi esimerkiksi terrorismin kaltaiset uhkakäsitykset on omaksuttu nopeasti ympäri maailman.

³⁵⁸ Valtioneuvosto 2004, 143.

ollessaan, tuhoutuessaan tai vioittuessaan teknologian positiivisille ulottuvuuksille nähdyn vastakohtaan. Tällöin yhteisön itsemääritys tapahtuu toiseuden sijaan ”katsomalla peiliin”. Huomio on tärkeä siinä mielessä, että se selittää samalla myös niitä syitä, miksi bi-lateraalisena aikakauden jälkeen väistyneet valtioviikollisuuden muodostamat uhkakuvat ovat mahdollistaneet, ja traditionaalisten uhkien puuttuessa myös edellyttäneet, positiivisen identifikaation avulla muodostettua ”meitä” – ilman toiseutta. Mahdollisuudet teknologiauhkien kaltaiseen positiiviseen identifikaatioon ovat lisääntyneet samalla monipuolistaen ja hajaannuttaen uhkakuvaympäristöä.³⁵⁹ Toiseus ei konkretisoidu uhkan kirjoittamisen teorian mukaisesti näin ollen uhkaajana *per se*, vaan identiteetille positiivisen asiantilan mahdollisen menettämisen kautta.³⁶⁰

6.3.1. Globaalin talouden epäpuhtaat tilat

Globalisaatio ja integraatio asettuvat suomalaisen turvallisuuspolitiikan diskursiiviseksi taustalakanaksi, johon uhkia, turvallisuuspoliittista ympäristöä ja myös teknologiakäsityksiä hyvin laajasti projisoidaan. Havaintona voidaan pitää kuitenkin globalisaatio- ja integraatiokäsitysten järjestäytymättömyyttä. Käsitteitä ei käytetä tietyillä tavoilla tai johdonmukaisesti, vaan erilaisia uhkia ja kehityskulkuja sidotaan globalisaatioon ja integraatioon yleisesti *vieraina ja haasteellisina prosesseina*. Ne asettuvat osaksi koko turvallisuuspolitiikan uhka- ja toimintaympäristöä tavoilla, joissa yleisesti koetaan syntyvän riippuvuutta:

”Suomen sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden riippuvuus laajasta kansainvälisestä tilanteesta on globalisaation myötä voimistunut.”³⁶¹

”[...] globaalisti ja varsinkin EU:n alueella tapahtunut kriisi saattaa vaikuttaa hyvin nopeasti Suomessa tehtäviin ratkaisuihin ja päätöksentekoon.”³⁶²

”Vaikka tavanomaisen sodan uhka on etenkin Euroopassa väistynyt, kytketty myös Suomen turvallisuus globalisaation myötä laajempaan kansainväliseen ympäristöön. Viime vuosien aikana laaja-alaiseen turvallisuuteen kohdistuvat uudet uhkat ovat enenevässä määrin alkaneet heijastua Euroopan maiden ulkoiseen ja sisäiseen turvallisuuteen.”³⁶³

³⁵⁹ Vrt. Raitasalo 2008, 17.

³⁶⁰ Ibid.

³⁶¹ Valtioneuvosto 2004, 5.

³⁶² Valtioneuvosto 2006a, 12. Havaittava käsitys globalisaatiosta ei ole ainoastaan Suomea koskettavaa. Kehitys on havaittavissa myös esimerkiksi Euroopan unionin turvallisuuspoliittisissa selvityksissä. Globalisaatio on havaittavissa turvallisuuden käsittämässä hyvin yleiseksi taustavoimaksi, jota vasten niin positiivisia kuin negatiivisia kehityskulkuja asetetaan. Samalla turvallisuusuhkat muotoutuvat epämääräisemmiksi. Esimerkiksi Euroopan unionin turvallisuusstrategia toteaa globalisaatiosta yleisesti: ”Globalisaation aikakaudella kaukaiset uhkat saattavat olla yhtä suuri huolenaihe kuin lähellä olevat. Samalla globaalin tiedonvälityksen ansiosta Euroopan tietoisuus koko maailman alueellisista konflikteista tai humanitaarisista tragedioista lisääntyy. Perinteinen itsepuolustuskäsityksemme ennen kylmää sotaa ja kylmän sodan aikana perustui miehityshkaan. Uusia uhkia torjuttaessa ensimmäinen puolustuslinja on usein ulkomailla[...]toisin kuin massiivinen näkyvä uhka kylmän sodan aikana, yksikään nykyisistä uusista uhkista ei ole pelkästään sotilaallinen, eikä niitä voida hoitaa yksinomaan sotilaallisilla keinoin.” Euroopan unioni 2003, 6–7.

³⁶³ Valtioneuvosto 2004, 17.

Yleisesti globalisaatio sidotaan aineistossa syvenevän taloudellisen integraation leimaamaksi toimintaympäristöksi, jossa taloudellisen toiminnan tehostuminen lisää keskinäisen riippuvuuden lisääntymistä. Samalla Suomi nähdään tiiviisti integroituneena globaaliin talouteen. Suomea osana globaalia taloutta tuodaan esille muuhun maailmaan verkottuneena ja integraation ehdoilla toimivana. Näin tullaan vastaanotetuksi globalisaation mukanaan tuomat mahdollisuudet, mutta myös sen aiheuttamat ongelmat:

”Globalisaation vaikutukset Suomeen ovat pääosin myönteisiä” [...] Globaali verkostoituminen on samalla lisännyt maamme haavoittuvuutta.”³⁶⁴

”Uhkaympäristöä, varautumista ja mahdollisesti jo tapahtuneen tilanteen hallintaa on tarkasteltava myös maantieteellisestä näkökulmasta. Suomea kohdannut kriisi voi laajentua aina globaalille tasolle saakka.”³⁶⁵

”Suomi ja suomalaiset ovat hyötäneet globalisaatiosta muutosvalmiuden, sosiaalisten turvaverkoston ja uuden teknologian tehokkaan hyödyntämisen myötä.”³⁶⁶

Turvallisuuspoliittinen aineisto käsittelee globalisaatiota kahden liikkeelle panevan voiman kautta. Toisaalta se liitetään osaksi ylikansallisia taloudellisia ja poliittisia prosesseja, toisaalta rajat ylittävinä teknologian virtoina.³⁶⁷ Vapaa markkinatalous ja teknologiauhkat liitetäänkin toisiinsa:

”Talouden kansainvälistyminen edistää ihmisten, tavaroiden, palveluiden, pääomien ja tiedon liikkuvuutta ja herkästi haavoittuvien teknologisten järjestelmien ja verkostojen käyttöä. Turvallisuusriskit lisääntyvät ja yhteiskunnan haavoittuvuus eri tavoin kasvaa[...]Erilaisilla turvallisuusuhkilla on taloudellisia vaikutuksia, jotka välittyvät [...] tietoliikenne- ja liikenneyhteyksien ja niiden häiriintymisen kautta laajoille alueille”³⁶⁸.

Teknologiauhkissa korostuu markkinatalouden merkitys nyky-yhteiskunnalle ja teknologisten uhkien taustalla, mutta myös pakollisena niitä vastaan suojautumisen välineinä. Merkittävänä välineenä turvallisuuspolitiikassa nähdään talouden ohjauskeinot ja taloudellisen toiminnan, sekä markkinoiden tuottama vakaus ja turvallisuus teknologiajärjestelmissä. Toisaalta tämä edellyttää altistumista ylikansalliselle päätöksenteolle ja markkinavoimille myös niissä tapauksissa, joissa kyseessä on valtion turvallisuuden kannalta ehdottoman tärkeä teknologia.³⁶⁹

³⁶⁴ Valtioneuvosto 2009, 50.

³⁶⁵ Valtioneuvosto 2006a, 12.

³⁶⁶ Valtioneuvosto 2009, 50.

³⁶⁷ Yleisesti globaalien poliittisten ongelmien katsotaan näkyvän väestöliikkeiden, ympäristöongelmien ja kaatuvien valtioiden kaltaisissa uhkissa.

³⁶⁸ Valtioneuvosto 2004, 19; 27.

³⁶⁹ Tällaisena voidaan pitää esimerkiksi Internetin juuripalvelimia, tietoliikenteen runkoverkkoa ja sähkönsiirron kantaverkkoa.

Teknologian kannalta globalisaatio näkyy varsinkin tiedon helppossa ja halvassa siirrossa, asettaen samalla rajoja politiikan ja valtion kyvylle hallita elintärkeitä järjestelmiä ja infrastruktuureja. Muodostuneissa informaatioyhteiskunnissa, joihin Suomikin Manuel Castellsin mukaan kuuluu, tapahtuu informaation tarpeen ja sen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi kaksi tutkielman kannalta merkittävää siirtymää, jotka heijastuvat myös aineiston diskurssilöydöksissä. Ensinnäkin informaatiosta ja sen käyttöä edistävästä toiminnosta tulee yhteiskunnalle tärkeitä menestyksen välineitä tehden teknologisista järjestelmistä itsestään suojattavia kohteita.³⁷⁰ Merkittävää on kuitenkin myös yleinen teknologian kehityksen aikaansaama yhteiskuntien ja yhteisöjen muutos, jossa hallinnan kokemukset ja jopa valtiollinen suvereniteetti alistuvat ylikansallisille toimijoille, vaihtoehtoisille identiteeteille ja todellisuuden esityksille.³⁷¹

Castellsin mukaan erityisesti informaatioteknologian kehitys on mahdollistanut ylipäätään maailmanlaajuisen yhteen kytkeytymisen ja globaalien talouden sekä yritysten toiminnan ja integraation valtiorakenteiden ulkopuolella. Globalisaatio ja integraatio muodostuvatkin merkittäviksi tekijöiksi teknologisten järjestelmien hallintaan liittyvänä ominaisuutena. Vaikka teknologia ja globalisaatio liitetään aineistossa toisiinsa myös positiivisina tekijöinä, on merkittävää huomioda talouden ja sen lainalaisuuksien sekä integraation koettu teknologisten järjestelmien ja niiden hallinnan siirtyminen valtion rajojen ulkopuoliseen tilaan. Erityisesti taloudellisen integraation sisältämät prosessit purkautuvat teknologiaan liittyen determinismin ja rajojen puutteen vuoksi diskursseissa yleisenä *tilan hallinnan vaikeutena*. Se joka realisoituu niissä tavoissa, joissa yhteiskunnassa ongelmia aiheuttavaa teknologiaa ja sen hallintaa käsitellään yleisesti *ulkopuolelta* tulevana tai siellä tapahtuvina. Tunnistetuista ja nimetyistä teknologisiin uhkiin liittyvistä diskursseista nousee siten esille käsitys jälleen suomalaisen yhteiskunnan ulkopuolisesta uhkamaailmasta, josta teknologiset uhkat nousevat esiin.

*”Vaikka integraatiokehitys on tuonut mukanaan useita positiivisia seurannaisvaikutuksia, kehityksen myötä kansantalouksien keskinäinen riippuvuus on lisääntynyt ja niiden haavoittuvuus maailmalla tapahtuvien erilaisten taloudellisten kriisien seurauksena on kasvanut. Verkottuva talous lisää keskinäisriippuvuutta ja turvallisuutta, mutta samalla myös teknologian käyttöön liittyvät häiriöt ja riskit kasvavat.”*³⁷²

³⁷⁰ Suomessa yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin turvaaminen pitää sisällään energian siirto- ja jakeluverkot, sähköiset tieto- ja viestintäjärjestelmät, kuljetuslogistiset järjestelmät, vesihuollon ja muun yhdyskuntatekniikan sekä infrastruktuurin rakentamisen ja kunnossapidon. Kananen 2008. Aineisto kirjoittajan hallussa.

³⁷¹ Castells 1997.

³⁷² Valtioneuvosto 2006a, 52. Varsinaisena globaaliongelmiana ei vuoden 2009 turvallisuuspoliittisessa selonteossa teknologian mukanaan tuomia uhkia nähdä, sillä ”Yhteisiin globaaleihin turvallisuushaasteisiin kuuluvat köyhyyden vähentäminen, ilmastopolitiikka, ruokakriisi, kriisinhallinta, joukkotuhouksien leviämisen estäminen ja terrorismin torjunta”. Valtioneuvosto 2009, 28. Vrt. vuoden 2004 selonteko, joka esittelee teknologiset uhkat otsikon ”Gloaalit ja rajat ylittävät turvallisuusongelmat” alla. Valtioneuvosto 2004, 27.

Globalisaatio ja verkottuminen maailmanlaajuisella tasolla nojaa erikoistumiseen, tehokkuuteen ja teknisesti maailmanlaajuisiin globaaleihin tieto- ja tiedonsiirtoverkkoihin.³⁷³ Tällä nähdään myös positiivisia merkityksiä, sillä: ”[k]ansallisten rajojen yli hajautetut järjestelmät voivat[...]joissakin tapauksissa toimia toistensa varajärjestelminä”³⁷⁴. [...] keskinäisen riippuvuuden kasvu voidaan nähdä myös kansainvälistä turvallisuutta lisäävänä tekijänä”.³⁷⁵ Vaikka globalisaation katsotaan vaikuttavan yleisesti sekä positiivisella että negatiivisella tavalla, koetaan juuri turvallisuuden kannalta teknologisen yhteen kytkeytymisen vaikuttavan teknologian hallintaan tavoilla, jotka ovat yleisesti ottaen vähemmän positiivisia kuin globalisaation aikaansaannokset Suomelle yleensä. Globalisaation katsotaan aiheuttavan teknologiariippuvuutta, verkottumista ja hallintakeinojen pakenemista.³⁷⁶

*”Riippuvuus ulkomaisista verkostoista, logistisista järjestelmistä, alihankintatoiminnasta ja teknisten järjestelmien toimivuudesta on kasvanut.”*³⁷⁷

*”Taloudelliset ja teknologiset riskit lisääntyvät globalisaatiokehityksen myötä.”*³⁷⁸

*”Teknitaloudellinen kehitys on johtanut tuotannon, palvelujen ja koko yhteiskunnan verkostoitumiseen ja keskinäisten riippuvuuksien kasvuun.”*³⁷⁹

*”Globaalisti toimivat yritykset ja verkostot varmistavat yhteiskunnan tieto- ja viestintäjärjestelmien turvallista toimintaa, mutta samalla lisäävät keskinäisriippuvuutta.”*³⁸⁰

Aineistossa esiin nouseva globalisaatiodiskurssi nostaa esiin laajemman kehyksen, jossa talouden ja integraation diskurssit toimivat käytännössä kahteen suuntaan. Globalisaatiodiskurssi nostaa esille talouden integraation yleisen positiivisen merkityksen Suomelle, mutta teknologiauhkissa ja turvallisuuspoliittisissa uhkissa yleisemminkin sen merkityksen epävarmuutta lisäävänä tekijänä.³⁸¹ Onkin syytä huomioida, etteivät teknologialle annetut positiiviset merkitykset tietenkään tarkoita negatiivisten ominaisuuksien puuttumista tai päinvastoin. Merkityksellistä on teknologian positiivisten ja negatiivisten ominaisuuksien ja ylikansalliseen ohjaavan globalisaation välisen suhteen ymmärtämisen ja järjestämisen vaikeus *turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta*. Teknologian

³⁷³ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2006b, 15.

³⁷⁴ Valtioneuvosto 2009, 7.

³⁷⁵ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 1/2005b, 11.

³⁷⁶ Valtioneuvosto 2009, 6.

³⁷⁷ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 1/2005b, 11.

³⁷⁸ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005b, 11.

³⁷⁹ Valtioneuvosto 2006a, 7.

³⁸⁰ Valtioneuvosto 2009, 7.

³⁸¹ Eriksson & Giacomello 2007, 6. Giacomellon mukaan globalisaatio merkittävästi turvallisuuden käsittämistä ylipäättään, sillä yhteiskuntien koneellistuminen ja laitteistuminen aiheuttavat yleisen psykologisen epäjumavuudentunteen suhteessa käsityksiin ja kokemuksiin teknologian hallinnasta. Samalla kun korostuu eri teknologioiden toimiminen enenevässä määrin valtioiden rajat ylittävinä rakenteina, mutta myös välttämättöminä välineinä.

nähdään luovan oma tilansa, joka haastaa spatiaalista turvallisuuspolitiikan keinovalikoimaa, toimintaa ja poliittisen toiminnan edellytyksiä. ”Hallinnolla on vaikeuksia pysyä yhä kiihtyvässä yhteiskunnan muutoksessa mukana”³⁸². Teknologiaan liitettävät uhkakäsitykset koetaan usein kansallisvaltion kannalta eräänlaisina ulkopuolisina epäjärjestyksen tiloina, joiden logiikkaa tuntuu perinteisestä turvallisuuspolitiikan näkökulmasta olevan vaikea tavoittaa, ymmärtää ja padota. Tämä johtaa myös osittaiseen teknologiauhkia koskevien diskurssien järjestäytymättömyyteen ja diskurssien puitteissa esitettyjen, myöhemmin esiteltävien, keinovalikoimien hajanaisuuteen. Diskurssien sisällä ja niiden avulla pyritään toimimaan ja aikaansaamaan ratkaisuja. Ongelmalliseksi nousevat ne tavat, joilla poliittisesti pyritään ottamaan teknologiauhkat käsiteltäviksi ilman, että toimijuus ja keinot uhkia vastaan toimimiseksi olisivat selvät.

Käsitykset teknologiasta paljastavat taustaltaan ambivalentin ja vaikeasti järjestettävissä olevan uhkamaailman, jonka projisointi ja jota vastaan toimiminen ovat poliittisen mielenkiinnon kohteena, mutta jotka samalla tuntuvat olevan poliittisen keinovalikoiman avulla vaikeasti hallittavissa. Pelkona on yhteiskunnan kauttaaltaan läpäisevän teknologian aiheuttamat ongelmat koska ja missä tahansa. Turvallisuuspolitiikan kannalta merkitykselliseksi teknologiauhkat paljastuvat niiden *kokonaisvaltaisuuden* kautta. Ne nousevat esille erityisesti poliittisissa asiakirjoissa nostoen edelleen esille teknologian yhteiskuntaa läpäisevän ominaisuuden. Teknologisten uhkien nähdään syntyvän ja vaikuttaen yhtä aikaa ”kaikkialla” mutta hallintakeinojensa suhteen ”muualla”. Yleisesti puhutaan sisäänrakennetuista ja systeemisistä riskeistä, joilla

*”[...] tarkoitetaan laajalle levinneitä teknisten järjestelmien riskejä. Systeemiset riskit kohdistuvat järjestelmiin, joista yhteiskunta on riippuvainen. Näitä järjestelmiä ovat esimerkiksi terveydenhuolto, kuljetukset, sähkön- ja lämmöntuotanto, vesi- ja viemärijärjestelmät ja telekommunikaatio. Systeemisten riskien merkitystä korostaa se, että niitä on vaikea hallita perinteisellä riskienhallintakeinolla.”*³⁸³

Samalla teknologian ja käyttäjän välinen suhde korostuu: ”Teknologia ja sen käyttäjä eivät välttämättä kohtaa, teknologiaa ei osata käyttää oikein eikä ymmärretä, mihin käyttäjän tekemät virheet voivat johtaa.”³⁸⁴ Mielenkiintoista sinänsä, ei teknologiaa edellä esitetysti läheskään aina eritellä. Yleisesti puhutaan teknologiasta sellaisenaan ilman määrittelyä siitä, mistä teknologiasta puhutaan. Tämä korostaa mielenkiintoisella tavalla paitsi determinististä teknologian käsittämistä,

³⁸² Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002b, 8.

³⁸³ Sisäasiainministeriö 2008, 11.

³⁸⁴ Sisäasiainministeriö 2008, 11. Systeeminen ja verkottuva uhka voi realisoitua monella tavalla. Esimerkiksi tuontipoltoaineiden ja muun energian tuonnin vaikeutuminen voivat pitkittyessään synnyttää taloudellisen huoltokriisin, joka voi laajeta ja laukaista uhkia muilla aloilla. Valtioneuvosto 2006a, 54.

myös teknologioiden toisiinsa linkittymistä sekä teknologian koettua meistä riippumatonta kehitystä.

Kuten todettu, käsitellään teknologiaa aineistossa luonnollisena osana suomalaista yhteiskuntaa. Tämä näkyy myös siinä, miten teknologiaa, sen suhdetta yksilöihin ja yhteiskuntaan ja siitä kerrottavaa tarinaa ei kyseenalaisteta. Sen sijaan teknologiauhkia vastaan tulee turvallisuuspolitiikan kannalta siirtyä toimimaan uuden, erilaisen ja nopeavaikutteisen logiikan mukaisesti:

”Keskinäisriippuvaisessa maailmassa useat turvallisuushaasteet ja -uhkat ovat valtioiden rajat ylittäviä ja vaikutuksiltaan laajoja; niiden hallinta vaatii perinteisen turvallisuuspolitiikan keinojen ja sotilaallisen puolustuksen lisäksi muita toimenpiteitä.”³⁸⁵

”Äärimmilleen optimoidut toimintamallit ja monimutkaistuva teknologiamaailma saattavat yhdessä häiriintyessään siirtyä nopeasti normaalitilasta vakavaan häiriötilaan, jonka laukaisemiseen tarvitaan nopeasti vaikuttavia vastatoimenpiteitä.”³⁸⁶

On tärkeää huomioida, että toisin kuin turvallisuuspoliittisissa uhkissa yleensä, eivät teknologiauhkat esiinny aktiivisen poliittisen toiminnan, kuten ulkopoliittikan kohteina, vaan yhteiskunnan ja myös politiikan itsensä tulee sopeutua teknologian kehitykseen ja siitä aiheutuviin ongelmiin. Tämä on liitoksissa siihen, miten teknologiaa esitetään yleisesti deterministisenä. Puhuttaessa teknologiasta nähdään teknologia ja sen kehitys yleisesti *tapahtuvaa*. ”Teknologian kehitys luo uusia turvallisuusratkaisuja”³⁸⁷, ”Teknologian nopea kehittyminen sekä tietoverkkojen ja -palveluiden yhdentyminen lisäävät haasteita[...]”³⁸⁸, ”Puolustusmateriaalin nopea hinnannousu, tekninen kehitys ja saatavuus [...]”³⁸⁹

Vaikka olemassa on myös mahdollisuus luoda uusia toimintatapoja kehittyvän teknologian avulla, on teknologiauhkia kohtaan suunnattu toiminta reaktiivista.³⁹⁰ Teknologiaa ei katsota voivan poistaa, ainakaan kukaan ei tätä ehdota. ”[...] koko yhteiskunnan riippuvuus kyseisistä järjestelmistä kasvaa, eikä siirtyminen manuaalisten varajärjestelmien käyttöön ole enää merkittävässä määrin mahdollista”³⁹¹. Sinänsä turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen ei tätä voikaan odottaa tekevän, sillä ne lähinnä linjaavat kehityskulkuja, mutta reaktiivisuus heijastuu

³⁸⁵ Valtioneuvosto 2009, 4.

³⁸⁶ Huoltovarmuuskeskus 2007a, 4.

³⁸⁷ Valtioneuvosto 2009, 7.

³⁸⁸ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 8.

³⁸⁹ Valtioneuvosto 2009, 57.

³⁹⁰ Emt, 7.

³⁹¹ Valtioneuvosto 2004, 143.

yleisenä toimenpiteenä myös muualla aineistossa. Näiltä osin teknologian käsittely on riskiyhteiskunta-ajattelua muistuttaen refleksiivistä ja toiminnaltaan epätietoista. Toisaalta uhkan kirjoittamisen näkökulmasta on myös mahdollista, ettei teknologiauhkia pidetä tarpeeksi vakavina jotta vastatoimenpiteisiin ryhdyttäisiin – tai sitten niille ei tiedetä mitä poliittisesti tehdä.

Patologisen homogenisaation kannalta tarkasteltuna mielenkiintoinen piirre on determinismiin liittyen jo edellä esitettyyn viitaten erityisesti teknologisia järjestelmiä koskevissa uhkakäsityksissä yleinen rajojen puute ja teknologiauhkien artikuloinnissa toiseuden alueellisen sijoittamisen vaikeus. Havaittavissa on, miten teknologiauhkat eivät saa osakseen identiteetin luomisen ja ylläpitämisen kannalta usein välttämättömänä katsottua spatiaalista sijoittamista, jolla Heather Raen mukaan rakennetaan yhtenäistä poliittista aluetta. Käytettävät toiseuden diskurssit eivät siten nojaa kansallisvaltiolle yleiseen alueelliseen identifikaatioon. Vaikka aineistossa yleisesti puhutaan ”Suomesta” ja ”suomalaisesta yhteiskunnasta” on rajadiskurssien ja spatiaalisen erottamisen käyttö vähäistä. Toisaalta, Anssi Paasiin nojaten, yhteiskunnan ja yhteisön jäseneksi tullaan sosialisatioprosessin avulla, jossa yksilön ympäristö ja alue muodostavat tajunnallisen sidoksen todellisuuteen. Merkittävää on se, että spatiaalisen ulottuvuuden merkityssisällöt ja tulkinnat muuttuvat ajan kuluessa.³⁹² Vaikka alueellinen sidos on merkittävä, voi teknologiauhkien nähdä toimivan homogenisaation välineenä, sillä homogenisaation tavat ja sisältö adaptoituvat ympäröivään todellisuuteen ja yhteiskuntaan. Uhkaympäristön konstruoinnin voi siten olettaa ainakin osittain onnistuvan teknologian, yhteiskunnan ja identiteetin suhteeseen vetoamalla rajadiskurssin puutteesta huolimatta.

6.3.2. Talouden lainalaisuudet ja elinkeinoelämän merkitys

Sami Moision mukaan valtioiden välisiä suhteita määrittää enenevässä määrin globalisaation mukanaan tuoma taloudellinen kilpailu kuin varsinainen poliittinen vihollisuus.³⁹³ Globaaliin talouteen ja teknologiaan liittyvänä diskurssina esiintyykin yleisesti elinkeinoelämän ja talouden tärkeyttä ja niiden toiminnan häiriötöntä jatkumista korostavia käsityksiä. Toisaalta nyky-yhteiskunnassa teknologisten järjestelmien omistus on usein yksityisten yritysten hallinnassa, jolloin erityisesti varautuminen poikkeustilanteisiin ja -oloihin nojaa elinkeinoelämän harteille.³⁹⁴

³⁹² Paasi 1984, 4.

³⁹³ Moision 2008, 79; 85.

³⁹⁴ Varautumisella tarkoitetaan tässä yhteydessä ”toimintaa, jonka tarkoituksena on luoda ja ylläpitää organisaation riittävä valmius normaaliolojen ja poikkeustilanteiden varalta. Varautuminen käsittää suunnittelun sekä tarvittavat etukäteisvalmistelut”. Ks. Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 14. Yleisellä tasolla varautumisen tavoitteena

Haasteena on valtion näkökulmasta globaalin talouden aikakautena ylläpitää ennen valtiolle kuuluneita ja sen omistuksessa olleita rakenteita ja järjestelyjä tilanteessa, jossa yhteiskunnan toiminnan nähdään edellyttävän jatkuvuutta ja häiriöttömyyttä.³⁹⁵ Valtionhallinto on ottanut aktiivisen roolin pyrkimyksenään saada yritykset turvaamaan omien ja yhteiskunnalle välttämättömien kriittisten prosessien jatkuvuus ja järjestelmien toimivuus myös poikkeusoloissa. Tämä näkyy myös tutkielmaan valikoidussa Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan ja Huoltovarmuuskeskuksen aineistossa, jotka on usein osoitettu elinkeinoelämän varautumisen pohjaksi.³⁹⁶

Teknologiaa koskien haasteena ja pelkona on erityisesti talouden yleisestä kehityksestä johtuva valtion johtaman varautumistoiminnan ulottumattomiin siirtyminen ja yhteiskunnalle elintärkeiden järjestelmien hallinnan vaikeus:

*”Globaaleilla markkinoilla yritysten arvoketjut hajautetaan eri maihin ja mantereille sen mukaan, missä tarvittavat toiminnot pystytään tuottamaan edullisimmin. Tämän kehityksen seurauksena yritysten ja valtioiden menestys on eriytynyt yhä enemmän toisistaan. Kansallisen ohjauksen mahdollisuudet ovat jatkuvasti vähenemässä.”*³⁹⁷

*”Keskeinen haaste kansainvälisten toimialojen ja markkinoiden kannalta on taloudellisen ja poliittisen päätöksenteon rajojen siirtyminen. Monet liiketoimintamalleihin liittyvät päätökset syntyvät kansainvälisten, useilla markkinoilla – EU, Yhdysvallat, Aasia – toimivien yritysten globaalien strategioiden perusteella. Poliittinen päätöksenteko kuitenkin on edelleen pääsääntöisesti sidoksissa paikalliseen markkinaan. Taloudellinen ja poliittinen ulottuvuus eivät kuitenkaan välttämättä kohtaa tai johda samansuuntaisiin ratkaisuihin. Tietojärjestelmälään liiketoiminta- ja omistusrakenteiden muutokset ovat seuranneet toisiaan yhä kiihtyvässä tahdissa, mikä todennäköisesti on ainakin osittain heijastunut alan kykyyn vastata huoltovarmuuteen liittyvistä toimista. Rakenteiden muutokset ja niiden vaikutukset ovat käytännössä osoittautuneet usein yllätyksellisiksi ja ennen kaikkea nopeiksi.”*³⁹⁸

*”[...] muutoksista johtuen ainakin seuraavat seikat on huomioitava kansallisissa varautumistoimenpiteissä:[...]hallinta Suomen kannalta heikkenee, kun päätökset tehdään muualla [...] muodostuu pieni määrä globaaleita pelureita.”*³⁹⁹

*”Yritystoiminnassa on siirrytty maailmanlaajuisiin toimintamalleihin, mikä on johtanut tuotannon keskittymiseen, lisääntyvään toimintojen verkottumiseen [...] Riippuvuus ulkomaisten verkostojen ja logististen järjestelmien toimivuudesta on kasvanut, kuten myös [...] erilaisten teknisten järjestelmien osuus.”*⁴⁰⁰

oli ennen vuotta 2008 pyrkimys selvittää 12 kuukautta kestävästä kriisistä. Uusitun huoltovarmuuden tavoitteista annetun päätöksen mukaisesti on tavoiteajasta luovuttu ja yhteiskunnan toimivuuden tulee olla turvattu joka hetki.

³⁹⁵ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005b, 12.

³⁹⁶ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 4.

³⁹⁷ Valtioneuvosto 2006a, 8.

³⁹⁸ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005, 2.

³⁹⁹ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 4.

⁴⁰⁰ Valtioneuvosto 2004, 27.

Turvallisuuspolitiikan tekstit huomioivat yritysten merkityksen varautumisessa, mutta eivät kuitenkaan korosta merkittävästi yrityksiä ja niiden toimintaa varautumistoiminnan perustana.⁴⁰¹ Niiltä osin kuin normaalin markkinalogiikan ei katsota johtavan riittävään varautumisen tasoon, täydennetään ”varautumisvastuita lainsäädännöllisillä velvoitteilla [...] joissa viranomaiset valvovat ja yhteen sovittavat lakisäätteistä varautumista”⁴⁰². Yhtenä keinona nähdäänkin sääntelyn lisääminen. Sääntely nähdään kuitenkin ristiriitaisena ja ongelmallisena keinona, sillä toiminto- ja palveluketjujen, sekä teknisten järjestelmien kansainvälistyminen ja monikansallisuus asettavat rajoja tehtäville kansallisille toimenpiteille. Valtiolle ja hallinnonaloille halutaan varata mahdollisuus kehittää lainsäädäntöä niitä tilanteita varten, joissa katsotaan vapaan markkinoiden toiminnan aiheuttavan potentiaalisen uhkan yhteiskunnan elintärkeän toiminnon ylläpitämisen kannalta. Toisaalta sääntely ja markkinoihin puuttuminen nähdään myös varauksellisesti, sillä se ”lisää byrokratiaa, jäykistää markkinoita ja heikentää kilpailukykyä”.⁴⁰³ Ratkaisuna nähdään pikemmin yhteistyö viranomaisten ja elinkeinoelämän kanssa⁴⁰⁴, sillä ”lakisäätteiset varautumisvelvoitteet eivät saa häiritä markkinoiden toimintaa ja tasapuolisia kilpailuedellytyksiä”⁴⁰⁵. Elinkeinoelämän merkitys ja teknologian yksityisessä omistuksessa olemisen muodostamia mahdollisia ongelmia korostetaan erityisesti informaatioteknologiaan liittyen. Tosin ”riskin omistajaa on myös usein vaikea tai jopa mahdotonta määrittää”⁴⁰⁶:

*”Markkinavoimien yhä enemmän ohjatessa toimintaa saattaa kiinnostusta varautumista kohtaan laskea, mistä on merkkejä havaittavissa [...] Varautumisvastuut hämärtyvät yritysten omistussuhteiden nopeasti muuttuessa ja erityisesti kansainvälistymisen seurauksena. Onkin aiempaa tärkeämpää että valmiussuunnittelussa on toimenpideluettelot niistä mahdollisista toimista, joilla verkkojen hallinta tarvittaessa voidaan järjestää kotimaisin voimin. Tämän suunnittelun laiminlyönti saattaa viedä pohjan pois kansallisilta varautumistoimenpiteiltä.”*⁴⁰⁷

*”Globaaleilla yrityksillä voivat myös toiminnan kannalta elintärkeät osat sijaita Suomen ulkopuolella, esim. verkonhallinta. Ongelmana tällöin on Suomeen jäävien osien toiminnan varmistaminen poikkeusoloissa, jos yhteydet ulkomaisiin toimipisteisiin ovat poikki.”*⁴⁰⁸

⁴⁰¹ ”[...] elinkeinoelämän yritysten merkitys yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisessa lisääntyy jatkuvasti”. Valtioneuvosto 2006a, 7.

⁴⁰² Ibid.

⁴⁰³ Tiedonkäsittelypalveluiden keskittymisen vaikutus huoltovarmuuteen 2005, 16.

⁴⁰⁴ Ibid.

⁴⁰⁵ Valtioneuvosto 2006a, 7.

⁴⁰⁶ Sisäasiainministeriö 2008, 11.

⁴⁰⁷ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 2.

⁴⁰⁸ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002b, 3. Tietotekniikkaa käsitellään uhkaympäristössä hyvin laajasti. Yhtenä uhkan aiheena nähdään esimerkiksi tärkeiden ohjelmistojen saatavuus: ”Suurin osa käytössä olevista (valmiuden kannalta merkittävistä) yritysohjelmista on peräisin Suomen ulkopuolelta.” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 21.

”Myös varusohjelmistojen lisenssien hallinta on usein kokonaan ulkomailla. Huomattavana riskitekijänä voidaan pitää mahdollisuutta pysäyttää tiedonkäsittely maamme rajojen ulkopuolelta jättämällä päivittämättä varusohjelmistojen lisenssejä.”⁴⁰⁹

Elinkeinoelämän merkitys nousee esille erityisesti yleistä huoltovarmuutta ja huoltovarmuuden kannalta merkittäviä teknologiajärjestelmiä määritettäessä. *”Sen (huoltovarmuuden) haasteita ovat kuitenkin muun muassa riippuvuus tuontienergiasta sekä kriittisen infrastruktuurin ja -tuotannon sekä palveluiden siirtyminen ulkomaiseen määräysvaltaan. Varautumisessa vakavimpana uhkana pidetään kriisitilannetta, jossa kyky tuottaa tai hankkia ulkomailta kriittisiä tavaroita ja palveluja on vaikeutunut tai väliaikaisesti loppunut. Tämä koskee erityisesti tieto- ja viestintäjärjestelmiä.”⁴¹⁰*

Uhkana nähdäänkin joutuminen kriisitilanteessa ulkomaisen tai yksityisen toimijan armoille. *”Järjestelmä voi olla ulkomaalaisen tai yksityisen toimijan omistuksessa, jolloin järjestelmänomistajalla ei ole samaa intressiä varmistaa järjestelmän toimivuutta tai varajärjestelmän toimintaa.”⁴¹¹*

Mahdolliseksi uhkaksi muodostuu valvonnan heikkeneminen ja organisaation ulkopuolinen riippuvuus usein ulkomaisista palveluntoimittajista erityisesti poikkeusoloissa. Ongelmaksi koetaan tilanne, jossa yhteiskunnalle elintärkeä järjestelmä tai sen osa ei ole hallittavissa kotimaasta tai jossa sitä voidaan käyttää voimankäytön välineenä.⁴¹² Markkinoiden keskittymisen sääntely ja ulkomaalaisten suorittamien yritysostojen seuraaminen nähdään välineiksi paitsi elinkeinopoliittiselta, myös valtion turvallisuuslähtökohdista tapahtuvan strategisen omistajuuden kannalta. Vaihtoehtona nähdään muiden keinojen ollessa riittämättömiä sellaisen yrityksen hankkiminen valtiojohtoiseen omistukseen, joka on välttämätön toimija yhteiskunnan toimivuuden ja kriisiolosuhteiden kannalta. *”Kriittisen infrastruktuurin ja tuotannon varmistaminen sekä sotilaallisen maanpuolustuksen tarpeet saattavat edellyttää valtion määräysvallan tai omistuksen säilyttämistä strategisesti tärkeissä yhtiöissä.”⁴¹³*

Mielenkiintoista viimeisimmässä esimerkissä on yleinen omistajuuteen liittyvä problematiikka, joka jätetään mainitsematta. Ensinnäkin mainitsemalla ulkomaisuus annetaan ymmärtää että suomalainen, so. kotimainen omistajuus olisi jollakin tavalla lähtökohtaisesti turvallisempaa kuin ulkomainen. Lisäksi epäselvää on, mitkä ovat ne valtiot, joista tuleva omistus katsotaan ei-toivottavaksi. Samalla jätetään mainitsematta se, kehen verrattuna toimijalla ei välttämättä ole

⁴⁰⁹ Valtioneuvosto 2006a, 50

⁴¹⁰ Valtioneuvosto 2009, 51.

⁴¹¹ Sisäasiainministeriö 2008, 11.

⁴¹² Emt, 10.

⁴¹³ Valtioneuvosto 2009, 73.

samaa intressiä vastata järjestelmän toimivuudesta. Vaikka edellä mainittu esimerkki voidaan nähdä implisiittisenä perusteluna valtio-omistajuudelle, yleisesti omistajuus nähdään viimekätisenä vaihtoehtona, jolloin vaihtoehdoksi jää käytännössä elinkeinoelämän ohjeistaminen, sääntely ja yhteistyö. Ongelmana nähdään valtion kannalta elinkeinoelämän nopeat muutokset. Elinkeinoelämä puolestaan pitää toisinaan ongelmana valtionhallinnon yrityksille antamien määräysten ja ohjeiden epäselvyyttä: ”Selkeitä vaatimuksia tai määräyksiä kaivattaisiin niille organisaatioille, jotka arvioidaan kriittisiksi[...]Tarvittaisiin kannanotto ja ohjeistusta[...]”⁴¹⁴

Valtion kannalta ongelmana nähdään myös – liiketaloudellisesti hyvin tavanomainen – yritysten yleinen tendenssi ulkoistaa omia palveluitaan ja toimintojaan. Teknologinen kehitys itsessään on erityisesti informaatioteknologian alalla mahdollistanut maailmanlaajuisen ulkoistamisen. Huolehtimalla yhteen liitettävistä ohjelmistoista ja järjestelmistä, on yrityksille tullut mahdolliseksi huolehtia käytössään olevien järjestelmien normaaliaikojen toiminnasta, vaikka ne sijaitsisivat toisella puolella maapalloa. Lisäksi uhkana nähdään myös se, ettei yrityksillä ole kannustimia huolehtia riittävästä investoinneista ja varajärjestelmistä. Taloudellisen tilanteen kiristyessä mahdolliset ongelmat kasvavat.⁴¹⁵

*”Yhteiskunnan toimivuuden turvaaminen edellyttää yritysten tärkeiden toimintojen varmistamista ja tietojenkäsittelyn turvaamista kaikissa olosuhteissa. Yritysten yhteiskunnallinen vastuu korostuu poikkeusoloissa.”*⁴¹⁶

*”Varautumisessa on huomioitava sekin, että nämä tietovarannot siirtoyhteyksineen sijaitsevat yhä useammin ulkomailla.”*⁴¹⁷

Erityisesti tietotekniset järjestelmät nähdään herkäksi, maailmantalouden ehdoilla toimivaksi alaksi, jonka merkitys korostuu erityisesti kriisiolosuhteissa. ”Ylläpidossa tarvittavat varaosavarastot sijaitsevat yhä useammin Suomen ulkopuolella. Lisäksi haasteena on pitää yllä kriittiset ohjelmistot ajan tasalla sekä säilyttää ammattiosaajat alan palveluksessa.”⁴¹⁸ Ulkoistamiseen liittyy yleinen huoli asiantuntijoiden merkityksestä teknistyneessä yhteiskunnassa: ”Ylläpidon ja huollon edellyttämien asiantuntijaresurssien ulkoistaminen lisää häiriöiden vaikuttavuutta”⁴¹⁹. Talouteen liittyen osaavan työvoiman ja asiantuntijoiden merkitystä korostetaankin yleisesti. Erityisesti monimutkaisten järjestelmien ja teknisesti vaativien osaajien saannista tulee pitää huolta varsinkin

⁴¹⁴ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005b, 31.

⁴¹⁵ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2004, 5.

⁴¹⁶ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002a, 3.

⁴¹⁷ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001c, 4.

⁴¹⁸ Valtioneuvosto 2006a, 51.

⁴¹⁹ Valtioneuvosto 2009, 7.

poikkeusoloissa. ”Liikkuvuus ja osaaminen muodostaa myöskin uhkatekijän, koska työntekijät eivät ole perinteiseen tapaan hallittavissa.”⁴²⁰ Asiantuntijuuden ”karkaamisen” Suomen ulkopuolelle nähdään siten muodostavan kriisitilanteessa uhkatekijän. Toisaalta asiantuntijoiden saatavuuskaan ei aina riitä, sillä ongelmia saattaa syntyä järjestelmien monimutkaisuudesta:

”Alan (tietotekniikka) tekniset järjestelmät monimutkaistuvat jatkuvasti, minkä seurauksena osaaminen pirstoutuu ja samalla suuria kokonaisuuksia hallitsevien määrä vähenee. Erikoisosaaminen keskittyy kaventuville osa-alueille eli osaamisen syvyys kaventuu[...].”⁴²¹

”[...] tarvitaan useita eri alueiden guruja, jotta teknisten järjestelmien operointi on mahdollista.”⁴²²

6.4. TURVALLISUUS, UHKAT JA PUOLUSTUKSEN MUUTOS

Kansainväliset kehityskulut vaikuttavat suomalaisen turvallisuuspolitiikkaan myös talouden ulkopuolella. Muun muassa uudet sodat, humanitaarinen interventio ja terrorismin vastainen sota ovat termeinä saapuneet kylmän sodan jälkeiseen turvallisuuspolitiikan keskusteluun monimuotoistaen turvallisuuspolitiikassa huomioitavia tapahtumia ja toimintamahdollisuuksia. Teknologinen kehitys on puolestaan monipuolistanut turvallisuuspolitiikan kenttää lähentäen turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa toisiinsa nähden. Clausewitzilainen sotakäsitys ei sinänsä ole kadonnut, mutta teknologia ja teknologiauhkat ovat muuttaneet turvallisuuden käsittämisen tapoja.

6.4.1. Teknologia ja turvallisuus

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisesti tärkeä havainto on teknologian vaikutus ja merkitys puolustukselle ja yleisemmin puolustuspolitiikkaan. Vaikka puolustusteknologia sellaisenaan on jätetty tutkielman tarkastelun ulkopuolelle, on teknologian, turvallisuuden ja puolustuksen välinen suhde kiinteästi liitoksissa toisiinsa.⁴²³ Puolustusvoimat ja yhteiskunta ovat liittyneet samoihin järjestelmiin. Puolustusvoimat on yhä enenevässä määrin *tietoyhteiskunnan puolustusvoimat*, jota kohtaa samat teknologian lainalaisuudet kuin muutakin yhteiskuntaa: ”Sähköiset viestintä- ja tietojärjestelmät tehostavat positiivisella tavalla sekä siviili- että sotilastoimintaa.”⁴²⁴

⁴²⁰ Martikainen & Ihalainen 2000, 38.

⁴²¹ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 3.

⁴²² Emt, 4.

⁴²³ Sinänsä tutkimisen arvoinen aihe ja myös tämänkin tutkielman havaintoihin liittyvä huomio on sotilasteknologian hinnannousun aiheuttamat ongelmat puolustukselle. Puolustusmateriaalin ja -teknologian hinnan arvioidaan yleisesti kaksinkertaistuvan seitsemän vuoden kuluessa. Ks. Puolustusministeriö 2006a, 6.

⁴²⁴ Valtioneuvosto 2009, 51.

”Puolustusvoimat on riippuvainen muun yhteiskunnan huoltovarmuudesta ja sitä kautta sotilaallista maanpuolustusta tukevasta tuotannosta ja järjestelmien ylläpidosta.”⁴²⁵

Turvallisuus- ja puolustuspoliittisesti Suomi oli sidottu maailmansotien jälkeisen ajan suurvaltasuhteiden armoille. YYA-aikakauden merkittävin uhka muodostui Neuvostoliiton lukumääräisesti valtavista asevoimista erityisenä uhkakuvana Neuvostoliiton massiivinen maahyökkäys.⁴²⁶ Suurvaltasuhteiden lientyminen 1990-luvulta eteenpäin muutti kuitenkin merkittävästi suomalaista uhkaympäristöä ja turvallisuuspolitiikkaa. Erityisesti 1990-luvun alussa tapahtunut *suomalaisen sodan kuvan hajautuminen* on merkittävällä tavalla vaikuttanut niihin uhkakuviin ja välineisiin, joilla myös tämän hetken turvallisuuspolitiikka operoi. Merkittävä muutos turvallisuuspolitiikassa tutkielman kannalta on 1990-luvun jälkipuoliskolla koko läntistä sodan kuvaa muuttanut *teknologisen sodankäynnin diskurssi*, joka on liittynyt vahvasti läntisten yhteiskuntien käsityksiin itsestään kehittyneinä tietoyhteiskuntina. Kehitys on tutkielman kannalta erittäin merkittävää, sillä yhteiskuntien teknologinen kehitys ja sodan kuvan teknistyminen ovat nostaneet tietoyhteiskunnan kohtaamat uhkat turvallisuuspolitiikassa sotilaallisten uhkakuvien rinnalle ja toisiinsa liittyviksi. Samanaikaisesti Suomessa aikaisemmin vallinnut aluepuolustuksen doktriini on menettänyt merkitystään yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen noustessa yhä tärkeämpään asemaan turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa. Teknologisen sodankäynnin diskurssi heijastuu yleisesti teknologiauhkien aiheuttamassa haasteessa niin siviili- kuin sotilaspuolelle. Osin teknologisen yhteenliittymisen kautta muodostuvat hyödyt ja toisaalta myös haitat, jotka koskevat sekä yhteiskunnan toimintoja että puolustusulottuvuutta:

”Sähköinen viestintä on yhteiskunnallisen merkityksensä takia noussut merkittävään rooliin myös poliittisten ja sotilaallisten kriisien yhteydessä. Tietojärjestelmien häirinnän, hyväksikäytön ja tuhoamisen suunnitteleminen sekä toimenpiteisiin valmistautuminen ovat osa sotilaallisia operaatioita ja tietosodankäynti (informaatiosodankäynti) on kiinteä osa nykyaikaista sotilaallista varautumista.”⁴²⁷

”Tietojärjestelmistä on tullut niin julkisen hallinnon ja kuin elinkeinoelämänkin tärkeä tukipilari. Internet-teknologian sekä tiedonsiirron päätelaitteiden liikkuvuuden ja langattomuuden yleistymisen, siirtonopeuksien kasvu ja tiedon digitalisoituminen ovat luomassa yhä uusia mahdollisuuksia tietotekniikan käytölle, mutta aiheuttavat samalla myös vakavia uhkakuvia. Erityisen merkittäväksi tietoverkkoihin ja -järjestelmiin kohdistuvat uhkat poikkeusoloissa, joissa

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Historiallisesti on tärkeää huomioida myös Naton muodostama sotilaallinen uhka kylmän sodan aikana, joka ilmeni pyrkimyksenä vakuuttaa Neuvostoliitto siitä, ettei Suomen aluetta käytettäisi hyväksi Neuvostoliittoa kohdistettavassa hyökkäyksessä. Tämä johti pyrkimykseen ylläpitää uskottavaa puolustusta kaikkia sotilaallisia uhkia vastaan. Raitasalo 2008, 87.

⁴²⁷ Valtioneuvosto 2006a, 49.

*yhteiskunnan toimintakyky ja turvallisuus ovat hyvin riippuvaisia tietojärjestelmien toiminnasta.*⁴²⁸

*”Informaatioteknologian kehitys mahdollistaa verkostoavusteisen sodankäynnin.*⁴²⁹

Muodostunut *teknosodan diskurssi* on nähtävillä yleisessä muutoksessa, joka koskee kylmän sodan ajalta periytyneen aluepuolustuksen doktriinin haastamista. Se näkyy esimerkiksi puolustusvoimien teknisessä muutoksessa, sekä verkostokeskeisen sodankäynnin nostamisessa esiin.⁴³⁰ Vaikka muutos ei vielä olekaan täysin muuttanut puolustustoiminnan lähtökohtia, näkyy se erityisesti lähiaikojen kehityksessä, jossa *”integroitu tiedustelu-, valvonta-, ja johtamisjärjestelmä tuottaa oikean tilannekuvan muodostamisen, suunnittelun, toimeenpanon ja vaikutusten seurannan toteuttamiseksi[...]*kehittämisessä otetaan huomioon tietoverkkosodankäynti”.⁴³¹ Teknosodan esiin nostaminen on sidoksissa paitsi aluepuolustusdoktriinin uskottavuuden vähenemiseen nyky-yhteiskunnassa, myös luonnollisesti teknosodan doktriinin nousevaan uskottavuuteen tilanteessa, jossa muiden otaksutaan siirtyvän teknosodan trendin mukaisesti erityisesti informaatioteknologian lisääntyvään käyttöön.⁴³²

Teknosodan diskurssilla on mielenkiintoinen ulottuvuus sen suhteessa Venäjään. Kuten Jyri Raitasalo toteaa, on Suomessa teknosodan diskurssi kehittynyt paitsi yleisenä kuvauksena yleisestä muutoksesta koskien yllämainittua sodankäynnin luonnetta, myös suhteessa Venäjän asevoimien tavoitteeseen parantaa suorituskykyään modernisoimalla joukkojaan ja ottamalla käyttöön teknosodan piirteitä.⁴³³ Vaikka yleisesti katsotaan, että *”Venäjä on valmis käyttämään sotilaallista voimaa intressiensä edistämiseen*”⁴³⁴, on teknosodan trendi nyt uhkana myös Suomelle. *”[...]Kehitys (teknosota) on selkeimmin havaittavissa länsimaissa, mutta samoja piirteitä on nähtävissä myös Venäjän asevoimissa*”⁴³⁵. Otsikon *Turvallisuuskehitys Suomen lähialueilla* alla kirjoitetaan vuoden 2009 turvallisuus- ja puolustuspoliittisessa selonteossa:

”Venäjän sotilaallisen voiman käyttö Georgiassa heijastuu turvallisuusajatteluun myös Suomen lähialueilla.[...] Sotilaallisten turvallisuusuhkien lisäksi on syntynyt uusia uhkia: Viron ja

⁴²⁸ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001b, 8. Tietoturvallisuuden alalla yleisesti vastuu turvallisuudesta on organisaation itsensä vastuulla. Kriisiolosuhteita varten varautumista ohjaa Liikenne- ja viestintäministeriö.

⁴²⁹ Puolustusministeriö 2006a, 6.

⁴³⁰ Raitasalo 2008, 146–161.

⁴³¹ Valtioneuvosto 2009, 100.

⁴³² Muutoksella on luonnollisesti merkitystä puolustusvoimien rakenteen ja joukkotuotannon kannalta. On todennäköistä että puolustusvoimien henkilökunnan ammattitaito ja yleisemmin myös sodankäynnin ammattimaistuminen, ammattiarmeija, nousee vahvemmin esille. Toisaalta ongelmiana on, kuten jo edellä esitettiin nousevat materiaalikustannukset. Raitasalo 2008, 155–157.

⁴³³ Raitasalo 2008, 155.

⁴³⁴ Valtioneuvosto 2009, 32.

⁴³⁵ Valtioneuvosto 2004, 38.

*Georgian kokemukset osoittavat, että tietoverkkohyökkäykset ovat konkreettinen turvallisuushuhta.*⁴³⁶

Teknosodan trendin liittäminen Venäjään voi käytännössä nähdä palvelevan neljää tarvetta. Ensinnäkin sillä kyetään uusintamaan ja ylläpitämään Venäjän toiseutta, joka nykyisessä turvallisuuspoliittisessa tilanteessa ei puolustusulottuvuuden kannalta ole helppoa; ainakaan siihen ei tarjoudu materiaalia ja raaka-ainetta samassa määrin kuin kylmän sodan aikana. Toiseksi teknosodan määrittäminen uhkaksi edesauttaa puolustushallintoa määrittämään omat tarpeensa ja puolustamaan omien intressiensä – ja määrärahatarpeidensa – oikeutusta. Kolmanneksi teknosodan ja Venäjän kytkeminen kertoo tarinaa Suomesta paitsi jo mainitun toiseuden avulla, liittämällä Suomen puolustusulottuvuudessa tietoyhteiskunnaksi ja kertomalla näin tarinaa meistä. Neljänneksi teknosodan trendi yleisesti on liitoksissa Suomelle kylmän sodan jälkeisen ajan rakennettuun läntiseen identiteettiin, joka heijastuu kykynä ja pyrkimyksenä käydä verkostokeskeistä sotaa. Uskottava sotilaallinen toiminta ja läntinen identiteetti yhdistettynä edellä mainittuihin syihin muodostavat normipaineen, jonka alla Suomen puolustusvoimia ja -järjestelmää rakennetaan teknosodan teesien mukaisesti.⁴³⁷

Teknosodan trendiin ja informaatioavusteiseen sodankäyntiin liittyy myös kehityskulkuja, jotka vaikeuttavat kulloinkin vallitsevan turvallisuustilanteen määrittelyä. Turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko 2009 toteaa:

*”Sodan ja rauhan välinen raja hämärtyy. Niin sanotulle harmaalle vaiheelle on ominaista sotilaallisen voiman käytöllä uhkaaminen tai sen rajoitettu käyttö painostusmielessä. Tähän vaiheeseen liittyvät myös poliittinen ja taloudellinen painostus sekä informaatio- ja epäsymmetrisen sodankäynnin keinot, joilla pyritään häiritsemään yhteiskunnan normaali toimintoja, esimerkkeinä tietoverkko- ja informaatiohyökkäykset. Kehittyvä teknologia lisää epäsymmetrisen sodankäynnin keinoja.”*⁴³⁸

Teknologian käyttö ja teknologisiin järjestelmiin kohdistuvat hyökkäykset ja vahingonteot hankaloittavat tilanteen määrittelyä tilanteessa, jossa hyökkäyksen tekijä, kohde ja tarkoitus voivat jäädä selvittämättä mutta jossa aikaansaadut ongelmat voivat olla suuria. Vaikka informaatio- ja sotilaallisen sodankäynnin kohteina voivat olla päättäjät, kansalaiset, tiedotusvälineet, energialähteet, tietoverkot tai maanpuolustuksen osat, ei hyökkäyksen taustoista ja syistä välttämättä päästä selville⁴³⁹. On yhä vaikeammin arvioitavissa, onko teknologian negatiivisessa käytössä tai sen

⁴³⁶ Valtioneuvosto 2009, 46. Lisäksi Venäjä kytketään implisiittisesti samassa yhteydessä myös energian käyttöön poliittisena välineenä: ”Raaka-aine- ja energiatoimintusten vaikeuttamista voidaan käyttää poliittisena painostuskeinona.”

⁴³⁷ Raitasalo 2008, 158.

⁴³⁸ Valtioneuvosto 2009, 11.

⁴³⁹ Emt, 50–51.

kohteena olemisessa kyse vihamielisestä vaikuttamisesta, häiriöstä vai vahingosta.⁴⁴⁰ Näin myös rajanveto normaaliolojen, häiriöiden ja poikkeusolojen välillä hankaloituu:

”Ero normaaliolojen ja poikkeusolojen varmistamistarpeiden välillä on häviämässä. Laajojen järjestelmäkokonaisuuksien ylläpito, verkot sekä kansalliset ja kansainväliset verkkopalvelut edellyttävät jo normaalioloissa varautumista häiriöihin ja laajavaikutteisiin keskeytyksiin, joiden ennen ajateltiin kuuluvan vain poikkeusoloihin.”⁴⁴¹

”Normaalioloissa useimmat vakavat sähköiset hyökkäykset kohdistuvat verkko-operaattoreita tai sähköistä kauppaa harjoittavia yrityksiä vastaan. Vahinkoja aiheutetaan myös teollisuudelle, sairaaloille, julkisoikeudellisille yhteisöille ja julkishallinnolle. Järjestäytynyt rikollisuus ja terrorismi ovat nopeasti omaksumassa sähköisen hyökkäyksen hyväksikäyttöön perustuvia toimintatapoja.”⁴⁴²

”Informaatio on tällöin vaikuttamisen väline kuten joukot ja tuli. Se on maali ja ase, yhtä aikaa. Informaatio on verkottunutta. Tiedon keskeytymätön saanti on oleellista. Ilman informaatiota ei ole sodankäyntiä. Informaatio on halpaa ja sitä on saatavilla runsaasti. Informaatiopalvelut ovat haavoittuvia ja kaikki riippuu ohjelmistoista. Perinteinen sota vaikuttaa kaikkeen toimintaan, ja silloin mikään tietoverkko ei vältty toimintahäiriöiltä. Ilman sotatilaakin syntyy helposti alueellisia ja paikallisia ongelmia. Tietoverkkoon kohdistuvien terrorihyökkäysten tavoitteena ei luultavasti ole koko tietoverkon lamauttaminen, koska terroriorganisaatiot ovat itekin riippuvaisia verkon tietovälityksestä sekä julkisuuden että oman toimintansa kannalta.”⁴⁴³

6.4.2. Kokonaismaanpuolustus, YETT-diskurssi ja johtajuuden esitykset

Turvallisuuspolitiikan suorittamisen kannalta edellä mainitulla kehityksellä on kaksi merkitystä. Vuoden 2004 turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko toteaa ongelmien globaaliutta korostaen:

”Maailmanlaajuiset ja rajat ylittävät ongelmat, kuten tietojärjestelmiin kohdistuvat uhat[...]vaikuttavat myös sisäiseen turvallisuuteen, jokapäiväiseen yhteiskuntien toimivuuteen ja

⁴⁴⁰ Esimerkiksi Puolustustaloudellisen suunnittelukunnan julkaisu toteaa: ”Tietojärjestelmiin kohdistuvien uhkien aiheuttajia ovat oma henkilöstö, ulkopuoliset toimijat tai järjestelmän tekniset virheet ja vaurioituminen sekä onnettomuudet. Ulkopuolisina toimijoina tietojärjestelmiin kohdistuvissa hyökkäyksissä ovat yksittäiset tai ryhminä toimivat hakkerit, rikollisjoukot, terroristijärjestöt, yksityiset yritykset ja valtiolliset organisaatiot.” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 6.

⁴⁴¹ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2002, 5–6. ”Tietojen saatavuutta vastaan hyökätään maailmanlaajuisesti jatkuvasti ja tällaiset hyökkäykset ulottuvat yleensä myös Suomeen. Yksinkertaisesti tämä tapahtuu levittämällä tietokoneviruksia, jotka muuttavat ja hävittävät tiedostoja sekä aiheuttavat jopa fyysisiä vaurioita laitteisiin. Tietokoneviruksien uhka laajenee nopeasti. Palvelimia voidaan hidastaa ja jopa lamauttaa ruuhkauttamalla niiden toiminta. Tällaiset hyökkäykset ovat lyhytaikaisia, mutta voivat kriittisillä hetkillä vaikeuttaa olennaisesti tietojen saantia. Hyökkääjä voi hallita joitakin tietojärjestelmiä maan ulkopuolelta.” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 7. ”Yhteiskunnan kannalta vaarallisimpia ovat vieraiden valtioiden laitton tiedustelu erilaisista tietoverkoista tai erilaisten järjestelmien ohjaustoiminnoista.[...] Luvaton tiedonhankinta lisääntyy, jos yhteiskunta joutuu häiriötilanteeseen tai poikkeusoloihin. Hyökkääjä voi valmistella tulevia tunkeutumisyrittänsä jo normaalioloissa, muun muassa syöttämällä erilaisiin järjestelmiin tarvittaessa aktivoitavia haittaohjelmia.” Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2005a, 6.

⁴⁴² Valtioneuvosto 2006a, 49.

⁴⁴³ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2001a, 20.

*kansalaisten turvallisuuteen [...] Samalla ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden merkitys on korostunut [...] kylmän sodan päättymisen jälkeen.*⁴⁴⁴

Vaikka teknologian merkitys tässä yhteydessä sidotaan jälleen globalisaatioon, on merkittävämpää havaita sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden korostuminen ja niiden liittyminen vahvasti toisiinsa. Vaikka kehitys koskee useita uhkia ja turvallisuuspolitiikan toteuttamista yleisesti, ovat teknologiauhkat merkittävänä tekijänä kehityksessä, jossa sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden välisen rajan muuttuessa pyritään löytämään uusia keinoja uhkien hallitsemiseksi.⁴⁴⁵

*”Tieto-, viestintä- ja energiajärjestelmien toimivuuteen kohdistuvien uhkien torjuminen edellyttää laajaa viranomaisten ja elinkeinoelämän yhteistyötä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla.”*⁴⁴⁶

*”Turvallisuusjärjestelmien ylläpito ja viranomaisten yhteistyö on yhä tärkeämpää, jotta johtaminen toimisi myös mahdollisissa poikkeustilanteissa.”*⁴⁴⁷

Sotilaallisen hyökkäyksen uhkan väheneminen ja sotilaallisen puolustuksen keskittyminen strategisen iskun varalle sekä kohti teknosotaa, on siirtänyt suomalaisen puolustuspolitiikan fokusta kohti pienemmillä joukoilla suoritettavan hyökkäyksen torjumista. Samalla maa-alueen puolustamisesta ja vallinneesta aluepuolustuksen diskurssista on siirrytty enenevässä määrin yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojaamiseen. Muodostunut YETT-diskurssi onkin yhdessä kriisinhallintasodan ja teknosodan diskurssien kanssa Suomessa kylmän sodan jälkeisen ajan merkittävin sodan kuvaa muuttanut tekijä.⁴⁴⁸

YETT-diskurssin merkitys puolustuksen suorittamisessa käy hyvin ilmi puolustussuunnittelun pohjana käytettävästä kokonaisvaltaisesta lähestymistavasta, joka rakentuu YETT-strategian varaan.⁴⁴⁹ Samalla uusien uhkien myötä on puolustusvoimille annettu mahdollisuus toimia virkaavun antajana sisäisen turvallisuuden viranomaisten kanssa. *”Puolustusvoimia käytetään lakisääteisten tehtävien mukaisesti[...]muiden viranomaisten tukemiseen.”*⁴⁵⁰ Teknologiauhkia käsitellessä on havaittavissa yleinen YETT-diskurssin kytkeytyminen yhteen kokonaisuuspuolustus-käsitteen laajentuneen käytön kanssa. Viranomaisten yhteistyön ja kokonaisuuspuolustuksen merkitys ovat nousseet esiin yhdessä normaaliolojen häiriöiden,

⁴⁴⁴ Valtioneuvosto 2004, 75.

⁴⁴⁵ ”Suomi edistää ympäristöriskien, suuronnettomuuksien, järjestäytyneen rikollisuuden, tietojärjestelmiä koskevien uhkien, tarttuvien tautien, joukkotuhoaseiden leviämisen ja käytön sekä terrorismin ennaltaehkäisyä ja torjumista[...]Ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden yhteys korostuu”. Valtioneuvosto 2004, 77.

⁴⁴⁶ Valtioneuvosto 2006a, 51.

⁴⁴⁷ Sisäasiainministeriö 2004, 99.

⁴⁴⁸ Raitasalo 2008, 146–147.

⁴⁴⁹ Valtioneuvosto 2009, 91.

⁴⁵⁰ Emt, 92.

teknologisten uhkien, sisäisen turvallisuuden ja huoltovarmuuden korostamisen kanssa. Ne korostavat kokonaismaanpuolustuksen doktriinia ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen suojaamista yhteistyössä eri toimijoiden kesken.⁴⁵¹ Vuoden 2003 Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategian mukaan ”yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaaminen edellyttää laaja-alaista ministeriöiden ja hallinnonalojen välistä yhteistoimintaa, johon liitetään mukaan yksityinen sektori”⁴⁵². Vaikka ei voidakaan väittää teknologiauhkien sellaisenaan aiheuttaneen yksin tarvetta laajentuneelle yhteistyölle, on syytä huomioida, miten teknologiauhkat vaikuttavat verkottuneesti useimpien yhteiskunnan elintärkeän toimintojen ylläpitämiseen vaikuttavana ja uhkaavana tekijänä.⁴⁵³

Samalla kun laajamittaisen sotilaallisen iskun todennäköisyys on siirtänyt sotilaallisen puolustuksen painopistettä kohti yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista, ovat puolustusvoimien tehtävät lähentyneet sisäisen turvallisuuden viranomaisten tehtäviä osana yleistä turvallisuuden muutosta ja laajenemista. Teknologiauhkilla ja teknologian lisääntyneessä yhteiskunnallisessa käytössä ja riippuvuudessa on tässä kehityskulussa osansa:

”Suomen väestöön ja infrastruktuuriin kohdistuvista, turvallisuutta vaarantavista, ylikansallisista ja epäsymmetrisistä uhkista hankitaan ennakkovaroitus yhteistoiminnassa muiden viranomaisten kanssa.[...]Tietoyhteiskuntakehitys ja verkottuminen laajentavat puolustusvoimien yhteistoimintakenttää.”⁴⁵⁴

Turvallisuuspolitiikan operatiivista muutosta kuvaa kokonaismaanpuolustus -käsitteen sisältämän yhteiskunnan laaja-alaiseen varautumiseen perustuva turvallisuutta koskevan toiminta. Kokonaismaanpuolustus näkyy niin toimintana kuin uhkia koskevana asenteena, jossa uhkat ja niitä vastaan toimijat toimivat läheisessä yhteistyössä ja lisääntyvässä määrin myös ylikansallisesti. Lisääntyvän yhteistyön tarve näkyy selvityksissä laajana horisontaalisena yhteistyönä erityisesti

⁴⁵¹ Raitasalo 2008, 99–100.

⁴⁵² Valtioneuvosto 2003, 52. Myös raitasalo 2008, 152.

⁴⁵³ Valtioneuvosto 2006b, liite 2. Lisäksi on syytä huomioida, että vetovastuu YETT-strategian kokonaisvastuu on puolustusministeriöllä täten korostaen toimintojen turvaamisen puolustuslähtöisyyttä. Toisaalta strategia on olemassa myös sisäisiä uhkia vastaan toimimiseksi, kunhan uhka kohdistuu valtion itsenäisyyteen, kansalaisten elinmahdollisuuksiin tai turvallisuuteen.

⁴⁵⁴ Valtioneuvosto 2009, 105. Mielenkiintoista on jälleen huomata paitsi teknologian omalakinen esittäminen, myös se, ettei kehitystä nähdä negatiivisena – onhan tietoyhteiskunta jotakin johon on aktiivisesti pyritty. Merkittävää teknologiauhkia vastaan toimimisessa turvallisuuspolitiikan operatiivisen suorittamisen kannalta on se, että raja normaaliolojen, häiriötilanteiden ja poikkeusolojen välillä on jatkuvasti häilyvämpi johtuen häiriöiden, onnettomuuksien ja vikojen mahdollisesti nopeasta leviämisestä koko yhteiskuntaan ja edelleen toisiin järjestelmiin ja teknologioihin. Tämä näkyy myös hyvin laajassa viranomaisyhteistyössä. Yhteistyötä, uhkasta riippuen, tekevät yllämainittujen toimijoiden lisäksi mm. Liikenne- ja viestintäministeriö, Valtiovarainministeriö, Työ- ja elinkeinoministeriö, Viestintävirasto sekä sen tietoturveyskikkö CERT-FI, Puolustusministeriö, Sisäministeriö, Keskusrikospoliisi, Suojelupoliisi ja Poliisi.

elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen kanssa.⁴⁵⁵ Tutkielman kannalta merkittävä huomio liittyy erityisesti teknologisia uhkia vastaan toimimisen yritysälähtöisyyden merkitykseen, vaikka tätä ei varsinkaan turvallisuuspoliittisessa aineistossa tuoda vahvasti esille.⁴⁵⁶

”Turvallisuusuhkiin varautuminen ja vastaaminen edellyttävät Suomelta vahvaa kansainvälistä ja kansallista yhteistyötä, ennalta sovittuja yhteistyöjärjestelyjä eri viranomaisten, elinkeinoelämän ja kansalaisjärjestöjen kesken, sekä tehokasta toimeenpanoa yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategian (YETT) ja sisäisen turvallisuuden ohjelman mukaisesti.”⁴⁵⁷

Teknologiauhkissa ja yleisesti yhteiskunnan toiminnan turvaamisessa huoltovarmuuden merkitys korostava vuoden 2009 selonteko korostaakin merkityksellisesti uhkia vastaan toimimisen laajuutta:

”Huoltovarmuudella turvataan yhteiskunnan toimintojen jatkuvuus. Suomi ylläpitää kansallista huoltovarmuutta ja tukee unionin huoltovarmuuden kehittämistä. Euroopan unionin sisämarkkinoiden ja kansainvälisen kaupan toimivuus luovat pohjan huoltovarmuudelle. Suomi käyttää hyväkseen myös julkisen ja yksityisen sektorin kumppanuuksia sekä kahden- ja monenvälisiä kansainvälisiä sopimusjärjestelyjä. Kriittinen infrastruktuuri ylläpidetään, jotta yhteiskunnan toimivuus, puolustuskyky ja kansalaisten toimeentulo eivät vaarannu.”⁴⁵⁸

Elinkeinoelämän mukana oleminen on tärkeää siksi, että julkinen sektori on riippuvainen yksityisen sektorin omistuksessa olevista järjestelmistä. *”Turvallisuusviranomaisten toiminta perustuu pitkälti korkeaa teknologiaa hyödyntäviin järjestelmiin, jotka saattavat olla yksityisen omistuksessa”⁴⁵⁹.* Julkinen sektori joutuukin toiminnassaan huomioimaan yksityisen sektorin sekä toimimaan usein sen ehdoilla.

Suomessa on perinteisesti turvallisuuspoliittisessa toiminnassa tehty yhteistyötä julkisen ja yksityisen sektorin kesken. Toiminta perustuu pitkälti vapaaehtoisuuteen ja sopimusperusteisuuteen, vain pienellä osalla yrityksistä on lakisääteinen varautumisvelvollisuus. Erityisesti kriittiseen infrastruktuuriin liitetty huoli järjestelmien ongelmista, häiriöistä ja

⁴⁵⁵ Valtioneuvosto 2006a, 7–8.

⁴⁵⁶ Merkkeinä tästä voidaan pitää mm. strategisen valtio-omistajuuden merkityksen kasvua kriittistä infrastruktuuria omistavien yritysten omistuksessa tai esimerkiksi valmisteilla olevan tietoyhteiskuntastrategian yksilön tietoturva-toimenpiteiden korostamista.

⁴⁵⁷ Valtioneuvosto 2009, 64.

⁴⁵⁸ Ibid. *”Yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja turvataan varmistamalla polttoainehuolto, sähkön ja lämmön tuotantokapasiteetti sekä energian siirto ja jakelu mahdollisten tuonin häiriöiden varalta. Kotimaista energiauotantoa kehitetään energian saatavuuden turvaamiseksi ja tuontiriippuvuuden vähentämiseksi. Pohjoismaisten sähkömarkkinoiden toimivuudesta osaltaan huolehditaan.[...] Sähköisten viestintä- ja tietojärjestelmien toiminnassa varmistetaan viestintäverkkojen ja niihin liittyvien järjestelyjen toimivuus ensisijaisesti kansallisesti, mutta myös kansainväliseen yhteistyöhön tukeutuen. Erityisesti varmistetaan valtiojohdon ja turvallisuusviranomaisten viestintä.”* Valtioneuvosto 2009, 64.

⁴⁵⁹ Sisäasiainministeriö 2008, 11.

vaikutuksen kohteena olemisesta on kuitenkin lisännyt pyrkimyksiä lisätä poliittista koordinointia. Kriittisen infrastruktuurin suojaaminen on nostettu elinkeinoelämän ja turvallisuusviranomaisten yhteistoiminnan kohteeksi, sekä huoltovarmuuden tavoitteista annetun valtioneuvoston päätöksen kohdealueeksi.⁴⁶⁰ Yhteistyön tarpeen korostuminen esiintyykin laajasti kautta aineiston. Yleisesti poliittisen koordinoinnin tavoittelu nähdään tärkeänä suhteessa suoritettaviin yhteistyöprosesseihin. Yhteistyö koetaan hyödylliseksi ja välttämättömäksi, mutta viranomaisten riippuvuus yksityisen sektorin hallussa olevista järjestelmistä johtaa pyrkimykseen päätäntävällän ja koordinoinnin pitämiseen kansallisilla viranomaisilla. Tämä kielii myös poliittisen johdon yleisestä pyrkimyksestä toimia aktiivisena johtajana, jopa käskyttäjänä:

”Erityistilanteiden varalta laadittuihin suunnitelmiin on sisällytettävä myös niiden harjoittelua ja etukäteisvalmistelua käsittelevät kohdat. Toimivaltaiset ministeriöt vastaavat hallinnonalallaan erityistilanteiden harjoittelusta ja tähän liittyvistä yhteistoimintajärjestelyistä muiden hallinnonalojen kanssa.”⁴⁶¹

Turvallisuuspoliittisen aineiston yhteydessä tuodaan yleisesti toimijana esille ”Suomea”. Vaikka tutkielmassa pidättäytytäänkin lingvistisen analyysin suorittamisesta, on kommentoitavan arvoista turvallisuus- ja puolustuspoliittisten selontekojen käyttämä Suomen yhteistä toimijuutta korostava kieli: ”Suomi edistää uusien rajat ylittävien[...]turvallisuusongelmien ennaltaehkäisyä[...]Suomi toimii aktiivisesti[...]Suomi osallistuu[...]”⁴⁶². ”Suomi kantaa maailmanlaajuisista vastuuta”⁴⁶³, ”Suomi kehittää sähköisten palvelujen ja tietoteknisen infrastruktuurin tietoturvallisuutta”.⁴⁶⁴ Lisäksi korostetaan valtioneuvoston ja poliittisen johdon merkitystä Suomen johtajina. Uusin turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko nostaa vahvasti esiin valtioneuvoston merkityksen yleisesti uusia turvallisuusuhkia vastaan toimimisen koordinoijana. Tämä näkyy teknologiaa koskien mm. valtioneuvoston esittämisestä aktiivisen roolin ottajana yhteiskunnan toimivuuden vastaajana kaikissa tilanteissa.⁴⁶⁵ Poliittinen johto pyrkiikin ottamaan aktiivista roolia paitsi teknologiauhkia vastaan toimimisessa, myös turvallisuuden tuottajana yleisesti. YETTS 2006 toteaa väestön, yhteiskunnan ja valtion turvallisuudesta huolehtimisen oleva valtiovallan keskeisimpiä tehtäviä.⁴⁶⁶ Poliittisissa teksteissä luodaan yleisesti kuvaa johtajuudesta, toimijuudesta ja poliittisesta koordinaatiosta, jossa poliittinen johto, valtioneuvosto etunenässä, asettavat tavoitteet.

⁴⁶⁰ Valtioneuvosto 2008.

⁴⁶¹ Valtioneuvosto 2006a, 12.

⁴⁶² Valtioneuvosto 2004, 84.

⁴⁶³ Valtioneuvosto 2009, 5.

⁴⁶⁴ Emt, 74.

⁴⁶⁵ Valtioneuvosto 2009, 70–74.

⁴⁶⁶ Valtioneuvosto 2006a, 3.

”Valtioneuvoston asettamissa huoltovarmuuden yleisissä tavoitteissa määritellään yhteiskunnan eri alojen toimintojen edellyttämät välttämättömät varautumisen tasot. Huoltovarmuuden ylläpitämiseksi kriittinen infrastruktuuri sekä tuotanto ja palvelut turvataan, jotta yhteiskunnan toimivuus, kansalaisten toimeentulo ja puolustuskyky eivät vaarannu normaaliolojen vakavissa häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa.”⁴⁶⁷

Samalla varsinkin YETT-strategioiden esiin nostamana ne ottavat myös paikkansa yhteiskunnan johtajuudessa. *”Periaatepäätös (YETT) on valtioneuvoston ohjausasiakirja ministeriöille. Se konkretisoi turvallisuus- ja puolustuspoliittista selontekoa ja täydentää muita valtioneuvoston antamia turvallisuuden eri osa-alueita käsitteleviä ohjausasiakirjoja.”⁴⁶⁸*. YETT-strategia toimii vastaavasti asettaen yleiset johtosuhteet ja subjektien sijainnit: *”Kukin ministeriö ohjaa ja seuraa toimialallaan yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamiseen liittyvien tehtävien toteuttamista[...].”⁴⁶⁹*, *”Periaatepäätöksellä yhtenäistetään ministeriöiden varautumista noudattaen valtioneuvoston ohjesäännön toimialajakoa ja yhteensovittamissäännöksi”⁴⁷⁰*, *”Valtioneuvosto esittää tarvittavat yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen poliittiset linjaukset[...].”⁴⁷¹*

Retorinen vetoaminen Suomeen valtion johtamiseen ja toimijoiden välisiin suhteisiin on osa poliittisen aineiston avulla suoritettavaa pyrkimystä uusintaa ja ylläpitää käsityksiä subjektien legitimeiksi katsotuista suhteista. Valtioneuvoston ja poliittisen johtajuuden korostaminen on ymmärrettävää, sillä kyseessä on valtion ylimmän johdon asettamat turvallisuuspoliittiset tavoitteet, jotka ylläpitävät käsitystä poliittisen johdon merkityksestä yhteiskunnan turvallisuuden takaajana. Aineistokokonaisuutta tarkastelemalla esiintyy kuitenkin oireita turvallisuuspolitiikan ja poliittisen johtajuuden kannalta epäpuhtaan ja kontingentin tilan ja sekä koordinoinnin vaikeudesta. Valtionhallinnon sisällä nähdään johtajuuden, suorittamisen ja ohjeistuksen välillä ongelmia, sillä pyrkimys toimia aktiivisesti ja laaja-alaisesti uhkia vastaan ei aina pidä sisällään tarkkoja toimenpide-ehtotuksia:

”[...] tarkastushavaintojen perusteella näyttää siltä, että työ- ja elinkeinoministeriön voi olla vaikea täyttää vuonna 2006 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytyt YETT-strategian asettamia vaatimuksia varautumiselle, koska ministeriön rooli sähköhuollon varautumisessa on käytännössä jäänyt sen verran vähäiseksi.”⁴⁷²

Teknologiauhkien näkökulmasta ongelmana saattaa olla myös se, etteivät teknologisia järjestelmiä operoivat yritykset kuulu millekään ”hallinnonalalle”, vaan toimivat kaikessa toiminnassaan

⁴⁶⁷ Valtioneuvosto 2009, 73.

⁴⁶⁸ Valtioneuvosto 2006a, 5.

⁴⁶⁹ Emt, 2.

⁴⁷⁰ Emt, 4.

⁴⁷¹ Emt, 13.

⁴⁷² Valtiontalouden tarkastusvirasto 2008, 9.

markkinaehtoisesti. Kuten luvussa 6.3.2. esitettiin, jää tällöin vaihtoehdoksi ohjeistaminen ja tarpeen vaatiessa yritysten velvollisuuksien kirjaaminen lakiin.⁴⁷³ Vaikka elinkeinoelämää pyritään aktiivisesti ottamaan mukaan osaksi teknologiauhkia vastaan varautumista, on mielenkiintoista havaita tätä pyrkimystä kriittisesti arvioivat kannanotot:

”Harjoituksessa esitettiin myös epäilyjä, jotka koskivat Viestintäviraston teleyrityksille antaman sähkön saannin varmistamiseen liittyvän määräyksen sisältöä ja määräyksessä vaadittujen varmistusaikojen tarkoituksenmukaisuutta. Tietoliikenne- ja sähkönjakeluverkkojen keskinäisen riippuvuuden luonteesta ei ole tehty tarkempia selvityksiä. Riippuvuudet olisi kuitenkin tunnettava nykyistä paremmin, jotta erilaisista varmistamiseen liittyvistä järjestelyistä voitaisiin tehdä perusteltuja päätöksiä [...].”⁴⁷⁴

Nähtävillä on se, että yritykset hyväksyvät valtiojohtoisen toiminnan kriisitilanteessa, mutta ne eivät ole vakuuttuneita siitä, että valtio pystyisi huolehtimaan varautumisesta ja kriisitilanteessa toimimisesta yrityksiä paremmin. Yrityksille itselleen onkin tärkeä nähdä itsensä suvereenina toimijana:

”Näiden asioiden hallintaan tarvitaan viranomaisten ja elinkeinoelämän välistä yhteistyötä normaalioloissa [...] Yritysten oman näkemyksen mukaan ne pystyvät ohjaamaan operatiivista toimintaansa viranomaisia tehokkaammin myös vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa, kunhan tavoitteet ovat selvillä.”⁴⁷⁵

Kokonaismaanpuolustus tarjoaa välineen rakentaa ja ylläpitää laajan turvallisuuskäsityksen mukaista turvallisuus- ja puolustusjärjestelmää sekä sen periaatteita ja johtosuhteita. Selvää onkin, ettei teknologiauhkia kyetä hallitsemaan ainoastaan viranomaisjohtoisella toiminnalla. Teknologiauhkat kuitenkin liittävät kaikki edellä mainitut kehityskulut toisiinsa hankaloittaen kansallisen toiminnan ja poliittisen johtajuuden mahdollisuuksia hallita turvallisuuspolitiikan agendalla sijaitsevia uhkia. Teknologiauhkia vastaan toimimisessa avautuukin mahdollisuus viranomaisten ylikansalliselle yhteistyölle.

6.4.3. Ylikansallinen yhteistyö

”Turvallisuutta vaarantavat tilanteet ovat yhä useammin valtioiden rajat ylittäviä ja globaaleja, jolloin niiden syntymisen ehkäisyyn ja torjuntaan tarvitaan usein kansainvälistä yhteistyötä.”⁴⁷⁶

⁴⁷³ ”Merkittävä osuus uhkien torjunnassa sekä toiminnan jatkuvuuden varmistamisessa on kuitenkin palveluiden tuottamisesta ja ylläpitämisestä vastaavilla yrityksillä. Alan vapaan kilpailun olosuhteissa toiminnan varmistaminen tarvittavassa laajuudessa edellyttää muun muassa lainsäädännön avulla tapahtuvaa viranomaisen ohjausta.” Valtioneuvosto 2006a, 51.

⁴⁷⁴ Puolustustaloudellinen suunnittelukunta 2006, 4.

⁴⁷⁵ Huoltovarmuuskeskus 2007a, 4.

⁴⁷⁶ Valtioneuvosto 2006a, 51.

Monikansallisen yhteistyön lisääminen nähdään aineistossa yleisesti tarpeelliseksi, mutta sen käsittely on muihin diskursseihin verrattuna vähäistä. Suomelle yhteistyön lisääminen kytkeytyy erityisesti Euroopan Unionin rakenteisiin, joihin aktiivisesti osallistumalla pyritään hallitsemaan muuttuvan uhkaympäristön asettamia haasteita. Teknologiauhkia vastaan toimiminen asettuu osaksi unionin muodostamaa suomalaisen turvallisuuspolitiikan toteuttamista, asettaen teknologiauhkia koskevat EU-diskurssit osaksi unionin turvallisuuspoliittista toimintaa sekä unionin puitteissa tehtäviä erityisjärjestelyitä ja -ohjelmia.

”Euroopan unionin jäsenyys on keskeinen osa Suomen turvallisuuspolitiikkaa. Suomen etujen mukaista on vahvistaa Euroopan unionin kansainvälistä roolia sekä unionin turvallisuutta. Euroopan turvallisuusstrategia määrittelee unionin turvallisuuspoliittiset haasteet ja tavoitteet.”⁴⁷⁷

”Integraation syveneminen, mukaan lukien yhteinen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, euroalueen vakiintuminen ja vahvistuminen, toimivat sisämarkkinat ja vapaan liikkuvuuden alueen turvallisuutta vahvistava yhteistyö, lisää jäsenmaiden yhteistä turvallisuutta.”⁴⁷⁸

”Euroopan yhdentymisen on vakauttanut ja vaurastuttanut koko maanosaa. Muuttuviin turvallisuushaasteisiin vastaaminen on toiminut yhdentymiskehityksen yhtenä perusteena, ja se motivoi kehitystä myös tulevaisuudessa. Laaja-alaisella ulkoisella toiminnallaan Euroopan unioni on kehittynyt entistä näkyvämmäksi ja vaikuttavammaksi globaaliksi toimijaksi. Unioni edistää turvallisuutta ja hyvinvointia maailmassa. Integraation laajentuminen ja syveneminen pysyvät merkittävänä muutosvoimina eurooppalaisessa politiikassa. Unioni säilyttää luonteensa jäsenvaltioidensa ja kansalaistensa muodostamana poliittisena ja taloudellisena yhteisönä.”⁴⁷⁹

Unionin merkitystä teknologiauhkissa nostaa erityisesti Suomessa positiivisesti nähty integraation syveneminen sekä laajentuminen yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan ja toimivien sisämarkkinoiden alueille.⁴⁸⁰ Erityinen merkitys sisämarkkinoilla nähdään huoltovarmuuden kannalta.

”Huoltovarmuuden yleiset tavoitteet on mitoitettu siten, että väestön elinmahdollisuudet, yhteiskunnan välttämättömät toiminnot ja maanpuolustuksen materiaaliset edellytykset eivät vaarannu. Järjestelyillä turvataan väestön asema siltä varalta, että markkinoiden normaali toiminta ei tuota riittävää huoltovarmuutta. Suomen huoltovarmuustoimenpiteiden lähtökohtana on EU:n sisämarkkinoiden toimivuus.”⁴⁸¹

Suomen turvallisuuspolitiikan yleistä linjaa määrittää turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon lisäksi myös Euroopan turvallisuusstrategia linjaten yleisesti unionin turvallisuuspolitiikkaa.

⁴⁷⁷ Valtioneuvosto 2009, 5.

⁴⁷⁸ Emt, 19.

⁴⁷⁹ Ibid.

⁴⁸⁰ Ibid.

⁴⁸¹ Valtioneuvosto 2006a, 17.

Teknologiauhkien kannalta ensimmäinen, vuonna 2003 julkaistu selonteko ei ole merkittävä, mutta vuonna 2008 tehtyyn strategian päivitykseen on otettu mukaan tietoverkkokysymykset. Euroopan unionin tärkein ja laajin teknologiauhkiin liittyvä ohjelma, ohjelma elintärkeiden infrastruktuurien suojaamiseksi⁴⁸² mainitaan kuitenkin uusimmassa selonteossa vain ohimennen kolmella rivillä: ”Euroopan unionissa valmistellaan Euroopan elintärkeiden toimintojen suojeleohjelmaa estämään ja minimoimaan niihin kohdistuvista häiriöistä tai toimimattomuudesta aiheutuvia haittoja. Suomi osallistuu aktiivisesti ohjelman toteuttamiseen.”⁴⁸³

Erityisiä ohjelmia tai Euroopan yhteisiä turvallisuusvirastoja merkittävämmän osan teknologiauhkia vastaan toimimisessa saavat Euroopan yhteisellä tasolla talous ja sisämarkkinat, jossa mm. sähköverkon ongelmissa ”Euroopan laajuisilla energiaverkoilla pyritään lisäämään toimintavarmuutta ja turvallisuutta”⁴⁸⁴. Vaikka yhteistyö katsotaan tärkeäksi, ei päätäntävaltaa kansallisen turvallisuuden alalla kuitenkaan mielellään luovuteta unionille enempää kuin on tarpeen. Kansalliset toimenpiteet eri aloilla eivät ole Suomessa ajaneet oman varautumis- ja valmiustoiminnan ohi. Lisäksi kansainvälisessä ulottuvuudessa unioni muodostaa vain yhden osan kokonaisuudessa. Esimerkiksi vuoden 2004 selonteko katsoo että ”keskeistä on tehokkaan kansainvälisen yhteistyön aikaansaaminen[...]”⁴⁸⁵. Vuoteen 2009 tullessa EU-tasoa ei ohiteta, mutta se nähdään vain yhtenä monista ylikansallisen yhteistyön keinoista: ”Huoltovarmuutta kehitetään muun muassa Kansainvälisessä energiajärjestössä, Euroopan puolustusvirastossa sekä Naton rauhankumppanuusohjelmassa. Pohjoismaisessa yhteistyössä on sovittu[...]puolustusmateriaaleja sekä sähkön siirtoverkoston varmistamista koskevista järjestelyistä”⁴⁸⁶.

Euroopan unionin sisämarkkinoiden toimivuuden korostuminen on ymmärrettävää peilattaessa unionin merkitystä Suomen turvallisuuspoliittisen kokonaisuuden taustavaikuttajana ja suhteuttajana. Euroopan unionin oma turvallisuusstrategia ei kuitenkaan käsittele merkittävällä tavalla teknologiauhkia tai huoltovarmuuskysymyksiä, vaikka unionissa virkamiestasolla yhteistyötä tehdään hyvinkin paljon. Olennaista onkin huomioida ero yhteistyön ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön välillä. Teknologiaan liittyvät kysymykset koetaan usein

⁴⁸² EPCIP, European Program for Critical Infrastructure Protection. Euroopan unioni 2008.

⁴⁸³ Valtioneuvosto 2009, 64.

⁴⁸⁴ Valtioneuvosto 2004, 28. Euroopan elintärkeiden infrastruktuurien suojaamisen ohjelmassa otetaan huomioon sekä ihmisen aiheuttamat, että teknologiset uhkatekijät ja luonnononnettomuudet, mutta terrorismia pidetään ensisijaisena uhkatekijänä. Euroopan unioni 2008.

⁴⁸⁵ Valtioneuvosto 2004, 18.

⁴⁸⁶ Valtioneuvosto 2009, 73. Esimerkiksi energian hankinta turvataan Suomessa kansainvälisen energiajärjestön (IEA), EU:n ja Suomen omin toimenpitein. Valtioneuvosto 2006a, 17.

kansallisesti niin tärkeiksi, ettei esimerkiksi kriittiseen infrastruktuuriin ja sen suojaamiseen liittyvää toimintaa olla halukkaita luovuttamaan ylikansalliselle toimijalle. Kansainvälisessä yhteistyössä ei siten nähdä ainoastaan positiivisia puolia:

”Kehitykselle on ollut ja on jatkossakin ominaista kansainvälisten yhteistyökumppaneiden ja -foorumien määrän lisääntyminen sekä toimintakentän monimuotoistuminen, mikä vaikeuttaa kokonaiskuvan muodostamista. Samalla eri hallinnonalojen on pitänyt lisätä kansainvälisiin tehtäviin tarvitsemiaan henkilöresursseja moninkertaisesti.”⁴⁸⁷

EU:n lisäksi myös Naton antamat mahdollisuudet huomioidaan: *”Erityistä huomiota on kiinnitetty Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksiin. Kansainvälinen keskinäisriippuvuus sekä EU:n ja kansainvälisten järjestöjen kuten Naton toiminta ovat luoneet uusia yhteistyömuotoja, joilla myös suomalaisen yhteiskunnan kriisinkestokykyä voidaan parantaa.”⁴⁸⁸* Merkittävää roolia Nato näyttelee paitsi luonnollisesti sotilasliittona, myös kriittisen infrastruktuurin suojaamisessa, tosin Nato painottaa kriittisen infrastruktuurin suojaamista terrorismilta.⁴⁸⁹ Tärkeän ulottuvuuden teknologiauhkia vastaan toimimisessa Suomelle nähdään avautuvan Naton siviilivalmiustoiminnan kautta, johon Suomen odotetaan osallistuvan aktiivisesti.⁴⁹⁰

Kansainvälisen yhteistyön suhteellista vähyyttä selittää näkemys, jonka mukaan tärkeämpää kuin toimia uhkia vastaan kansainvälisesti, on niiden kansainvälisessä yhteistyössä etsiminen. Mielenkiintoisen mahdollisuuden teknologiauhkien tarkastelulle tarjoaakin valtioiden avoin pyrkimys olla osana kansainvälistä yhteistyökenttää uhkamalleja etsien ja omaksuen. Kuten Jyri Raitasalo tutkielman kannalta hyödyllisesti toteaa, vaikuttaa ”länsi” yhä suomalaisessa turvallisuuspolitiikassa taustalla erottautumisella tapahtuvana identifikaationa, mutta myös suoraan turvallisuuspolitiikkaan lännessä tehtävien toimenpiteiden, tutkimusten ja toimintamallien sosiaalistavan vaikutuksen kautta. Turvallisuus- ja puolustuspoliittisia selontekoja ja muita suomalaisia uhkaselvityksiä ei kirjoiteta erillään muusta maailmasta. Samalla selonteot ja selvitykset toimivat poliittisena viestinä muille Suomen turvallisuusympäristönsä arvioinnista.⁴⁹¹

Onkin olennaista huomata läntisen viitekehyksen korostunut merkitys Suomessa myös nykyisen turvallisuuspoliittisen asemoitumisen ja sosiaalistumisen maantieteellisessä ja kulttuurisessa

⁴⁸⁷ Sisäasiainministeriö 2004.

⁴⁸⁸ Valtioneuvosto 2006a, 3.

⁴⁸⁹ Valtioneuvosto 2004, 60.

⁴⁹⁰ Valtioneuvosto 2009, 53. Naton siviilivalmiustoiminnasta (CEP, Civil Emergency Planning) vastaa SCEPC (Senior Civil Emergency Planning Committee), jonka toimintaan Suomi osallistuu virkamiesjohtoisesti.

⁴⁹¹ Linnell 2008, 3.

suunnassa.⁴⁹² ”Länsi” Yhdysvaltojen, Euroopan unionin ja muiden länteen luuluviksi katsottujen toimijoiden yhteenliittymänä nähdään usein Karl Deutschia mukaillen arvojen, kulttuurin ja intressien yhdenmukaistumisen johdosta *pluralistisena turvallisuusyhteisönä*, jossa jäsenten välinen sota muuttuu vieraaksi ajatukseksi. Raimo Väyrysen mukaan turvallisuusyhteisö mahdollistaa luottamuksen synnyn, joka edelleen mahdollistaa toimijoiden keskinäisen tiedonvaihdon. Yhteistyön kautta turvallisuutta ja uhkia havainnoiva ”episteeminen uhka-yhteisö” vaihtaa keskenään käsityksiä, normeja ja uskomuksia uhkia ja turvallisuutta koskien.⁴⁹³

Lännen voidaan nähdä muodostavan kiinteän yhteistyön vuoksi tärkeän oppimisen ja sosiaalistumisen viitekehyksen, jossa myös turvallisuutta ja uhkia koskevat käsitykset ja ”muotivirtaukset” muotoutuvat. Sosiaalisen kanssakäymisen ansiosta voidaan läntisen viitekehyksen valtiot nähdä uhkayhteisönä, jossa käsitykset uhkista ja suojautumisen kohteista muokkautuvat ilman että toimittaisiin tiiviisti osana yhteisöä.⁴⁹⁴ Kirjoitettaessa uhkia ja tuodessa niitä esiin turvallisuuspolitiikan ympäristössä, avautuu siten mahdollisuus kertoa uhkien sekä toiseuden ja ”meidän” välisen narratiivin avulla kertomusta siitä, keitä ja mitä me olemme. Esimerkiksi YETT-diskurssi ja sen korostama kokonaismaanpuolustuksen malli ja teknologiauhkien esittäminen ovat siten myös symbolisia välineitä, joilla Suomi kykenee yhdessä itsensä määrittämisen kanssa rakentamaan kuvaa itsestään läntisenä valtiona.⁴⁹⁵

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1. UHKAN KIRJOITTAMINEN KONTINGENSSIN PAINEESSA

Suomalaisen yhteiskunnan uhkat ovat hyvin erilaisia kuin vuosisata tai jopa vuosikymmen sitten. Nopeasti muuttuva ja laajeneva ympäristö on asettanut yhteiskunnan tilanteeseen, jossa se joutuu asemoimaan itseään kansainvälisen ja yhteiskunnallisen muutoksen paineessa. Samalla koetut uhkaajat ja suojeltavat vaihtuvat, yhteiskunnassa vallitsevat käsitykset suuntautuvat kohti uusia ja kaiken läpäisevä muutos asettuu taustaksi postmodernin yksilön havainnoimalle ympäristölle. Totuttu, traditionaalinen ja vakaa menneisyys kohtaa tuntemattoman ja usein pelottavan tulevaisuuden.

⁴⁹² Raitasalo 2008.

⁴⁹³ Väyrynen 2000.

⁴⁹⁴ Globalisaation vaikutukset olivat näkyvissä mm. Suomen maamiinakeskustelussa globaalien median suurena vaikutuksena.

⁴⁹⁵ Raitasalo 2008, 146–154.

Erilaiset teknologiauhkat ja niihin liitettävät diskurssit esiintyvät aineistossa hyvin tasaisesti, järjestelmällisesti ja uskottavasti.⁴⁹⁶ Tutkielman analyysin kohteena ollut aineistokokonaisuus osoittautuikin teknologiauhkien ja -käsitteiden osalta homogeeniseksi. Uhkat paljastavat taustaltaan joukon diskursseja, jotka hegemonisina nousevat esiin lähemmin tarkkailtaviksi. Teknologiauhkat käsitetään linkittyvinä ja kokonaisvaltaisena. Jopa siihen asti, että lopulta on vaikea sanoa mikä teknologia todella uhkaa, ketä ja mikä on uhkan merkitys ja syy. Koska uhkien kerrotaan olevan olemassa, vaativat ne myös vastakeinoja ja johtamista. Ne asettavat tarpeen toiminnalle, jota teknologiauhkissa määrittää kuitenkin poliittinen epävarmuus. Mitä teknologiauhkille oikein tulisi tehdä? Kenen niitä vastaan tulisi toimia? Vai ovatko ne sittenkään edes kovin uhkaavia? Jos ovat, mitkä niistä? Teknologiauhkia pidetään tärkeinä huomion kohteina, mutta niitä vastaan toimiminen ei ole helppoa. Syy-seuraus-suhteiden ja toteutuneiden uhkaesimerkkien puute yhdistettynä ylikansalliseen ja laajaan yhteistyökenttään herättää kysymyksiä siitä, mihin uhkiin ja miten puuttua ja paneutua.

Havainnot palautuvat myös sellaisinaan takaisin siihen aineistoon, josta ne on löydetty. Suomessa viime vuosina käyty keskustelu turvallisuus- ja puolustuspoliittisen selonteon merkityksestä kytkeytyy pitkälti debattiin selonteon kyvystä toimia nopeasti muuttuvan uhkaympäristön havainnoitsijana ja siinä toimijana. Kerran hallituskaudessa tehtävä selonteko ei riitä adaptoitumaan uuteen ympäristöön, jossa muutokset voivat olla hyvinkin nopeita. Tästä kertoo myös selontekojen leviäminen osaselonteiksi. Turvallisuuspolitiikan kohteeksi otettu suuri uhkajoukko tarvitsee hallittavakseen laajan määrän selvityksiä ja ohjausasiakirjoja YETTS:n ja sisäisen turvallisuuden ohjelman tapaan. Teknologian lisääntyvät uhkaesitykset eivät tätä tule ainakaan vähentämään.

Yhtenä syynä teknologiauhkien tasaiseen esiintyvyyteen saattaa olla teknologisten uhkakuvien uutuus. Käytännön tasolla tämän voi nähdä merkitsevän teknologiauhkille annettujen merkitysten epäröintiä heijastuen teknologiaa koskevan poliittisen tekstin ja uhkakirjoittamisen heikossa itsekäsityksessä, sekä politiikan kyvyssä asettaa itseään suhteessa teknologiauhkiin. Diskurssit nostavat esille pyrkimyksiä päästä sellaisiin subjektipositioihin, joilla lunastaa yhteiskunnallinen johtajuus ja tuoda esiin uhkia patologisena uhkan kirjoittamisen prosessina, mutta teknologiauhkien käsitteleminen poliittisesti ja traditionaalisella turvallisuuspolitiikan kielellä ja toiminnalla tuntuu olevan vaikeaa. Teknologiauhkien lisääntyminen on ymmärrettävissä osana turvallisuuspoliittisissa

⁴⁹⁶ On syytä huomioida, että tähän vaikuttavat paitsi todelliset ja havaittavat diskursiiviset suhteet, myös osittain samojen henkilöiden osallistuminen aineiston eri osa-aineistojen kirjoittamiseen. Tällaisia henkilöitä löytyy varmuudella ainakin huoltovarmuuskeskuksen yhteydessä toimivasta poolijärjestelmästä.

selvityksissä tapahtunutta uhkien lukumääräistä lisääntymistä. Laajan turvallisuuskäsityksen ohjaamana on turvallisuuspolitiikan kohdevalikoimaan identifioitu lukuisia erilaisia uhkakuvia. Yhdistettynä vakavien *teknologiauhkien toteutumattomuuteen* ei käsityksiä relevanteista teknologiauhkista ja niitä koskevista toimenpiteistä ole vielä syntynyt.⁴⁹⁷ Diskursseista on havaittavissa, miten turvallisuuspolitiikka toimii laajan turvallisuuskäsityksen uhkaviidakossa, josta tärkeimpien uhkien löytyminen voisi tuoda selvyuden turvallisuuden käsittämiseen ja järjestämiseen. Loputtomasti laajenevalta tuntuva turvallisuus vaikeuttaa niiden uhkien löytämistä, jotka todella vaativat huomiota. Tätä heijastaa myös määritelmä ”kylmän sodan jälkeisestä ajasta” ja sen tilalle tulleesta ”globaalista aikakaudesta”. Uusi aikakausi heijastaa toiveita ja pelkoja, joita yhteiskunnat kohtaavat, mutta nimeä kylmän sodan jälkeiselle ajalle ja sen omille vakiintuneille käytännöille ei kukaan vielä ole keksinyt.

On perusteltua sanoa, että elämme aikaa, jossa kaksi vuosikymmentä sitten alkunsa saaneet muutokset heijastuvat yhä tavoissamme ymmärtää todellisuutta. Kansallisvaltiot ovat keskellä tapahtumasarjaa, jota värittää ylikansallisuuden, rajattomuuden, kehityksen ja nopeuden määreet. Kansallisvaltio identiteetin kotina ei ole muutoksessa kuitenkaan aseeton, sillä se omaa välineet ja koneiston pitääkseen yllä ”meitä” ja identiteettiään. Tämä prosessi on usein huomaamaton ja sisältää suuren joukon luonnollisina pitamiämme ominaisuuksia. Diskurssit ja väittämät todellisuuden luonteesta sekä hienovaraiset toiseuden artikulaatiot rakentavat yhteiskuntaa ja yksilöitä ja kertovat mitä pelätä, miltä suojautua ja ketä vastaan koota voimamme. Yhden ainoan valtiouhkan sijaan joutuu suomalainen nyky-yhteiskunta valitsemaan uhkansa monilukuisesta joukosta. Uhkaympäristön hajautumisen osana teknologiauhkat modernin tietoyhteiskunnan uhkina paikkaavat niitä aukkoja, jotka valtiiovihollisuuden karttojen kadottua ovat muodostuneet.

Johtuen konstruktivistisen lähestymistavan olettamuksesta intressien jatkuvasta uudelleenmäärittelystä joudutaan perääntymään turvallisuuspolitiikkaa ja uhkia tutkittaessa ”kansallisen edun” kaltaisesta taustaolettamuksesta. Suomalaista uhkaympäristöä tutkittaessa tulee näin huomioida objektiivisen tavoitteen puuttuminen, joka puolestaan avaa oven turvallisuuspoliittisen toiminnan kriittiselle empirialle. Uhkakuvien ja turvallisuuspolitiikan ei nähdä muodostavan kausaalista syy-seuraussuhdetta, jossa turvallisuuspolitiikan tehtävänä olisi parhaimmalla mahdollisella tavalla toimia uhkaavimpia uhkia vastaan. Onkin tärkeä muistaa, että

⁴⁹⁷ Teknologiauhkia on toki toteutunut, mutta niiden vaikutukset Suomessa ovat olleet vähäisiä. Lähialuillamme merkittävimmät uhkat on ollut luonnollisesti Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus, mutta myös esimerkiksi Ruotsissa vuonna 2005 tuhoja aiheuttanut Gudrun-myrsky on lisännyt erityisesti teknologisten järjestelmien suojaamiseen tarvetta.

turvallisuus on laajennettua. Turvallisuuden kohteet ja uhkakäsitykset valitaan ja suodatetaan osaksi turvallisuuspoliittista ympäristöä. Uhkan valinta ja turvallisuuden laajentaminen ovat myös poliittisen vallan lähteitä ja politiikan kohteina. Osallistuminen uhkan kirjoittamiseen on poliittisista valtapyrkimyksistä yksi halutuimmista. Se toimii paitsi David Campbellia ja Heather Raeta mukailleen patologisena ja automaattisena toiseuden ja meidän rakentajana, myös ambitoiden estradina. Paitsi meille kerrottavat ja esitettävät uhkat, myös kertomatta jäävät uhkat osoittavat miten, miksi ja kenen johtamana uhkia vastaan toimitaan. Näin myös se, mitä ei kerrota, on osa yhteiskunnasta kerrottavaa tarinaa.

Jokainen uhka on osa tarinaa, johon vaikuttavat vallankäytön ja valinnan prosessit. Poisjäävä ja kertomaton vaikuttaa jäljelle jääviin uhkiin. Samalla mahdollistuu muiden, relevantimmiksi koettujen uhkien havainnointi. Tutkielmaan valittu riskisosiologinen tausta olettaa implisiittisesti ydinvoiman olevan merkittävä riski jälkimoderneissa yhteiskunnissa, mutta turvallisuuspolitiikan selontekojen ja selvitysten sivuille ydinvoima muutamaa ohimennen tehtyä mainintaa lukuun ottamatta ei kuitenkaan saavu. Merkittävää on siten huomata, että uhkaa kirjoittamalla kyetään hallitsemaan ja ainakin ylläpitämään yhteiskunnassa vallitsevia käsityksiä. Toisaalta ydinvoiman puute uhkana saattaa myös reflektoida yhteiskunnassa vallitsevia yleisempiä käsityksiä suomalaisen ydinvoiman turvallisuudesta, jolloin vallankäytön avulla kyetään vaikuttamaan keskustelussa jo oleviin uhkiin ja niiden reflektointiin. Ydinvoiman puuttuminen poliittiselta uhka-agendalta on ymmärrettävissä – niin yksinkertaiselta kuin se kuulostaakin – valintana. Turvallisuuspolitiikka ei jätä täysin huomioimatta ydinvoimaa, mutta sen aiheuttamia ongelmia tuodaan esille osana muita ongelmia tai lähes piilotettuna tekstiin. Yhteiskunnassa elävät yksilöt tiedostavat ydinvoiman ongelmat, joten sen täydellinen poissulkeminen turvallisuuspoliittisesta käsittelystä ei ole järkevää. Ydinvoiman maininta riittää vastaamaan todellisuuteen ja yhteiskunnassa vallitseviin käsityksiin, mutta sisäpoliittisista syistä ei sitä laajemman käsittelyn piiriin oteta. Sen sijaan muut, laajemmat ja politiikan agendalle paremmin sopivat, varsinkin talouden toimintaan liittyvät teknologiat ja riskit tulevat valikoitua uhkiksi.

Erityisen mielenkiintoista analyysissä on ollut havaita talouden, integraation ja globalisaation paljastuminen teknologiaa koskevinä diskursseina, sillä tutkielman tekoa aloittaessa ei aineisto näyttänyt tätä puolta itsestään. Vasta syvempi tarkastelu nosti talouden diskurssit osaksi teknologiauhkien kokonaisuutta uhkia vastaan toimimisen ja suomalaisen yhteiskunnan tarinan rinnalle. Tässä mielessä tutkielmaan valittu metodi, diskurssianalyysi, osoittautui käyttökelpoiseksi. Sen avulla ja ennen kaikkea kriittisen diskurssianalyysin viitoittamana on ollut mahdollista löytää

tarkastelun kohteesta muita vastauksia, kuin mitä on ymmärtänyt lähteä hakemaan. Teknologian tarkastelu diskurssianalyttisesti on tarjonnut käyttökelpoisen tavan tutkia teknologian muodostamia käsityksiä. Vaikka tutkimuksen kohteena ovat olleet teknologiauhkat, on tutkielmassa huomioitu myös teknologiakäsityksiä uhkien taustalla. Näin on samalla kyetty tarkastelemaan paitsi uhkia, myös vastaamaan tutkielman toiseen kysymykseen koskien teknologian käsittämisen tapoja ja teorioita. Toisaalta laaja kysymyksenasettelu – tai pikemminkin odottamattoman laajat löydökset – ovat saaneet aikaan tutkimustulosten toiminnan laajalla sektorilla. Tämän vuoksi luvussa 7.3. käsitellään jatkotutkimuksen tarvetta ja mahdollisuuksia.

On syytä huomioida, että ydinvoiman vähäinen esiintuonti myös vaikuttaa havaittuihin diskursseihin. Ne vaikuttavat erityisesti diskurssien sisällä siihen, miten toimijuutta, johtajuutta ja subjektien asemia määritellään uusien uhkien paineessa. Turvallisuuspolitiikan kannalta vaikuttaa siltä, että aineistossa esiin nouseva kokonaismaanpuolustuksen korostaminen myös kaipaa teknologiauhkien kaltaisia laajoja, koko yhteiskuntaa koskevia uhkia. Teknologiauhkat koko yhteiskuntaa koettelevina antavat mahdollisuuden ylläpitää kokonaismaanpuolustuksen doktriinia ja omalla tavallaan adaptoida suomalaista yhteiskuntaa ja sen toimijoita ”moderniin talvisodan henkeen.” Suomalainen yhteiskunta suojelee ja puolustaa itseään yhdessä niin valtiiovihollisia vastaan, kuin globaalin talouden jatkuvassa pudotuspelissä. Samalla teknologiauhkat mahdollistavat pyrkimyksen kokonaismaanpuolustuksen mukaisen toimijakentän ja hierarkian ylläpitämiseen. Teknologiauhkien esiintuonti on turvallisuuspoliittisten tekstien yleisön näkökulmasta perusteltavissa sitomalla uhkat toisaalta turvallisuuspolitiikan yleisiin ja yleisesti hyväksytyihin päämääriin, tarkoituksiin ja johtosuhteisiin, toisaalta osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Ne asettuvat luonnollisesti ja pakottamattomina osaksi suomalaisen turvallisuuspolitiikan historiallista uhkajatkumoa. Niillä jopa kyetään hetkittäiseen spatiaalisuuteen ja Venäjän toiseuden artikulaatioon. Nämä esitykset ovat kuitenkin usein piilossa ja varovaisesti esiteltyinä. Täten teknologian esitykset eivät tarjoa rohkeita Venäjästä erottautumisen välineitä. Ydinvoimaonnettomuutta on perinteisesti tällaisena pidetty, mutta uusin turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selonteko käyttää välineenään teknosodan kehitystä ja sen liittämistä Venäjän asevoimien kehitykseen.

Teknologiauhkat eivät kuitenkaan ole vahvoja uhkia. Ne eivät ole uhkia, joita varten kaivettaisiin poteroita ja yhdistyttäisiin siniristilipun taakse. Ne eivät rakennu toiseudelle, kuolemanpelolle tai myyttisille tarinoille hyvän ja pahan taisteluista. Silti ne toimivat osana laajempaa yhteiskunnan ja kansakunnan tarinaa, jossa toisaalta rakennetaan uusia kertomuksia, toisaalta kerrotaan uudelleen

vanhan tarinan osia ja opetuksia. Samalla vanha ja uusi, historia ja tuleva, yhdistyvät osaksi uutta tarinaa. Ne rakentuvat monimutkaiselle dynamiikalle, jossa yhdistyvät talouden, tottumuksien, vallankäytön ja uhkan patologinen tarve. Juuri tästä seuraa käytettävien uhkien valtion valtaa ja suvereniteettia haastava luonne. Ne noudattavat David Campbellin näkemystä uusista uhkista merkinä kontingenssin globalisaatiosta, sillä teknologiauhkat sijaitsevat ei-spatiaalisessa maailmassa. Tämä näkyy paitsi teknologiauhkien antautumisessa globalisaatiolle, myös vähäisenä pyrkimyksenä ja kykynä rakentaa Suomea suhteessa toiseen tai toisiin. Uhkat kertovat yhä enemmän tarinaa siitä, mihin kuulutaan tai mihin halutaan kuulua. Globaali aikakausi edellyttää laajaa yhteistyötä lähes kaikessa, myös ongelmia vastaan toimimisessa. Paikalliset uhkat muuttuvat nopeasti teknisesti ja henkisesti yhteen liittyneessä maailmassa rajat ylittäviksi. Samalla mahdollisuudet varautua ongelmiin vain kansallisin toimenpitein vähenevät. Tarvitaan yhteistyötä muiden valtioiden, yksityisyriyten, kansalaisjärjestöjen ja oman alansa asiantuntijoiden kanssa. Turvallisuus ja puolustus, sisäinen ja ulkoinen turvallisuus ja jopa sota ja rauha hämärtyvät, kun uhkan ja uhkaajan tarkoitukset jäävät epäselviksi.

Suomi, teknisesti kehittyneenä ja teknologiasta riippuvaisena valtiona ja yhteiskuntana, on alttiina teknologian hyvälle ja huonoille puolille. Hyvillä puolilla kerrotaan tarinaa suomalaisen yhteiskunnan erityisyydestä, huonoilla puolilla tarinaa siitä, mitä ei haluta menettää. Samalla kerrotaan tarinaa siitä viitekehuksesta, johon Suomi kuuluu. Tuo viitekehys, länsi, kertoo meille myös niistä uhkista, joihin uskoa. Uhkan kirjoitukset ja teknologia niiden osana ovat osa laajempaa diskursiivista kenttää, jossa oppimisen, valinnan ja vallan avulla osallistutaan myös kansainväliseen uhkapolitiikkaan. Näin edelleen osallistutaan myös tarinankerrontaan Suomesta. Me kuulumme länteen; siksi meitä koskevat myös läntiset uhkat. Identiteettipoliittisesti teknologiauhkien käytön toimivuus ei kuitenkaan ole taattua. Vaikka teknologia sinällään katsotaan suomalaiseen yhteiskuntaan kuuluvana elementtinä, on sen käyttö uhkana perusteltavissa lähinnä taloudellisten tekijöiden avulla. Taloudellisten tekijöiden reflektointi globalisaatioon, integraatioon ja valtioturvallisuuden ulkopuoliseen tilaan vaikeuttavat diskurssien käyttöä ”meitä” rakentavia. Toisaalta teknologian liittyminen käytännössä kaikkeen toimintaan nyky-yhteiskunnassa tekee siitä helposti lähestyttävän.

On kuitenkin syytä ymmärtää teknologiauhkien käsittelyn olevan myös mahdollisuus. Kuten Vilho Harle ja Sami Moisio toteavat, on Suomen kansallinen identiteetti-projekti vielä 2000-luvulla ollut

erotteluun ja vastakohtiin perustuvaa.⁴⁹⁸ Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Uhkan politiikalla ja kirjoituksella pystytään myös muuttuvien ja uusien uhkien avulla perustelemaan, vakuuttamaan ja vaikuttamaan. Poliitiikan tehtävänä on adaptoitua, keskittyä oleelliseen ja laajentaa turvallisuutta kohti uhkia, joiden koetaan politiikan kannalta olevan tärkeimmät. Tällöin kyetään lunastamaan myös valtuudet johtajuudelle. Teknologiauhkat yhteistyötä, niin kansallista kuin ylikansallista vaativina kertovat tarinaa meistä osana maailmaa. Niiden ei tarvitse viedä pois suvereniteettiamme ja identiteettiämme. Teknologia osallistuu kertomaan tarinaa *meistä osana laajempaa kokonaisuutta, ei siitä keitä me emme ole*. Ehkä on myös niin, että säilyyhteiskunta kykenee vastustamaan globalisoituvaa maailmaa ja sen kontingenssia osana globalisoituvaa maailmaa ja vieläpä omana itsenään – modernin projektina. Ehkä Suomi on vihdoinkin Harlen ja Moision peräänkuuluttamana ”keksinyt jotakin uutta”.⁴⁹⁹

7.2. TOOREETTINEN REFLEKTOINTI

Tutkielma toisena tutkimuskysymyksenä oli selvittää, miten teknologiaa ylipäättään käsitellään ja ymmärretään aineistossa ja miten hyvin tutkielman löydökset refleктоivat asetettua teoreettista ympäristöä. Näin kyseessä on ollut myös laajempi kysymyksenasettelu, johon vastaamisella pyritään koettelemaan käytettyjä teorioita, testaamaan, miten teknologian ja kansainvälisen politiikan tutkimusta voidaan paitsi käytännön, myös teoreettisella tasolla yhdistää. Siten pyrkimyksenä on asettua kriittisesti suhteessa tutkielmaan ja tutkijan omiin lähtökohtiin. Kyse on tutkimuksen lisäksi siten myös teorian kriittisestä empiriasta.

Nykyinen yhteiskuntatiede on enenevässä määrin siirtynyt tutkimaan yhteiskuntamme riskejä, uhkia ja vaaroja. Toisaalla keskustelu on virinnyt teknologian arkipäiväistäytymisen ja normaalistumisen piirissä, mutta teknologia on saanut osakseen myös kriittistä ja Osmo Apusen lanseeraaman ”huolen ontologian” perusteista kumpuavaa kritiikkiä. Riskin käsite on yhteiskunnallistunut ja saanut osakseen aikaisempaa laajempaa huomiota. Teknologian ja politiikan rajapintana tutkielmassa on käytetty Ulrich Beckin käsityksiin nojaavaa ajatusta riskiyhteiskunnasta. Riskiyhteiskunta lineaarisen kehitysajattelun vastakohtana on tarjonnut välineen ymmärtää teknologialle annettuja negatiivisia käsityksiä. Teknologia on osa prosessia, jossa yhteiskunnat ja yksilöt ajautuvat kohti

⁴⁹⁸ Harle & Moision 2000, 17.

⁴⁹⁹ Emt, 282.

globaalin yhteenliittymisen, instituutioiden ja rakenteiden purkautumisen sekä uusien ja tuntemattomien vaarojen aiheuttamia ongelmia. Onkin perusteltua väittää, että teknologia asettaa eteemme ongelmia. Se ei ole sidottavissa aikaan ja paikkaan, vaan se haastaa montaa niistä asioista, joihin olemme tottuneet ja totuttautuneet. Riskiyhteiskunnan dynamiikka asettaa eteemme globaalin tilan, jonka hallinta perinteisin turvallisuutta luovin keinoin vaikeutuu. Poliitiikka, kansainvälinen talous, teknologiariskit ja kansallisvaltion katoaminen avaavat eteemme näkymän, jonka ymmärtäminen vaatii totuttujen määritelmien avaamista ja traditionaalisten toimintatapojen murtamista.

Jos hyväksymme ajattelumme taustalle sen premissin, että yhteiskunnassamme on riskejä ja uhkia jotka johtuvat teknologisesta verkottumisesta ja riippuvuussuhteista, tulee meidän ymmärtää *mistä ne todella johtuvat*. Onko niin, että teknologia osana ihmisen elämänprojektina todella vetää maton jalkojemme alta? Onko teknologia Mumfordin megakoneena ottanut haltuunsa ihmisen koneen osaksi, jota teknologia riepottelee oikkujensa mukaan? Tutkielman johtopäätöksenä on, ettei teknologian ymmärtämisen tarvitse olla determinististä, ei myöskään turvallisuuspoliittisessa ympäristössä vaikka teknologia siellä sellaisena esitetään. Lieneekin niin, että turvallisuuspolitiikan teknologiakäsitykset heijastavat yleisemmin teknologiaa kohtaan tunnettua hallitsemattomuutta ja ulkopuolisuutta. Enemmän kuin pelosta, on kyse tavoittamattomuudesta. Teknologia ja ihminen ovat eriytyneet; ne elävät symbioosissa, mutta ymmärtämättä toisiaan. Andrew Feenbergia mukailen teknologia on kontekstuaalista, mutta myös subjektiivista. Teknologiaa on vaikea tuoda esiin poliittisena ongelmana tilanteessa, jossa teknologiaa ymmärtävät eivät näe siinä mitään vaaraa. Tässä mielessä teknologian ymmärtäminen saattaa rakentua kohti teknokratiaa. Niitä, jotka määrittävät paitsi riskit, myös uhkat. Niitä, jotka käyttävät hyväkseen tietämättömien pelkoa. Niitä, jotka meille kertovat teknologian olevan deterministinen hirviö ja jotka määrittävät yhteiskunnassa turvallisuuden ja turvattomuuden rajat.

Tutkielmassa esitetysti on teknologia ja varsinkin teknologiajärjestelmät lisääntyvässä määrin ylikansallisina. Eräs tällainen pyrkimys verkottumisen, teknistymisen, rajat ylittävän ylikansallistumisen ja valtion hallinnan vähenemisen ymmärtämiseen avautuu diskursseissa ”vapaasta markkinataloudesta”. Tämän näkemyksen mukaan markkinatalouden sisäänrakennettu logiikka ajaa yhteiskuntia riippuvuuteen yritysten toiminnan kautta. Yritykset rakentavat infrastruktuurin, joka liittää valtiot, ihmiset ja yritykset kiinteästi toisiinsa alistaen kansallisvaltion

ja sen hallinnan.⁵⁰⁰ Tietotyötä voidaan tehdä niin Helsingissä kuin Pekingissä, fyysistä työtä Montrealissa tai Delhissä. Missä kustannukset ovat matalimmat, siirtyy eniten kustannuksia vievä työ liittäen näin muodostuvan kapitalistisen maailman samalla teknisesti yhteen.

Edellä esitetty ajatus yhteiskuntien riskien kasvamisesta markkinatalouden vuoksi elää vahvasti. On totta, että kapitalismi pitää sisällään sellaisia ominaisuuksia, jotka edesauttavat riskipitoisen ja ylikansallisen tekniikan käyttöönottoa ja sen aiheuttamaa verkottumista. Usein tämä kehitys nähdään juuri globalisaationa, asettaen yhtäsuuruusmerkinnät vapaan markkinatalouden ja globalisaation välille. Kuten Beck oikein huomauttaa, eivät vapaa markkinatalous ja globalisaatio kuitenkaan tarkoita samaa. Globalisaatiossa on kyse myös markkinatalouden – kansainvälisen kaupan ja rahoitusmarkkinoiden – kasvusta. Beckin mukaan globalisaatio tarkoittaa prosesseja, joiden seurauksena kansallisvaltiot ja niiden suvereenisuus alistuu ylikansallisille toimijoille ja joutuu niiden verkostojen sitomaksi.⁵⁰¹

Tämä globalisaation aikaansaama *globaalisuus* on peruuttamatonta. Globalisaation aiheuttavat prosessit; informaatio- ja viestintäteknologioiden vallankumous, kulttuuriteollisuus, polysentrinen maailmanpolitiikka ja vapaa markkinatalous mahdollistavat globaalisuuden. Mikään ei ole enää paikkaan rajoitettua, vaan kaikki, myös riskit ovat kaikkialla. ”Koettu arkipäivä on rajaton”⁵⁰² Teknologian ongelmat ovat osa riskiyhteiskunnan dynamiikkaa, mutta samalla teknologia ja sen aiheuttamat pelot ja riskit tarjoavat mahdollisuuden käyttää sitä uhkan kirjoittamisen välineenä. Tässä piilee myös jännite. Miten käyttökelpoinen teknologia on uhkan kirjoittamisessa, jos riskiyhteiskunnan tarjoamia uhkia käytettäessä samalla ajaudutaan kohti riskiyhteiskunnan dynamiikasta nousevia, uhkien taustalla vaikuttavia yhteiskunnalle vastakkaisia valtarakenteita?

Uhkien esiintuonti avaa mahdollisuuden valtiolle perustella toimintaansa ja valtansa ylläpitämistä yhteiskunnassa. Kysymys piileekin siinä, miten se sen tekee. Ulrich Beckin mukaan toisen modernin mahdollisuutena on uuden ajattelun ja uuden kaltaisen toiminnan kautta päästä myös parempaan yhteiskuntaan ja maailmaan.⁵⁰³ Päästämällä irti traditionaalisesta, totutusta ja vallitsevista valtarakenteista on mahdollista rakentaa kestävämpää, turvallisempaa ja humanimpaa tulevaisuutta. Ehkä teknologiauhkien olemassaolo antaa viitteitä myös tästä. Ehkä valtiosuvereniteetin osittainen luopuminen kielii uusista identiteetistä ja uusista mahdollisuuksista.

⁵⁰⁰ Beck 1999, 31-63.

⁵⁰¹ Beck, 1999, 46.

⁵⁰² Emt, 61.

⁵⁰³ Erityisesti Beck 1999.

Identiteettipolitiikka ja sen muutos paljastuen uusissa uhkakategorioissa voikin edustaa välietappia kohti kansallisvaltion patologisen uhkatarpeen purkautumista ja todellista yhteistyötä. Edellä esitetty Harlen ja Moisoin näkemys uuden keksimisestä yhdistyykin näin Beckin näkemyksiin tulevaisuudesta. Me olemme me, mutta ilman toista.

Globaalin kontingenttia uhkajoukkoa vastaan pyritään nousemaan vahvistamalla tunnetta yhteisöstä, valtiosta ja identiteetistä. Uhkan kirjoittaminen, identiteetin rakentaminen toiseudella ja vihollisuudella on osa säiliöyhteiskunnan taistelua maailmanriskiyhteiskunnan voimia vastaan. Kuten muillakin uhkilla, myös teknologiauhkilla voidaan tehdä ja saada aikaan asioita. Niitä voidaan käyttää patologiseen uhkan kirjoittamiseen, identiteetin luontiin ja ylläpitämiseen, sen oikeaan viitekehukseen asettamiseen sekä vallan ja preferenssien käyttöön ja asettamiseen. Kuten sanoilla ja teoilla aina, on myös teknologiauhkan kirjoituksilla ja esityksillä monta merkitystä ja tarkoitusta. Riskiyhteiskuntaa ei ole olemassa, paitsi korviemme välissä. On ainoastaan muutos, joka koskee yksilöitä, valtioita ja yhteiskuntia. Se, miten tuon muutoksen suhteessa tämän hetkiseen ja menneeseen ymmärrämme, riippuu meistä itsestämme ja niistä, jotka meille tuosta muutoksesta kertovat. Teknologia ei ole itseohjautuvaa kohti tuhoa. Se muuttuu, mutta ei ilman osallistumistamme.

7.3. JATKOTUTKIMUKSEN TARVE

Kuten edellä todettu, avautuu teknologian, uhkien ja kansainvälisen politiikan näkökulmasta hedelmällisiä mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Koska mahdollisia lähestymistapoja on vähintään yhtä paljon kuin tutkimuksen tekijöitä, käsittelen seuraavassa ainoastaan tutkielman aikana esiin nousseita mahdollisuuksia. Yhtenä mielenkiintoisena vaihtoehtona on nähtävissä tutkielmassa läntistä viitekehystä käsiteltäessä esiin nouseva oppimisen ja omaksumisen näkökulma. Erityisen mielenkiintoisen mahdollisuuden tämän tutkimiseen tarjoaa kriittisen infrastruktuurin ja sen suojaamisen käsitteiden leviäminen 1990- ja 2000-lukujen aikana yleiseksi turvallisuuspolitiikan operatiivisen toiminnan termeiksi länsimaissa. Tämä mahdollistaa myös laajemman vertailevan tutkimuksen. Miten eri toimijat eri valtioissa painottavat eri teknologioita ja toimintoja ja miksi? Miten käsitykset diffusoituvat toimijoiden välillä? Miksi juuri tietyt uhkat valitaan?

Myös byrokraattisen politiikan tutkimus tarjoaa käyttökelpoisen vaihtoehdon uhkien, myös teknologiauhkien, valikoinnille. Esimerkiksi process tracing-menetelmillä ja haastatteluin on mahdollista seurata uhkien esittämistä ja valikoitumista uhka-agendalle ja byrokraattisen politiikan kohteeksi. Tällöin erityisen mielenkiinnon kohteeksi nousevat ne tavat, joilla uhkia uhkaavina esitetään ja se, miten niitä vastaan toimimisella perustellaan toiminnan vaatimia määrärahoja ja resursseja. Byrokraattinen politiikka mahdollistaa tutkimuksen siten myös muilla tieteenaloilla, erityisesti taloustieteiden parissa. Tulee huomioida, ettei byrokraattinen politiikka luonnollisestikaan vaadi taustalleen teknologian käsittelyä. Tällä hetkellä siihen avautuu kuitenkin hyvä mahdollisuus, sillä varsinkin suomalaisten ministeriöiden tehtäväkenttä ja resurssitarve kasvaa juuri teknologiajärjestelmien, niitä koskevien uhkien ja niiden suojaamisen vuoksi jatkuvasti. Suomalaisen yhteiskunnan uhkissa mahdollisuutena on myös syvemmin tutkia teknologiauhkien esittämistä osana suomalaisen uhkan kirjoittamisen historiaa. Miten uhkat asettuvat osaksi historiallista uhkien esittämistä? Minkälaisia eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä uhkilla historiallisesti on? Samalla mahdollistuu myös puolustuspolitiikan mukaan tuonti ja sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden muutoksen tutkiminen. Miten turvallisuuden käsittämisen tavat muuttuvat ja kuinka pitkälle turvallisuus voi laajentua?

Mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja on lukuisia. Tutkielman teon aikana olen kokenut yhä tärkeämmäksi ylipäättään teknologian tutkimuksen lisäämisen paitsi tieteenalallamme, myös laajemmin humanistisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Ylipäättään rohkeammat irtiotot ”siitä, mitä tulisi tutkia” saattavat paljastaa paitsi uusia lähestymistapoja, myös uutta ja arvokasta tietoa. Ja juuri se on tieteen tarkoitus.

LÄHDELUETTELO

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Adam, Barbara & Joost **van Loon** (2000): "Introduction: Repositioning Risk, the Challenge for Social Theory". Teoksessa Adam, Barbara; Ulrich Beck & Joost van Loon (ed.)(2000): *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*. Sage. London.

Adam, Barbara; Ulrich **Beck** & Joost **van Loon** (ed.)(2000): *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*. Sage. London.

Allison, Graham T. & Morton H. **Halperin** (1972): *Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications*. World Politics, vol. 24, pp. 40-79.

Anderson, Benedict (1991). *Imagined Communities. Reflections on the origin and Spread of Nationalism*. Verso. London.

Anttonen, Pertti (1996): *Myyttiset uhkakuvat ja puolustuseetos Suomen ja suomalaisuuden konstituoinnissa*. Elektroloristi 2/1996. Suomen kansantietouden tutkijain seura.
http://www.jousuu.fi/~loristi/2_96/ant96.html

Apunen, Osmo (1991): *Kansainvälisen politiikan metodologiset perusteet. Oppihistoriallisia ääriä ja vaiheita erään tieteenalan vaiheista*. Rauhan- ja konfliktitutkimuksen yksikkö, julkaisu 44. Tampereen Yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tampere.

Apunen, Osmo (1999): *Murrosaikojen maailmanpolitiikka. Ulkopoliittikan, kansainvälisen politiikan ja kansainvälisten suhteiden kehityslinjat ja rakenteet*. Studia Politica Tamperensis No. 3. Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tampere.

Ashmore, Richard D. (2001): *Social Identity, Intergroup Conflict and Conflict Reduction*. Oxford University Press. Oxford.

Austin J.L (1980): *How to do things with words: the William James lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford University Press. Oxford.

Bauman, Zygmunt (1996): *Postmodernin lumo*. Vastapaino. Tampere.

Beck, Ulrich (1992): *Risk society. Towards a new modernity*. Sage. London.

Beck, Ulrich (1995): *Ecological Politics in the Age of Risk*. Polity Press. Cambridge.

Beck, Ulrich (1999): *Mitä globalisaatio on? Virhekäsityksiä ja vastauksia*. Vastapaino. Tampere

Bendath, Ralf, Johan **Eriksson** & Giampiero **Giacomello** (2007): "From 'cyberterrorism' to 'cyberwar', back and forth: how the United States securitized cyberspace." Teoksessa Eriksson, Johan & Giampiero Giacomello (ed.)(2007): *International Relations and Security in the Digital Age*. Routledge. London, New York.

- Bensahel**, Nora & Daniel L. **Byman** (2003): *The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability and Political Change*. Rand. Santa Monica.
- Berndtson**, Erkki (1992): *Politiikka tieteenä. Johdatus valtio-opilliseen ajatteluun*. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.
- Booth**, Ken (2005): *Critical security studies and world politics*. Lynne Rienner. Boulder.
- Bull**, Hedley (1977): *The Anarchical Society: a Study of order in world politics*. Macmillan. London.
- Buzan**, Barry, Ole **Waever** & Jaap **de Wilde** (1998): *Security: a new framework for analysis*. Rienner. Boulder.
- Buzan**, Barry & Ole **Waever** (2003): *Regions and Power. The Structure of International Security*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Caldwell**, Dan & Robert E. **Williams jr.** (2006): *Seeking Security in an Insecure World*. Roman & Littlefield publishers inc. Lanham.
- Campbell**, David (1992): *Writing Security: United States foreign policy and the politics of identity*. University of Minneapolis Press. Minneapolis.
- Castells**, Manuel (1997): *The Power of Identity*. Blackwell. Oxford.
- Castells**, Manuel & Pekka **Himanen** (2001): *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. WSOY. Helsinki.
- Cox**, Robert (1981): "Social forces, states and world orders: behind international relations theory." Teoksessa Cox Robert (1996): *Approaches to World Order*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Cox**, Robert (1996): *Approaches to World Order*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Dando**, Malcolm (2007): "Why the Concerns about Chemical and Biological Warfare and Terrorism Now?" Teoksessa Kerttunen, Mika (toim.)(2007): *Uudet uhkat?* Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 2. Tutkimuslustoista No 37. Helsinki.
- Douglas**, Mary & Aaron **Wildavsky** (1983): *Risk and culture: an essay on the selection of technological and environmental dangers*. University of California Press. Berkeley.
- Duszak**, Anna (2002): *Us and Others. Social Identities across languages, discourses and cultures*. John Benjamins Publishing. Amsterdam.
- Eriksson**, Johan & Erik **Noreen** (2002): *Setting the Agenda of Threats: An explanatory Model*. Uppsala Peace Research Papers No. 6. Uppsala: Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University.
- Eriksson**, Johan & Giampiero **Giacomello** (2007): "Introduction: Closing the gap between international relations theory and studies of digital-age security." Teoksessa Eriksson, Johan &

Giampiero Giacomello (ed.)(2007): *International Relations and Security in the Digital Age*. Routledge. London, New York.

Eräsaari, Risto (2002): *Kuinka turvaton on riittävän turvallinen?* Kunnallisalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 46. Vammala.

Eskola, Susanna (2008): *Turvallisuus käsitteenä*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 3, Strategian asiatietoa No 10.

Fairclough, Norman (1995): *Critical Discourse Analysis. The Critical Study of Language*. Longman Group Limited. London.

Fairclough, Norman (1997): *miten media puhuu*. Vastapaino. Tampere.

Feenberg, Andrew (1999): *Questioning Technology*. Routledge. New York.

Forsberg, Tuomas & Tapani **Vaahtoranta** (toim.)(1993): *Johdatus Suomen ulkopoliittikkaan. Kylmästä sodasta uuteen maailmanjärjestykseen*. Gaudeamus. Tampere.

Foucault, Michel (1986): *The Archaeology of Knowledge*. Tavistock Publications. London.

Fukuyama, Francis (1992): *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. WSOY. Porvoo.

Gee, James P.(toim.)(1999): *Introduction to Critical Discourse Analysis: Theory and Method*. Routledge. London.

Giddens, Anthony (1991); *Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press. Stanford.

Hagelstam, Axel (2005): *CIP - kriittisen infrastruktuurin turvaaminen. Käsiteanalyysi ja kansainvälinen vertailu*. Huoltovarmuuskeskus julkaisuja 1/2005.

Harle, Vilho (toim.)(1993): *Erilaisuus, identiteetti ja politiikka*. Rauhan- ja konfliktitutkimuslaitos. Tutkimustiedote No 52. Tampere.

Harle, Vilho (2000): *The Enemy with a Thousand Faces. The tradition of the Other in Western Political Thought and History*. Praeger Publisher. Westport.

Harle, Vilho & Sami **Moisio** (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Heywood, Andrew (1992): *Political Ideologies. An Introduction*. Macmillan education. Basingstoke.

Howland, Douglas & Luise **White** (2009): "Sovereignty and the Study of States" teoksessa Howland, Douglas & Luise White (ed.)(2009): *The State of Sovereignty. Territories, Laws, Populations*. Indiana University Press. Bloomington.

Hughes, Thomas P.(1983): *Networks of Power. Electrification in western Society 1880-1930*. Johns Hopkins University Press. Baltimore.

- Huysmans**, Jef (1999): *Language and the mobilisation of security expectations. The normative dilemma of speaking and writing security*. Baltimore. Paper for the ECPR Joint Sessions, workshop Redefining Security. Mannheim, 26-31, March 1999.
- Hyppönen**, Mikko (2004): ”Tietokonevirukset ja kriittinen infrastruktuuri vuoden 2003 opetukset”. Teoksessa Sotataloustietoutta VIII (2004): *EU-aika ja sotatalouden haasteet*. Sotataloudellinen seura. Pääesikunta Sotatalousosasto. Helsinki.
- Jokinen**, Arja & Kirsi **Juhila** & Eero **Suoninen** (1997): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino. Tampere.
- Kamppinen**, Matti (1995): *Riskit yhteiskunnassa. Maallikot ja asiantuntijat päätösten tekijöinä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Kantola**, Anu (1998): ”Vaara sisällämme. Historiallinen dokumentti hallinnan tekstinä.” Teoksessa Keränen, Marja (toim.)(1998): *Kansallisvaltion kielioppi*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Katzenstein**, Peter J. (1996): *The culture of national security: norms and identity in world politics*. Columbia University Press. New York.
- Kaukoranta**, Timo (2004): ”Sotatalousjärjestelmä”. Teoksessa Sotataloustietoutta VIII (2004): *EU-aika ja sotatalouden haasteet*. Sotataloudellinen seura. Pääesikunta Sotatalousosasto. Helsinki.
- Keynes**, John Maynard (1970): *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Macmillan. London.
- Kerttunen**, Mika; Tommi **Koivula** & Tommy **Jeppson** (2005): *EU Battlegroups – Theory and Development in the light of Finnish-Swedish Co-operation*. Julkaisusarja 2. Tutkimusselosteita No 30. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Helsinki.
- Kerttunen**, Mika (toim.)(2007): *Uudet uhkat?* Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 2. Tutkimusselosteita No 37. Helsinki.
- Keränen**, Marja (1998), ”Miksi tutkimme Suomea?” Teoksessa Keränen, Marja (toim.)(1998): *Kansallisvaltion kielioppi*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Keränen**, Marja (1998), ”Suomi tutkimuksen luontona. Metodologisia huomioita”. Teoksessa Keränen, Marja (toim.)(1998): *Kansallisvaltion kielioppi*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Krause**, Keith & Michael C. **Williams** (ed.)(1997): *Critical security studies: concepts and cases*. UCL Press. London.
- Kuusela**, Hannu & Reijo **Ollikainen** (toim.)(1998): *Riskit ja riskienhallinta*. Tampere University Press. Tampere.
- Lahikainen** Anja Riitta (2000), ”Turvallisuus identiteetikysymyksenä”. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen Anja Riitta(toim.)(2000): *Inhimillinen turvallisuus*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

- Lahti**, Vesa-Matti (1998): *Riskiyhteiskunta vesilasissa*. Yliopistopaino. Helsinki.
- Laitinen**, Kari (1999): *Turvallisuuden todellisuus ja problematiikka: tulkintoja uusista turvallisuuksista kylmän sodan jälkeen*. Studia Politica Tampereensis No. 7. Tampereen yliopisto. Poliitiikan tutkimuksen laitos. Tampere.
- Lash**, Scott (2000). ”Risk culture.” Teoksessa Adam, Barbara; Ulrich Beck & Joost van Loon (ed.)(2000): *The Risk Society and Beyond. Critical Issues for Social Theory*. Sage. London.
- Latour**, Bruno (2006): *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Vastapaino. Tampere.
- Leiwo**, Matti & Sari **Pietikäinen** (1996) ”Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilka Summa (toim.)(1996): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino. Tampere.
- Limnell**, Jarno (2008): *Toimiiko turvallisuus- ja puolustuspoliittinen selontekomenettely?* Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos. Julkaisusarja 4: Työpapereita No 26. Helsinki.
- Louhimaa**, Eila (2002): *Luonnon sosiaalinen konstruointi, ympäristödiskurssit ja ympäristöön orientoiva kasvatus. Tutkimus institutionaalisen ympäristökasvatuksen yhteiskunnallisista rakenteista ja kulttuuristen mahdollisuuksien kentistä*. Oulun yliopisto. Oulu.
- Luhmann**, Niklas (1982): *Differentiation of Society*. Columbia University Press. New York.
- Lupton**, Deborah (1999): *Risk*. Routledge. London.
- Luukka**, Minna-Riitta (2000): ”Näkökulma luo kohteen: diskurssianalyysin taustaoletukset.” Teoksessa Sajavaara, Kari & Arja Piirainen-Marsh (toim.)(2000): *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielitutkimuksen teoriaa ja käytäntöä*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Maanpuolustuskorkeakoulu** (2002): *Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2002. Maanpuolustus ulko- ja turvallisuuspolitiikan osana*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Hämeenlinna.
- Maanpuolustuskorkeakoulu** (2005): *Tietoja Suomen kokonaismaanpuolustuksesta 2006*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki.
- Malaska**, Pertti (1989): *Riittääkö energia – riittääkö järki?* Gaudeamus. Helsinki.
- Massa**, Ilmo (1998): *Toinen ympäristötiede. Kirjoituksia yhteiskuntatieteellisestä ympäristökirjoituksesta*. Gaudeamus. Helsinki.
- Mattelart**, Armand (2003): *Informaatioyhteiskunnan historia*. Vastapaino. Tampere.
- McSweeney**, Bill (1999): *Security, identity and interests: A Sociology of International Interests*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Michelsen**, Karl-Erik (2000): ”Onko teknologialla menneisyyttä?” Teoksessa **Lemola**, Tarmo (toim.)(2000): *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus. Helsinki.

Moisio, Sami (2008): *From Enmity to Rivalry? Notes on National Identity Politics in Competition States*. Scottish Geographical Journal vol. 124, No 1, pp. 78–95.

Mumford, Lewis (1934): *Technics and civilization*. Hartcourt, Brace and Co. New York.

Niiniluoto, Ilkka (2000): ”Tekniikan filosofia.” Teoksessa Lemola, Tarmo (toim.)(2000): *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus. Helsinki.

Ortega y Gasset, José (2006): *Ajatuksia tekniikasta*. Eurooppalaisen filosofian seura. Tampere.

Paasi, Anssi (1984): *Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana*. Joensuun yliopiston offsetpaino. Joensuu.

Palonen, Kari & Hilikka **Summa** (toim.)(1996): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino. Tampere.

Pietikäinen, Sari (2000): ”Kriittinen diskurssintutkimus”. Teoksessa Sajavaara, Kari & Arja Piirainen-Marsh (toim.)(2000): *Kieli, diskurssi ja yhteisö. Soveltavan kielitutkimuksen teoriaa ja käytäntöä*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.

Puolustusministeriö (2008): *Kokonaismaanpuolustuksen käsitteen kehityskaari osana Suomen kansallista turvallisuutta*. Vantaa.

Pälli, Pekka (2003): *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampereen yliopistopaino. Tampere.

Rae, Heather (2002): *States, Identities and Homogenisation of Peoples*. Cambridge University Press. Cambridge.

Raitasalo Jyri & Joonas **Sipilä** (2007): *Mikä Suomea uhkaa? Laaja turvallisuuskäsitys ja uhkakuvapolitiikka näkökulmina Suomen turvallisuuspolitiikkaan*. Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos. Julkaisusarja 4: työpapereita No 23. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki.

Raitasalo, Jyri (2008): *Turvallisuusympäristön muutos ja Suomen puolustus*. Maanpuolustuskorkeakoulu. Strategian laitos. Julkaisusarja 1: Strategian tutkimuksia No 23. Maanpuolustuskorkeakoulu. Helsinki.

Ranstorpe, Magnus (2007): “The virtual sanctuary of al-Qaeda and terrorism in an age of globalization.” Teoksessa Eriksson, Johan & Giampiero Giacomello (ed.)(2007): *International Relations and Security in the Digital Age*. Routledge. London, New York.

Rask, Mikko (2000): ”Tarina koneesta ja moderni pyramidi. Lewis Mumfordin tekniikanfilosofia.” Teoksessa **Lemola**, Tarmo (toim.)(2000): *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus. Helsinki.

Riggins, Stephen (1997): *The Language and Politics of Exclusion: others in discourse*. Sage. Thousand Oaks.

Ristikankare, Timo (2009): *Energiahuollon varautuminen Suomessa. Sähkön ja lämmönsaannin turvaamista kaikissa tilanteissa*. Viestimies 1/2009, pp. 28-31.
<http://www.viestiupseeriyhdistys.fi/viestimies/vm1_09/Energiahuollon_varautuminen_Suomessa.pdf>

- Räsänen, Iisa & Joe Bleicher** (1998): ”Luonnollisen yhteisön tuottaminen Suomessa ja Britanniassa. Oman maan isännyydestä valtiolaivan johtajiin ja saarilinnointukseen.” Teoksessa Keränen, Marja(toim.)(1998): *Kansallisvaltion kielioppi*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Sajavaara, Kari & Arja Piirainen – Marsh** (toim.)(2000): *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Schumpeter, Joseph** (1994): *Capitalism, Socialism and Democracy*. Routledge. London.
- Searle, John R** (1979): *Expression and Meanings: studies in the theory of speech acts*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Sektoritutkimuksen neuvottelukunta** (2009): *Esitys turvallisuustutkimuksen kansalliseksi strategiaksi*. Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisuja 1:2009.
- Shapiro, Michael J.**(1981): *Language and Political Understanding: the politics of discursive practices*. Yale University Press. New Haven.
- Sitra** (1998): *Elämänlaatu, osaaminen ja kilpailukyky. Tietoyhteiskunnan kehittämisen lähtökohdat ja päämäärät*. Sitra. Helsinki.
- Summa, Hilikka** (1996): ”Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan: Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus”. Teoksessa Palonen, Kari & Hilikka Summa (toim.)(1996): *Pelkkää retoriikkaa*. Vastapaino. Tampere.
- Taureck, Rita** (2006): *Securitization theory and securitization studies*. Journal of International relations and Development, March 2006, vol. 9, No 1, pp. 53–61.
- Teivainen, Lauri** (1991): *Keksinnöt – ihminen – yhteiskunta: keksintöekologian perusteet*. Keksijäyhdistysten keskusjärjestö. Helsinki.
- Tsoukala, Anastassia** (2008): *Boundary-creating Processes and the Social Construction of Threat*. Alternatives, vol 33, No2, pp137-152.
- Valtioneuvoston kanslia** (1999): *Puolustusneuvoston tehtävien uudelleen järjestäminen. Työryhmän mietintö. Lokakuu 1999*. Valtioneuvoston kanslian raportteja 4/1999. Edita. Helsinki.
- Vincent, Andrew** (1987): *Theories of the State*. Basil Blackwell. NewYork.
- Visuri, Pekka** (1997): *Turvallisuuspolitiikka ja strategia*. WSOY kirjapainoyksikkö. Juva.
- Visuri, Pekka** (toim.)(2003): *Suomen turvallisuus ja puolustus. Poliitiikan linjaukset*. Otavan kirjapaino. Keuruu.
- Vornanen, Riitta** (2000): ”Teknologiset riskit ja turvallisuus”. Teoksessa Niemelä, Pauli & Lahikainen Anja Riitta(toim.)(2000): *Inhimillinen turvallisuus*. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.
- Vuoristo, Kai-Veikko** (1997): *Poliittinen maantiede. Etupiirien ja yhteistyön maailma*. WSOY – kirjapainoyksikkö. Helsinki.

Väyrynen, Raimo (2000): "Stable Peace through Security Communities? Steps towards Theory-Building." Teoksessa Kacowicz, Arie Marcelo; Yaacov Bar-Siman-Tov; Ole Elgstrom & Magnus Jerneck (2000): *Stable peace among nations*. Rowman & Littlefield.

Walker, R.B.J (ed.) (1984): *Culture, Ideology and World order*. Westview Press. Boulder.

Weldes, Jutta; Mark **Caffrey**; Hugh **Gusterson** & Raymond **Duvall** (1999): *Cultures of Insecurity: states, communities and production of danger*. University of Minnesota press. Minneapolis.

Wendt, Alexander (1992): *Anarchy is Whar States Make of it: The Social Construction of Power Politics*. Teoksessa Der Derian, James (ed.)(1995): *International Theory. Critical Investigations*. Macmillan. London.

White, John P., Zalmay **Khalilzad** & Andrew W. **Marshall** (1999): *The Changing Role of Information on Warfare*. Rand.

Wight, Martin (1991): *International Theory: the three traditions*. Leicester University Press. Leicester.

Wittgenstein, Ludwig (1984): *Tractatus logico-philosophicus, eli, Loogis-filosofinen tutkielma*. WSOY. Porvoo.

Wittgenstein, Ludwig (1999): *Filosofisia tutkimuksia*. WSOY. Juva.

Wodak, Ruth (2001): *Methods of Critical Discourse Analysis*. Sage Publications. London.

PRIMÄÄRIAINEISTO

Euroopan Unioni (2003): *A secure Europe in a better world. European security strategy*.

Huoltovarmuuskeskus (2007a): *Logistiikan huoltovarmuuden varmistaminen ja kehittäminen. Työryhmät 2007. Johdon raportti*. Huoltovarmuuskeskus.

Huoltovarmuuskeskus (2007b): *Vuosikertomus 2007*. sl. sn.

Huoltovarmuuskeskus (2008a): *Elektroniikkateollisuuden toimittajaverkoston huoltovarmuus ja toiminnan jatkuvuuden varmistaminen*. Tietoyhteiskuntasektori. Elektroniikkapooli. HVK julkaisuja 4/2008.

Huoltovarmuuskeskus (2008b): *Selvitys Euroopan elintärkeiden infrastruktuurien suojaamista koskevasta direktiivistä*. sl. sn.

Martikainen Olli & Seppo **Ihalainen** (2000): *Tietoyhteiskunta ja huoltovarmuus*.
< <http://www.huoltovarmuus.fi/documents/3/Tietoyhteiskunta.pdf>>

Puolustusministeriö (2006a): *Turvallisesti tulevaisuuteen. Puolustusministeriön strategia 2025*. Puolustusministeriö.

Puolustusministeriö (2006b): *Puolustusministeriön tulevaisuuskatsaus*. Puolustusministeriö.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2001a): *Internet, toiminnan verkottuminen ja sen haavoittuvuus*. Tietojärjestelmäosaston julkaisu 2/2001.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2001b): *Tiedonsiirron ja -käsittelyn muutos ja uhka-analyysi 1/2001*. Tietojärjestelmäosasto/Tiedonsiirtotoimikunta. Helsinki.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2001c): *Tiedonsiirron muutos- ja uhka-analyysi. Tietosiirtotoimikunnan seurantaraportti 2/2001*. Tietojärjestelmäosasto/Tiedonsiirtotoimikunta Helsinki.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2002a): *Tietotekniikan turvallisuus ja toiminnan varmistaminen*. Tietojärjestelmäosaston ohje 1/2002. Helsinki.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2002b): *Tiedonsiirron ja tiedonkäsittelyn muutos- ja uhka-analyysi 2002*. Tietojärjestelmäosasto/Tiedonsiirtotoimikunta/Tietojenkäsittelytoimikunta. Tietojärjestelmäosaston julkaisu 1/2003.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2004): *Uhkakuva-analyysi 2004*. Tiedonkäsittely- ja tiedonsiirtotoimikunnat.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2005a): *Viestintäverkkojen ja viestintäpalveluiden varmistaminen. Opas käyttäjille*. Tietoyhteiskuntasektori/Tietoverkkopooli 2/2005.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2005b): *Tiedonkäsittelypalveluiden keskittymisen vaikutus huoltovarmuuteen*. Tietoyhteiskuntasektori/Tietotekniikkapooli 1/2005.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2005c): *Uhkakuva-analyysi 2005*. PTS/Tietotekniikka- ja tietoverkkopoolit.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2005d): *ICT ja huoltovarmuus*. Puolustustaloudellinen suunnittelukunta/tietoyhteiskuntasektori/elektroniikkapooli. Helmikuu 2005.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2006a): *Viestintä- ja sähkönjakeluverkkojen keskinäiset riippuvuudet*. Tietoverkkopooli/Voimatalouspooli 1/2006.

Puolustustaloudellinen suunnittelukunta (2006b): *Sopimuksiin perustuva varautuminen tietoyhteiskuntasektorilla. Osaraportti 1: Tietoyhteiskuntasektorin kriittisten infrastruktuurijärjestelmien ja -palveluiden tunnistaminen*. Puolustustaloudellinen suunnittelukunta/Tietoyhteiskuntasektori.

Puolustusvoimat (2006): *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia. Talouden ja yhteiskunnan toimivuus*.

<<http://www.mil.fi/perutietoa/julk/kokomaanp>>

Sisäasiainministeriö (2004): *Arjen turvaa - sisäisen turvallisuuden ohjelma 2004*. Valtioneuvoston yleisistunto 23.9.2004. Sisäministeriön julkaisuja 44/2004.

Sisäasiainministeriö (2008): *Turvallinen elämä jokaiselle – Sisäisen turvallisuuden ohjelma 2008*. Valtioneuvoston täysistunto 8.5.2008. Sisäasiainministeriön julkaisuja 16/2008.

Säteilyturvakeskus (2004): *Radioaktiivisten aineiden siirtyminen päästöpilven kulkeutumisen aikana tuotettaviin elintarvikkeisiin*. STUK- A209/joulukuu 2004. Dark Oy. Vantaa.

Valtioneuvosto (1995): *Turvallisuus muuttuvassa maailmassa. Suomen turvallisuuden suuntalinjat*. Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle 6.6.1995.

Valtioneuvosto (2003): *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös 27.11.2003. Puolustusministeriö

Valtioneuvosto (2004): *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka*. Valtioneuvoston selonteko VNS 6/2004. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 16/2004. Valtioneuvoston kanslia.

Valtioneuvosto (2006a): *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia*. Valtioneuvoston periaatepäätös 23.11. 2006. Puolustusministeriö.

Valtioneuvosto (2006b): *Yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen strategia*. *Kehittämisen painopistealueet*.
http://www.yett.fi/content/common/yett_html/turvaaminen/kehittaminen.html

Valtioneuvosto (2008): Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista. VNP 539/2008.

Valtioneuvosto (2009): Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka. Valtioneuvoston selonteko VNS x/2009.

Valtiontalouden tarkastusvirasto (2008): *Valot päällä Pohjolassa. Pohjoismainen sähköhuollon valmiusyhteistyö*. Valtiontalouden tarkastusviraston toiminnantarkastuskertomukset 176/2008. Edita Prima. Helsinki.

Valtiovarainministeriö (2009): *ICT-toiminnan varautuminen häiriö- ja erityistilanteisiin*. *Yleisohje*. Valtionhallinnon tietoturvallisuuden johtoryhmä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2/2009. Edita Prima. Helsinki.

SANOMALEHDET

HS (2004): *Yhteiskunnan kriittinen infrastruktuuri on turvattava*. Mika Purhonen. Helsingin sanomat / vieraskynä 4.2.2004.

LAIT JA DIREKTIIVIT

Maakaasumarkkinalaki (2000): Laki 508/2000.

Puolustustilalaki (1991): Laki 1083/1991.

Sähkömarkkinalaki (1995): Laki 386/1995.

Valmiuslaki (1991): Laki 1080/1991.

Euroopan unioni (2008): *Neuvoston direktiivi 2008/114/EY Euroopan elintärkeiden infrastruktuurien määrittämisestä ja nimeämisestä sekä arvioinnista, joka koskee tarvetta parantaa sen suojaamista.* Euroopan neuvosto.

VALTIONEUVOSTON OHJESÄÄNNÖT

VNOS (2003): *Valtioneuvoston ohjesääntö 262/2003 16§.*

Puolustusministeriö (2009): *Valtioneuvoston ohjesäännön perustelumuuisto.* VNOS 262/2003, perustelumuuisto 16§.

< <http://www.defmin.fi/index.phtml?s=6> >

MUUT

Kananen, Ilkka (2008): *Huoltovarmuuskriteerit ja omistajuus.* PowerPoint- esitys. Huoltovarmuuskeskus.

